

FONTES IURIS

ÖTÉVES A MÁDL FERENC ÖSSZEHAONLÍTÓ JOGI INTÉZET

2024. 1–2.

MINISZTERI BEKÖSZÖNTŐ

TISZTELETBELI ELNÖKI KÖSZÖNTŐ

INTERJÚ WOPERA ZSUZSÁVAL, AZ MFI ELNÖKÉVEL

KIEMELT TANULMÁNY

LESZKOVEN LÁSZLÓ

A szerződési akarat tiszteletben tartása, avagy „csak ne sürgessenek”

TANULMÁNYOK

DOMANICZKY ENDRE

Dióhéjban a Mádl Ferenc Összehasonlító Jogi Intézet alapítását követő évekről

TRASER JULIANNA SÁRA

Az alkalmazott összehasonlító jogi kutatómódszertan gyakorlata az MFI-ben

MARINKÁS GYÖRGY

Gondolatok a lengyel alkotmány és az uniós jog viszonyáról, különös tekintettel a Lengyel Alkotmánybíróság K-3/21. sz. határozatára

HERÉDI ERIKA

A gyermek sorsa a közjogi eljárások ölelésében

SZŐKE PÉTER

Pro choice vagy pro life ... vagy pro choice? Az Amerikai Legfelsőbb Bíróság ítélete az abortuszhoz fűződő alkotmányos jog tárgyában

NAGY ADRIENN ÉS KISSZÖLLŐSI-SZÁNTHÓ BALÁZS

A külföldön kelt ügyvédi meghatalmazás felhasználásának gyakorlati problémái

SURI NOÉMI

A német és az osztrák bírósági igazgatási modell működésének összehasonlító elemzése

SEREG PÉTER

A magyar igazságügyi reform szervezetelméleti kérdései a dualizmusban

JOGÉRTELMEZÉS

BOROS DOMINIK

Újra kell-e értékelni a pótalkatrészekre vonatkozó védjegyoltalmi szabályokat? Észrevételek a C-334/22. számú ügyhöz

KÖNYVISMERTETÉS

NAGY ADRIENN

A kulturális identitás margójára: Domaniczky Endre Határterületeken II. Ausztrália és Óceánia vonzásában című tanulmánykötetéről

Fontes Iuris – az Igazságügyi Minisztérium szakmai folyóirata

Megjelenik negyedévente.

Kiadja: Igazságügyi Minisztérium, H-1051 Budapest, Nádor utca 22., tel.: +36 (1) 795-1000

Felelős kiadó: MKIFK Zrt. Magyar Közlönykiadó és Igazságügyi Fordítóközpont Zrt., Németh Balázs vezérigazgató

Alapította: Prof. Dr. Trócsányi László

Lapelnök: Dr. Tuzson Bence

Főszerkesztő: Prof. Dr. Wopera Zsuzsa

Szerkesztőbizottság: Dr. Pázmándi Kinga, Dr. Nagy Adrienn, Dr. Herédi Erika, Dr. Tóth Zoltán, Prof. Dr. Menyhárd Attila, Prof. Dr. Pribula László,

Prof. Dr. Görög Márta, Dr. Bodzási Balázs, Dr. Zódi Zsolt, Prof. Dr. Szikora Veronika

Lapmenedzser: Siklósiné dr. Rónai Orsolya

Design: Kovács Gyöngyi

ISSN 2786-4057 (Online)

Tartalom

Miniszteri beköszöntő	3
Tiszteletbeli elnöki köszöntő	4
Interjú	
Interjú Wopera Zsuzsával, az MFI elnökével	5
Kiemelt tanulmány	
Leszkoven László	
A szerződési akarat tiszteletben tartása, avagy „csak ne sürgessenek”	8
Tanulmányok	
Domaniczky Endre	
Dióhéjban a Mádl Ferenc Összehasonlító Jogi Intézet alapítását követő évekről	17
Traser Julianna Sára	
Az alkalmazott összehasonlító jogi kutatásmódszertan gyakorlata az MFI-ben	24
Marinkás György	
Gondolatok a lengyel alkotmány és az uniós jog viszonyáról,	
különös tekintettel a Lengyel Alkotmánybíróság K-3/21. sz. határozatára	31
Herédi Erika	
A gyermek sorsa a közjogi eljárások ölelésében	38
Szőke Péter	
Pro choice vagy pro life ...	
vagy pro choice? Az Amerikai Legfelsőbb Bíróság ítélete az abortuszhoz fűződő alkotmányos jog tárgyában	45
Nagy Adrienn – Kisszöllősi-Szánthó Balázs	
A külföldön kelt ügyvédi meghatalmazás felhasználásának gyakorlati problémái	59
Suri Noémi	
A német és az osztrák bírósági igazgatási modell működésének összehasonlító elemzése	66
Sereg Péter	
A magyar igazságügyi reform szervezetelméleti kérdései a dualizmusban	72
Jogértelmezés	
Boros Dominik	
Újra kell-e értékelni a pótalkatrészekre vonatkozó védjegyoltalmi szabályokat?	
Észrevételek a C-334/22. számú ügyhöz	79
Könyvismertetés	
Nagy Adrienn	
A kulturális identitás margójára:	
Domanicky Endre <i>Határterületeken II. Ausztrália és Óceánia vonzásában</i> című tanulmánykötetéről	85

Miniszteri beköszöntő

TISZTELT OLVASÓ!

Különleges kiadványt tart most kezében, amely a Mádl Ferenc Összehasonlító Jogi Intézet ötödik évfordulóját ünnepli. Az Intézet, az Igazságügyi Minisztérium háttérintézményeként, nem csupán a hazai jogalkotás támogatására jött létre, hanem arra is, hogy a jog-összehasonlítás elméleti és gyakorlati értékeit új szintre emelje. E lapszám egyfajta betekintést nyújt e rendkívüli műhely működésébe, és választ keres arra a kérdésre is, hogy miért éppen Mádl Ferenc neve fémjelzi az intézményt, amely a közös gondolkodás és az alkotó jogászai munka otthona.

Mádl Ferenc neve összeforrt a polgári jog, a nemzetközi magánjog és az európai jog magyarországi fejlődésével. Professzorként nemcsak oktatott, hanem iskolát teremtett. Tanítványai, akik közül sokan kiemelkedő állami és tudományos pályát futottak be, mind-mind elismeréssel idézik fel alakját, mint aki páratlan szellemi kisugárzással és elkötelezettséggel formálta őket. Tudományos pályájának első jelentős mérföldköve a polgári jogi felelősség témájában írott értekezése volt, amely fiatalon a tudományos élet középpontjába emelte. Későbbi munkái, köztük az európai jog hazai alapjait lefedtő korszakos monográfiája, mindmáig meghatározó jelentőségűek.

Mádl Ferenc számára a jog nem csupán elméleti fegyelmet jelentett, hanem szerves kapcsolatot a gyakorlattal. Amit a tanulmányokban megfogalmazott, azt mindig igyekezett a valóságban is megvalósítani, munkásságát így az elmélet és a gyakorlat egysége jellemezte. Nem véletlen, hogy egyik kedvenc idézete József Attilától származik: „csak a törvény a tiszta beszéd.” Jog-összehasonlító módszere szintén ezt az alapelvet

tükrözte: a múlt gyökereit és más jogrendszerek megoldásait kutatta, hogy a jelen számára is iránymutatást adjon. E gondolkodásmód Világhy Miklós, Nizsalovszky Endre és Eörsi Gyula mellett csiszolódott tökéletesre, és meghatározta Mádl későbbi munkásságát is, legyen szó akár az első közoktatási vagy felsőoktatási törvény szövegezéséről, akár más kodifikációs munkáiról. Számára a kodifikáció soha nem pusztán technikai feladat volt, hanem a közös alkotás szellemi tere, ahol az eredményt nem egyéni érdemként, hanem a közösség gyümölcseként értékelte. Ezt az elvet tükrözi egyik gyakran idézett mondata is: „ami lényeges belőlem, az benne van a *Magyar Közlönyben*.”

Az Intézet megalapítása Trócsányi László kezdeményezésére született meg, aki Mádl Ferenc szellemiségét kívánta továbbvinni. Az Intézet nem csupán egy hivatal, hanem egy szellemi műhely, amely a jog-összehasonlítás révén a magyar jogalkotást a nemzetközi összefüggésekbe ágyazza. A jogegységesítés folyamata ellenére az európai jogrendszerek sokszínűsége mindmáig megőrzött érték, és a határokon átnyúló jogi kérdések – legyen szó akár előremutató együttműködésről, akár bűncselekmények kezeléséről – egyre nagyobb kihívást jelentenek. Az Intézet küldetése, hogy ezen kihívásokra reagálva a minőségi, proaktív jogalkotás hátterét biztosítsa.

Ez a lapszám a Mádl Ferenc Összehasonlító Jogi Intézet elmúlt öt évének eredményeit és szellemiségét mutatja be, tisztelegve névadója előtt, aki egész életében a jog és az igazság egységéért dolgozott.

Tuzson Bence

Trócsányi László*

Tiszteletbeli elnöki köszöntő

A Mádl Ferenc Összehasonlító Jogi Intézet tiszteletbeli elnökeként örömmel teszek eleget annak, hogy röviden köszöntsem az öt éves Mádl Ferenc Összehasonlító Jogi Intézetet. Mint az Intézet tiszteletbeli elnöke, közelről láthattam az Intézet vezetői és munkatársai által elvégzett eredményes és felelősségteljes munkát, amellyel kapcsolatban csak elismeréssel tudom kifejezni.

Amikor a Mádl Ferenc Összehasonlító Jogi Intézet megalakításának ötödik évfordulójára emlékezünk, nem tehetem meg, hogy ne szóljak röviden az összehasonlító jog jelentőségéről. A XIX. században az egyetemek közötti kapcsolatok megsokszorozódtak, a jogászok szakmai kapcsolatot alakítottak ki egymással, a szakmai érintkezések megélénkültek. Nem véletlen, hogy ebben az időszakban volt az összehasonlító jog fénykora. 1869-ben alakult meg az Összehasonlító Jogi Társaság (Société de législation comparée), ezt követően 1880-ban a Büntetőjog Nemzetközi Uniója (Union internationale de droit pénal). Az első összehasonlító jogi világkongresszusra 1890-ben Párizsban került sor a világhiállítás időszakában. 1924-ben kezdte meg működését Hágában a Nemzetközi Összehasonlító Jogi Akadémia (L'académie internationale de droit comparé), amelynek célja a jogrendszerek összehasonlító jogi vizsgálata volt. A második világháborút követően az összehasonlító jog ismét előtérbe került, elsősorban René David, Konrad Zweigert és Hein Kötz munkássága jóvoltából. René David 1964-es, „A jelenkor nagy jogrendszerei” című meghatározó jelentőségű munkájában jogcsaládok szerint tesz különbséget, megkülönböztetve a romanista-germán (kontinentális), az angolszász (Anglia, USA), a szocialista, valamint a vallási jogcsaládokat. Zweigert és Kötz tipológiája az alábbi jogokat különbözteti meg: romanista, germán, angol-amerikai, nordikus, szocialista, távol-keleti, iszlám és hindu.

A szocialista országok viszonya az 1970-es évek második feléig ideológiai indokból az összehasonlító joggal szemben mereven elutasító volt. A burzsoá jogrend „reakciós” jellegét hangsúlyozták. Kulcsár Kálmán, Péteri Zoltán, Harmath Attila és Mádl Ferenc voltak azok a kutatók, akik a strasbourgi Nemzetközi Összehasonlító Jogi Akadémia szellemiségét követve, itthon hangsúlyt fektettek az összehasonlító jogi kutatásokra. Mádl Ferenc jóval a rendszerváltozás előtt az európai közös piac jogának bemutatásával különösen fontos művet tett le az asztalra.

Így jutunk el a rendszerváltozás előkapujához, az 1980-as évekhez, amikor az MTA Állam- és Jogtudományi Intézet keretén belül számos összehasonlító jogi munka született, amelyeket a rendszerváltozáskor végbemenő jogalkotáskor hasznosítani lehetett.

És lassan így jutunk el a jelenhez is. A rendszerváltozást követően a jogi karok száma növekedett, az MTA Állam- és Jogtudományi Intézetének monopolhelyzete megszűnt, különböző kutatóműhelyek alakultak meg. Ezzel egy időben az igazságügyi jogalkotás helye a kormányzati struktúrában állandóan változott, néha más területekkel – például a rendőrséggel, a közigazgatással vagy az európai ügyekkel – összevonva kezelték. A stabilitás hiánya azonban nem tett jót az igazságügyi feladatok ellátásának. Különösen nehéz helyzetben voltak a kodifikációval foglalkozó munkatársak, akiknek a folyamatos változások között is biztosítaniuk kellett a jogszabálytervezetek elkészítését. A feszített munkatempó mellett az elméleti háttéranyagok előállítására egyre kevésbé jutott idő.

Itt térek vissza az összehasonlító jogra. 2019-ben született meg a kormányzati döntés, hogy szükség van egy tudományos alkotóműhelyre, amely segíti a kormányzatot olyan jogi háttérű tanulmányok összeállításával, melyeket a kormányzat a politikai és jogi döntések meghozatalakor hasznosítani tud. Még miniszter voltam, amikor a svájci Lausanne-ban működő Összehasonlító Intézet (Institut suisse de droit comparé) mintájára megálmodtuk a magyar Összehasonlító Jogi Intézetet mint az Igazságügyi Minisztérium háttérintézményét. Ehhez a kormánytól a szükséges támogatást megkaptuk, így alakulhatott meg a Mádl Ferenc Összehasonlító Jogi Intézet.

Jómagam Brüsszelbe mentem, így az Intézet első vezetőjének, Raisz Anikónak a kinevezése már nem tartozott hatáskörömbe. Nagyon jólesett, amikor a megalakulást követően – figyelemmel Raisz Anikó államtitkári kinevezésére – az Intézet új vezetője, Szilágyi János Ede hivatalvezető úr felkért az Intézet tiszteletbeli elnökének. Az immáron öt éves Intézet kutatási eredményei önmagukért beszélnek. Kiadványok magyar és idegen nyelven, nemzetközi és hazai konferenciák sokasága jelzik, hogy az Intézet megalapítása jó döntés volt. Az Intézetben dolgozó kutatók elhivatottságának, nyelvtudásának és szorgalmának köszönhetően ma a Mádl Ferenc Összehasonlító Jogi Intézet a magyar jogtudomány egyik kiemelt műhelyének számít, amelyre a kormányzat és a tudomány képviselői egyaránt támaszkodni tudnak.

Mint az Intézet tiszteletbeli elnöke, ezúton szeretnék gratulálni az Intézet valamennyi munkatársának az öt éves születésnap alkalmából. Kívánom, hogy még sokszor legyen kerek évforduló születésnapjuk!

* Tiszteletbeli elnök, Mádl Ferenc Összehasonlító Jogi Intézet; Rektor, Károli Gáspár Református Egyetem; Elnök, Magyar Jogász Egylet.

Interjú Wopera Zsuzsával, az MFI elnökével

Köszöntöm, Professzor Asszony! Először is szeretnék gratulálni a Mádl Ferenc Összehasonlító Jogi Intézet (a továbbiakban: MFI) elnöki pozíciójához! Nem kis feladat elé néz azt követően, hogy több évtizedes egyetemi karrier mellett, kerekén tíz évig volt az Igazságügyi Minisztérium (a továbbiakban: IM) miniszteri biztosa, és most az IM háttérintézményének elnökeként köszönhetjük.

Mindenekelőtt hadd fejezzem ki köszönetemet, hogy a *Fontes Iuris* önálló, tematikus számot szentel annak, hogy közelebbről is bemutassa a 2024-ben öt éves fennállását ünneplő Mádl Ferenc Összehasonlító Jogi Intézet működését, és ennek része a velem készített beszélgetés is. Remélem, hogy ezzel hozzájárulunk ahhoz, hogy az Intézet munkája minél szélesebb körben ismertté váljon.

A kinevezésemhez nagyon köszönöm a gratulációt, igyekszem megfelelni a Tuzson Bence miniszter úr által megjelölt bizalomnak. Utalt arra, hogy a kinevezésemet megelőzően tíz évig töltöttem be az Igazságügyi Minisztériumban miniszteri biztosi pozíciót, ehhez képest teljesen más jellegű feladat az MFI irányítása. Azt gondolom ugyanakkor, hogy ami az MFI alaptevékenységét illeti, jelentős előnyt jelent, hogy az IM-ben eltöltött évek alatt megtanultam, hogyan működik a központi közigazgatás, mit jelent egy előterjesztés elkészítése, milyen a döntés-előkészítés folyamata, ennek során mire van szüksége egy szakmai felsővezetőnek, középvezetőnek vagy ügyintézőnek. Nagyon fontos, hogy azok a kutatási jelentések, háttéranyagok, amelyeket az MFI készít, olyan információkat tartalmazzanak, mégpedig olyan módon és mennyiségben, amelyet a döntés-előkészítés során a címzett jól tud használni, és valós segítséget jelent a munkájában. Az összehasonlító jogi kutatás műfaját a több mint harmincéves tudományos szakmai hátterem miatt természetesen jól ismerem, és előszeretettel alkalmazom is a publikációimban, előadásaimban. Az MFI-ben készülő kutatási jelentéseknek ugyanakkor egy jogintézmény vagy szabályozási megoldás fókuszált bemutatása során nem olyan jellegű, tartalmú és terjedelmű összehasonlító jogi kutatási eredményeket kell tartalmazniuk, mint egy doktori munkának. A kutatási jelentések nem tudományos értekezések, hanem a közigazgatás számára megfelelően értelmezhető, a döntés-előkészítést segítő, igényes és minőségi háttéranyagok. Úgy hiszem, hogy a közigazgatásban szerzett tapasztalataim alapján ebben hatékonyan tudom segíteni az Intézet kutató kollégáinak munkáját. Ezért tartom hasznosnak, hogy jól ismerem a „felhasználói oldal” igényeit és működését is.

Kétségtől, a pályám jelentős része telt közvetlenül akadémiai, egyetemi közegben. 1991-től vagyok a Miskolci Egyetem Állam- és Jogtudományi Karának főállású oktatója. 2002-től

vezetem a Polgári Eljárásjogi Tanszékét és 2007-ben jelentős szerepem volt az Európai és Nemzetközi Jogi Intézet megalapításában, amelynek tevékenységét tíz évig irányítottam. Három évig voltam általános- és oktatási dékánhelyettes. Ebben az időszakban, 2014-ben kaptam a megtisztelő felkérést Trócsányi László akkori igazságügyi miniszter úrtól az új polgári perrendtartás kodifikációs munkáinak irányítására. Ettől az időponttól kezdve köteleztem el magam az Igazságügyi Minisztériumban folyó kodifikációs és döntés-előkészítési tevékenység mellett, amelyben a korábbi oktatói, tudományos munkám nagy segítségemre volt. A polgári eljárásjogi kodifikációs munkálatokat követően már Varga Judit miniszter asszony hivatali ideje alatt a családjog területét érintő jogszabálykészítési tevékenység koordinálása és a családjogi, gyermekjogi szakmai szervezetekkel való együttműködés volt a fő feladatomban. Igyekezünk sok gyakorlati problémára választ adni; hiszem, hogy sok családnak és gyermeknek segítettünk az akkor bevezetett szabályokkal, gondolok itt például a közös szülői felügyelet ki szélesítésére, a váltott gondoskodás szabályozására vagy a gyermekbarát igazságszolgáltatás terén bevezetett változtatásokra. A kezdeti időszak nehézségeit követően mára elmondhatom, hogy nagyon pozitívak az ezzel kapcsolatos visszajelzések, és elindult egyfajta szemléletváltás ezen a területen. Ezt óriási eredménynek tartom. A gyakorlat oldaláról érkező visszacsatolásokat biztosítja, hogy évek óta működnek az Igazságügyi Minisztériumban a jogalkalmazást monitorozó munkacsoportok. Tuzson Bence miniszter úr hivatalba lépésével tovább erősödött ez a tevékenység; jelenleg a polgári bíráskodás tapasztalatait elemző munkacsoport vezetése az egyik fő feladatomban. Ebben a testületben folyik egyfelől a polgári perrendtartásról szóló 2016. évi CXXX. törvény, másfelől a 2014-ben hatályba lépett Polgári Törvénykönyv hatályosulási tapasztalatainak elemzése, valamennyi érintett hivatásrend bevonásával. Ez a munka jelenleg is folyamatban van, sok értékes jogalkalmazási tapasztalatot osztanak meg a munkacsoport tagjai, amelyek megtárgyalása közben az is kiderül, hogy melyek azok a joggyakorlatban felmerülő problémák, amelyek megfelelő jogértelmezéssel kezelhetők, és melyek azok, ahol jogalkotásra van szükség. 2024. június 1-jétől Miniszter úr felkérésére vezetem az MFI-t, ami soha nem volt idegen közeg számomra, sem az Intézet szakmai tevékenységét, sem annak munkatársait tekintve. Számos korábbi minisztériumi, illetve a tudományos életből ismerős kolléga dolgozik az MFI-ben, az összehasonlító jogi kutatás pedig otthonos terep számomra. Több mint fél év elteltével elmondhatom, hogy nagyon szeretem az itteni munkát. Az Intézet új vezetésével szélesítjük az MFI korábbi tevékenységi köreit, a gyakorlati kutatásokat helyezzük a középpontba, ilyen jellegű konferenciákat, szakmai rendezvényeket szervezünk, rangos szakmai partnerekkel.

A MFI-t az igazságügyért felelős miniszter irányítása alá tartozó központi hivatalként hozták létre 2019-ben. Hogyan határozható meg az MFI tevékenységi köre, és szervezetét tekintve hogyan épül fel az MFI?

Az MFI-t a 95/2019. (IV. 25.) Korm. rendelet hozta létre az Igazságügyi Minisztérium háttérintézményeként működő központi költségvetési szervként. Az Intézet feladata – az alapító kormányrendelet szerint – a hazai jogalkotás színvonalának továbbfejlesztése, nemzetközi megalapozottságának és elismertségének növelése, a jogszabályok hatályosulásának tudományos igényű vizsgálata, emellett a hazai jogtudományi kutatás és oktatási tevékenység támogatása, valamint a nemzetközi jogtudományi kapcsolatok és együttműködés elősegítése.

Az MFI tehát elsődlegesen az Igazságügyi Minisztérium, de más kormányzati szereplők számára is végez összehasonlító jogi kutatásokat, amelyeket kutatási jelentésekben foglal össze. Ezek a jelentések jellemzően a döntés-előkészítés fázisában készülnek, és a vizsgált európai országok jogalkotási megoldásai mellett, a megrendelő igényétől függően, a vizsgált állam releváns joggyakorlatát is feltárják. Ezek az alkalmazott jogi kutatások tekinthetők az MFI alaptevékenységének. Erről a munkáról, annak módszertanáról jelen lapszám hasábjain Domaniczky Endre és Traser Julianna tanulmányában részletesen olvashatnak. A kutatási jelentések megbízhatóságát és használhatóságát jelentős mértékben előmozdítja az intézet kutatóinak speciális, gyakran anyanyelvként tanult és használt nyelvtudása. Az MFI munkatársai angol, német, francia, spanyol, olasz, orosz, lengyel, szlovák, cseh, horvát, szlovén, szerb, román, görög, kínai idegennyelv-ismerettel rendelkeznek.

Az MFI ugyanakkor egy tudományos műhely, ami az alapító kormányrendelet szerint címzett feladata is. Ez egyfelől tudományos publikációkban, másfelől a hazai és nemzetközi tudományos életben való jelenlétben mérhető, amiben az MFI alapításától kezdve kifejezetten aktívnak tekinthető. A 2024. június 1-jei hivatalba lépésem óta ezen a téren is új együttműködési formák kialakítására törekszünk, és erős fókuszot helyezünk a szakma széles rétegeit foglalkoztató, a joggyakorlatban felmerülő témák feldolgozására. Ezzel a tudományos munkával függ össze az Intézet kiadói tevékenysége, amelynek szintén szeretnék új irányt szabni.

Ami a szervezetet illeti, elmondható, hogy az Intézet három szakfőosztályra: közjogi, magánjogi, nemzetközi és uniós jogi főosztályra, továbbá erős stratégiai és operatív háttértámogatást adó elnöki titkárságra tagolódik. A főosztályvezetők mellett szakmai felsővezetőként az elnökhelyettes, Pázmándi Kinga vesz részt aktívan az Intézet szakmai, tudományos tevékenységének, munkatervének meghatározásában. Nagy öröm számomra és hálás vagyok azért, hogy az Intézet új szakmai vezetői, akik kivétel nélkül tudományterületük nemzetközi szinten is elismert és kiemelkedő képviselői, vagy a központi közigazgatás nagy gyakorlattal rendelkező vezetői, csatlakoztak az MFI-hez, és közösen dolgozhatunk az Intézet sikeres működéséért. Elmondhatom, hogy az intézeti működés általános struktúrája alapvetően bevált, azzal, hogy 2024 őszétől a kutatási megrendeléseink teljesítésékor már nem a főosztályi struktúrához igazodunk, ami tudatos szemléletváltás részünkről. Lényegében projektalapú működésre,

munkaszervezésre álltunk át 2024 második felétől, ami az erőforrás-tervezésnek kifejezetten hatékony módja. Egyfelől jól szolgálja a kutatási kérdések olykor szükségszerűen komplex megközelítését, segít a kutatók hatékony és sokoldalú bevetésében, másfelől – nem melleleg – biztosítja a munkatársak arányos terhelését is. 2025-től ezenfelül több szakmai munkacsoportot is felállítunk az Intézet munkájához szorosan kapcsolódó tevékenységek ellátására, és az MFI elképzeléseink szerinti tudományos arculatának fő vonásai, irányai is körvonalazódnak.

Az MFI ezenkívül a tudományos életben is állandó szereplőként van jelen. Legutóbb például 2024. december 3-án került megrendezésre „A Polgári Törvénykönyv 10 éve” nagykonferencia, amely a tíz éve hatályba lépett Polgári Törvénykönyv gyakorlati tapasztalatainak megvitatásához nyújtott teret. Ezenkívül olyan nemzetközi konferenciák szervezésében és lebonyolításában is aktívan közreműködik, mint a „Jogi versenyképesség – A jog eszközeivel a versenyképesebb Európáért” című esemény 2024. november 11–12-én.

Karakteres stratégiai és szervezeti elképzeléseink vannak a kutatási, tudománysszervezési feladataink ellátásával kapcsolatban is, aminek valóban látványos eleme az említett két konferencia.

Az uniós elnökség keretében az Igazságügyi Minisztérium „Jogi versenyképesség – A jog eszközeivel a versenyképesebb Európáért” címen rendezett nemzetközi nagykonferenciájának szervezésében és lebonyolításában Intézetünk aktívan közreműködött. A konferencián hazai és külföldi kormányzati szereplők, a tudományos élet jeles képviselői és gyakorlati szakemberek vitatták meg egyrészt a dereguláció és a minőségi jogalkotás, másrészt a technológia és a magánjog kapcsolatának elméleti és gyakorlati kérdéseit. A szakmai program igen sikeresnek mondható, a visszajelzések szerint rangos és tartalmas konferencián vehettek részt az érdeklődők.

A Polgári Törvénykönyv hatálybalépésének tízéves jubileumi konferenciája kifejezetten a gyakorlati szakembereket célozta, az Igazságügyi Minisztérium, az MFI és a Magyar Jogász Egylet nagy sikerű kooperációjában. A rendezvény helyszíni résztvevőin felül több mint százán követték az előadásokat online. Az előadókat a hazai akadémiai, szakmai és hivatásrendi élvonal képviselői közül válogathattuk, akik zömmel a már említett polgári bírászkodás tapasztalatait elemző minisztériumi munkacsoport tagjai is. A felkért referensek és korreferensek a munkacsoportban felmerült kérdések mentén, tematikusan tárgyalták a Ptk. könyveivel kapcsolatos gyakorlati tapasztalatokat. A főelőadást természetesen a Ptk.-kódifikáció egykori szakmai előkészítését irányító Vékás Lajos akadémikus tartotta. Külön öröm számunkra, hogy az év során több országos konferenciánkon is előadóink között üdvözölhettük Tuzson Bence miniszter urat, és Trócsányi László professzor urat, a Magyar Jogász Egylet elnökét.

Megemlíteném, hogy az MFI alapítása óta nagy hangsúlyt helyezett névadója, Mádl Ferenc szellemi örökségének ápolására, amelynek keretében könyvsorozatot indított, megjelentetve a néhai jogászprofesszor több művének újrakiadását, de két kiváló életrajzi kötet is született munkatársunk tollából. Ezekről szintén részletesen olvashatnak e lapszám hasábjain.

Elnök Asszony hogyan értékeli az MFI eddig munkáját, és milyennek látja az intézmény jövőjét? Milyen tervei vannak a 2025-ös évre vonatkozóan, milyen konferenciák és események megrendezése várható?

A jogalkotás háttértámogatására létrehozott kutatóintézmények többféle modellben működnek Európában. Az MFI alapvetően egy klasszikusnak mondható összehasonlító jogi változata ennek, szakjogi területek szerinti főosztályokkal, erős alkalmazott jogi profillal, és emellett jelentős tudományos potenciállal. Az elképzeléseim az Intézet jövőjét abba az irányba terelnék leginkább, amiről lényegében eddig is beszélgettünk. Fontosnak tartom, hogy az alkalmazott jogi kutatások egyfelől minél hatékonyabban támogassák a jogalkotást, az igazságügyi tárca szakmai munkáját, másfelől a tudományos potenciálunkat friss és aktuális, a joggyakorlatra fókuszált jelenléttel reprezentáljuk a hazai és nemzetközi tudományos életben. Miután én magam hosszú éveket töltöttem kodifikációs területen, ezt a szemléletet „szállítom” az Intézet irányításába is. A kodifikáció bizonyos értelemben a jogi szakma esszenciája. Aki valaha látta ezt „belülről” működni, a szépségei mellett a nehézségeivel is tisztában van. Az elképzelés, ami az MFI-t annak idején életre hívta, jól mérte fel, hogy összehasonlító jogi modellek tanulságaival ez a munka nagyon jól támogatható. Szeretném hinni, hogy az összehasonlító jogi kutatások magas minősége, sok esetben a kodifikáció sajátosságából eredően szükségszerűen gyors reakcióképessége visszaköszön a jogalkotás minőségében is. A joggyakorlat elemzése, a rendszeres szisztematikus monitoring, és annak visszacsatolása a tudományos diskurzusba

pedig elengedhetetlen. A konferenciáinkat, rendezvényeinket is ebben a szellemben szervezzük, szoros együttműködésben hazai egyetemekkel, szakmai szervezetekkel, tudományos műhelyekkel, és a hazai jogász közélet legnagyobb szervezetével, a Magyar Jogász Egylettel. Egyelőre a 2025-ös konferenciaszezon tervezésének időszakában vagyunk, a részletek helyett inkább kiemelnék néhány olyan elemet, ami szemlélteti a tervezett irányokat. Folytatjuk a 2024-ben elindított „Kodifikáció és hatályosulás” országos konferenciasorozatot, hogy a polgári bíraskodás tapasztalatait elemző munkacsoport eredményeit minél szélesebb szakmai közönség elé tárhassuk, számítva a jogásztársadalom aktív részvételére ebben az eszmecserében. Van több olyan tervünk is, ami a jogalkalmazás aktuális európai témáival, illetve nemzetközi szinten is meghatározó jogi kérdésekkel, például a mesterséges intelligencia hasznosíthatóságával foglalkozik. Szoros kapcsolatot építünk több hazai egyetemmel, és a meghatározó szakmai intézményekkel határon innen, és azon túl is.

A tehetséggondozásban is érkezett az Intézethez jelentős, és nagyon szép feladat, a Deák Ferenc Ösztöndíjat elnyert joghallgatók szakmai mentorálásával kapcsolatosan. Az ösztöndíjprogramban kiemelkedő tehetségű joghallgatók vesznek részt, az ország különböző jogi karairól. Szakmai „kísérésük” és támogatásuk izgalmas, sokoldalú kihívás.

Bőven van tehát feladat, és biztató, hogy úgy tűnik, az MFI munkatársai élénk szakmai várakozással és pozitívan fogadják a változásokat. A siker kétségtelenül sok tekintetben rajtuk múlik.

Az interjút készítette: dr. Petrasovszky Berta
2024. december

Leszkoven László*

A szerződési akarat tiszteletben tartása, avagy „csak ne sürgessenek”

1. RÁHANGOLÓDÓ GONDOLATSOROK

Mostanában sokszor kerül szóba a digitális szerződési jog és a fogyasztók védelme kapcsán a sötét mintázatok kérdése. Sötét mintázatok (dark patterns) alatt általában olyan gyakorlatokat értünk, amelyek akár szándékosan, akár ténylegesen jelentősen torzítják vagy korlátozzák a szolgáltatás igénybe vevőinek azon képességét, hogy önálló és megalapozott döntéseket hozzanak. Ezek a megoldások alkalmasak lehetnek és felhasználhatók arra, hogy a szolgáltatás igénybe vevőit meggyőzzék arról, hogy nem kívánt magatartást tanúsítsanak, vagy olyan nem kívánt döntéseket hozzanak, amelyek negatív következményekkel járnak rájuk nézve. Az európai uniós adatmegosztási (Data Act) rendelet¹ értelmezésében a sötét mintázatok „olyan webszerkesztési technikák, amelyek a fogyasztókat megtévesztő módon számukra hátrányos következményekkel járó, nem kívánt döntések felé terelik. Ezek a manipulatív technikák felhasználhatók arra, hogy a felhasználókat – különösen a kiszolgáltatott fogyasztókat – meggyőzzék arról, hogy nem kívánt magatartást tanúsítsanak, és félrevezessék őket azáltal, hogy adatközlési műveletekkel kapcsolatos döntések felé terelik őket, vagy indokolatlanul torzítják a szolgáltatás felhasználóinak döntéshozatalát oly módon, hogy az aláássa és gyengíti autonómiájukat, döntéshozatalukat és választásukat.”² A fenti megfogalmazások a dark patterns fogalmi sajátosságait és legfontosabb jellemzőit írják körül.

Az említett, körvonalazott megoldások közül sokat azonosítottak, de messze nem mindent, feltárásuk, felismerésük folyamatos. A hivatkozott tanulmányában Priskin Boglárka kifejtette, hogy a „sötét mintázatokkal kapcsolatos gyakorlatok azonosítására és ekként való elnevezésére az internetes vásárlás, online áruházak, applikációk, és egyéb felhasználói felületek, platformok térnyerését követően került sor a 2010-es években. A 2012–2022. közötti években az online vásárlást is bonyolító internethasználók lakosságon belüli aránya 55%-ról 75%-ra nőtt az Európai Unióban. A 25–34 év közötti korosztály 87%-a vásárol az interneten.” A vizsgálódások szükséges-

ségét a sötét mintázatokban rejlő veszélyekre hivatkozással is indokolja a szerző, mikor rámutat, hogy „a digitális gazdaság térnyerésével párhuzamosan tehát elterjedtek az olyan internetes felületek, interfészek, ahol a felhasználók kognitív torzításokat elszenvedve, illetve gyengeségeik kihasználása miatt nem az érdeküket legjobban szolgáló döntéseket hozzák meg. A digitális gazdaságban vált lehetővé az is, hogy az interneten értékesítő vállalkozások adatokat gyűjtsenek a vásárlók fogyasztási szokásairól, vagy adott esetben kereskedelmi gyakorlatok hatékonyságáról.”

A fenti megállapítások a felhasználói felületek kialakításának és használatbavételének lehetséges negatívumát emelik ki. Ez a negatívum konkrétan a felhasználók – látogatók, fogyasztók, leendő szerződő felek – szerződési akaratának befolyásolása, torzítása. A következményeket a fogyasztóvédelmi jog és a klasszikus szerződési jog egyaránt levonja, de a két jogi terület értékelései egymástól értelemszerűen különböznek. Egyszerűen fogalmazva, mindkettő ugyanazt nézi, de mivel ezt más szemmel teszik, a végeredményt: a joghátrányt, a szankcionálást már egymástól eltérően valósítják meg.

A szerződés értelmezésének problémája körül mozgó írásában a következőket írta egyik jogi szakírónk: „Valósággal művészet egy világos, határozott, kétértelműséget kizáró és a felek akaratát híven visszaadó szerződés megfogalmazása.”³ A megállapítás nem éppen mai – a cikk 1931-ben született –, de napjainkban is időszerű, és a jelen téma kapcsán is megállja a helyét. A szerző által említett elvárás teljesítése a digitális környezetben, az online felületeken azóta sokkal nehezebb lett: az online tér a hagyományos szerződési technikákhoz képest a másik fél jogellenes befolyásolásának lehetőségeit is megsokszorozta. A kijátszásnak, a kerülésnek finom eszköztára alakult ki. Pedig „milyen egyszerű lenne az élet, ha az emberek őszintén és becsületesen közölnék egymással véleményüket, érzéseiket és gondolataikat.”⁴

Ismeretes, hogy a Nemzeti Adatvédelmi és Információszabadság Hatóság (a továbbiakban: NAIH) is jogosult lehet sötét mintázatok alkalmazása ellen fellépni. Bár a sötét mintázat kifejezést nem használta, az adatvédelmi hatóság NAIH-3195-11/2022 iktatószámán meghozott határozatában kifejezetten „olyan gyakorlatot azonosított és sújtott bírsággal, amely per

* Egyetemi docens, Miskolci Egyetem Állam- és Jogtudományi Kar.

1 Az Európai Parlamentnek és a Tanácsnak a méltányos adathozzáférésre és felhasználásra vonatkozó harmonizált szabályokról, valamint az (EU) 2017/2394 rendelet és az (EU) 2020/1828 irányelv módosításáról szóló 2023/2854 rendelete (adatrendelet). HL L, 2023/2854, 2023. december 13.

2 PRISKIN Boglárka: Sötét mintázatok az európai és hazai fogyasztóvédelem és adatvédelem fókuszában. *Fogyasztóvédelmi Jog*, 2023/4., [16] szj. DOI: 10.55413/557.A2300401.FVO.

3 SCHWARTZ Tibor: A szerződések értelmezésének kérdése a magánjogi javaslatban. *Jogállam*, 1931/5–6., 247.

4 REJTŐ Jenő (P. Howard): *Bradley Tamás visszaüt.* Budapest, Nova Irodalmi Intézet, 1939.

definitionem dark patternnek minősül. A vizsgálat alá vont vállalkozás többek között azon gyakorlatával tévesztette meg a látogatókat, hogy a weboldalon az adatkezeléssel kapcsolatos rendkívül hosszú és nem egyértelműen megszövegezett tájékoztatót a képernyő indokolatlanul kicsi területén helyezte el.⁵ Az indokolatlanul hosszú, a figyelmet fel sem keltő, esetleg a fogyasztó figyelmét túl könnyen 'elaltató' adat – vagy információközlés – a klasszikus szerződési jogban is jogsértőnek minősül. A szerződéses kapcsolatokban elegendő az 'apró betűs' részekkel kapcsolatban kialakult ítélkezési gyakorlatra gondolni, ahol a fontos, releváns információ elbújtatásának jogellenessége ma már nem kérdéses. Az online felületeken létrejövő szerződések esetében – mivel a technikai sajátosságok folytán ennek kiemelkedő jelentősége van –, a 'görgetést igénylő olvasással' kapcsolatban a joggyakorlat alapvető követelményként támasztja, hogy az információ a képernyőn *ott jelenjen meg* – azzal a szövegrésszel egybefűzve –, *ahol releváns*: tehát a szerződési kikötésnek nem bárhol, hanem a megfelelő helyen kell megjelennie. A képernyőn az elhelyezés, a látvány kialakítása, a formatervezési megoldások, a színekkel, elrendezéssel, képi hatással való játék stb. korábban szinte elképzelhetetlen variációs lehetősége nemcsak előnyt jelent, de egy csapásra előállnak a jogilag is releváns hátrányok: 'napvilágra kerül tehát a dolog árnyoldala is'.

2. EGY TOVÁBBI PROBLÉMA

Schwartz Tibor imént idézett megállapítását tovább is gondolhatjuk. Ma a „*korrekt szerződésszövegezés helyett sokszor annak rosszul felfogott 'művészete' divatozik*”, mely az egyértelműség helyett gyakran a kétértelműséget tűzi ki célul. Az így készülő szerződés hatásvadász, célozgat, sejtet, burkol és leplez. Az ilyen megoldások éppen a hatékonyságuk folytán nagyon hamar válnak bevett szokássá – az online felületek kialakítói is eltanulják ezeket a praktikákat. A rossz példa pedig ragadós, kiváltképpen, ha (elsőre legalábbis úgy tűnik) látványos eredmény érhető el a segítségével.

Nyilvánvaló, hogy az állandósulás nem teszi a rossz gyakorlatot jogszerűvé: a rendszeres használat, a bevett szokás nem fejt ki 'jogszerűsítő' vagy 'jogerősítő' hatást. Ráadásul a 'dark patterneket' is jellemzi a fejlődésre, megújulásra való képesség és készség, és ez már inkább ad okot az aggodalomra. A rendszeres használat, a szerződések piacán való állandó jelenlét, a kétségbe nem vonható (ám kétes értékű) hatékonyság, végül a megszokottság újra és újra folyamatosan megerősítő hatást fejt ki, és egyfajta öngazolásként is jelen van. „Ha mások is ezt a megoldást használják, én is így alakítom ki a magamét, nehogy kimaradjak...” Ezt egyfajta torz vagy fordított ('visszahajló') FOMO-hatásként⁵ is felfoghatjuk, mely gyakran uralja a vállalkozások szerződésíró, dokumentumszerkesztő és – újabban – online felületet kialakító szemléletét, üzleti kommunikációját. Olyannyira, hogy az eljárásokban gyakran hivatkoznak védekezésként az alkalmazott megoldás széles körben elterjedt voltára, a bevett gyakorlatra. Ami, mondani sem kell,

egyáltalán nem meggyőző.⁶ A tisztességtelen, jó erkölcsbe ütköző magatartások, elképzelések nem válnak azáltal hibátlanná és jogszerűvé, hogy bizonyos körökben mindennaposak.

Világos, hogy ami tilos, az tilos. Helyesen – és az iránymutatás gondolati magját tekintve feltétlenül helyeselhetően – mutatott rá a versenytanács egyik elvi határozata: „A jóhiszeműség és tisztesség alapelveinek megfelelően elvárható gondossággal eljáró vállalkozás kereskedelmi gyakorlatát oly módon alakítja ki, hogy az jogszerű legyen, így ha tudomással bír arról, hogy a kereskedelmi gyakorlatának valamely eleme egy másik vállalkozás általános szerződési feltételeinek bírósági felülvizsgálata során hozott döntés alapján jogszerűtlen, akkor a kereskedelmi gyakorlatát erre figyelemmel átalakítja. Ennek elmulasztása esetében a vállalkozás kereskedelmi gyakorlata tisztességtelennek minősül. (VJ/122/2010.)”⁷ Értve alatta, ami értendő. Nem azért várja el a jog a vállalkozástól, hogy saját gyakorlatát alakítsa át, mert hasonló ügyben született egy *másik* vállalkozást elmarasztaló döntés. A bírósági döntések jogereje alapvetően a perben álló felek között érvényesül, ott fejt ki hatást. A *jogszerű szerződési gyakorlat irányába teendő lépés azért kötelező*, mert először is: a vonatkozó jogszabályok – a Polgári Törvénykönyvről szóló 2013. évi V. törvény (a továbbiakban: Ptk.) és a fogyasztókkal szembeni tisztességtelen kereskedelmi gyakorlat tilalmáról szóló 2008. évi XLVII. törvény (a továbbiakban: Fttv.) – kötelező rendelkezései szerint a szóban forgó gyakorlat jogellenesnek minősül, másodszer pedig azért, mert a hasonló tényállás mellett meghozott döntés nyilvánvalóvá teszi, hogy egyik vállalkozás által folytatott gyakorlat sem jogszerű. Más kérdés, hogy bár a határozatok megismerhetősége a kötelező és automatikus közzététel folytán elvileg nem kérdés, a gyakorlatban azonban (érthető módon) nem minden határozat ragadja meg a jogalanyok figyelmét.

Annyit mindenesetre nagyobb tévedés nélkül ki lehet jelenteni, hogy *a jog inkább csak kergeti ezeket a technikákat*, a védekezés – mint oly sokszor – itt is le van maradva.

A sötét mintázatok témakörét annak ellenére, hogy gyakran hivatkozunk, csupán gondolati ugródeszkának tekintjük, részletesen nem is tárgyaljuk. A *dark pattern csak a technikát* (jelenleg felvett formáját) *tekintve modern jelenség*, a szerződési akarat tisztességtelen befolyásolásának tilalma természetesen *nem új követelmény*. A szerződéses jogviszonyok alapköveinek tárgyalása persze nem képezi e tanulmány tárgyát, érintünk azonban alapvető tételeket, melyek felelevenítése – éppen az új, modern mezben való megjelenés folytán – hasznos lehet. Bár a tévedés vagy a tévedésbe ejtés, tévedésben tartás, megtévesztés vagy a jogellenes fenyegetés szerződési egyensúlyt megbontó hatása elleni védekezés a polgári jog állandó feladata, a pszichés nyomásgyakorlás, a lelki kényszer és meg nem engedhető befolyásolás az online szerződési

6 Az állandó használat, az elterjedtség kapcsán jutott eszünkbe Grosschmid egyik – más környezetben elhangzott – megjegyzése, mely szerint a bevett kategóriák, bárha nem igazak, majdnem annyit érnek, mintha igazak volnának. A helytelen gyakorlat állandósulása is ilyen hatású. A rögzülés ráadásul kevésbé múlik azon, hogy jogszerű-e az adott megoldás, sokkal többet nyom a latban, hogy a szóban forgó eszköz bevetése jár-e előnyre, haszonnal.

7 GVH Versenytanácsának elvi jelentőségű döntései a Tpv., a Tpv. III. fejezete, az Fttv., a Grt., az Éltv., a 1169/2011/EU európai parlamenti és tanácsi rendelet, valamint a Gyftv. egyes rendelkezési kapcsán.

5 A FOMO-hatás vagy -jelenség elnevezése – mint ismert – egy mozaikszó, mely az angol Fear Of Missing Out kifejezés betűiből tevődik össze.

mozgástér kialakulása miatt ismét beható figyelmet igényel. Szász-Schwarz Gusztáv ismert mondását felidézve – „három tartják kezükben a jogot...” – azt mondhatjuk, hogy *a szerződési igazságosság megvalósulása soha ennyire erőteljesen nem követte a megszólított személyek figyelmét és összeműködését, mint napjainkban. Ki kell térni a viselkedéstudomány eredményeire is, melyeket egyszerűen nem lehet figyelmen kívül hagyni. A versenyjogi és fogyasztóvédelmi jogalkalmazás és szakirodalom újabb bátran fel is használja ezeket a tudományos és tapasztalati megállapításokat, amit egyébként a téma mély emberi érintettsége kifejezetten meg is követel.*

3. SZERZŐDÉSI ALAPVETÉS: A 'KÖTÉSEK' LÉNYEGÉRŐL

A vizsgált jogviszonyok szerződéses kötelek. A szerződés két vagy több fél joghatás kiváltását célzó és arra alkalmas egybehangzó nyilatkozata. Az akaratnyilatkozatok egymásra épülnek és egybecsengenek. Szladits Károly az általa szerkesztett *Magyar Magánjogban* úgy fogalmazott, hogy a magánautonómia két irányban jelent a felekre meglehetősen széles körben érvényesülő szabadságot: egyrészt, hogy megköthessék azt a szerződést, amelyet akarnak, másrészt arra nézve, hogy a szerződés tartalmát maguk állapíthassák meg.⁸ Ez a kétszabadságirány a szerződési szabadság törvényben deklarált alapelvében ma is benne foglaltatik.

A követelmény azonban, hogy a felek *megköthessék* azt a szerződést, *amelyet akarnak*, magában foglalja azt is, hogy a szerződéstől tartózkodhassanak: megilleti a feleket – Bíró György hangsúlyozta kötelmi jogi előadásain – *a szerződés meg nem kötésének szabadsága is. A szerződésre szorító, a szerződésbe belekényszerítő, vagy a kontraktusban bent ragasztó jogi előírás mindig kivétel – ezért alapvetően távol áll a szerződés klasszikus felfogásától –, hiszen a befolyástól mentes akaratnyilvánítás a főszabály. Ezzel együtt jár a Szladits Károly által is kiemelt másik jogi tétel: csak olyan tartalom kerüljön a szerződéses kötelembé, ami megfelel a felek akaratának. Vagyis a szerződési szabadság – mint többen a kevesebb – magában foglalja a nem kívánt tartalomtól való tartózkodás jogi lehetőségét is. Kivételek értelemszerűen itt is vannak – a szerződéskötési kötelezettség, a jogszabály által meghatározott szerződési tartalom, a fél hallgatólagos, vélelmezett akaratának diszpozitív szabályokon keresztül szerződési tartalomként való elfogadása –, e tanulmány célja nem is e kivételek körüljárása.*

Szász-Schwarz Gusztáv megfogalmazása szerint: „A tétel, hogy a szerződéses kötelekben a felek akarat a döntő, azonban az élő jognak soha teljes egészében nem felelt meg.”⁹ Elmélet és gyakorlat állandó feszültségére figyelmeztetnek a jogtudós sorai. A gyakorlat, melyet nem a betű, hanem az eleven élet hajt, messze elhagyta mindenkor ezt az alapvetést, de elhagyta a törvényhozás is, mely – mutatott rá élesen

a szerző – az élet szükségét nem áldozhatja fel az elvont elv következetességének. De meghaladta a tételt maga az elmélet is, mely az elv mellé mind sűrűbben rakosgatta a kivételeket. A bevallott kivételek mellett pedig – folytatta a gondolatot Szász-Schwarz – csak úgy hemzsegnék a be nem vallottak, olyan számmal, hogy szinte feldöntik a szabályt.¹⁰

A hatályos Ptk. is számos olyan általános szerződési szabályt rögzít, amelyeket 'az élet hajtott'. Ha például az egyik fél által kidolgozott általános szerződési feltétel a törvény által előírt szabályok betartása mellett a szerződés részévé vált, annak kötelező erejét főszabályként nem lehet megkérdőjelezni akkor sem, ha azt a másik fél ténylegesen el sem olvasta, ezért az ő részéről szigorú értelemben véve szerződési akaratról sem beszélhetünk. Legfeljebb vélelmezett, a törvény által megadottnak tekintendő egyetértésről lehet szó, ami azért nem teljesen ugyanaz. Szabály, hogy a megismerhetőséget lehetővé kell tenni, de az áttekintés, átolvasás elmaradása már a másik szerződő fél terhére esik. Ahogyan azonban a blanketta alkalmazója, ugyanúgy a szerződéskötés céljából online felületet kialakító, rendelkezésre bocsátó személy sem nehezítheti meg a partner lehetőségeit a szerződési akarat szabad nyilvánítására, mert ez jogellenes magatartásnak minősül. Ezek a rendelkezések kiegyenlítő, a mellérendeltséget és egyenjogúságot szolgáló szabályok, melyek szellemiségükben általános érvényesülést kívánnak meg.

További példákat is hozhatunk. Az *apró betűs részek* kifejezés mára az elbújtatott (rejtett) tartalomra való utalásként a blankettával intézményesített becsapásra használt fogalom lett. Az 'apró betű' ilyenformán a szándékosan eldugott, de fontos tartalomra utal, mely ugyan benne van a szövegben, de a betűméret miatt észrevehetetlen. Ez – ha és amennyiben a megismerhetőség objektív akadály – eleve kizárja, hogy az ilyen rendelkezések a szerződés részévé váljanak. Önmagában nem tilos a főszöveghez képest kisebb betűmérettel kiegészítő, magyarázó szöveg alkalmazása. Ha azonban a jól látható – észlelhető – főszöveg és a kiegészítés (pl. lábjegyzet) a fogyasztói döntést tisztességtelen befolyásolására alkalmas módon kerül elválasztásra egymástól, a megoldás már jogsértő. A betűtípus és betűnagyság mellett a szerkesztés, formázás, az online felület kialakítása, szín és egyéb vizuális elemek stb. – különösen ezek egymást erősítő, komplex együttállása – új szempontként állnak elő az online úton kötött szerződések jogszerűségének megítélésekor.

Azonban bármennyire is igaz, hogy az élet szédületes gyorsasággal fejlődik és hajt újabbnál újabb megoldásokat, a másik fél tisztességtelen befolyásolásától való tartózkodás a felpörgetett digitális világban is elemi kötelezettség: az online felületen létrejövő és ott formálódó szerződéses alkufolyamatnak is tisztességesnek kell lennie. Frank Ignác írta „Az osztó igazság törvénye Magyarországon” című könyvében a jogtalan befolyásolás kapcsán, hogy az „alkura pedig szabad egyetértés kívántatik, nemcsak azért mert erőszak és rettenés a jó erkölcsökkel össze nem fér, hanem azért is, mivel az egyenesség és törvényes igazság egyebet nem tűr.”¹¹

8 SZLADITS Károly: A kötelek jogalkata és keletkezése. SZLADITS Károly (főszerk.): *Magyar Magánjog*. III. kötet. Kötelmi jog Általános része. 39.

9 SZÁSZ-SCHWARZ Gusztáv: Az akarat a szerződésben. *Magyar Igazságügy*. 1892. 33.

10 Szász-Schwarz hivatkozott írásában ezután tárgyal is néhányat e kivételek közül, megállapításai száz év elteltével is meglepően aktuálisak és elgondolkodtatóak.

11 FRANK Ignác: *Az osztó igazság törvénye Magyarországon*. I. (288. §) Buda, Magyar Királyi Egyetem, 1945, 555.

A szerződésen belül – a szerződéskötési folyamattal összefüggésben – a meg nem engedett ráhatás mindig jogellenes, mert a szerződéses kötelem lényegét kitevő szabad akaratnyilvánítást támadja, ezáltal sérti a szerződési jog alapvető elvi szabályait. A polgári jog a Ptk. 1:1. § értelmében a mellérendeltség és jogi egyenjogúság talaján áll, ez olyan követelmény, a kódex élére illesztett elvi deklaráció, amely – ha nem is sorolja a szakirodalom a polgári jog alapelvei közé – a szabályozást és a jogalkalmazást egyértelműen és alapelvi erővel meghatározza. Az egyenjogúság akkor is mellőzhetetlen elvi követelmény, magánjogi megkülönböztető ismérv, ha magától értetődik, hogy ez nem jelent egyúttal gazdasági (erő)egyenlőséget is. „Az erőszaknak s félelemnek, a legszarnokibb kényszerítésen kezdve az akarat elhatározására használt tekintély gyöngédségéig, felszámíthatatlan fokozatai s ezeknek a megegyezés előidézésére éppen olyan különböző befolyásai lehetnek, melyeket azonban az azok segedelmével létesített kötések érvénytelensége meghatározása végett elősorolgatni nincs szükség. [...] a kötések érvényességét feltételesítő megegyezést a felek akaratának önkéntessége nélkül még csak képzelni sem lehetvén.”¹²

A fogyasztóvédelmi közjog B2C relációra¹³ irányadó hazai alapjogszabálya, az Fttv. értelmezése kapcsán a szakirodalom elemzi az agresszív kereskedelmi gyakorlatok több lényeges elméleti és gyakorlati összefüggését. „Az Fttv. 8. §-ának (1) bekezdése szerint agresszív az a kereskedelmi gyakorlat, amely – figyelembe véve valamennyi tényszerű körülményt – pszichés vagy fizikai nyomásgyakorlással – akár a fogyasztóval szembeni hatalmi helyzet kihasználása, akár a fogyasztó zavarása révén – az adott helyzetben jelentősen korlátozza vagy alkalmas arra, hogy jelentősen korlátozza a fogyasztónak az áruval kapcsolatos választási vagy magatartási szabadságát, illetve lehetőségét a tájékozott döntés meghozatalára és ezáltal a fogyasztót olyan ügyleti döntés meghozatalára készíti, amelyet egyébként nem hozott volna meg, vagy erre alkalmas. Az Fttv. indokolása szerint az agresszív kereskedelmi gyakorlatok általános tilalma az UCP Irányelv¹⁴ 8. és 9. cikkével, valamint 2. cikke j) pontjában foglalt meghatározással összhangban került kialakításra. Ennek megfelelően az agresszív kereskedelmi gyakorlat megvalósulhat fizikai erőszak alkalmazása, illetve ezzel való fenyegetés nélkül, a nyomásgyakorlás enyhébb eseteiben is, amennyiben azok egyébként alkalmasak a fogyasztó tájékozott döntés meghozatalára való képessége jelentős korlátozására, ugyanakkor az enyhébb magatartások

tisztességtelennek minősüléséből következik, hogy a fizikai nyomásgyakorlás esetei is nyilvánvalóan tiltottak.”¹⁵ Ez a megállapítás további magyarázatot aligha igényel. Az Fttv. szabályai a tisztességtelen kereskedelmi gyakorlat tilalmát kimondó tételes szabályokkal – generálklauzulával és részletszabályokkal – a lényegét tekintve ugyanazokat a klasszikus magánjogi értékeket védik, amelyeket a polgári anyagi jog is oltalomban részesít.

4. A MEGENGEDETT ÉS A TILOS 'NYOMÁSGYAKORLÁS'

Nem véletlen ugyanakkor, hogy *meg nem engedett* befolyásolásról beszélünk. A másik szerződő fél ügyleti *akaratának befolyásolása ugyanis nem általában véve* tilos. A szerződések világában mindkét szembenálló fél a maga javát keresi: a szerződés alanyainak egybehangzó akarata hagyományosan eleve egy folyamatosan formálódó, hosszabb vagy rövidebb alkufolyamat révén – nem egy csapásra, egy lélegzettel – jön létre, mely folyamat során az ellentmondások megszűnnek, az ellentétek kiegyenlítődnek, végül pedig a szerződési nyilatkozatok egybecsengenek. Aki szolgáltat – elad, kínál – értelemszerűen úgy alakítja a kommunikációját, hogy az a számára előnyös legyen. Első versenytörvényünk – a már említett 1923. évi V. törvénycikk – magyarázatában elvi éllel szögezte le Kuncz Ödön annak indokaként, hogy miért éppen a kereskedelemben lezajló verseny törvényes szabályozása mutatkozott múlthatatlanul szükségesnek, a következőket: „a kereskedelem terén, ahol a haszon sokszor öncéllá magasztosul, a nagy vagyonszillogó fénye pedig eltakarni alkalmas a megszerzéséhez vezető utak álnokságát – sokkal erősebb a kísértés a tisztességtelen eszközök alkalmazására és sokkal kevesebb korlát áll azoknak útjába, mint más életpályákon.”¹⁶ A szerződéskötéshez igénybe vett online eszközök (online felületek, platformok stb.) az elérni kívánt cél szolgálatába állított felületkialakítási megoldásai, az elrendezés és a designelemek stb. *önmagukban természetesen nem tekinthetők* jogellenesnek. *Sőtét* mintáztattá, és ezáltal *tiltottá* lényegében azáltal lesznek, hogy a másik alany, a felhasználó fogyasztó akaratát burkoltan, ránézésre, azaz első látásra nem nyilvánvaló módon manipulálják: *a szerződési akaratot (a fogyasztói döntéshozatalt) torzítják.*

A fentebb már említett Frank Ignác írta valahol, hogy minden egyezkedés magában foglal valami kis ügyeskedést („némi csselfogást”), de a vége – rögzítette – hogy nyer az alku által mindkét fél. Mert – írta – hasznot keresni szabad, és „némi szinfogásokkal élni” nem éppen gonoszság. Az ártó szándékú, túrhetetlen csselfogás azonban már gonosz fondorlat, és a csalárdság fogalma alá esik, s mint ilyen, megengedhetetlen. A furfang, leleményesség, talpraesettség az alkut előrehajtja – ez azonban nem járhat a másik elnyomásával, kihasználásával. Löw például a szerződési szabadság biztosítása kapcsán írta a következőket:

12 DÓSA Elek: Erdélyhoni jogtudomány II. könyv. *Erdélyhoni magánjogtan*. II. Könyv. Budapest, Közjegyzői Akadémia Kiadó, 2019, 451.

13 A B2C a „Business-to-Consumer” kifejezésből ered. A vállalatok és a fogyasztók közötti üzleti kapcsolatot fejezi ki, vagyis ebben az esetben a cégnek nem más vállalatok, hanem a magánszemélyek az ügyfelei, számukra kínálja termékeit vagy szolgáltatásait. Ahogyan a marketing, úgy a fogyasztóvédelmi szakirodalom is megkülönbözteti ettől a vállalati irányban kifejtett B2B (Business-to-Business) üzleti kapcsolatot, sőt a fogyasztó és fogyasztó C2C (Consumer-to-Consumer) közti relációt is. A fogyasztóvédelmi közjog hatálya a B2C relációra terjed ki.

14 A belső piacon az üzleti vállalkozások fogyasztókkal szemben folytatott tisztességtelen kereskedelmi gyakorlatairól, valamint a 84/450/EGK tanácsi irányelv, a 97/7/EK, a 98/27/EK és a 2002/65/EK európai parlamenti és tanácsi irányelvek, valamint a 2006/2004/EK európai parlamenti és tanácsi rendelet módosításáról szóló 2005/29/EK Irányelv (2005. május 11). Az UCP irányelv a tagállamoktól ezen a téren maximum harmonizációt írt elő, ennek nyomán született 2008-ban a hazai Fttv.

15 ZAVODNYIK József: Értelem és érzelem. A kereskedelmi gyakorlatokkal megcélzott fogyasztó. *Gazdaság és Jog*, 2010/7–8., 10–20.

16 KUNCZ Ödön és BALÁS P. Elemér: *A tisztességtelen verseny* (az 1923:V. törvénycikk magyarázata, kiegészítve a törvényt végrehajtó rendeletekkel). Budapest, Politzer Szigmond és Fia Kiadása, 1924, 7.

„az akaratelhatározási szabadság abban álljon, hogy a szerződő felet ügyleti elhatározásaiban a másik szerződő fél jogellenesen ne befolyásolja. Az ügyletkötésnél a szerződő fél befolyásolásának megakadályozása nem általánosságban kívánatos, gyakran az ügyletkötés a nélkül el sem képzelhető, csupán a *jogellenes* befolyásolástól kell megvédeni a szerződő feleket.”¹⁷ Amíg a polgári jog fontosnak tartja és komolyan veszi a szerződés jogintézményét, *a most említett alapvetésből nem lehet engedni.*

Helyesen szögezi le Priskin Boglárka tanulmánya, hogy jelenleg számos sötét mintázatnak titulált gyakorlat – már ekként való elnevezése előtt is – a fogyasztóvédelmi hatóságok eljárásainak fókuszában volt. Példaként hozza a bújtatott reklámok, csepegtető árazás eseteit, utal az online platformokon alkalmazott alapértelmezett beállításokra, és említi a releváns információk elhallgatását is.¹⁸ Megjegyezhetjük, hogy a magánjogi fogyasztóvédelem sokszor nem egyéb, mint tudatosan fókuszált polgári jogi odafigyelés a jogviszonyok meghatározott – konkrétan: fogyasztókat érintő – esetkörüre, célzott összpontosítás ugyanazokra az alapvető elvekre, amik a klasszikus polgári jognak sem közömbösek. A szövegalapú sötét mintázatokkal kapcsolatos jogsértésekre (például a szűkösségi állítások, visszaszámláló óra) is volt példa a sötét mintázat fogalom bevezetése előtt.

Annak kijelentése, hogy a szolgáltatás tárgyából korlátozott mennyiség áll rendelkezésre, *önmagában természetesen nem jogellenes.* Helyesen emeli ki a szerző is, hogy a szűkösségre utaló állítások kifejezetten hasznosak, a fogyasztói döntéshozatal támogatására is alkalmasak lehetnek, „feltéve, hogy megfelelnek a valóságnak, és a vizuális megjelenítésük sem zavaró”.¹⁹ Álláspontja szerint ugyanakkor a ’tényállászerűen’ sötét mintázatnak minősíthető gyakorlatok kapcsán is esetről esetre szükséges értékelni, hogy hol húzódik meg a jogszerű eladásösztönzés és a jogsértést jelentő tisztességtelen kereskedelmi gyakorlat határa, mert a konverzióoptimalizálás önmagában még nem jogsértő. Ismételen rá kell ugyanakkor mutatni arra, hogy a Versenytanács Fttv. 7. §-hoz kapcsolódó következetes álláspontja szerint az ügyleti döntés befolyásolására való alkalmasság is elegendő a jogsértés megállapításához. A feketelistás tényállások esetében nem szükséges annak a vizsgálata, hogy a gyakorlat a fogyasztó ügyleti döntésének torzítására alkalmas volt-e, mivel ezen gyakorlatok esetében a jogalkotó a torzításra való alkalmasságot – helyesen – eleve adottnak veszi. (VJ/59/2009.) Sőt, ilyenkor az sem szükséges, hogy a tényleges fogyasztói döntés megtörténjen, hiszen a jogszabály már a torzításra való alkalmasságot is kategorikusan jogsértőnek ítéli.

Véleményünk szerint azonban soha nem lehet az a döntő, hogy a szóban forgó állítás még kedvező is a fogyasztó számára, hanem arra kell figyelni, hogy ne torzítsa – vagyis ne befolyásolja jogellenesen – a szerződési akaratot.

5. A CÉL, HOGY AZ ÉRDEKLŐDŐBŐL VÁSÁRLÓ VÁLJON – DE NEM BÁRMI ÁRON!

A gazdasági élet szereplői számára vitán felül fontos, hogy az üzleti kommunikáció – legyen szó áru vagy szolgáltatás értékesítéséről – célba érjen. Erre az imént utaltunk. A tisztességtelen versenyről szóló 1923. évi V. törvénycikk indokolásának 1. §-a leszögezte: a verseny eleve „mindenkinek lehetővé teszi azt, hogy úgy és akként küzdje ki magának boldogulását, amiként azt a legjobb tudása, ügyessége és igyekezete lehetővé teszi, másrésről az ipar és kereskedelem porondján lezajló küzdelemben annak juttatja a győzelem pálmáját, aki a fogyasztók tetszését leginkább tudta megnyerni. A szabad verseny azt is jelenti, hogy a versenyző az érvényesülés, a boldogulás érdekében bárminő eszközt felhasználhat avégből, hogy versenytársai elől a vevőkört elhódítsa. Az erkölcs követelményével azonban csakis a tisztességes és becsületes eszközökkel folytatott küzdelem egyeztethető össze.”

A tisztességtelen piaci magatartás és a versenykorlátozás tilalmáról szóló 1996. évi LVII. törvény – a hatályos versenytörvény – preambulumaéhoz fűzött kommentár is rögzíti, hogy „a vállalatoknak ugyanis természetes törekvése a monopolpozíció elérése, ezt tekinthetjük a gazdasági verseny legfőbb hatóerejének, azt a lehetőséget, hogy a vállalat megnyerheti a versenyt. Ennek érdekében azonban nem használhatnak fel tisztességtelen eszközöket. A verseny tisztasága valójában a versenyző vállalatok tisztességességét jelenti.”²⁰ Miatán pedig a vállalat élén a vezető áll, az emberi tényező (legalábbis egyelőre) nem hanyagolható el. A tisztességes kereskedő eszménye ezért sem mehet ki a jogi divatból – a mesterséges intelligencia térnyerése ellenére sem.

A működtetett értékesítési technikák célja végül is az, hogy az érdeklődő (fogyasztó) *figyelmét felkeltsék*, a felkeltett figyelmet az eladást célzó folyamat során *megtartásák*, és végül az érdeklődő személy *vásárló* legyen.

A határsértéseket, azaz a jogszerű gyakorlat kereteinek meg nem engedett átlépéseit alapvetően az érdeklődés felkeltésének módjában kell keresnünk, ami egyben a fogyasztóvédelmi közjog kiemelt fókuszja. Ráadásul a tapasztalatok szerint a súlypont egyre inkább a kapcsolat felvétele, *az ügyleti akarat ébresztése pillanatára, a szerződés egyre korábbi szakaszára tevődik át.* A jog a még teljesen ki nem forrott, de már ébredő szerződési akaratot is védi, a fogyasztóvédelmi közjogban következetesen alkalmazott fordulattal a fogyasztói döntéshozatal teljes folyamatának torzításmentességét kívánja biztosítani.²¹ Az ítélezési gyakorlat egységesnek tekinthető annak megítélésében, hogy *az ügyleti döntés nem csupán egy mozzanat, hanem egy hosszabb folyamat, amely a tájékozódással,*

17 Lőw Tibor: A szerződési akaratelhatározás jogellenes befolyásolása. *Jogtudományi Közöny*, 1926/1., 141.

18 PRISKIN i. m. [95] szj.

19 PRISKIN i. m. [95] szj.

20 JUHÁSZ Miklós – RUSZTHINÉ JUHÁSZ Dorina – TÓTH András (szerk.): *Kommentár a tisztességtelen piaci magatartás és a versenykorlátozás tilalmáról szóló 1996. évi LVII. törvényhez.* Budapest, ORAC Kiadó, 2015., 34.

21 Lásd erről ZAVODNYIK i. m. 11–13.; BALOGH Virág: A viselkedési közgazdaságtan eredményei a fogyasztóvédelemben. *Jogtudományi Közöny*, 2023/2., 73–76.; PÁZMÁNDI Kinga: A jogi értelemben vett fogyasztókép átforgalmazásáról, azaz mit üzen a viselkedési közgazdaságtan a jogi beavatkozás paradigmájáról. *Gazdaság és Jog*, 2020/11–12., 73. PÁZMÁNDI Kinga: Médiatartalmak forradalma és a „marketingjog” – újkori fogyasztóvédelem a digitális médiapiacra. *Gazdaság és Jog*, 2021/11–12., 4–5.

kereséssel, információgyűjtéssel indul meg. A szerződő felet – konkrétan a fogyasztót – ebben a szakaszban, ebben a szerződési létszakban ért benyomások mind olyan információk, amelyek a fogyasztót az ügyleti döntés meghozatalára sarkallják. Ezt az álláspontot támasztja alá a Kúria Kf.III.38.283/2018/12. számú határozata is. Az Fttv. 2 § h) pontjában meghatározott *ügyleti döntést* nem lehet szűken értelmezni, az nem azonosítható a szerződés megkötésének aktusával. Több ítéletben is rámutattak a bíróságok, hogy a fogyasztókkal szembeni tisztességtelen kereskedelmi gyakorlat tilalmának már a figyelemfelkeltéskor is érvényesülnie kell. Azaz nemcsak az olyan magatartás jogellenes, amely kizárólagosan meghatározza a fogyasztó döntését, hanem minden olyan magatartás, amely érdemben kihatással van a döntési folyamatra. A figyelemfelkeltés pedig kétségkívül e magatartások közé tartozik.

Ez a megállapítás egyébként a szerződéskötésre vonatkozó klasszikus szabályokkal is összhangban van. A polgári jog szabályai a szerződések alanyaira már a szerződés előkészítésének stádiumában is – az ún. prekontraaktuális szakaszban – alapveti erővel rója az együttműködés és tájékoztatás kötelezettségét, amikor elvárja a jóhiszeműség és tisztesség elvének való maradéktalan megfelelést. A Ptk. 1:3. § és a 6:62. § rendelkezéseinek garanciális jelentősége nem igényel különösebb magyarázatot. Meg kell követelni, hogy az *online úton megvalósuló szerződéskötés kommunikációja is legyen egyenes és őszinte, azaz olyan, ami tisztességes is, nem csupán az eredményre tekintve célrátörő*. Ez az online szerződési felület kialakítását végző alanyokra nézve is kötelező, a szerződési folyamat első – szinte nulladik – lépésétől kezdve irányadó törvényi elvárás. A Ptk. 6:62. § szabályában kifejezett jogalkotói elvárás – melyet Vékás Lajos nagyon találóan „normatív szinten megfogalmazott culpa in contrahendoként” aposztrofált – ráadásul *a szerződés alanyait egyaránt megszólítja*: az elv ezáltal minden jogalanyra kiterjedő szerződéses kötelezettség, általános elvárás a tanúsítandó (köteles) magatartásra nézve.

6. A SZERZŐDŐ FÉL VÉDTELENSÉGE

Még inkább ebbe az irányba, a *hangsúlyosabb védelem, érzékeny odafigyelés felé* mozdul el a jogi válaszreakció, ha a platformon alkalmazott megoldások – kialakítás, elrendezés, design, betűtípus stb. – olyan helyen vagy módon találják meg, pontosabban szólva olyan helyen találják el a fogyasztót, amely *támadással szemben ő a tágan felfogott szerződéses jogviszony alatt védtelen*, mert például a rá hatást gyakorló befolyásolás tudat alatt hat, ezért azt jobbára fel sem ismerheti. Ez a fokozott védelmet hangsúlyozó hozzáállás vitán felül helyes. Ilyenkor ugyanis a szerződő fél kiszolgáltatott, mintegy ’tisztá akaratnyilvánításra és védekezésre képtelen állapotban van’. Az említett esetben a támadásra való előzetes felkészülés, az óvatosság, vagyis mindaz a magatartás, melyet a polgári jogi jogviszonyban a jogosulttól is általában megkövetelünk, a helyzet sajátossága folytán szóba sem jöhet, és természetesen a jogalanytól el sem várható. *A fél nem ismerhető, ki nem védhető befolyásolások a szerződési akarat elfogadhatatlan megsértését jelentik*. „A lelki kényszer az illetéktelen befolyásolás legdurvább esete. És helyesen mondja a római jogász: semmi nincs, ami jobban ellenkeznék a jogügyleti akaratmegegyezéssel, mint

lelki kényszer, melyet jóváhagyni a jó erkölcsökbe ütközik.”²² Nem véletlen, hogy Kelemen László a jogi normák között a többieket megelőzve sorolta előre a legerkölsőbb elveket. Így írt: „A jogrendben foglaltató szabályok ugyanis nem mind egyenrangúak és értékűek, hanem egymással szemben a magasabb és alacsonyabbrendűség viszonyában állanak. A legmagasabbrendűek azok, amelyek a közfelfogás részéről legszentebbeknek tartott erkölcsi értékeket védik, a jó erkölcsöt, a jóhiszeműséget és tisztességet, a becsületet, továbbá a méltányosságnak és az emberiségnek elemi követelményeit. [...] Más nem ilyen jellegű jogszabályokkal szemben rendszerint magasabb rendűek továbbá azok, amelyek a következményes tételek egész sorát fakasztó alapelvet fejeznek ki, s amelyek nemcsak egész jogintézményeknek, hanem mondhatni, a magánjog valamelyik főrészenek is valóságos fundamentumai.”²³

Sem a hagyományos, klasszikus polgári jog, sem a modern fogyasztóvédelmi jog számára nem ismeretlen és semmiképpen nem idegen tehát az *az etikai minimum*, ami alá a magánjogi jogviszonyokban nem lehet süllyedni. *A szabály a szerződéskötésre és a tágabb értelemben vett ügyleti folyamatra egyaránt alkalmazandó*. Egy konkrét ügyben mutatott rá a Versenytanács, hogy tisztességtelennek, ezért jogellenesnek kell tekinteni, ha a szerződéskötéshez használt felület kialakítása a jogügyleti akaratot a tudatalatti megragadása útján befolyásolja, úgy, hogy ezt a fogyasztó – a szerződő fél – esetleg észre sem veszi. A szálláshely-szolgáltatással kapcsolatos ügyben „a Versenytanács valamennyi üzenettel kapcsolatban megállapította, hogy azok célja az érdeklődő fogyasztó foglaltság befejező fogyasztóvá konvertálása volt. Az üzenetek nyomán a fogyasztókban kialakulhatott egy versenyhelyzet érzete, így valóban pszichés nyomást élhettek át a foglalások mielőbbi véglegesítésével kapcsolatban. A Versenytanács megerősítette, hogy agresszív kereskedelmi gyakorlat, így pszichés nyomásgyakorlás esetén a fogyasztói tudatosság szintjének nincs meghatározó szerepe a magatartás értékelésekor, azzal szemben éppen azért szükséges megvédeni a fogyasztókat, mert arra a fogyasztó nem tud felkészülni, nem a racionális megfontolására hat, tehát észszerű eljárása esetén sem tudja azt elkerülni.”²⁴

Vitán felül tisztességtelennek minősül általános polgári jogi megközelítés szerint is az a kereskedelmi gyakorlat, jogsértő az olyan digitális szerződési technika, mely kifejezetten erre *a humán vakfoltra irányul, azaz jogilag releváns hatás elérése érdekében ezt célozza meg. Ez ugyanis – mondhatni – a jogellenes befolyásolás eleve tiltott jelenségének erkölcsi szempontból minősített esetét valósítja meg*.

22 SZIGETI László: A lelki kényszer a bírói gyakorlatban. *Polgári jog: a hazai és külföldi magánjog és hiteljog szemléje*, 1930/6., 245–248.

23 KELEMEN László: A bíró jogteremtő tevékenysége. *Gazdasági Jog*, 1943/6., 387. A kötelmi jogot illetően ilyen alapvető értékéknél nevesíti Kelemen a szerződési elv és szabadság, az ügyleti hűség, a szerződéses cél megvalósulása érdekében kötelező együttműködés, kapcsolatát továbbá a köteles, olykor tevételes magatartást is követelő gondosság (megvédési kötelezettség), nemkülönben a kötelmi egyensúly lehető megóvásának elve és az áldozati határ részben ebből következő szabályát.

24 Lásd erről BARTA Judit: A pszichés nyomásgyakorlás, mint tisztességtelen kereskedelmi gyakorlat. In: KESERŰ Barna Arnold, SZOBOSZLAI-KISS Katalin (szerk.): *SALUS VOCALIS. Csegöldi indulás – Győri érkezés. Ünnepi tanulmányok Fazekas Judit tiszteletére*. (Különszám). Győr, 2023., 33–48.

7. KONSZENZUS ÉS PACTA SUNT SERVANDA – A 'TÖRVÉNYEREJŰ ELV' ÉS 'ANNAK HALKABB ÖNSZAVA'

Akármerre közelítünk is a témához vitán felül áll, hogy a polgári jogban a szerződés központja a *konszenzus*.

Egybecsengő akaratnyilatkozat nélkül nincs szerződés. Aligha akad jogász, akinek a szerződéses kötelelem kapcsán elsők között nem a szerződéshez tapadó kötelező erő – kötelmi kötőerő – jutna eszébe, amelyet a *pacta sunt servanda* kifejezéssel szokás azonosítani. Az érvényes szerződés – a relatív szerkezetből fakadóan a felek egymás közötti viszonyában – 'törvény erejével bír'. A szerződéseket be kell tartani, ez a kötelmi kötőerő a szolgáltatás fogalmából is levezethető: a szerződéses kötelelem törvényi meghatározásából – Ptk. 6:58. § – eleve következik a követelhető jogosultság, a *kikényszeríthető* kötelezettség a szolgáltatás teljesítésére.

A szerződésnek ez a kötelező ereje ugyanakkor – amellet, hogy nem korlátlan – nem is feltétel nélküli. A most választott téma szempontjából leszögezendő, hogy a *pacta sunt servanda* csak a tiszta és befolyásmentes akaratot juttatja érvényesüléshez. A polgári jog a szerződéshez nem formális okból (nem 'csak úgy') társítja a kötőerőt és a kikényszeríthetőséget. A 'kényszerítőség' – a jogilag szoríthatóság – biztosításával a polgári jognak magasabb, mondhatni erkölcsi alapon nyugvó célja van: a jóhiszemű, becsületes, tisztességes magatartás védelme és támogatása. Nagyon szépen és érzékletesen fejezte ki ezt egyik rövid írásában Schneller György, amikor Grosschmidra hivatkozva úgy fogalmazott, hogy a *pacta sunt servanda* olyan szabály, amelynek önmagát korlátozó halk önszava sokszor erőteljesebben hat, mint maga a szabály.²⁵ Ez az önkorlátozó, vagyis a szerződési szabadság természetes határait utaló korrigáló belső szó – mutat rá a szerző – az a parancs, hogy a megállapodásnak szabad akarattal kell fakadnia, különben nem paktum és nem kötelez. A jognak fel kell lépnie akkor, ha a megállapodás mögött azért nincs szabad akaratosság, mert a szabadság csak látszat. Különös figyelmet érdemel, ha például a szerződő fél akarata elsöre talán fel sem ismerhető (vagy csak nehezen kitapogatható), de létező ráhatás alatt állt, vagyis amikor az akarat befolyásolása rejtett, lappangó. Amikor – utalunk újra iménti megállapításunkra – a szerződési akarat elérése azt a bizonyos 'humán vakfoltot' támadja, ahol a célszemély kiszolgáltatott. Ezekkel a jogilag releváns tényekkel szemben a leghatározottabban kell fellépni, hogy – Králik kifejezésével élve – a rút önérdék, az ügyes, piszkos praktikák és machinációk célt ne érjenek.²⁶ Sajnálatos, hogy nem egyszerűen napirenden maradt, hanem egyre élesedik ez a probléma: a kényszer és fenyegetés – jogszabályokban kitisztázott – estein túl is védelmet kell biztosítani azoknak, akik finomabb, ügyesebb befolyásolás áldozatai, akikkel „egy-egy nagyobb

intelligencia minden dolus vagy fenyegetés nélkül mindent meg tud tenni”.²⁷

A modern szerződési jog a jelen tanulmány kiindulópontjaként elővett dark patterns, azaz sötét mintázatok veszélyét elsősorban abban ismeri fel, hogy ezek a megoldások a digitális formában szerződést kötő – tágabban fogalmazva: szerződésbe bocsátkozó, ügyleti nyilatkozatot tevő vagy éppen attól egyébként tartózkodó – jogalanyok akaratát, szerződési szabadságát az eddig ismert, felismert módszerekhez képest kifinomultabban és rejtettebben, 'szofisztikáltabban' befolyásolják, manipulálják, torzítják. Az imént már említett határozat is hangsúlyozza: egyes viselkedéstudomány által is leírt, azonosított technikák akkor is képesek befolyásolni a fogyasztót, a szerződő felet, ha nem hiszi el a tartalmukat. A tapasztalatok azt igazolják, hogy e technikák – különösen, ha több kapcsolódik össze, azaz a szerződő felet, a fogyasztót komplex inger éri – alkalmasak arra, hogy a tudati szint alatt fejték ki hatásukat és befolyásolják a fogyasztói döntéshozatalt. Erre a veszélyre figyelmeztetett egy konkrét ügyben született döntés indokolása is, amikor kiemelte, hogy a szóban forgó állítások, a kedvezményre és a korlátozott elérhetőségre való utalással, egymást kiegészítve, egymás hatását erősítve ösztönözték vásárlásra a fogyasztókat. Tették mindezt úgy, hogy a fogyasztóknak gyakorlatilag esélyük sincs felismerni a szerződéses befolyásolást, a pszichés nyomásgyakorlást megvalósító technikák működési mechanizmusát (a tudatalattira való hatását), így azokkal szemben értelemszerűen védekezni sem tudnak.²⁸ Ugyanezt az álláspontot foglalják el a végeredményt nézve Czibrik Eszter és Pusztahelyi Réka, amikor rögzítik, hogy „a technológiai környezet jelentősen elősegíti a tudományosan megalapozott, szofisztikált manipulatív technikák alkalmazását, amelyek jobbra a befolyásolt személy által nem érzékelhetőek, mégis a kimenetet, a fogyasztó gazdasági döntését a vállalkozás számára kiszámítható módon képesek torzítani”.²⁹ A szerzőpáros által kifejtett véleménnyel teljes mértékben egyetértünk. De igen találóan nyilatkozott Navratil Ákos is, amikor azt írta, hogy minden gazdasági cselekvésnek egyaránt lényeges alkotóeleme a belső, lelki, pszichikai mozzanat, mely a cselekvés rugója és ösztönzője, és a technikai folyamat, mely a lefolyó gazdasági cselekvés külső formája. A szerző álláspontja szerint ez a pszichikai és technikai elem együtt teszi ki a gazdasági jelenséget. Bár a neves jogász-közgazdász professzornak ez a figyelemre méltó kijelentése az 1930-as évek elején született, helytállóságához ma sem férhet kétség, mi több: a megállapítás napjainkban az online szerződések világára vetítve még inkább aktuális. Az idézett megjegyzés ugyan általános tartalommal bír, de a két mozzanat – a külső és a belső – szoros összefüggése az akaratnyilatkozatra, a kereskedelmi döntésre is vonatkoztatható.

A másik fél szerződési akaratának befolyásolását célzó, az akarat torzítására irányuló, azt megkísérlő vagy arra legálabbis alkalmas próbálkozásokkal az offline szerződési világban is találkozunk. A dark patterns szerződési praktikái a klasszikus szerződéskötési mechanizmushoz képest azonban

25 SCHNELLER György: A pacta sunt servanda. *Polgári Jog*, 1934, 412.

26 KRÁLIK Lajos: A magyar általános polgári törvénykönyv tervezetének 991. §-ához: Az illetlen befolyás. *Jogtudományi Közlöny*, 1901. (3. szám) 19. Ez ugyanis (mi tesszük hozzá) elvi alapon nyugvó, természetes korlátozása a szerződési szabadságnak, e hibák pedig a befolyásmentesen létrejövő, tisztességes paktumra nézve „ügyletfojtó” körülmények, pontosabban szólva eleve esélyt sem adnak a korrekcióknak.

27 Löw i. m. 148.

28 VJ/26-71/2019.

29 PUSZTAHELYI Réka – CZIBRIK Eszter: Online kereskedelmi gyakorlatok tisztességtelensége a Booking.com döntés tükrében. *Miskolci Jogi Szemle*, 2022/1., 85.

éppen azért mások, mert a kötelemfakadás új területén, a *digitális szerződési térben és a komplexitás egészen új szintjén jelennek meg*, és ezen az új harcmezőn eddig ismeretlen fegyvereket, eszközöket is képesek bevetni. Nem lehet elég sokszor hangsúlyozni, hogy ez a tény többszörösen megnehezíti már a befolyásoltság felismerését is. De az sem lehet kérdéses, hogy ilyen esetben akarategységről, tisztességes alkufolyamatról nem lehet beszélni.

A jogalkotás is azon az úton halad – nem nagyon tehet mást – hogy különböző technikai megoldásokkal, például ún. 'fitness check'-ek, egyéb elemzések segítségével kísérli meg felmérni a leggyakrabban előforduló problémákat, amelyeket hosszas elemzésnek vet alá, majd a nagy késéssel azonosított kerülőutak után ered... Az európai közösségi jogalkotás a meglévő szabályozási környezetet az így nyert tapasztalatok alapján igyekszik módosítani, vagy – bár ez lassabb és bizonytalanabb is – esetleg új szabályt alakít ki.

Nehéz ebben a kérdéskörben okosat és jót mondani. A magyar jogi hagyomány már korábban rámutatott arra, hogy e követő, a jogsértést 'lekepező-szankcionáló' jogalkotási technikának nem mindig egyértelmű a hasznossága. A folyamatos finomhangolás hozhat ugyan eredményeket, esetleg javítja a tisztánlátást. A részletezés azonban nem mindig teszi a dolgokat megmarkolhatóbbá. Néha le kell szállni arra az alapra – mondta Grosschmid Béni a törvénylátás szükségességét hangsúlyozva – amelyre maga a törvény is építve van. Szász-Schwarz Gusztáv a meglévő törvényeink megbecsülését emelte ki, amikor kifejtette, hogy a jogszabályok ismerete és tisztelete a kívánatos és helyes, követendő út, sokkal inkább, mint egyre újabb szabályok alkotása. „Hány jogszabályunk van, amit nem alkalmaznak, mert nem tudnak róla? Való, hogy nehéz ismerni, mert sok van; de való az is, hogy sok van, mert nem ismerjük. Mert sok új szabálynak csak azért érezzük szükségét, mert nem tudjuk, hogy a szükségletet a régivel is fedezhetnők, ha teljességében ismernők. Újítni is csak azért újítjuk oly lázasan a törvényeket, mert nekünk a régi ismeretlen is új; amit az ember tud, azt megbecsüli és amit megbecsül, nem dobja el oly könnyű szerrel. A jogbiztonság törvénytiszteleten alapszik és a törvénytisztelet a törvényismereten.”³⁰ Időálló gondolatait érdemes felidézni és szem előtt tartani.

8. AZ ALAPELVEK, VEZÉRMOTÍVUMOK – ALAPVETŐ MAGÁNJOGI ÉRTÉKEK – SZEREPÉNEK NYOMATÉKOSÍTÁSA ZÁRÓ GONDOLATOK FORMÁJÁBAN

Ezen a ponton térhetünk át nagyon röviden az alapelveken nyugvó generálklauzulák szerepére, melyek legnagyobb értéke rugalmasságukban, alkalmazkodóképességükben és nem utolsósorban 'értékállóságukban' ragadható meg. Rugalmasság, alkalmazkodni képeség egyfelől, stabilitás és szilárdság biztosítása másfelől nem egymást kizáró jellemzők.

Grosschmid Béniének a kötelmi jog tudományában gyakran idézett megállapításai e helyütt is igazak: a részletes rendezést megcélzó szabályozás nem lehet kielégítő, sem pontos,

mert – mint fogalmazott – „nem fér bele minden a bárkába”. Nem lehet minden kérdést a végletekig, túpontosan leszabályozni, ami azonban természetesen nem akadályozza annak, hogy a helyes jogrendezésre törekedjünk. Az értelmezés, a jogi kapcsolatok értékelése – az *értő és törvénylátó jogalkalmazás* – során tehát *le kell szállni arra az alapra, amelyre maga a törvény is építve van*. Ez az alap pedig a lényegre tekintve nem más, mint a *magánjogi alapelvek által közvetített értékrend*. Vannak ugyanis helyzetek, amikor – Löw megfogalmazása szerint – „a magyar magánjogi rendszer mélyei szólnak meg. És az, ami az alapvető elveket sérti, nyilván azért neveztetik a jó erkölcsökbe ütközőnek, mivel ezek az alapelvek az emberek együttéléséhez megkívánt minimális etikát tartalmazzák.”³¹

A generális szabályból való minden kibontás lényegében a tipikusként felismert és azonosított általánosságok kimerevített, kiemelt alakja: az általánosan megfogalmazott szabályból egy szilánk kihasítása és kristályosítása, megcsiszolása. Nem vitás, hogy egy-egy konkrét eset elbírálása során elsősorban a *lex specialis* szabályt kell alkalmazni, a generálklauzulát az egyedi törvényi tényállás ekként megelőzi, ez ugyanakkor nem indok és nem érv amellel, hogy – írja helyesen Újlaki László – a generálklauzulaként érvényesülő *lex generalis* alkalmazását ilyen apodiktikusan kizárjuk. Ennek oka elsősorban, hogy „a *lex specialis* csak egyik gyakorlati esete a *lex generalis*nak, amelynek szelleme mindenképpen át kell, hogy hassa az előbbit”.³² Eörsi Gyula összehasonlító polgári jogi művére hivatkozva és támaszkodva megállapítja, hogy a generálklauzulák nem is keretszabályok szó szerinti értelemben, mert nem kereteket jelölnek ki, hanem „a jogintézmények várhatóan tartós főhatásait szabályozzák, mégpedig az alapelvek jobbra az *általános*, a többi rendelkezés pedig jobbra a *különös szintjén*”.³³ A részletszabályok alaposabb kidolgozottsága, tehát feltehető nagyobb pontossága éppen ennek a célnak a szolgálatában áll. A generálklauzulával kapcsolatos értékelő figyelemnek ezt az átállítását – a fókuszváltást – magunk is helyeseljük. Újlaki mellett ugyanezt az alapgondolatot véljük kicsendülni Novotni Zoltán megállapításából is: „Mindazon a területen, ahol a Ptk.-ra a koordinálás, *elvi irányítás, házagpótlás* feladata hárul, tehát a kapcsolódó törvények által részleteiben szabályozott kérdésekben, illetőleg az eleve diszpozitív jellegűnek tervezett szerződési jogban, a *generálklauzulák, értelmező szabályok dominanciája* várható, csakúgy, mint a törvény első részében szerepeltetendő *alapelvek* meghatározása tekintetében.”³⁴ A jogalkotó által a kódex szabályozási körét figyelembe véve legfontosabbnak tartott iránymutató rendelkezésekkel, az alapelvekkel kitöltött *generalis clausula* „az a biztonsági szelep, amely módot ad a bírónak arra, hogy a kifejezetten felsorolt tényálladékok alá nem szubsumálható deloyalitást is kellő alappal megtorlásban részesíthesse, tehát minden elképzelhető deloyalitással szemben mozgásba hozhassa az igazságszolgáltatás gépezetét”.³⁵ Az Fttv. indokolása

31 Löw i. m. 141.

32 ÚJLAKI László: A generálklauzulák jelentősége a magyar polgári jogi bírósági gyakorlatban. *Jogtudományi Közöny*, 1988/1., 4.

33 ÚJLAKI i. m. 1.

34 NOVOTNI Zoltán: *Néhány gondolat a Ptk. módosításához. Céltanulmány az Igazságügyi Minisztérium megbízásából*. Miskolc, 1991, 26.

35 KUNCZ Ödön: A tisztességtelen verseny problémája. *Kereskedelmi Jog*, 1921/11–12., 85.

30 SZÁSZ-SCHWARZ Gusztáv: *Parerga Vegyes jogi dolgozatok*. Budapest, Athenaeum Irodalmi és Nyomdai Részvénytársulat, 1912, 421.

szerint: „a generálklauzula alkalmazása révén nem állhat elő olyan helyzet, hogy a jogi szabályozás lemaradna a technológiai fejlődés, a folyamatosan kibontakozó új marketingmódszerek, a szabályozás megkerülésére irányuló kereskedelmi gyakorlatok mögött.” Az indokolás azt is rögzíti, hogy a generálklauzula alkalmazása az ún. feketelistás tényállások esetében magában is elvezetne (sic!) a tisztességtelenség megállapításához, azonban ez a szabályozás megkönnyíti a jogalkalmazó szervek munkáját azzal, hogy mentesíti az egyébként mérlegelendő körülmények (például az átlagfogyasztó tranzakciós döntésének befolyásolása) vizsgálatától.

Egyszerűen szólva: a generálklauzula segítségével a jog azokat a magatartásokat tiltja el, amelyek a szabályozás alapjaként elfogadott, a kódex által vallott érték ellen törnek, amelyeket ezért *konkrét részletszabállyal meg is tiltott volna, ha a jogalkotás időpontjában gondolt volna rá.* Lényegében ezt fejezte ki a régi versenytörvény, a már hivatkozott 1923. évi V. törvénycikk általános indokolása is: „Az üzleti élelmeség, a folyton fejlődő és változó kereskedelmi élet, az egyes foglalkozási ágaknak speciális tulajdonságai, a tisztességtelen kereskedelemnek kimeríthetetlen fantáziája stb. stb., a tisztességtelen versenyek annyira változatos és nap-nap után módosuló válfajai forrották ki, hogy a definíció műszerei tehetetlenül pattannak le ennek a sikamlós, Proteusz-szerű társadalmi jelenségnek a testéről. Ez a körülmény, továbbá az, hogy a védekezés fegyvereinek a tisztességtelen verseny különböző alakjainak veszélyességéhez kell igazodni, magyarázza meg azt, hogy az egyes törvényhozások nem elégedhetnek meg a tisztességtelen verseny általános fogalmi meghatározásával, hanem egyenként kénytelenek felsorolni azokat a cselekményeket, melyeket a törvénnyel utol akarnak érni; de hogy viszont nem elégedhetnek meg ezzel sem, hanem számolván a tisztességtelen versenynek minduntalan felbukkanó újabb és újabb alakzataival, ezeknek megelőzésére általános szabályt, úgynevezett generalis klauzulát is kénytelenek beállítani a törvénybe...” A jelenleg hatályos szabályok fényében is messzemenően megállja a helyét Újlaki László kijelentése, mely szerint *a polgári jog általános alapelvei viszonylag*

könnyen, zökkenőmentesen az újabban megjelenő, jogvédelmet igénylő jogi érdekek szolgálatába is állíthatók, jól alkalmazhatók. Figyelemre méltó egyébként, hogy a neves szerző többek között például a fogyasztóvédelmet és az informatikát nevesíti ilyen, új kihívást jelentő területként.³⁶ Újlaki gondolatai és az Fttv. indoklásában kifejtett jogalkotói álláspont – nem meglepő módon – nagyszerűen rezonálnak egymásra.

Bizonyossá vált azonban, hogy a mostanra már túlbúrjánzó jogi részletszabályozás nem mutat rá a legfontosabb és legmélyebb összefüggésekre, a jogban lévő rendre, az összhangra. A részletező szabályozásra különösen igaz, amit Grosschmid Béni mondott: „[a] jog, a törvény azáltal, hogy megalkotódik, többé kevésbé megtoldja, leköti az őtet magát sugalló szempontokat.”³⁷ Ezt a nagyon fontos meglátást ismételte meg és hangsúlyozta Beck Salamon is: „Ha valamely érdek tekintetében jogi rendelkezés lát napvilágot, amely az érdeket jogi ortalomhoz juttatja és ezáltal alanyi jogosultságot teremt meg, a kiképzett alanyi jog az érdeket elnyeli annyira, hogy további figyelmünket a jog mögött húzódó érdekről el is tereli és gondolkodásunk már csak a kiképzett joggal törődik.”³⁸

A tanulmány témája miatt ki kell emelnünk, hogy sok esetben hasonlóképpen tereli el a figyelmet *a kiképzett részletszabály* az ugyancsak jogi normában, ám általánosan megfogalmazott *elvi tételről* – a törvény halkabb önszaváról. Ezek azok a szabályok, elvek, amelyek az érdek-összeütközések elrendezésének legáltalánosabb útmutatóit rögzítik. Az általános szabályokba, generálklauzulákba, ún. keretszabályokba vagy nyitott normákba ültetett alapelvei rendelkezések teremtik meg a garanciát arra, hogy a jogi iránymutatás közben a jogalkalmazó kezében ne remegjen meg a szálfa.³⁹ A meg nem engedhető, tisztességtelen befolyásolás általános tilalma is olyan kérdés, melyben a jogalkotás, a jogalkalmazás és a jogtudomány egy nyelvet kell beszéljen. „A tisztesség olyan, mint az igazi úriszabó: nem ismer alkut.”⁴⁰ A jelen írás e határozott iránymutatás, törvénylátás fontosságára kívánt rávilágítani.

36 ÚJLAKI i. m. 1. és 7.

37 GROSSCHMID Béni: *Fejezetek kötelmi jogunk köréből.* Budapest, Grill, 1932, 702.

38 BECK Salamon: *Érdekeszme töredékek.* In: SZLADITS Károly (szerk.): *Glossza Grosschmid Béni Fejezetek kötelmi jogunk köréből című művéhez.* Budapest, Grill, 1933, 3.

39 BECK Salamon: *Kötelemvalósulás.* Budapest, Pesti Lloyd-Társulat Nyomdája, 1927, 22.

40 REJTŐ Jenő (P. Howard): *A szöke ciklon.* Budapest, Nova, 1939. Harmadik Fejezet 5.

Domaniczky Endre*

Dióhéjban a Mádl Ferenc Összehasonlító Jogi Intézet alapítását követő évekről

1. ALAPÍTÁS ÉS NÉVVÁLASZTÁS

2019 tavaszán – mintegy másfél éves előkészítő munkát követően – az akkori igazságügyi miniszter, Trócsányi László új központi hivatal megalapítását¹ jelentette be,² elsősorban a jogalkotás tudományos háttérének erősítése, a gyakorlati kodifikációs tevékenység elméleti jellegű kutatásokkal való kiegészítése céljából.³ Ezt az előkészítő tevékenységet a jogtudósból⁴ miniszterré lett Trócsányi alatt elsősorban a közvetlen irányítása alatt álló Miniszteri Kabinet⁵ végezte,⁶ méghozzá – a miniszter kívánsága szerint – alapvetően összehasonlító jogi vizsgálatok révén.

Innen nézve az Intézet felállítása – amint erre a létesítő kormányrendelet is utalt⁷ – e feladatok intézményesítését jelent-

hette.⁸ A névválasztás pedig – elsődlegesen – e kutatások jelle- gére utalhatott, ugyanis Mádl Ferenc, a jogtudós a 20. század második felében az összehasonlító jogi módszer hazai alkalmazásának egyik emblemikus alakjának számított.⁹ Az e témával kapcsolatos munkásságának jelentős részét még a Magyar Tudományos Akadémia Állam- és Jogtudományi Intézetének (a továbbiakban: ÁJI) kutatójaként alkotta meg, ahol „[a]lappö- követelménynek számított, hogy jog-összehasonlító alapon kell dolgozni. A másik pedig a történelmi szemlélet. Persze a marxista séma adott volt [...], de ehhez egy csomó műveltségi adalék kapcsolódott.”¹⁰ Trócsányi professzor, aki – évtizedeken keresztül ott dolgozó édesapja révén,¹¹ illetve saját tapasztalatai alapján¹² is – gyerekkorától kezdve közvetlen közlelől láthatta nemcsak az ÁJI működését, hanem azt a szocializmus szürke hétköznapi- jai között valóban a magyar jogtudomány egyik fellegvárává változtató nagy jogásznemzedék¹³ tagjaival is megismerked- hetett, nagy valószínűséggel ezen előképekre is figyelemmel választott nevet az Intézetnek.

* Vezető kutató, Mádl Ferenc Összehasonlító Jogi Intézet, óraadó (PTE ÁJK Nemzetközi- és Európaijogi Tanszék).

- 1 Az Igazságügyi Minisztériumhoz a rendszerváltozást követően kötődő háttérintézményekre lásd DOMANICZKY Endre: Az Igazságügyi Minisztérium szervezeti változásainak áttekintése 1990–2017 között. In: DOMANICZKY Endre: *Határterületeken*. MFI, Budapest, 2021, 13–62. Az IM történetére részletesen lásd ANTAL Tamás: *A Magyar Királyi Igazságügyminisztérium története (1867–1944/45)*. Iurisperitus, Szeged, 2022, és RÉVÉSZ Béla: *Az Igazságügyi Minisztérium története (1944–1990)*. Magyar Közlöny Lap- és Könyvkiadó Kft., Budapest, 2018.
- 2 Lásd például: <https://24.hu/belfold/2019/04/25/megalakitja-a-kormany-a-madl-ferenc-osszehasonlito-jogi-intezetet> (2024. 01. 31.), https://hvg.hu/itthon/20190425_Madl_Ferenc_Intezet_alakul (2024. 01. 31.), https://nepszava.hu/3033859_milliardos-befektetessel-alapitottak-meg-a-madl-ferenc-osszehasonlito-jogi-intezetet (2024. 01. 31.).
- 3 Vö.: „Az intézet munkatársai elsősorban a jogalkotói munkát segítő alkalmazottakat végeznek, de távlati feladataik közé tartozik majd a jogszabályok utólagos hatásvizsgálata is – ismertette Trócsányi László.” 2019. 04. 25-i IM közlemény (<https://2015-2019.kormany.hu/hu/igazsagugyi-miniszterium/hirek/madl-ferenc-nevet-viselo-jogi-intezet-letrehozasarol-dontott-a-kormany>, 2024. 01. 31.).
- 4 Trócsányi László jogászcsaládban született 1956-ban. Jogi tanulmányait 1975–1980 között Szegeden és Budapesten folytatta. Diplomájának megszerzését követően előbb az Országgyűlési Könyvtár, majd az ÁJI munkatársa volt. 1989 óta tanít a Szegedi Tudományegyetem jogi karán. Lásd még 12. lj.
- 5 Trócsányi minisztersége (2014–2019) idején „a miniszter munkájának és feladatainak ellátása érdekében” létrehozott Miniszteri Kabinet az IM SZMSZ alapján önálló szervezeti egységnek számított, amely két kisebb csoportból: a) Kabinetfőnöki Titkárságból; és b) Miniszteri Tanácsadói Osztályból tevődött össze. A Kabinet élén a kabinetfőnök állt, akit távolléte vagy akadályoztatása esetén a kabinetfőnök-helyettes helyettesített. Lásd még IM SZMSZ (2014) 6–7., 31–34., 67. §.
- 6 Vö.: Az Igazságügyi Minisztérium Szervezeti és Működési Szabályzatáról szóló 7/2014. (XI. 14.) IM utasítás [a továbbiakban: IM SZMSZ (2014)], illetve azon belül is 6. § f) pont, valamint 2. sz. függelék, 3. a)–c) pontok.
- 7 Az alaprendelet szerint az MFI-t „a hazai jogalkotás színvonalának továbbfejlesztése, nemzetközi megalapozottságának és elismertségének

növelése, a jogszabályok hatályosulásának tudományos igényű vizsgálata, a hazai jogtudományi kutatás és oktatási tevékenység támogatása, valamint a nemzetközi jogtudományi kapcsolatok és együttműködés elősegítése érdekében” hozták létre. Vö.: 95/2019. (IV. 25.) Korm. rendelet 4. § (1) bekezdés.

- 8 Trócsányi később úgy nyilatkozott, hogy az MFI szerkezetének és feladatainak meghatározásakor nagy hatással volt rá a Svájci Összehasonlító Jogi Intézet (ISDC) struktúrája és működése [Trócsányi László: Nyitóbeszéd (5 éves a Mádl Ferenc Összehasonlító Jogi Intézet. Elhangzott: Igazságügyi Minisztérium, 2024. 05. 30.)].
- 9 Nyilatkozatában erre a miniszter is utalt: „[...] az intézet névadója, Mádl Ferenc egykori köztársasági elnök e jogterület hazai úttörője volt, az első egyikeként hívta fel a figyelmet az összehasonlító jog fontosságára.” 2019. 04. 25-i IM közlemény (<https://2015-2019.kormany.hu/hu/igazsagugyi-miniszterium/hirek/madl-ferenc-nevet-viselo-jogi-intezet-letrehozasarol-dontott-a-kormany>, 2024. 01. 31.).
- 10 „Hagyni kell történni a sorsot.” Sólyom Lászlóval beszélget Bódy Zsombor és Cieger András (Szabadvégt, 2004/1., 146.).
- 11 Id. Trócsányi László (1912–1996) az ÁJI-ban szerzett tapasztalatait nemcsak családi és baráti körben osztotta meg, hanem halála előtt egy alapos, történeti forrásértékkel bíró visszaemlékezésben a nyilvánosság számára is elérhetővé tette [ID. TRÓCSÁNYI László: *Jogászi pályafutásom*. Nagy és Trócsányi, Budapest, 1995.] Lásd még ID. TRÓCSÁNYI László: Szemelvények az Állam- és Jogtudományi Intézet dokumentációs tevékenységének történetéből. *Állam- és Jogtudomány*, 1989/2., 553–562.
- 12 Trócsányi László 1981–1988 között volt az MTA ÁJI munkatársa. Lásd részletesen Trócsányi László életrajza az SZTE ÁJTK Nemzetközi és Regionális Tanulmányok Intézete honlapján, valamint wikipédia-szócikk (2024. 02. 28-i állapot).
- 13 Ebből az ÁJI-hoz is kötődő nagy jogásznemzedékből Mádl Ferenc mellett példaként lehetne megemlíteni – többek között – Herczegh Géza (1928–2010), Harmathy Attila (1937–2022), Sárközy Tamás (1940–2020) vagy Sólyom László (1942–2023) nevét is.

2. STRUKTÚRA

„A Mádl Ferenc Összehasonlító Jogi Intézet az Igazságügyi Minisztérium háttérintézményeként, központi hivatalaként működik” – már a megalakulásától kezdve.¹⁴ A központi hivatal – jogszabály szerint – törvény vagy kormányrendelet által létrehozott, miniszter irányítása alatt álló különös hatáskörű központi kormányzati igazgatási szerv.¹⁵ A Mádl Ferenc Összehasonlító Jogi Intézetet (a továbbiakban: MFI) a kormány a 95/2019. (IV. 25.) Korm. rendelettel (a továbbiakban: alaprendelet) hozta létre.¹⁶

Ebben a kormány meg is határozta a működés alapvető kereteit, a részletszabályok pedig alacsonyabb szinten kerültek kibontásra.¹⁷ Struktúra tekintetében az alaprendelet három fontos megállapítást tesz:

- a) utal az Igazságügyi Minisztérium (a továbbiakban: IM) és az MFI között fennálló kapcsolatra, és kimondja, hogy ennek központi szereplője az igazságügyi miniszter;
- b) rögzíti az MFI vezetőségére vonatkozó minimális előírásokat;
- c) rendelkezik a működéshez szükséges infrastrukturális feltételek ellátásának módjáról.

Míg az alaprendelet csak az MFI belső struktúrájának legfontosabb, alapvető szabályait rögzíti, az alapító a részletszabályokat – a törvényi előírásnak megfelelően – normatív utasításba, szervezeti és működési szabályzatról kiadott (a továbbiakban: SZMSZ) IM utasításba foglalta.¹⁸

3. TEVÉKENYSÉG

Az MFI tevékenységét alapvetően a létrehozásáról szóló kormányrendelet határozza meg, a részletszabályokat pedig – szervezeti egységekre lebontva – miniszteri utasítás (az SZMSZ) tartalmazza. Az alaprendelet az MFI alaptevékenységét a következőképpen foglalja össze:¹⁹

- i. nemzetközi összehasonlító jogi kutatások folytatása, elemzések készítése;
- ii. az igazságügyi miniszter statútumrendeletben rögzített feladatainak megvalósításában való közreműködés;

- iii. jogi szakpolitikai elemzések készítése és publikálása a sikeres, modellértékű jogalkotási megoldásokról;
- iv. nemzetközi szakmai kapcsolatok minél szélesebb körű kiépítése, a nemzetközi összehasonlító joggal foglalkozó tudományos műhelyekkel való együttműködés kialakítása;
- v. tudományos konferenciák és egyéb rendezvények szervezése;
- vi. a jogtudomány fejlesztése érdekében kutatások folytatása, valamint ehhez kapcsolódó publikációs és kiadói tevékenység ellátása;
- vii. együttműködési hálózat fokozatos kiépítése a hazai jogalkotás értékeinek kutatása tekintetében.

A felsorolás ismeretében – az abban található átfedésektől²⁰ eltekintve – egyrészt egyértelműen megállapítható, hogy az MFI egy központi hivatal formájában létrejött kutatóintézet, másrészt az is kiderül, hogy feladatai három alaptevékenység köré csoportosíthatóak: a) a kormányzati jogalkotási tevékenység segítése; b) tisztán tudományos munka; c) hálózatépítési tevékenység bel- és külföldön egyaránt.

Ha az alaprendeletet összevetjük a statútumrendelettel²¹ és az akkori SZMSZ-szel, akkor az a)–b) pontok esetében szinte teljes feladatkatalógust kaphatunk. Előbbi esetben ugyanis az MFI – a statútumrendelet alapján – az igazságügyi miniszter valamennyi feladat- és hatáskörének²² gyakorlásához szükséges jogalkotói előkészítő munkában való részvételre felhatalmazást kapott. Utóbbi területen viszont az SZMSZ főosztályi szintre lebontva részletezi a feladatokat.

Fentiek alapján az MFI tevékenysége a 2019 és 2024. május 31. közötti időszakban egy olyan kísérleti projektként írható le, amely egy, a közigazgatási szervezetrendszer részét képező kutatóintézet keretében próbált meg három, az igazságügyi alapfeladatok ellátásához szorosan kapcsolódó tevékenységet ötvözni:

- a kormányzati jogalkotási tevékenység segítésére irányuló *alkalmazott kutatásokat*,
- a tudományos tevékenység körébe tartozó *jogi alapkutatásokat*, valamint
- fenti két tevékenységre építve a kormányzati jogalkotási munka nemzetközi láthatóságának növelésére irányuló *hálózatépítési* (tudományszervezési) tevékenységet.

14 2019. 04. 25-i IM közlemény (<https://2015-2019.kormany.hu/hu/igazsagugyi-miniszterium/hirek/madl-ferenc-nevet-viselo-jogi-intezet-letrehozasarol-dontott-a-kormany>, 2024. 01. 31).

15 Lásd A kormányzati igazgatásról szóló 2018. évi CXXV. törvény (Kit.) 36. § (1) bekezdés.

16 Teljes nevén: a Mádl Ferenc Összehasonlító Jogi Intézet létrehozásáról szóló 95/2019. (IV. 25.) Korm. rendelet.

17 Ezeket részben az államháztartásról szóló 2011. évi CXCV. törvény és annak végrehajtási rendelete alapján készült alapító okirat, részben különböző feladatellátási szerződések tartalmazzák.

18 4/2019. (VI. 28.) IM utasítás a Mádl Ferenc Összehasonlító Jogi Intézet Szervezeti és Működési Szabályzatáról. Ez az SZMSZ 2024. szeptember 6-ig volt hatályban. Az MFI ekkortól hatályos SZMSZ-ét a 7/2024. (IX. 5.) IM utasítás tartalmazza.

19 Részletesen és szövegszerűen lásd a 95/2019. (IV. 25.) Korm. rendelet 4. § (1) bekezdését.

20 Egyes szakaszok [például a 4. § (1) bekezdés a) és c), valamint e) és h) pontok] jelentős átfedéseket mutatnak, ezeket a főszövegben egységesítettem.

21 Az alaprendelet szövegében egészen 2022-ig az akkor hatályos statútumrendelet vonatkozó paragrafusai is szerepeltek [a Kormány tagjainak feladat- és hatásköréről szóló 94/2018. (V. 22.) Korm. rendelet 111–115. §]. Ez alapján egyértelműnek tűnik, hogy a jogalkotó eredeti szándéka az volt, hogy az MFI az igazságügyi miniszter valamennyi feladatkörének gyakorlásához szükséges jogalkotói előkészítő tevékenységben való részvételre felhatalmazást kapjon.

22 A 2018-as statútumrendelet szerint az igazságügyi miniszter „a Kormány 1. igazságügyért, 2. választójogi és népszavazási szabályozásért, 3. áldozatsegítésért, 4. kárpótlásért felelős tagja”. [94/2018. (V. 22.) Korm. rendelet 109. §]. A 2022-es statútumrendelet szerint az igazságügyi miniszter feladatai bővültek az európai ügyekkel és a fogyasztóvédelemmel [182/2022. (V. 24.) Korm. rendelet 119. §].

A kutatóintézet mind a kormányzaton belüli elhelyezkedésére, mind a névadó személyére tekintettel egy konzervatív jogtudományi műhelyként határozta meg önmagát. Ez részben a nemzetközi kapcsolatok kiépítésére irányuló erőfeszítésekben öltött testet, részben viszont olyan értékválasztást jelentett, amely azonban – a kutatás alapossága és a tudomány szabadsága jegyében – nyitott maradt a kutatott téma szempontjából releváns és fontos, esetleg másfajta eszmerendszerekhez közelebb álló kérdések, vélemények vizsgálatára is.

4. KAPCSOLATRENDSZER ÉS KIADÓI TEVÉKENYSÉG

Az MFI már megalakításától kezdve szerteágazó hazai és nemzetközi kapcsolatok kialakítására törekedett. E tekintetben két fő célcsoportja: *a)* a más országokban működő hasonló intézetek; és *b)* a hazai és külföldi egyetemek jogi karai voltak. Ez utóbbi tekintetében egy 'három körös' módszerrel lehetne meghatározni a kapcsolatépítési kísérleteket.

A '*belső kör*' a hazai felsőoktatási intézményeket jelentette, amelyekkel az alapítás pillanatától kezdve kereste a kapcsolódási lehetőségeket az MFI vezetése. A '*közbenső kört*' a közép-európai államok, elsősorban a V4-országok felsőoktatási intézményei jelentették. Ezek közül – akár eseti, akár hosszabb távú együttműködés reményében – az MFI országoként legalább egy-két partnerintézetet meg kívánt szólítani.²³ A '*külső kört*' a többi európai egyetem jelentette, ahová az MFI – lehetőségeihez mérten – eseti együttműködések alapján, például konferencia-előadások vagy tanulmányok elkészítése révén próbált meg szorosabban kapcsolódni.²⁴

A hazai egyetemekkel és kutatóintézetekkel az MFI több fordulóban is kereste az együttműködés lehetőségét. Végül csak a Miskolci Egyetem Állam- és Jogtudományi Karával alakult ki mélyebb együttműködés, amely kiterjedt az egyetemi oktatók intézeti munkájának engedélyezésére, illetve közös rendezvények szervezésére is.

Az MFI vezetése a kapcsolatépítést alapvetően három szinten kezdte meg: *a)* a vezetés szintjén, hivatalos formában; *b)* feladatok mentén, kutatói, illetve kutatócsoporti együttműködésekben; *c)* az intézeti kapcsolatépítést kiszélesítve, vagy inkább 'társadalmasítva' (MFI Vándorkonferenciák).

2020-ban ugyancsak az MFI koordinálásában kezdődött meg egy vendégprofesszori hálózat, valamint egy közép-európai tudományos utánpótlásképzés megszervezése is,²⁵ amelynek az elsődleges célja „társégbeli országok közötti összehasonlító jogtudományi kapcsolatok és együttműködés fejlesztése, a régió sajátos nézőpontját az európai jog- és államfejlődés, illetve az európai integráció meghatározó kérdéseiben megjeleníteni képes közép-európai szakmai közösség és tudásbázis megteremtése, valamint a térség fiatal jogász kutatói szakmai előrehaladásának, PhD-képzésének támogatása”.

Részben az alap kutatásokhoz, részben viszont a hálózatépítéshez kapcsolódóan indította útjára az MFI vezetése magyar és angol nyelvű könyvsorozatait, illetve hozta létre saját folyóiratait, valamint társult be más folyóiratok szerkesztésébe, illetve kiadásába.²⁶

Fentiek alapján tehát kimondható, hogy a kapcsolatépítés kezdettől fogva két szálon zajlott az Intézetben. Egyrészt az MFI mint kutatóintézet kapcsolatainak kialakításáról, másrészt pedig egy szélesebb körű nemzetközi tudományos kapcsolatrendszer létrehozásáról volt szó.

Végül érdemes azt is megjegyezni, hogy az MFI az első öt évében – az IM szándékaival megegyezően – a tudományos partnerintézetekkel való kapcsolatépítésre koncentrált. Bár felmerült, de nem konkretizálódott a különböző uniós szervezetekkel való közvetlen kapcsolatfelvétel, amelyet esetleg a kutatási profil valamilyen mértékű módosítása követhetett volna. Ehelyett az MFI ebben az időszakban mindvégig megmaradt a tudományos kutatás és együttműködés talaján. Ennek keretében pedig a tárgyidőszak egy részében (2019–2022 között, illetve 2023-ban) valamennyi kormányzati szerv – de különösen a minisztériumok –, a másik részében (2022-ben, illetve 2024. május 31-ig) pedig jellemzően az Igazságügyi Minisztérium részére végzett kutatásokat.²⁷

5. EREDMÉNYEK

A struktúra, célok és tevékenység áttekintése után érdemes számba venni az eredményeket. Annak ellenére, hogy az MFI éves jelentései számorientáltak, önmagában az elkészített jelentések száma és terjedelme – még ha az adatok imponálóak is – keveset mond az Intézet eredményeiről.

A legnagyobb eredmény ugyanis az alapításkori hármas cél ellátására képes intézmény felállítása és működtetése volt. Ennek megfelelően *a)* a kormányzati jogalkotási tevékenység segítésére irányuló alkalmazott kutatások számbavétele mellett szót kell ejteni *b)* a tudományos alap kutatásokról és *c)* hálózatépítési tevékenységről is.

23 E közép-európai kapcsolatok kiépítése is többlépcsős szisztémában történt. Az MFI kezdettől fogva törekedett arra, hogy ezekből az országokból helyi egyetemet végzett jogászokat is alkalmazzon, akik a joganyag mellett a helyi államszervezet tagozódását is első kézből ismerik. Részben az ő tanácsaik alapján indult meg az egyes országokban a partnerkutatás, később a kapcsolatfelvétel, majd pedig a közös programok kidolgozása és megvalósítása.

24 Ez utóbbi nemzetközi „tapogatódzások” egészen távolra elvezettek, így például az Intézet 2022-ben képviseltette magát – több munkacsoportban is – a paraguayi Asunciónban szervezett Nemzetközi Összehasonlító Jogi Kongresszuson, illetve egyik tagja révén több alkalommal is részt vett referátummal ausztráliai jogtörténeti konferenciákon.

25 Erről lásd bővebben az 1694/2020. (X. 27.) Korm. határozatot a V4+ Professzori Hálózat létrehozásáról és a hozzá kapcsolódó V4+ Junior Program támogatásáról, valamint az ezekkel összefüggő intézkedésekről.

26 Lásd a Nemzetközi Magánjogi Évkönyv 2022., 2023. és 2024. évi köteteit.

27 Ám még ebben az időszakban is előfordult, hogy az IM-en keresztül érkeztek külső megkeresések.

Ad a) Az alkalmazott kutatások tekintetében az alapvető adatok táblázatokba foglalva olvashatóak.

Az MFI által elkészített jelentések száma és terjedelme		
Év	Jelentések száma	Jelentések terjedelme (oldalszám)
2019	15	800
2020	42	3 262
2021	34	2 524
2022	60	1 696
2023	87	3 552
2024. május 31-ig	12	717
Összesen	250	12 551

A kutatási jelentéseknek mind a darab-, mind az oldalszáma figyelemre méltó – ám a többi jellegzetességük is említésre érdemes. Az egyes jelentések terjedelme széles skálán ingadozik, a néhány oldalastól a több száz oldal terjedelmű jelentésekig. A mennyiségbeli eltérés oka elsősorban a megrendelői igényekben keresendő, egyes esetekben ugyanis a kutatást igénylő szerv kifejezetten kikötötte, hogy mennyi idő alatt és milyen mélységű kutatást szeretne kézhez kapni. A témák hasonlóan változatosak, a különböző szabványok jogi háttérétől az egyes országcsoportok közjogi rendszerének tematikus összehasonlításáig terjednek. Földrajzi értelemben a legnépszerűbb a közép-európai regionális eltérések bemutatása volt, de időnként – a megrendelő szándékának megfelelően – távoli országok jogrendszerének egyes megoldásait is fel kellett tárni.²⁸

Az MFI által elkészített jelentések száma szervezeti egységek szerinti bontásban (az egy főosztály által elkészített jelentések száma, százalékban)				
Év	Összes jelentés éves bontásban	Közjogi Kutatási Főosztály	Magánjogi Kutatási Főosztály	Nemzetközi és Uniós Jogi Kutatási Főosztály
2019	15	8 (53%)	7 (47%)	0 ²⁹
2020	42	16 (38%)	18 (43%)	8 (19%)
2021	34	12 (35,3%)	6 (17,7%)	16 (47%)
2022	60	35 (58,3%)	13 (21,7%)	12 (20%)
2023	87	38 (43,7%)	32 (36,8%)	17 (19,5%)
2024. május 31-ig	12	5 (42%)	5 (42%)	2 (16%)
Mind-összesen	250	114 (46%)	81 (32%)	55 (22%)

28 Lásd például a különleges jogrendre vonatkozó tanulmánykötetben érintett országokat. NAGY Zoltán – HORVÁTH Attila (szerk.): *A különleges jogrend és nemzeti szabályozási modelljei*. MFI, Budapest, 2021.

29 Később állt fel, a kutatási területéhez tartozó kutatásokat a Közjogi, illetve a Magánjogi Kutatási Főosztály végezte el.

Az egyes jelentések főosztályok közötti megoszlása, amely a fenti táblázatban százalékos bontásban is olvasható, jól visszaigazolta az MFI vezetőségének előzetes várakozásait. A kutatási igények legnagyobb része ugyanis közjogi témákat érintett, de jelentős volt a magánjogi vonatkozású kérdések száma is. Másképpen megfogalmazva: az öt év alatt beérkezett kutatási igények 78%-a (195 kérés) elsősorban hazai köz- vagy magánjogi problémához kapcsolódott, és csupán a kérések mintegy ötödében volt meghatározó a nemzetközi vagy az uniós jogi jelleg.

Az MFI kezdettől fogva nyitott volt valamennyi kormányzati szerv megkeresésére. Ezzel a lehetőséggel számos esetben éltek is a különböző szervek, hiszen a tárgyidőszakban az összes megkeresés mintegy harmada (34%) az Igazságügyi Minisztériumon kívüli szervezettől érkezett.³⁰ Ezekre a kutatási jelentésekre az MFI többször is kapott pozitív visszajelzéseket.³¹

Az MFI által készített jelentések száma megrendelő szerint			
	Igazságügyi Minisztérium	Más kormányzati szerv részére	Több kormányzati szerv közös megrendelése
2019	8	1	6
2020	7	35	0
2021	22	12	0
2022	58	2	0
2023	59	28	0
2024. május 31-ig	12	0	0
Összesen:	166	78	6

Ad b) A tudományos alap kutatások területén külön kell megemlíteni az intézeti és az egyéni eredményeket.

Az MFI részéről alapvető adatként említhető, hogy a tárgyidőszakban a kutatói munkaközössége – az MTMT adatai alapján – 665 intézethez kapcsolódó publikációt készített, ezekre pedig összesen 407 hivatkozás született.³² Az MFI több témában is szervezett konferenciákat vagy képviseltette magát hazai és nemzetközi tudományos összejöveteleken –

30 Ugyanakkor itt figyelemmel kell lenni arra is, hogy az MFI az IM döntése alapján csak a tárgyidőszak egyes részében fogadhatott önállóan külső megkereséseket.

31 Bár a megrendelőktől több alkalommal is érkeztek spontán visszajelzések, az MFI vezetése kezdettől fogva kiemelt figyelmet fordított az utókövetésre. Ennek legfontosabb eszköze a kérdőíves elégedettségmérés, amely a tárgyidőszakban mindvégig magas szintű elégedettséget jelzett.

32 Ezek csak viszonyítási számok, ugyanis az MFI kutatói számos esetben más intézményekhez kapcsolt publikációkat is készítettek.

az ezeken való részvételt az Intézet vezetése rendszeresen támogatja.

Az MFI által szervezett tudományos események száma			
Év	konferenciák (saját és partnerekkel közösen)	Egyéb (beszélgetés, könyvbemutató és webinárium)	Évente összesen
2019	1	0	1
2020 ³³	4	4	8
2021	7	48	55
2022	22	0	22
2023	8	7	15
2024 ³⁴	7	2	9
Mindösszesen	49	61	110

Amint ez a fenti táblázatból látható, az Intézet magyar és angol nyelvű tudományos könyvsorozatokat indított el, és több folyóiratot is alapított. Saját könyvsorozatai közül a legnépszerűbbnek a Mádl Ferenc Intézet Tudományos Közleményei, amelyben a kutatói közösség tagjainak munkái jelennek meg 2020-tól kezdve, illetve a Mádl Ferenc életét és – legfontosabb munkáinak új kiadása révén – munkásságát bemutató könyvsorozat darabjai számítanak.

A kutatói állomány a tárgyidőszakban stabilnak mondható, a jelenleg itt dolgozó kutatók kétharmada az alapítás évében csatlakozott az Intézethez.³⁵ A kutatók döntő többsége különböző – hazai és külföldi – oktatási intézetekben is tevékenykedik,³⁶ így nemcsak a kutatómunkában, hanem az oktatásban, illetve a tudományszervezésben is szerepet vállal.

Végül itt szükséges röviden kitérni az MFI talán legfontosabb tudományos projektjére, amely az Intézet névadója, Mádl Ferenc jogászprofesszor életének és működésének bemutatására fókuszált.

Ez a projekt – amely tulajdonképpen a tárgyidőszak egészében folyamatosan zajlott – alapvetően négy elemből állt: a) dokumentumfilm elkészítése; b) részletes életrajz megírása; c) Mádl professzor legfontosabb munkáinak új kiadása; d) egy Mádl-életrajz elkészítése, amely egyszerre mutatja be a jogtudóst és a köztársasági elnököt. Ezen túlmenően az MFI szerepet vállalt a névadó emlékének ápolásában is, például emléktábla-avatáson való részvétel,³⁷

illetve életrajzi beszélgetés³⁸ vagy külhoni könyvbemutató szervezése formájában.³⁹

A Mádl Ferenc Emléksorozat kötetei		
Év	Mádl Ferenc munkáinak új kiadása	A Mádl-életrajz kötetei
2021	A deliktuális felelősség a társadalom és a jog fejlődésének történetében (szerk.: Veress Emőd)	–
2022	Magyarország első Polgári Törvénykönyve – Az 1959. évi IV. törvény – a polgári jogi kodifikáció történetének tükrében (szerk.: Veress Emőd)	–
2023	Az Európai Gazdasági Közösség joga a vállalatok, beruházások, a tőkepiac, a gazdasági verseny és az állam gazdasági szerepének integrációs szabályozásában (szerk.: Király Miklós)	Mádl Ferenc. Tudós és államférfi (Domaniczky Endre)
2024		Az ismeretlen Mádl Ferenc (szerk.: Domaniczky Endre)

A „Mádl Ferenc – a nemzet elnöke” c. dokumentumfilm⁴⁰ elkészítése mintegy másfél évet vett igénybe, a forgatókönyv alapjául szolgáló kutatásokat a Covid-lezárások hátráltatták. Az MTVA közreműködésével és Kálmista László rendezésében készült filmet az MFI 2022-ben mutatta be a Magyar Tudományos Akadémia Dísztermében. A bemutatón jelen volt Áder János köztársasági elnök és más közjogi méltóságok, valamint a Magyarországon működő diplomáciai képviseltek több tagja is.⁴¹ A megnyitóbeszédet Freund Tamás akadémikus, az MTA elnöke, illetve Martonyi János, a Mádl-életrajz bizottság elnöke tartotta.⁴²

33 A Covid-lezárások miatt a rendezvények többsége webinárium formájában került megrendezésre.

34 2024. május 31-ig.

35 A 30 fős kutatói létszámból húszan még 2019-ben érkeztek. 2020-ban három, 2021-ben két, 2022-ben két, 2023-ban két, 2024-ban pedig egy fővel gyarapodott a kutatói közösség.

36 A 34 fős állományból 19 fő óraadóként is kötődik valamelyik felsőoktatási intézményhez. Bár a két kategória között vannak átfedések, az adatok alapján megállapítható, hogy az MFI kutatóinak jelentős része (több mint kétharmada) valamelyik felsőoktatási intézményhez is kötődik.

37 Lásd a Breuer Klára nagykövet asszony koordinálásában és több intézmény részvételével megvalósult emléktábla-avatást Rimaszombatban. Bővebben lásd: <https://mfi.gov.hu/madl-schuster-erdelyi-talalkozo-emlektabla-leleplezes> (2024. 04. 30.).

38 Lásd a Gróh Gáspár, a Magyar Szemle főszerkesztője kezdeményezésére megvalósult beszélgetést (Mádl Ferenc emlékest) Királyhelmeceken. Bővebben lásd: www.youtube.com/watch?v=RsEsLcMhums (2024. 04. 30.), valamint a szintén Királyhelmeceken megvalósult Mádl-filmvetítést (<https://mfi.gov.hu/en/lecture-on-the-life-of-former-hungarian-president>, 2024. 05. 30.).

39 Lásd a Mádl-életrajz bemutatóját a Melbourne-ben, a Wantirnai Magyar Központban 2024. januárjában. Szervezés alatt van továbbá egy kanadai könyvbemutató is.

40 Elérhetősége: www.youtube.com/watch?v=HdQrA6tKFqc&t=710s (2024. 05. 15.), angol feliratos változat: www.youtube.com/watch?v=qS_HYe5LLs&t=18s (2024. 05. 15.).

41 Kisfilm a könyvbemutatóról: www.youtube.com/watch?v=eSsAfW0ThBI (2024. 05. 15.), illetve lásd még www.youtube.com/watch?v=ZqgI3ABgUZk&t=67s (2024. 05. 15.).

42 A beszédekért lásd Freund Tamás: www.youtube.com/watch?v=LEr0KoVyyII&t=4s (2024. 05. 15.), Martonyi János: www.youtube.com/watch?v=ZqgI3ABgUZk&t=67s (2024. 05. 15.).

A Mádl-életrajz elkészítése 2019–2024 között zajlott, részben levéltári és könyvtári kutatásokra, részben oral-history interjúkra építve. A feltáró munka keretében feldolgozásra került a Mádl család tulajdonában lévő iratanyag nagy része is. Ennek köszönhetően például előkerült Mádl Ferenc fiatalkori regénye is,⁴³ illetve lehetőség nyílt a mintegy 200 tételből álló amerikai ösztöndíjas időszakában készült magánlevelezés feldolgozására is.⁴⁴ Az életrajz teljes, 1300 oldalnyi szövege két kötetbe rendezve jelent meg 2023-ban, illetve 2024-ben. A könyvek megjelenését jelentős érdeklődés kísérte. Az első kötet bemutatója a Sándor-palotában került megrendezésre, de jelentős volt a külföldi érdeklődés is.⁴⁵

Mádl Ferenc jogtudósi életműve máig meghatározó jelentőséggel bír a magyar jogtudományban. Ennek köszönhetően került sor – Veress Emőd, illetve Király Miklós professzorok gondozásában – legfontosabb műveinek új kiadására.

A kétnyelvű (magyar–angol) Mádl-életrajz⁴⁶ egyszerre állít emléket a tudósnek és a politikusnak. Az emlékrövid célja, hogy képanyag és rövid kísérőszövegek segítségével közelebb hozza Mádl Ferencet az érdeklődőkhöz. Az emlékrövid kialakítása és feltöltése átfogta a tárgyidőszak egészét, és a projekt csupán a közelmúltban, 2024 májusában zárult le.

Fontos kiemelni ugyanakkor, hogy a Mádl-életmű feltárása több, a névadó személyén túlmutató tanulságot is tartogat. Egyrészt a Mádl-életmű gazdagsága megmutatta, hogy valamennyi köztársasági elnöki hagyaték összegyűjtése és feldolgozása állami közreműködést és forrásokat igényel, ezek hiányában ugyanis a hagyatékok szét fognak hullani és el fognak kallódni, és velük a magyar múlt egy-egy darabja fog elveszni.⁴⁷ Másrészt Mádl tudományos pályafutásának felívelése mögött szükséges volt meglátni a tehetséges jogtudósok több nemzedékét is, akiknek a munkássága Mádléhoz hasonló mélységű feltárást és feldolgozást igényel. Mádl és pályatársai ugyanis kétségkívül átlag feletti tehetséggel rendelkeztek, de a szárnyakat a szocialista jogtudomány nagy alakjai – Szabó Imre, Eörsi Gyula, Világhy Miklós és mások – adták rájuk. A tehetségek legfontosabb gyűjtőhelyét pedig egy tudományos műhely képezte: az Állam- és Jogtudományi Intézet, ahol politika helyett több területen is a szakmai előírások és a nemzetközi szintnek való megfelelés szándéka alakította a követelményeket. Vagyis nemcsak egyéni jogtudósi életművekről, hanem a magyar jogtudomány 1945 és 1989 közötti céljairól és (kollektív) eredményeiről is érdemes lenne illő módon megemlékezni.⁴⁸

Az MFI által meghatározott alapvető kutatási irányok között kell továbbá megemlíteni egyes tételes jogi témákat is, amelyek később részben nemzetközi kutatási együttműködések tárgyává is váltak. Ilyenek a különböző családjogi, migrációs és egyes uniós témák.

Ad c) Végezetül röviden meg kell emlékezni a hálózatépítési munka eredményeiről is. Az ezzel kapcsolatos adatok az előző, Kapcsolatrendszer c. fejezetben részletesen olvashatóak. Itt csupán azt szükséges hangsúlyozni, hogy e tevékenység megalapozása egyértelműen az MFI-hez köthető.

6. ÖSSZEGZÉS – JÖVŐKÉP ÉS FEJLESZTÉSI LEHETŐSÉGEK

A fentiekben egy rövid áttekintést igyekeztem adni a Mádl Ferenc Intézet szerkezetéről, működéséről, céljairól és eredményeiről az alapítást követő első öt évben. Az utolsó fejezetben a lehetséges fejlesztési irányokról, vagyis a jövőkép néhány aspektusáról is szó esik majd, alapvetően azonban a tárgyidőszak mérlegének megvonására koncentrálok.

A korábban írtak alapján egyértelműen megállapítható, hogy az MFI-nek nemcsak az alapító miniszter elképzeléseit sikerült megvalósítania, hanem az elvárhatónál jóval meszebbre jutott.

A tárgyidőszak legfontosabb célkitűzése természetesen az alapozó, szervezetépítési munka volt, ennek során azonban az Intézet vezetése előnyösen használta ki az MFI legfontosabb ismertetőjegyét, azt, hogy afféle 'hibrid struktúraként' egyszerre volt jelen a közigazgatásban és a tudományos, egyetemi közegben is. Ennek köszönhetően képes volt arra, hogy egyidejűleg folytasson alkalmazott és alaputatásokat, illetve végezzen tudományszervezői, tudományos hálózatépítési tevékenységet. Ennélfogva, miközben – folyamatosan határidőben – készítette a kormányzati munkát segítő előkészítő anyagait, a tudományos munkában – kormányzati szempontból kiemelt tételes jogi, illetve határterületi (elsődlegesen jogtörténeti)⁴⁹ témákban – is jelentős eredményeket tudott felmutatni. Harmadrészt a tudományszervezési (hálózatépítési) területen is komoly előrehaladást ért el. Ugyancsak itt, a tudományos és a hálózatépítési tevékenység metszéspontjában említhetőek az MFI könyvsorozatai és folyóiratai, amelyek megindításuk óta egyrészt a saját kutatói közösség idegen nyelvű publikációs fórumaként, másrészt viszont a közép-európai tudományos együttműködés kommunikációs csatornáiként működnek.⁵⁰

43 MÁDL Ferenc: *Akik közöttünk vannak...* Kézirat. Budapest, 1954–1955. A könyvről bővebben lásd DOMANICZKY Endre: Mádl Ferenc kisregényének pécsi vonatkozásai. In: DOMANICZKY Endre (szerk.): *Az ismeretlen Mádl Ferenc. Írások tőle és róla*. MFI, Budapest, 2024, 201–222.

44 Részletesen lásd DOMANICZKY (2024) i. m. 59–106.

45 Így 2024 elején az ausztráliai Melbourne-ben is tartottunk könyvbemutatót, de érkezett megkeresés Kanadából is.

46 Elérhetősége: <https://madlferenc.hu>

47 Erre bővebben lásd DOMANICZKY Endre: *Néhány gondolat a köztársasági elnöki hagyatékok gyűjtése és megőrzése érdekében*. In: Domaniczky Endre (szerk.): *Az ismeretlen Mádl Ferenc. Írások tőle és róla*. MFI, Budapest, 2024, 251–260.

48 Ennek a vizsgálatnak az egyes elemeit már a Mádl-életrajz tartalmazza, ahogy ezt Gróh Gáspár kritikájában éles szemmel meg is állapította. GRÓH Gáspár: *Civilből államférfi – Monográfia Mádl Ferencről*. *Magyar Szemle*, 2023/9–10., 35–45.

49 Lásd a Mádl-hagyaték feldolgozására irányuló komplex kutatásokat.

50 Az MFI által létrehozott periodikák jelentőségét és minőségét mutatja, hogy Kovács Bálint Guillermo Aguilar-Alvarez Emlékdíjat nyert tanulmánya a *Central European Journal of Comparative Law* c. folyóiratban jelent meg (Kovács Bálint: *Watch for the Ripples, Not Just the Splash: How the EU Position on Investment Arbitration Has Affected the Enforcement of Awards*. *Central European Journal of Comparative Law*, 2022/1., 137–160. Bővebben lásd: <https://mfi.gov.hu/guillermo-aguilar-alvarez-emlekdijjat-kapott-kovacs-balint-az-intezetunk-kutatoja> (2024. 05. 25.).

Mindeközben az Intézet nemcsak a saját kutatói állománya tudományos előmenetelét támogatta, hanem jelentős energiát fordított egy új, közép-európai szemléletű jogászgeneráció kiképzésére, továbbá egy közép-európai jogtudományi műhely létrehozására is.

Mindezek alapján egyértelműnek tűnik, hogy az MFI tárgyidőszakban végzett tevékenysége egyrészt úttörő jelle-

gűnek, másrészt szerteágazónak, harmadrészt pedig – több tekintetben is – példaértékűnek mondható. A jövő tehát biztos alapokon épülhet tovább – akár az eddig kitaposott úton, akár kisebb vagy nagyobb módosításokat követően – új irányokba is.

Traser Julianna Sára*

Az alkalmazott összehasonlító jogi kutatásmódszertan gyakorlata az MFI-ben

1. BEVEZETÉS

Egyetemi éveim alatt azon szerencsés joghallgatók közé tartozhattam, akik az összehasonlító jogról a jogterület egyik legkiemelkedőbb magyarországi művelőjétől, a 2024 februárjában elhunyt Prof. Dr. Péteri Zoltántól tanulhattak, és általa – szintén még egyetemistaként – a strasbourgi Robert Schumann Egyetem összehasonlító jogi fakultásának (*Faculté Internationale de Droit Comparé*) három cikluson át tartó összehasonlító jogi képzésén is részt vehettek. Péteri tanár úr közel hat évtizeden keresztül volt a Magyar Tudományos Akadémia Jogtudományi Intézetének munkatársa, az Eötvös Loránd Tudományegyetem Állam- és Jogtudományi Karának és a Pázmány Péter Katolikus Egyetem Jog- és Államtudományi Karának kiváló tanára (ez utóbbinak alapító tanára is volt), emellett oktatott a Robert Schumann Egyetemen, a Nemzetközi Összehasonlító Jogi Akadémia (*Académie Internationale de Droit Comparé*) pedig rendes tagjai közé választotta.¹

Péteri tanár úr maga is a jogelméleti tanszéken oktatta az összehasonlító jogi módszertant és elméletet, továbbá a strasbourgi összehasonlító jogi tanulmányok is főként a nagy jogrendszerek általános, elméleti bemutatására, vagy legfeljebb egy-egy sajátos jogintézmény tanulmányozására építettek – nem véletlenül. Az összehasonlító jog ugyanis elválaszthatatlan az *absztrakciótól*, az elvont keretektől, és a sematizálásra való törekvésünktől. Jóllehet az összehasonlító jogot *gyakorolni* mégis csakis konkrét jogi témákon, eseteken, feladatokon keresztül lehet.

Jelen tanulmány keretei között az alkalmazott jog-összehasonlítás terén szerzett saját tapasztalataimra építve igyekszem bemutatni, hogy értékelésem szerint miért nehezebb elméleti síkon megközelíteni az összehasonlító jog tudományát, mint gyakorlati módon alkalmazni és művelni azt. Az általam felvázolt alkalmazott összehasonlító jogi kutatási tapasztalatok és jó-gyakorlatok elsősorban a Mádl Ferenc Összehasonlító Jogi Intézet (a továbbiakban: MFI) által eddig elvégzett kutatásokon alapulnak és az MFI-nek az összehasonlító jogi kutatóintézetek között betöltött sajátos helyét és feladatkörét is jól mutatják.

* Főosztályvezető, Mádl Ferenc Összehasonlító Jogi Intézet, Nemzetközi és Uniósi Jogi Kutatási Főosztály.

1 In memoriam Prof. Dr. Péteri Zoltán: <https://jak.ppke.hu/aktualis/gyaszhir-peteri-zoltan>.

2. GONDOLATOK AZ ÖSSZEHASONLÍTÓ JOGTUDOMÁNY MIBENLÉTÉVEL ÉS CÉLJÁVAL KAPCSOLATOS ELMÉLETI VITÁKRÓL

Az összehasonlító jog elnevezése – a tudományterület kezdeti művelőihez köthetően² – a szakirodalomban franciául honosodott meg. A *droit comparé* jelentése magyarul összehasonlított jog, amely jelzős szerkezet már magában hordozza, hogy e területen a vizsgálat *tárgya* és a vizsgálat *módszere* szoros összefüggésben állnak egymással.³

Az *összehasonlítás* egyszerű definícióval két vagy több makroszintű dolog (esetünkben jogrendszerek vagy azok entitásai) együttes tanulmányozása, melynek során az alkalmazott módszer eredményeként olyan következtetés vonható le, amely a vizsgálat tárgyának egyedi tanulmányozása során nem lett volna megállapítható.⁴ Az összehasonlítás tehát szükségszerűen az elemzett dolgok *különbségeinek és hasonlóságainak* értelmezése és magyarázata céljából történik. Az összehasonlító jog kezdeti megközelítésben maga is a hasonlóságok feltelezésén (*praesumptio similitudinis*), azaz az *összehasonlíthatóságon* alapult, mára azonban inkább eltolódott a *különbözőségek feltételezése* irányába, hiszen miért hasonlíthatunk össze, ami hasonló vagy azonos.

Az összehasonlító jogot, mint tudományterületet sok vita övezi, hiszen *nem tekinthető jogágnak*, egyszerre igényel *filozófiai, ismeretelméleti* (episztemológiai) és *jogtudományi* megközelítést, ráadásul a jogösszehasonlítás tárgya tartalmában és

2 Az összehasonlító jogtudomány nyugat-európai megalapozói és kiemelkedő művelői a teljesség igénye nélkül. 1900 előtt: Friedrich Carl von Savigny, Rudolf Jhering, Sir Henry Sumner Maine, Raymond Saleilles. 1900-tól, a Párizsi Világkiállításához kapcsolódóan megrendezett első nemzetközi jogi kongresszustól kezdődően: Édouard Lambert, Henri Lévy-Ullmann, Gustav Radbruch, Gutteridge, Marc Ancel, René David, Otto Kahn-Freund, újabban: Konrad Zweigert és Hein Kötz, Pierre Legrand, Johnatan Hill, Patrick Glenn, John Henry Merryman, Geoffrey Samuel, Mark van Hoecke, Jaakko Husa. Magyarországon: Szabó Imre, Eörsi Gyula, Mádl Ferenc, Péteri Zoltán, Varga Csaba. Az összehasonlító jogtudomány magyarországi történetéről és művelőiről részletesen lásd FEKETE Balázs: Két vázlat a magyar összehasonlító jogi gondolkodás tablójához – Adalékok a magyar jogösszehasonlítás történetéhez. *Állam- és Jogtudomány*, 2005/1-2., 143–169.

3 RÓZSA Dániel: A *droit comparé* módszertani megalapozásának néhány elméleti kérdése. *Iustum Aequum Salutare*, 2008/3., 161–180.

4 Geoffrey SAMUEL: *An Introduction to Comparative Law Theory and Method*. Hart Publishing, 2014, 23.

időben is *relatív*. E relativitás miatt nem határozható meg egzakt módon, hogy mi képezi az összehasonlító jog tárgyát, hiszen az összehasonlítás tárgya mindig a vizsgálat kontextusától és céljától függ, és az összehasonlítás módszere sem 'kőbe vésett', mivel a kutatási módszernek szintén a kutatás célját kell szolgálnia.

A 'mit hasonlítunk össze' kérdésre adható választ bonyolítja magának a 'jog' fogalmának értelmezése is. A jogösszehasonlítás kezdeti megközelítésben pozitivistá-normatívista alapon állt, és az összehasonlító jogi vizsgálatba kizárólag a *törvényhozói jogot* vélte bevonhatónak, az angolszász rendszer *bíró alkotta jogát* nem (ráadásul írott jog alatt is több jogforrási szint érthető). Tradicionálisan a *nemzetállami* (unitárius vagy szövetségi) eredetű jogszabályok tartoznak a 'jog' fogalmába, de egyes szerzők⁵ nem zárják ki, hogy a *szupranacionális és nemzetközi jogrendszerek* és szervezetek joga is az összehasonlító jog tárgyát képezze, vagy akár eltérő integrációs szintek közötti (ún. *cross-level*) összehasonlítás is elvégezhető legyen. Az 'élő jog' vizsgálatába az írott normákon kívül az *ítélkezési gyakorlat, sőt a jogi kultúra, a jogi koncepciók, a szakirodalom* jogértelmezésének ismerete is beletartozik. Egy megalapozott összehasonlító jogi kutatásban pedig a kutatónak az adott ország intézményi berendezkedését, illetve akár a *jogalkotási folyamat* jellemzőit is érdemes megismernie. Az összehasonlítás tárgya tehát nemcsak tartalmában és időben, de jellegében és eredetében is relatív lehet.

Nem könnyebb a helyzet az összehasonlító jog módszer-tanának (a 'hogyan hasonlítunk össze') meghatározásakor sem, hiszen különböző szerzők különböző – *egyelőre nem véges számú* – összehasonlító jogi módszert azonosítanak. Az összehasonlító jog klasszikus módszere és az összehasonlító jogtudomány alapja a *funkcionális módszer*, amely a vizsgált jogintézmény funkcióját, hatását (és nem a működését) mutatja be.⁶ A *strukturális módszer* ezzel szemben két jogi megoldás közötti strukturális kapcsolatot, azaz a rendszer működését értelmezi, míg pl. a *mély hermeneutikai elemzés* (amely a nyelv és a jogi szaknyelv mélységi ismeretét igényli) a szöveg konkrét értelmén túl a szabály *valódi jelentésének* feltárását eredményezi. A *kontextusba helyezés* módszere a jogszabályok vizsgálatát nem választja el a jogszabály megalkotásának *társadalmi, gazdasági, sőt történeti közegétől*, amelyhez részben a *történeti és a geneológiai* módszer is hasonlít. Az összehasonlító vizsgálat módszerének megválasztására hatással lehet az összehasonlítás szintje (*mikro- vagy makroszint*), illetve az is, hogy az összehasonlításra *elméleti, vagy alkalmazott célból* kerül sor.

Mindezekre tekintettel *jelenleg sem az összehasonlító jog tartalmáról, sem annak módszertanáról nincs tudományos konszenzus*, olyannyira, hogy számos mai szerző az *összehasonlító jog végét* vizionálja,⁷ sőt megkérdőjelezi, hogy egy adott jog-

rendszerben szocializálódott kutató megértheti-e egyáltalán egy másik jogrendszer logikáját.

Az mindenestre bizonyos, hogy az összehasonlító jogtudomány kezdeti céljaihoz⁸ és megközelítéséhez képest e jogterület napjainkban *paradigmaváltáson* megy keresztül⁹ és számos ponton új megközelítést és feladatot kap. A modern összehasonlító jog meg kívánja haladni a leíró és statikus értelmezést, és ehelyett *nyitottá válik* akár az összehasonlítás tárgyában rejlő belső szabálytalanságok elismerésére is. A hasonlóságok és különbségek feltárásán túl a modern összehasonlító jogi értelmezés arra is kiterjed, hogy az azonosságok és különbözőségek a vizsgálat *mely szintjén* jelentkeznek, és *milyen jelentőséggel* bírnak. Az összehasonlító jog új felfogása így képes *dinamikus, innovatív* megközelítést, vagy értelmezést adni, és a jogösszehasonlítást *gyakorlati célok* szolgálatába állítani (mint pl. kollíziós jogviták megoldása, nemzeti jogalkotás javítása).

3. AZ ÖSSZEHASONLÍTÓ JOGI KUTATÁSSAL SZEMBEN TÁMASZTHATÓ ELVÁRÁSOK

Jóllehet az összehasonlító jog elméletének szakértői a jogterület *céljának, módszerének és tárgyának* meghatározását illetően számos ponton egymástól eltérő álláspontot képviselnek, a szakirodalom álláspontja azonban azzal kapcsolatosan egységesnek mondható, hogy az alkalmazott összehasonlító jogi kutatást végző kutatótól a legmagasabb szakmai kutatási színvonal, továbbá az adott jogterület vagy jogintézmény mélységi és lényegi ismerete várható el.¹⁰

Az összehasonlító jogi kutatás megkezdését megelőzően a kutatónak elsőként a kutatás *célját és kereteit* kell meghatároznia, ugyanis csak a kutatási cél ismeretében dönthető el például, hogy a feltett kutatási kérdés *relevánsnak* tekinthető-e. A kutatási keretek ismerete olyan gyakorlati szempontok beazonosítására vonatkozhat, mint a rendelkezésre álló idő és az erőforrások, a felhasználható adatbázisok, folyóiratok, szakirodalom, nyelvi kompetenciák stb. Mielőtt a kutató azonosítaná a más országok vonatkozásában vizsgálandó összehasonlító jogi kérdést, a vizsgálandó terület vagy jogintézmény

5 Antonina BAKARDJIEVA ENGELBREKT: Comparative Law and European Law: the End of an Era, a New Beginning, or Time to Face the Methodological Challenges? In: Laura CARLSON, Peter WAHLGREN (szerk.): *Comparative Law. Scandinavian Studies in law*, 2015., 87–104, 90.

6 A szükségszerűen *mikro-összehasonlító* funkcionális módszerrel az egyes jogrendszerekben azonos funkciót betöltő szabályok és jogintézmények azonosíthatók függetlenül a jogi megoldás jellegétől. Így nem kizárt azon szabályok vizsgálata sem, amelyeket az egyik jogrendszer írott jogszabállyal, a másik viszont pl. jogen kívüli eszközökkel ér el.

7 Mathias SIEMS: The End of Comparative Law. *The Journal of Comparative Law*, 2007/2., 133–150.

8 Az összehasonlító jogtudomány mérföldköve az 1900-as első nemzetközi összehasonlító jogi kongresszus Párizsban. A kongresszus által megfogalmazott nagy ideák, mint az *elmaradott népek felzárkóztatásának segítése és a jogegységesítés* (a nemzetek egymáshoz való közeledésének elősegítése) végcélja a feltárt hasonlóságok alapján az *egységes világgjog* megalkotása volt. (Az új európai *ius commune* azonban kizárólag az európai kontinentális jogra épült volna.) Az összehasonlító jogirodalomban ezért is meghatározóak kezdetben a *nagy jogrendszerek összehasonlítására és tipizálására* irányuló törekvések, és a *jogi etnológia* létjogosultságának elismerése.

9 Lásd pl. a pozitivistá-normatívista megközelítés meghaladása; a joggyakorlat, valamint a társadalmi-gazdasági szempontok beemelése a vizsgálatba; a funkcionális módszer meghaladása és elmozdulás a strukturális, mély hermeneutikai elemzés felé; a XX. század elejének összehasonlító jogi célja, a *harmonizálás* helyett a jogegységesítésben rejlő veszélyek felismerése, és az összehasonlító jognak a jogalkotás javítása érdekében történő hasznosításának irányába való elmozdulás.

10 Az alábbi gyakorlati kutatási megfontolásokat Geoffrey SAMUEL: *An Introduction to Comparative Law Theory and Method*. Hart Publishing, 2014. könyve és az ott hivatkozott szerzők álláspontja alapján ismer-tjük.

működését legalább a *saját jogrendszere* vonatkozásában kívá-
lóan értenie kell. A *feltáró szakaszban* tehát a jogintézmény
saját jogrendszerben betöltött szerepének, működésének és
gyakorlati alkalmazásának strukturális és funkcionális megis-
merése is szükséges. Ezt követheti a vizsgálatra kiválasztandó
országok (eltérő jogi megoldások) beazonosítása, amely azon-
ban szintén igen komoly előzetes alapozó kutatómunkát igényel.
A megfelelő felkészüléssel azonban elkerülhető az *ama-
törizmus*, vagy esetleg az irreleváns, pontatlan kutatás veszélye.
A jogirodalom itt kifejezetten ajánlja a vizsgálni kívánt
ország(ok) jogi kultúrájának, szabályozási sajátosságainak és
logikájának a megismerését is, a jogi megoldás izolált vizsgálá-
ta ugyanis megfoszthatja a kutatót a jogintézmény valós jelen-
tésének és jelentőségének megértésétől.¹¹ A kutatás előkészítő
szakaszában szükséges a kiválasztott ország vizsgálatra kivá-
lasztott jogintézményét bemutató, azt értelmező *szakirodalom*
és az adott területre vonatkozó *ítélkezési gyakorlat* tanulmá-
nyozása. A kutatónak ebben a szakaszban kell tisztáznia nyelvi
kompetenciáit és pl. a jogi szaknyelv ismeretére vonatkozó
korlátait, vagy a közvetítő nyelven folytatott kutatás veszélyeit
is. (Természetesen a legcélszerűbb az, ha az összehasonlító jogi
kutatást az általunk ismert idegen nyelven végezzük, azonban
még így is külön problémát jelenthet a *jogi szakkifejezések, jogi
terminológia* helyes értelmezése és lefordíthatósága.)

A kutató ugyanakkor még a legalaposabb felkészülés mel-
lett is szükségszerűen csak kívülről, *külső szemlélőként* vizsgál-
hatja az adott jogintézményt és a számára idegen jogrendszert,
ami azonban egyes szerzők szerint mégsem hátrány, hiszen
a külső szemlélő esetleg olyan összefüggéseket is észrevehet,
amelyeket a belső szemlélő nem, és így számára a *'nagy kép'*
biztosíthatja a rendszer logikájának és a jogi stílusnak a jobb
megértését. (A kutatási módszertan egyébként is jó, ha nem
zárja ki a makroszintű vizsgálatot és az absztrakciót.) Meg-
felelő mélységű előkészítő munkát követően indokolható meg,
hogy *mely országok*, és miért ezen országok kerülnek kiválasz-
tásra, pl. mert a jogi megoldásaik hasonlóak, vagy éppen azért,
mert esetleg teljesen eltérőek. Az előkészítő kutatás vélhetően
segít beazonosítani a kutatás *jogforrási szintjét* és azt is, hogy
az írott joganyagon kívül a joggyakorlat bemutatása milyen
jelentőséggel bírhat.

Az összehasonlító vizsgálat tárgyához kapcsolódó *kutatási
kérdést* (kérdéseket) a *lehető legpontosabban célszerű meghatá-
rozni*, azonban érdemes nyitva hagyni a kérdés esetleges
későbbi kiterjesztésének vagy szűkítésének lehetőségét is, hi-
szen a kérdés *dinamikus* alakítása az összehasonlíthatóságot
vagy a megértést szolgálhatja. A kutatási kérdés pontos lehatá-
rolása az összehasonlító jogi kutatás relevanciájával és hasz-
nosságával is összefügg, mivel a *túl tág, vagy általános* kutatási
kérdés megválaszolhatatlan, pontatlan stb. lehet; a más tudomá-
nyterületre tartozó, vagy elvont kérdés jogi értelemben
lehet, hogy nem kutatható; míg pl. a *túl komplex* kérdés
megválaszolása idő- és erőforrásbeli korlátokba ütközhet.
Ez utóbbi esetben ráadásul előfordulhat, hogy összehason-
lításra alkalmatlan eredményt kapunk, azaz pl. széttartó

jellegük miatt a részletszabályok csak a maguk egyediségében
mutathatók be, összehasonlító elem nélkül.

A kutatási cél és a kutatási kérdés(ek) meghatározását kö-
vetően választható ki az alkalmazandó *összehasonlító jogi
módszer*, amely adott esetben több megközelítést kombináló
vegyes kutatási módszer is lehet, és határozható meg az *össze-
hasonlítás szintje* (mikro-, vagy makroszintű összehasonlítás).
Az összehasonlító jogi kérdés kialakításánál említett *dinamiz-
must* a vizsgálat szintje vonatkozásában is érdemes alkalmaz-
ni, a vizsgált jogintézmény megértéséhez ugyanis szükség le-
het az *absztrakciós szintek közötti ugrásra*: hiszen lehetséges,
hogy az összehasonlítás egyik szintjén még azonosságot,
a másik szintjén azonban már különbözőséget találunk.

Amint azt a szakirodalom kiemeli, az elvégzett kutatás
csak akkor tekinthető *összehasonlító jogi kutatásnak*, ha a jog-
intézmények vizsgálatán túl a kutatás befejezését követően
megtörténik a *kutatási eredmények összehasonlító értelmezése*
is. Az összehasonlító jogász feladata a jogi szövegek (és/vagy
ítélkezési gyakorlat) pusztá bemutatásán túl, az elért kutatási
eredmények keresztül az adott jogi kultúra, mentalitás, és
a jogi szövegek jelentésének feltárása, 'tolmácsolása'.¹² Az álta-
lánosító, egyetemes következtetéseket levonni szándékozó
értelmezéseket azonban célszerű elkerülni, mivel ezzel magát
az összehasonlítás tárgyát tesszük semmissé.

4. AZ ÖSSZEHASONLÍTÓ JOGI KUTATÁS IDEÁLIS MODELLJÉNEK KÖZIGAZGATÁSI KERETEKRE TÖRTÉNŐ ADAPTÁLÁSA

A *közigazgatás gyakorlatában alkalmazott* összehasonlító
jogi kutatási módszertan a fent ismertetett ideáltipikus meg-
közelítéstől több ponton is eltér(het). Legfontosabb különb-
ségként adódik, hogy a kutatási kérdés és a vizsgálandó jogi
megoldások körének meghatározása a kutató autonómiáján
kívül esik, azaz a kutató *'megrendelésre'* készíti el értékelő
jelentését, és mivel a kutató a *'megrendelés'* célját nem feltét-
lenül ismeri, ezáltal az összehasonlító jogi kutatás előkészíté-
sében nem, vagy csak korlátozottan érvényesül a kutatói rá-
hatás. A kutatási cél és a kutatás tervezett hasznosulása
ismeretének hiánya miatt a *kutatási fókusz elcsúszhat*, és így
a megrendelő által keresett szabályozási megoldás (az analóg
jogi megoldás, vagy az új megközelítés) sem feltétlenül kerül
azonosításra.

Az MFI gyakorlatában a megrendelő ún. *megrendelőlap*
kitöltésével jelzi a kutatási igényét, amelyen a vizsgálandó jog-
területet, a vizsgálandó országok körét, a kutatási kérdést és
az irányadó magyar jogszabályokat is feltünteti. Előfordul
azonban, hogy a megrendelőtől érkező *kérdés* vagy *túl tág és
általános*, ezért a kutatási téma további lehatárolását igényli,
vagy pedig épp ellenkezőleg: a vizsgálandó kérdés annyira
kazuisztikus, hogy a kérdésfeltevés *kizárólag a magyar szabá-
lyozási környezetben értelmezhető*. Utóbbi esetben a meg-

11 Lásd az összehasonlító jog kezdeti érdeklődését a *jogi etnológia* iránt,
amely releváns szempontokkal egészítheti ki a kutatást. Az összehasonlító
jog történeti-etnológiai gyökereiről lásd Rózsa Dániel i. m.

12 „Such a comparatist is un passeur, that is to say a ferryman carrying
people from one mentality to another and back again. Il va et il vient,
d'une rive l'autre (parfois aussi, il mouille).” LEGRAND, Pierre: *Comparer
les droits, résolument*. Presses Universitaires de France, Párizs, 2009, 238.
Idézi Geoffrey SAMUEL i. m. 111.

rendelő a magyar jogszabály szabályozási logikájából indul ki és e megközelítés univerzalitását feltételezi (lásd *praesumptio similitudinis*).

A megrendelő által megjelölt *vizsgálандó országok köre* nem feltétlenül szakmai, vagy szabályozástechnikai kiválasztási szempontokon alapul, hanem adott esetben pl. a teljesség igényével az összes uniós tagállamot le kívánja fedni, vagy inkább pont a 'nagy tagállamokra', vagy regionális partnereinkre korlátozódik. A kutatási kérdés azonban ettől az adott ország vagy országok vonatkozásában még irreleváns is lehet, ráadásul a kutatást a 'kis nyelvek' esetében szükségszerűen közvetítő nyelven, az adott ország jogi terminológiai sajátosságai ismeretének hiányában kell elvégezni. A *szövetségi államok* sajátos helyzete szintén előszűrést igényelne, esetükben ugyanis az összehasonlító jogi vizsgálat a rendelkezésre álló időkeretben általában szükségszerűen csak a szövetségi szintre korlátozódhat. A szövetségi állam és a tartományok (vagy alacsonyabb entitások) közti hatáskör-megosztási szabályok 'üres' (vagy korlátozott tartalmú) kutatást eredményezhetnek, ami a megrendelő szempontjából szintén kevésbé hasznosítható.

A fenti gyakorlati *kihívások ellensúlyozása* érdekében ezért elengedhetetlennek tűnik a *megrendelővel történő* kezdeti – ideális esetben pedig a munkafolyamatba épített többszöri – *egyeztetés*, amely egyrészt a kutatás fókuszáltabbá tételéhez vezethet, másrészt az erőforrások hatékonyabb felhasználását is eredményezheti (pl. a kutató országok körének meghatározása, vagy a nyelvi kompetenciák figyelembevételével). Amennyiben a kutatási feladat kezdetén a kutatási cél megismerhető, és lehetőség van egy előzetes feltáró kutatás (*pre-screening*) lefolytatására, úgy beazonosítható a vizsgálatra érdemes országok köre; a vizsgálat szintje (jogforrási szint, jogalkotás és/vagy jogalkalmazás) kiterjeszhető vagy szűkíthető; a kutatási kérdés pontosítható és súlyozható; amelyhez a későbbiekben a kutatási módszer is hozzáigazítható. Mindezek eredményeként a kutatás vélhetően a megrendelő (jogalkotó) szempontjából valóban relevánsnak tekinthető minták vizsgálatára összpontosítható.

Ugyanez a feltáró kutatási gyakorlat vonatkozhat a *szövetségi államokra* is, ahol a szövetségi, tartományi, vagy alacsonyabb szintű entitások hatásköreinek elemzésével szükséges lehet előzetesen beazonosítani a szabályozásra jogosult igazgatási szintet. A nyelvi korlátok feloldásában és a szabályozás lényegének megértésében, áttekintésében nagyban segít, ha a vizsgálandó kérdésben a vizsgálandó ország minisztériumainak, hivatalainak, szakmai szerveinek stb. honlapján *hivatalos*, hiteles összefoglaló *tájékoztató anyagok* érhetőek el (akár angol nyelven is).

A *munkaszervezésnél* főosztályi szinten figyelembe vesszük a kutatást végző kollégák nyelvi kompetenciáit, és ennek alapján alakítjuk ki az adott kutató által *rendszeresen vizsgálандó országok* körét. Így egyfajta familiaritás alakul ki az adott ország állami berendezkedésével, intézményrendszerével, hatásköri és államszervezési szabályaival; az adott ország jogforrási hierarchiájával; az online hozzáférhető és előfizetéses adatbázisokkal; az állami intézmények hivatalos oldalaival; és tágabban az adott ország jogi kultúrájával, demokratikus berendezkedésével kapcsolatban.

5. AZ MFI NEMZETKÖZI ÉS UNIÓS JOGI KUTATÁSI FŐOSZTÁLYÁNAK ALKALMAZOTT ÖSSZEHASONLÍTÓ JOGI KUTATÁSMÓDSZERTANA

Amint azt fent láttuk, a minisztériumok megrendelőlap formájában juttatják el a kutatási megkereséseiket az MFI-nek. Amennyiben a kutatási téma a Nemzetközi és Uniós Jogi Kutatási Főosztály (a továbbiakban: főosztályunk) hatáskörébe tartozik, úgy elsőként az *irányadó magyar és uniós jogszabályok és/vagy nemzetközi egyezmények azonosítására* kerül sor. Erre a *megrendelőlap* sok esetben jó kiindulási alapot jelent, a kutató téma mellett ugyanis felsorolásra kerülnek a magyar és uniós jogszabályok is. A megjelölt jogforrások és az összehasonlító jogi kutatási kérdés *együttes olvasata* nyomán azonban elengedhetetlen az alkalmazandó jogszabályok körének pontosítása és/vagy kiegészítése azért, mert pl. a megrendelő az egész jogszabályt relevánsként jelöli meg, holott annak csak adott cikkei függenek össze a kutatási témával, vagy ezzel ellentétben, csak adott jogszabályhely kerül megjelölésre, de a kapcsolódó értelmező, vagy végrehajtási szabályok nem.

Ezt követően kerül sor a kutatási témából való *felkészülés rendjének* meghatározására. Ennek keretében kerülnek kiválasztásra a magyar szabályozásból és adott esetben az ítélkezési gyakorlatból (pl. a vonatkozó alkotmánybírói határozatokból), valamint az uniós vagy nemzetközi jogi háttérből felkészülő kutató kollégák. Főosztályunk kijelölt munkatársai a kutatási témát, valamint annak magyar, uniós és/vagy nemzetközi jogi hátterét a *bevezető értekezleten* ismertetik, amelyhez a kollégák számára *írásos anyagot* is készítenek. Az írásos összefoglalót, valamint az irányadó magyar és uniós és/vagy nemzetközi *jogszabályok szövegét*, de legalábbis a jogszabályok releváns részeinek kivonatát minden kolléga megkapja. A kutatási feladatból való pontos felkészülés érdekében a segédanyagokon kívül a kollégák az Európai Bizottság, az Európai Parlament és nemzetközi szervezetek stb. által készített, a vizsgálandó országok jogi megoldásait áttekintő témába vágó jelentéseket, valamint az uniós jog tagállami átültetésének vizsgálatát segítő uniós oldalak, vagy más uniós adatbázisok linkjeit is megkapják.

Szintén az előkészítő értekezleten kerül sor a vizsgálandó országok kutatók közötti – nyelvi kompetenciákat és korábbi kutatási feladatokat is figyelembe vevő – felosztására, amelyhez főosztályunk gyakorlatában egy további előkészítő kutatási fázis is kapcsolódhat. Amennyiben a kutatási feladat időbeni ütemezése ezt lehetővé teszi, úgy a kutatók az országleosztásnak megfelelően *előzetesen áttekintik* a kutató országának az adott kutatási témában elfogadott *nemzeti szabályozását* (szövetségi országoknál szövetségi szinten), amelyről egy *második előkészítő értekezlet* keretében számolnak be. Az uniós és magyar szabályozási háttér megismerésén túl a konkrét szabályozási megoldásokat áttekintő megalapozó felkészülés alapvetően két gyakorlati haszonnal jár az összehasonlító jogi kutatás szempontjából. Egyfelől az előzetes kutatások során szerencsés esetben sikerül azonosítani, ha a megrendelő által megjelölt *szabályozási szint* (pl. alaptörvényi szint) vizsgálata nem elegendő, vagy a kutatási szintre (pl. ítélkezési gyakorlat, szakirodalom) vonatkozó kérés a kutatás fókuszán túl mutatna. Ez esetben még a kutatási feladat megkezdését megelőzően

egyeztetés kezdeményezhető a megrendelővel a kutandó jogforrási szint pontosítása érdekében.

Az alapos előkészítő kutatás másik, talán legfontosabb gyakorlati jelentősége a jogszabályok részletein túlmutató *szabályozási logika, illetve minta* megértésében rejlik, ami a kutatási kérdések pontosításában és a konkrét *kutatási ágrajz* összeállításában nyújt segítséget. Az előkészítő országkutatásokat követően bemutatott szabályozási megoldások konkrétumaitól (mikroszint) elvonatkoztatva ugyanis kirajzolódhatnak a megközelítésbeli hasonlóságok, a különbségek pedig tipizálhatók, csoportosíthatók. Makroszinten kijelölhető a szabályozás közösnek tekinthető, minden országra értelmezhető logikája, ami a kutató kollégákat a *kutatási fókusz megtartásában és az összehasonlításra alkalmas vizsgálati eredmények azonosításában* segítheti. A kutatók tehát a főosztályi szinten közösen meghatározott kutatási ágrajz alapján dolgoznak, amely a magyar szabályozás logikáján túllépve a hasonló pontok beazonosítására törekszik a sematizálásnál, de az *azonos rész kérdések* mentén lehetőséget hagy a szabályozási megoldások *sajátosságainak, különbségeinek* lényegre törő bemutatására is.

A kutatási ágrajz a megrendelő által jelzett kérdésekhez képest kiegészítő vizsgálati szempontokat is tartalmazhat, ha azok a téma teljes megértéséhez feltétlenül szükségesek. A pontosított kérdések és (adott esetben vizsgálatra javasolt pontosított jogforrási szint nyomán) a megrendelővel történt egyeztetést követően kezdődhet meg az *érdemi kutatás*. Az országkutatások – amint azt fent láttuk – egységes szerkezetben, azonos kérdéseket követve készülnek. A kutatási országjelentések hosszabb terjedelme miatt azonban szükséges rövid, áttekintő anyagokat is készíteni az országjelentésekből, ami egyrészt a megrendelő számára lehet hasznos, és segítheti a szabályozási megoldások közti gyors eligazodást, másrészt az összehasonlító jogi értékelés elkészítését is megkönnyíti. Főosztályunk a kutatási országjelentésekből két-típusú rövidítést készít: egyrészt rövid, szöveges összefoglalót (*országértékelést*), másrészt *áttekintő táblázatokat*. Az országértékelés keretében a kollégák saját országuk kutatási eredményeiről egységes, sorrendbe állított szempontrendszer (főosztályunk gyakorlatában ún. *„checklist”*) mentén egy legfeljebb féloldalas leíró értékelést készítenek. Az áttekintő táblázataink általában kétfélek: egyfelől a főbb kutatási megállapításokat tükröző sematikus *igen/nem típusú táblázatok*, másfelől témakörökre bontott, rész kérdéseket tartalmazó *kifejtős táblázatok*.

Az áttekintő anyagok elkészítésével párhuzamosan megkezdődik a kutatási országjelentések szükség szerinti kiegészítése, átstrukturálása, amelyet az áttekintő anyagok véglegesítése követ. A kollégákkal ebben a fázisban van szükség a legintenzívebb egyeztetésre. A részanyagok (országjelentések, rövid és részletes táblázatok, rövid szöveges országértékelés) véglegesítését követően kezdődhet meg a kutatási eredmények értelmezése, azaz *maga az összehasonlító jogi vizsgálat*. Az összehasonlító jogi elemet praktikusán a kutatási jelentések *vezetői összefoglalója* tartalmazza, amely egyrészt a kutatási ágrajzot követve témakörönként (rész kérdésenként) foglalja össze a vizsgált országok által alkalmazott jogi megoldások hasonlóságait és különbségeit (csoportosító jelleggel), másrészt – főosztályunk gyakorlatában – gyakran tartalmaz lényegre törő áttekintő, vagy a kutatási eredményeket részletesen bemutató táblázatos összefoglalást.

6. AZ ÖSSZEHAJONLÍTÓ JOGI MÓDSZERTAN HATÁSA AZ EURÓPAI INTEGRÁCIÓRA ÉS A MÓDSZER KÖZVETLEN ALKALMAZÁSÁNAK UNIÓS INTÉZMÉNYI PÉLDÁI

Az összehasonlító jogelmélet *kezdeti koncepcióját* a hasonlóságok keresésének és ezek alapján az *univerzális jogi megoldások* kialakításának *célja* határozta meg, amely cél mára részben meghaladottá vált és az összehasonlító jog pragmatikusabb irányt vett – sőt felismeri, hogy az általánosítási szándék felülírja a kutatás tárgyának sajátosságát, az univerzális jogi megoldások pedig gyenge vagy alkalmazhatatlan jogi szövegeket eredményezhetnek.¹³ Ezzel együtt kétségtelen, hogy pl. az *európai integráció* a kezdeti szakaszában bizonyosan *intenzíven merített* az összehasonlító jogi megoldásokból (azaz az alapító országok jogi hagyományából és megoldásaiból), illetve konkrétan épített is az összehasonlító jog módszerére és eredményeire, mind az *uniós* (korábban közösségi) *jogi alapelvek*, mind a *belső piaci joganyag* kialakítása során.

Kezdetben *spontán összehasonlító jogi hatás* érvényesülhetett az alapító szerződések és alapelvek kimunkálása, továbbá az intézményi struktúra kialakítása során, amely az alapítók és első tisztviselők közös jogi ismereteiből és hagyományából fakadhatott. Az alapító országok intézményi tradíciói ugyanis tetten érhetőek az uniós *intézményi struktúra és az intézmények eljárási szabályainak* sajátosságaiban, így pl. a francia közigazgatási eljárási hagyományok beépültek az uniós intézményi adminisztrációba, az alapjogok tekintetében a német megközelítés érvényesült, a későbbi csatlakozásokkal beépült a precedensjogi megközelítés a jogesetek értelmezésébe, a transzparencia elvének és a dokumentumokhoz való hozzáférés elvének átvétele pedig a skandináv országoktól történt meg.¹⁴

A későbbiekben a közösségi, majd az uniós jogfejlődés velejárájaként az összehasonlító jog a *jogalkotási munka tudatosan választott eszközeként* is megjelent: az *acquis communautaire* kidolgozása során a közös, vagy még elfogadható megoldások megtalálása érdekében az Európai Bizottság több célból is használta és a jelenben is aktívan használja az összehasonlító jogi eredményeket. Az Európai Bizottság *jogalkotási javaslatait* gyakran előzi meg az uniós szinten szabályozni kívánt kérdésben alkalmazott tagállami jogi megoldásokat áttekintő összehasonlító tanulmány, de egy már szabályozott szakpolitikai területen is alkalmazhatja pl. egy irányelv tagállami átültetésének áttekintéséhez, vagy egy irányelv továbbfejlesztésére vonatkozó javaslatának megfogalmazásához. (Az összehasonlító jogi módszer alkalmazása az uniós intézmények gyakorlatában így mégis a *droit comparé* – azóta már meghaladott, sőt akár nem kívánatosnak is tekintett – eredeti céljához, azaz a jogközelítéshez és a harmonizációhoz viszi vissza az uniós jogalkotót.)

Az Európai Unió Bírósága az *ítélkezési gyakorlatában* szintén bevett módszerként alkalmazza az összehasonlító jogi módszert, amivel az *uniós jog dinamikus értelmezését* és a *jogfejlesztést* segíti elő. Az összehasonlító jog gyakorlati jelentősége

13 Geoffrey SAMUEL i. m. 56.

14 Antonina BAKARDJEVA ENGLBREKT i. m. 91–92.

három konkrét területen mutatkozik meg az Európai Unió Bíróságának (a továbbiakban: Bíróság) ítélkezési gyakorlatában: a joghézagok betöltése, az uniós jog értelmezése, és az alapvető jogok uniós szintű biztosításával kapcsolatos jogviták eldöntése során.¹⁵ Az összehasonlító jogi módszer alkalmazásának tehát egyik tipikus esete az, amikor a Bíróság a tagállamok (ritkább esetben más külföldi jog, vagy a nemzetközi jog) jogi megoldásait *általános uniós jogelvek* kidolgozása érdekében tekinti át és értelmezi. Ezen estekben a Bíróság a tagállami szabályozásból levont következtetéseket az *uniós joghézagok betöltésére* alkalmazza.¹⁶

A Bíróság az *uniós jog értelmezése*, azaz létező uniós normák *sui generis uniós jogi tartalommal* való megtöltése során is folyamodhat az összehasonlító jogi módszerhez. Erre abban az esetben is sor kerülhet, ha létezik a tagállamokban általánosan elfogadott meghatározás, így a Bíróság a 'közös értelmezés' emeli uniós szintre, de abban az esetben is sor kerülhet rá, ha a tagállami jogi megoldások eltérőek. Ilyenkor a Bíróság a vélhetően az uniós jogalkotó szándékának megfelelő fogalom meghatározást dolgozza ki a tagállami jogi megoldások figyelembevételével.¹⁷

A harmadik eset, amellyel kapcsolatban az összehasonlító jogi módszer alkalmazása felmerülhet, az a nemzeti és az uniós jog *uniós alapvető jogokkal* való összeegyeztethetőségének vizsgálata. Az Európai Unió Alapjogi Chartája 52. cikkének (4) bekezdése ugyanis kifejezetten úgy rendelkezik, hogy

15 Lásd részletesen: Koen LENAERTS – Kathleen GUTMAN: The Comparative Law Method and the European Court of Justice: Echoes Across the Atlantic. *The American Journal of Comparative Law*, 64/4., 2016, 841–864.

16 Pl. a *szexuális orientáción alapuló megkülönböztetés tilalmának* elvét a tagállamok jogának összehasonlító elemzésére alapozva állapította meg a C-249/96. sz., *Grant v. South-West Trains Ltd.* ügyben 1998. február 17-én hozott ítélet 32. pontját: „As for the laws of the Member States, while in some of them cohabitation by two persons of the same sex is treated as equivalent to marriage, although not completely, in most of them it is treated as equivalent to a stable heterosexual relationship outside marriage only with respect to a limited number of rights, or else is not recognised in any particular way.”

17 Pl. a 1612/68-as rendelet alkalmazását érintően és a *házasság* uniós jogi fogalmával összefüggésében a Bíróság az összehasonlító jogértelmezés eszközeihez folyamodott a 59/85. sz., *Hollandia v. v Ann Florence Reed* ügyben 1986. április 17-én hozott ítéletében, illetve a 122/99. P & C-125/99. P, D & Sweden v. Council, 2001 E.C.R. I-4319. egyesített ügyekben hozott ítéletében. A Bíróság a házasság fogalmának tagállamok általi eltérő meghatározásait vizsgálva állapította meg, hogy egy jogi fogalom közös (uniós) jelentéstartalmának meghatározása érdekében nem elegendő pusztán egy tagállam jogi megoldásának megfontolása, hanem az egész Közösség (Unió) jogot alakító társadalmi dinamikáját is figyelembe kell venni. (Lásd az 59/85. sz. ítélet 13. pontját: „any interpretation of a legal term on the basis of social developments must take into account the situation in the whole Community [now Union], not merely one Member State.” A 122/99. P & C-125/99 sz. egyesített ügyekben szintén a házasság jogintézményével kapcsolatban a Bíróság a tagállamok vonatkozó jogi meghatározásait megvizsgálva arra jutott, hogy a fogalmak szétartóssága miatt a házasság fogalmának nem adható egységes uniós definíciója, és a házasságtól eltérő jogi helyzetek nem kezelhetők a házassággal azonos módon. Lásd a 122/99. P & C-125/99. ítélet 34–36. pontjait: „according to the definition generally accepted by the Member States, the term 'marriage' means a union between two persons of the opposite sex. ... It is clear, however, that apart from their great diversity, such arrangements for registering relationships between couples not previously recognised in law are regarded in the Member States concerned as being distinct from marriage. In such circumstances the Community judicature cannot interpret the Staff Regulation in such a way that legal situations distinct from marriage are treated in the same way as marriage.”

„Amennyiben e Charta a tagállamok közös alkotmányos hagyományából eredő alapvető jogokat ismer el, akkor ezeket a jogokat *e hagyományokkal összhangban* kell értelmezni.” – azaz a Charta expliciten felhatalmazza a jogalkalmazót az összehasonlító jogi módszer alkalmazására.

Egyes szerzők számára kérdéses, hogy vajon így, hogy az uniós intézményi struktúra, a jogalkotás szabályai, valamint az alapelvek és az uniós anyagi jogi szabályok – sok esetben nagyfokú harmonizáció mellett – gyakorlatilag kialakultak és működnek, *csökkenni fog-e* az összehasonlító jog jelentősége és/vagy használata az európai integrációs projektben?¹⁸

Álláspontunk szerint a kérdésre vélhetően *nemmel* kell válaszolni, hiszen egyrészt az uniós jogharmonizáció nem terjed ki a klasszikusan nemzeti jogalkotás alá tartozó területekre (pl. polgári jog, büntetőjog) és a szabályozási területek új részterületekkel való kiegészülése sem kizárt. Másrészt az Európai Unió, mint nemzetközi szereplő (*globális aktor*) fellépése során is szükség lehet az összehasonlító jogra, mint eszközre pl. a nemzetek feletti gazdasági, politikai, jogi szervezetekkel való együttműködés modalitásainak kidolgozása érdekében.

7. AZ UNIÓS JOG TAGÁLLAMI ÁTÜLTETÉSÉNEK ÖSSZEHASONLÍTÓ JOGI VIZSGÁLATA MINT 'HÁLÁS TEREP'

Láthattuk, hogy az összehasonlító jog kezdeti céljai között az 'elmaradott népek'¹⁹ jogi felzárkóztatása, a közös jogi megoldások kidolgozása és a jogági kódexek megalkotása, végső soron a *civilizált világ közös jogának megalkotása*²⁰ szerepelt. Ezeket a célokat az összehasonlító jog területén mára meghaladottnak tekinthetjük, az európai jogfejlődés azonban az *uniós integráció velejárájaként* az egyes jogterületekre irányadó jogszabályok közelítésének célját mégis elérte (lásd fent). Az európai integráció a rendeletek és az elérendő közös szabályozási minimumot meghatározó irányelvek²¹ útján ugyanis az egyes jogterületeken különböző mértékű – részleges vagy teljes – harmonizációt valósít meg.

Ezek alapján azonban felmerülhet a kérdés, hogy ha az *uniós jog célja és eredménye* a jogközelítés és jogegységesítés, akkor a szabályozott területeken *marad-e* olyan érdemi különbség a tagállami szabályozási megoldások között, amely *összehasonlító jogi feladatként* jelentkezhet akár a közigazgatási munkában is? Az igenlő válasz az irányelvek átültetése esetén kézenfekvőnek tűnik, hiszen az irányelvek sajátosságából következik, hogy a tagállamok az irányelvben lefektetettnél többet tehetnek, de kevesebbet nem, ráadásul a szabályozás

18 SIEMS i. m.

19 A jog-összehasonlítás *korabeli terminológiája* a fejlett nyugati jogi kultúrákhoz képest a távoli országok jogi megoldásainak leírására az *elmaradott*, *'primitív'*, vagy *'barbár'* kifejezéseket használta, lásd pl. RÓZSA Dániel i. m.

20 Raymond SALEILLES a „*droit commun de l'humanité civilisée*” kifejezést használta.

21 Az Európai Unió Működéséről szóló Szerződés 288. cikke értelmében a *rendelet* általános hatállyal bír. Teljes egészében kötelező és közvetlenül alkalmazandó valamennyi tagállamban. Az *irányelv* az elérendő célokat illetően minden címzett tagállamra kötelező, azonban a forma és az eszközök megválasztását a nemzeti hatóságokra hagyja.

formája és módja is eltérhet egymástól, illetve természetesen előfordulnak kötelezettségzegést megvalósító, nem megfelelő tagállami átültető jogszabályok is. Az eltérő szabályok megléte (és így az összehasonlítható jogi feladat) ugyanakkor rendeleti szabályozás esetén sem teljesen kizárt, tekintve, hogy a rendeletek is tartalmazhatnak átültető nemzeti szabályozást szükségessé tevő anyagi,²² vagy eljárásjogi rendelkezéseket.

Összehasonlító jogi kutatási igény esetén a kutató számára vitathatatlanul nagy *könnyebbé* jelent, ha a kutatási kérdés akár egy uniós jogszabályt átültető tagállami rendelkezésre és a jogalkalmazásra, vagy akár egy nemzetközi egyezménynek való tagállami megfelelésre vonatkozik, tekintettel arra, hogy uniós vagy nemzetközi norma esetén a kiindulási szabályozási logika könnyen átlátható és tanulható. Az uniós irányelvek és rendeletek esetén az Európai Bizottság vagy az Európai Parlament szolgálatai számos útmutatót, állapot- és értékelő jelentést, eredménytáblát, adott esetben összehasonlító vizsgálatot is készítenek, és honlapjaikon elérhetővé tesznek. Az uniós rendelkezések összefoglalói, kapcsolódó dokumentumai (beleértve adott esetben a tagállami átültető jogszabályok szövegét is) az EUR-Lex oldalon²³ hozzáférhetők, az uniós joganyagra vonatkozó európai bírósági ítélezési gyakorlat pedig rendszerezett jegyzéken²⁴ keresztül érhető el.

Az említett intézményi források segédanyagainak felhasználásával az összehasonlító jogi kutatómunka tartalmilag hitelesen és részletekbe menően alapozható meg, ráadásul a közös uniós szabályozási háttér *a jogi fogalmak és a terminológia megértésében* is segítséget jelent, ami a közvetítő nyelven való kutatás nehézségét is csökkenti. Az uniós joganyagot átültető tagállami rendelkezések vizsgálata estén a kutató számára a szabályozási ágrajz, majd ez alapján a *kutatási kérdések cízellálása* is sokkal egyszerűbb, hiszen az átültető jogszabályok az alapul fekvő irányelvben vagy rendeletben meghatározott logikát, és részben annak normatív tartalmát tükrözik vissza. Ebből a 'közös háttérből' azonban az is következik, hogy a tagállami átültető rendelkezésekre irányuló összehasonlító jogi vizsgálat elsősorban nem a hasonlóságok, hanem (adott absztrakciós szinten) *a különbségek feltárásában és e különbségek jelentőségének meghatározásában*²⁵ hozhat hasznos eredményeket.

8. ZÁRSZÓ

Az alkalmazott összehasonlító joggal a közigazgatás keretein belül hivatásszerűen foglalkozva a meggyőződésem az, hogy az összehasonlító jogi módszer sokféleségét legjobban a gyakorlaton keresztül, a jogösszehasonlítás elméletét övező tudományos diskurzuson túlmutatóan lehet megérteni. Szakmai gyakorlatom alapján *saját meghatározásomban* az összehasonlító jog maga a módszer, a szükséges absztrakciós szinttel és elméleti elkötelezettséggel felvértezve, amelyet a tőlünk különböző jogrendszerek és jogi megoldások megismerésének, valamint a másoktól való tanulni akarásra irányuló szándéknak kell kiegészítenie. Az összehasonlító jogi vizsgálatnak elképzeléseim szerint a saját jogi megoldásaink jobbítására, vagy az analóg megoldások beazonosítására kell irányulnia, amit – ahogyan azt a jogi szakirodalom is kiemeli – kizárólag a jogi imperializmus²⁶ mögöttes érzésének maximális kiiktatásával lehet csak művelni.

Ezzel együtt a *közigazgatás kereteibe ágyazott* összehasonlító jogi feladatok rá kell, hogy irányítsák a figyelmet a jogösszehasonlítás művelésének olyan *praktikus kihívásaira* is, mint a nyelvi korlátok és a jogi terminológiai eltérések komolysága, az írott és az alkalmazott jogi megoldások (jogértelmezés) eltérései, a vizsgált országok normahierarchiájának sokféleségében rejlő buktatók, vagy az összehasonlítható több anyagi jogi konstrukciókkal szemben az eljárásjogi szabályok összehasonlíthatóságának nehézségei. Az uniós jog tagállami átültetésének összehasonlító vizsgálata során ugyanakkor az alapul fekvő kógens közös háttérszabály megléte részben ellensúlyozza ezeket a kihívásokat. A közös uniós jogi konstrukcióhoz igazodva főosztályunk – a közigazgatás sajátos igényeit figyelembe vevő, és arra alkalmazott, optimálisnak tekinthető – *gyakorlati kutatási módszertant* dolgozott ki, amely többek között lehetővé teszi a kutatási kérdés fókuszálását, ugyanakkor cízellálását is, és hozzásegít az átültető jogi megoldások közti eltérések könnyebb azonosításához, valamint az eltérések szintjének, illetve jelentőségének megértéséhez is.

22 Példaként említhető a 2016/679 sz. általános adatvédelmi rendelet 8. cikk (1) bekezdése (a természetes személyeknek a személyes adatok kezelése tekintetében történő védelméről és az ilyen adatok szabad áramlásáról, valamint a 95/46/EK rendelet hatályon kívül helyezéséről szóló 2016/679 európai parlamenti és tanácsi irányelv (HL [2016] L 119/1., 2016.5.4.), amely a kiskorúak online adatkezelésbe való beleegyezésének korhatárára (13–16 év) vonatkozó, tagállamok által megállapítandó től-ig előírást tartalmaz.

23 Az uniós joganyag a <https://eur-lex.europa.eu/homepage.html> oldalon, a nemzeti jogalkotás pedig a <https://n-lex.europa.eu/n-lex/index?lang=hu> oldalon érhető el [letöltve: 2024. június 11.]. Az adott irányelvet átültető tagállamok által bejelentett jogszabályok pedig az irányelv oldalán, a „National transposition” fülnél érhetők el.

24 *Répertoire de jurisprudence* – https://curia.europa.eu/jcms/jcms/Jo2_7046/fr/, csak francia nyelven érhető el [letöltve: 2024. június 11.].

25 Az irányelvi rendelkezések tagállami átültetése elérhet, pl. ha az irányelv től-ig határt állapít meg; a tagállami hatósági, vagy jogorvoslati eljárások alkalmazására vonatkozó irányelvi utalás átültetésének megértéséhez az adott tagállam jogorvoslati / hatósági eljárási / engedélyezési / ellenőrzési stb. szabályainak bemutatása is szükséges; az adott tagállam az elérni kívánt uniós célon túl szigorúbb szabályokat is előírhat (lásd a túlzott átültetés – *gold plating* – gyakorlatát).

26 Az összehasonlító jog és a jogi imperializmus (jogi mintaadás) ellentmondásos kapcsolatáról lásd pl. Bruno DE LOYNES DE FUMICHON: *Introduction au droit comparé*. Comparative Law Journal of the Pacific, Collection 'Ex Professo' Volume II, 2013, 19.: „Il faut relever que cet objectif évident d'harmonisation du droit, et parfois même d'unification du droit, n'empêche pas le développement d'une forme d'impérialisme juridique. Certains législateurs font cavalier seul et légifèrent en ces domaines, sans considérer ce qui se fait à l'étranger, même quand il y a certaine majorité d'inspiration.” és SAMUEL i. m. 6.: „Moreover they should also help the comparatist to become sensitive to the problem of legal imperialism. Such imperialism is where a legal theory fashioned from within one tradition—for example, that law is a structure of norms—is imposed (no doubt unwittingly) onto another tradition that may not actually envisage law in this way.”

Marinkás György*

Gondolatok a lengyel alkotmány és az uniós jog viszonyáról, különös tekintettel a Lengyel Alkotmánybíróság K-3/21. sz. határozatára

1. BEVEZETŐ MEGJEGYZÉSEK

2023. július 17-én az Európai Bizottság keresetet indított Lengyelországgal szemben az Európai Unió Bírósága (a továbbiakban: EUB) előtt, mert álláspontja szerint a lengyel alkotmánybíróság (*Trybunał Konstytucyjny*, a továbbiakban: TK) ítélezési gyakorlatával megsértette az uniós jogot.¹ A kötelezettségszegési eljárás 2021. december 22-i felszólító levél megküldésével indult,² válaszul a TK 2021. július 14-i, P-7/20. sz. határozatára,³ valamint a – jelen cikk fókuszát képező – 2021. október 7-i K-3/21. számú határozatára,⁴ amelyekben a TK az uniós szerződések egyes rendelkezéseinek bizonyos értelmezését a lengyel alkotmánnyal (*Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej*) összeegyeztethetetlennek minősítette. Mindezzel kifejezetten kétségbe vonta az uniós jog elsőbbségét és az EUB ítéleteinek kötelező jellegét. Mi több, a K-3/21. sz. határozatban az EUB pártatlanságát is megkérdőjelezte.

A fent említett heves reakciók okainak megértése érdekében a szerző véleménye szerint érdemes megvizsgálni a TK 'K-3/21. előtti' ítélezési gyakorlatát⁵ azon elemek azonosítása érdekében, amelyek már korábban is jelen voltak az ítélezési gyakorlatban, és összehasonlítani az új elemekkel, amelyeket a 2021. október 7-i döntésben vezetett be. A TK – a magyar alkotmánybírósággal ellentétben, amely 2016-ig várt vele⁶ – már nem sokkal az uniós csatlakozást követően, a K-18/04. sz. határozatában kifejtette álláspontját a lengyel alkotmány és az uniós jog közötti kapcsolatról.⁷ Később

* Egyetemi docens, Miskolci Egyetem, Állam- és Jogtudományi Kar, Európai és Nemzetközi Jogi Intézet. Kutató, Mádl Ferenc Összehasonlító Jogi Intézet, Közjogi Kutatási Főosztály.

- 1 C-448/23. sz. ügy 2023. július 17-én benyújtott kereset – Európai Bizottság kontra Lengyel Köztársaság
- 2 European Commission: Commission launches infringement procedure against Poland for violations of EU law by its Constitutional Tribunal. Press Release, Brussels, 22 December 2021 (IP/21/7070). https://ec.europa.eu/commission/presscorner/detail/%5Beuropa_tokens:europa_interface_language%5D/ip_21_7070 [letöltve: 2024. 01. 04.]
- 3 A P-7/20. sz. határozatban a TK kimondta az EUSZ 4. cikk (3) bekezdésével együtt olvasott EUMSZ. 279. cikk érvénytelenségét, amennyiben azokra alapozva az Európai Unió Bírósága *ultra vires* módon eljárva kötelezettségeket ró a Lengyel Köztársaságra, mint uniós tagállamra azáltal, hogy a lengyel bíróságok szervezeti felépítésére és működésére, valamint az e bíróságok előtti eljárás módjára vonatkozó ideiglenes intézkedéseket ír elő. Mindez a TK szerint ellentétes a Lengyel Köztársaság Alkotmányának 2. cikkével, 7. cikkével, 8. cikkének (1) bekezdésével és 90. cikkének (1) bekezdésével, összefüggésben a 4. cikk (1) bekezdésével, és e körben nem tartozik az Alkotmány 91. cikkének (1)–(3) bekezdésében foglalt elsőbbségi és közvetlen alkalmazási elvek hatálya alá. TK, P-7/20. (2021. július 14.) – A döntés rendelkezésé részé angol nyelven elérhető: <https://ipo.trybunal.gov.pl/ipo/Sprawka?&pokaz=dokumenty&sygnatura=P%207%20> [letöltve: 2024. 01. 04.]
- 4 TK, K-3/21. sz. határozat (2021. október 7.) – A döntés rendelkezésé részé angol nyelven elérhető: <https://trybunal.gov.pl/en/hearings/judgments/art/11662-ocena-zgodnosci-z-konstytucja-rp-wybranych-przepisow-traktatu-o-unii-europejskiej> [letöltve: 2024. 01. 04.]

5 Fryderyk ZOLL, Katarzyna POŁUDNIAK-GIERZ, Wojciech BAŃCZYK: *Primacy of EU law and jurisprudence of Polish Constitutional Tribunal*, Study requested by the European Parliament's Committee on Legal Affairs, PE 732.475, 2022. 37.

6 A magyar alkotmánybíróság által alkalmazott „kétágú rendszert” – melyben a közösségi (uniós) jog alkotmányos értelemben a belső jog része, és ennek megfelelően más alkotmányossági elbírálásban részesül, mint a nemzetközi jog – részletesen bemutatja *Chronowski Nóra* a jelen lábjegyzetben idézett 2019-es IJOTEN cikke. Említést érdemel, hogy az alkotmányos identitás, mint fogalom a magyar Alkotmánybíróság joggyakorlatában a *Trócsányi László* alkotmánybíró által a 143/2010. (VII. 14.) AB határozathoz fűzött párhuzamos indokolásában szerepelt először *expressis verbis*. Jóllehet Kovács Péter alkotmánybíró már az 1053/E/2005 AB határozathoz fűzött párhuzamos indokolásának 3. pontjában is említést tett arról, hogy: „Az Európai Unió intézményeiben és tagállamaiban az elmúlt évtizedekben többször is komoly alkotmányjogi és közösségi jogi vitákat váltott ki az a kérdés, hogy az alkotmánybíróságok a fenti sajátosságok és összefüggések figyelembevételével érvényesíthetik-e alkotmányvédő funkciójukat” – A kétágú rendszert illetően lásd: CHRONOWSKI Nóra: Az Európai Unió jogának viszonya a magyar joggal. In: JAKAB András et al., (szerk.): *Internetes Jogtudományi Enciklopédia (IJOTEN)* 2019, para. 20. <http://ijoten.hu/szocikk/az-europai-unio-joganak-viszonya-amagyar-joggal> [letöltve: 2024. 01. 04.]; A törzsszövegben említett 2016-os dátumhoz köthető 22/2016. (XII. 5.) határozat kapcsán lásd VARGA Zs. András: Az alkotmánybíróságok szerepe a nemzeti/alkotmányos önazonosság védelmében. *Iustum Aequum Salutare*, 2018, XIV., 2. pp. 21–28.; az alkotmányos identitás témakörében lásd továbbá: ORBÁN Endre: *Alkotmányos identitás az Európai Unióban*. MTA Társadalomtudományi Kutatóközpont, Jogtudományi Intézet, Budapest, Magyarország, 2020, 224.; TRIBL Norbert: *Az alkotmányos identitás funkciója és alkalmazhatósága a szupranacionális térben*. Doktori értekezés, Szegedi Tudományegyetem, 2020, 216.

7 TK, K-18/04. sz. határozat (2005. május 11.); Az ügy részletes elemzését lásd: Krystyna KOWALIK-BAŃCZYK: Should We Polish It Up? The Polish Constitutional Tribunal and the Idea of Supremacy of EU Law. *German Law Journal*, 2005, (6)10 (Special issue – Articles German Federalism: Theory and Recent Developments), 1355–1366.

a K-32/09.⁸ döntésében – amely a TK 'Lisszabon ügye' – és a K-45/09.⁹ döntésében tovább cizellálta a kérdést. Végül érdemes megemlíteni az *európai elfogatóparancsról* szóló P-1/05.¹⁰ határozatot, amely szintén elemzi a nemzeti és az uniós jog nexusát. A jelen cikk szerzője a fent említett négy mérföldkőnek tekinthető ítéletet vizsgálta meg, és négy megállapítást vont le a TK 'K-3/21. előtti' ítélezési gyakorlatáról a lengyel alkotmány és az uniós jog közötti kapcsolatra vonatkozóan. A TK már a kezdetektől – azaz a csatlakozás időpontjától – arra az álláspontra helyezkedett, hogy *i)* a tagállamok a 'szerződések urai', és a hatáskörök átruházása nem teremthet olyan „helyzetet, amely megakadályozná a Lengyel Köztársaságot abban, hogy szuverén és demokratikus államként működjön.”¹¹ Ugyanakkor a 'K-3/21. előtti' ítélezési gyakorlatában e határozott álláspont ellenére a TK elfogadni látszott, hogy az uniós jog – a nemzetközi jogban általánosan bevett szabályokkal ellentétben – bizonyos mértékig tovább fejlődhet ahhoz képest, amiben a szerződések urai – azaz a tagállamok – az Alapító Szerződésekben megállapodtak. Ennek egyik feltételül *ii)* az alkotmány lengyel jogrendszeren belüli szupremáciájának fennmaradását szabta, amelynek megfelelően az alkotmány az ország jogrendszerének legfőbb jogforrása marad, amely nem hajlik meg az uniós jog előtt.¹² Ugyanakkor kiemelés érdemel, hogy a szupremácia a 'K-3/21. előtti' felfogásban csak a nemzeti jogszabályokra terjedt ki. A *iii)* TK ragaszkodott a kölcsönös tisztelet és az *együttműködő alkotmányosság*¹³ eszméjéhez, ebből kifolyólag tartózkodott az uniós jog értékelésétől, valamint többször hangsúlyozta, hogy tiszteletben tartja az EUB hatáskörét. Úgy vélte, a lojális együttműködés elve nem teszi lehetővé a tagállamok számára, hogy az uniós jog normáit megfosszák jogi kötőerejüktől.

Ennek megfelelően – amennyiben szükségesnek látta¹⁴ – alkalmazta az előzetes döntéshozatali eljárást. Végül, de nem utolsósorban arra az álláspontra helyezkedett, hogy *iv)* az uniós jog a hazai jogrendszer részévé vált, és hogy mindkét jogrendszer azonos értékeket vall.

8 TK, K-32/09. sz. határozat (2010. november 24.).

9 TK, K-45/09. sz. határozat (2011. november 16.).

10 TK, P-1/05. sz. határozat (2005. április 27.); A TK és a BVerfG Európai Elfogató Parancssal való összevetését lásd Dorota LECZYKIEWICZ: Trybunał Konstytucyjny (Polish Constitutional Tribunal), Judgment of 27 April 2005, No. P 1/05', *Common Market Law Review*, 2006 43(4), 1181–1191.

11 E megállapítás egyebekben világosan mutatja a német Szövetségi Alkotmánybíróság (Bundesverfassungsgericht, BVerfG) hatását a lengyel taláros testület esetjogára. Lásd a BVerfG 'Maastricht' határozatát: BVerfG, Urteil vom 12. Oktober 1993 – 2 BvR 2134/92 –, 2 BvR 2159/92.

12 A másik feltétel, hogy a tagállamok megtartják az ellenőrzést e 'fejlődés' felett azáltal, hogy részt vesznek az uniós intézmények döntéshozatali eljárásaiban. Az uniós intézmények működését és a döntéshozatali eljárásukat a TK a korábbi ítélezési gyakorlatában értékelte, és úgy vélte, hogy az megfelel a demokratikus legitimitáció kritériumainak, sőt hangsúlyozta, hogy a 'demokratikus jogállam elve' nem alkalmazható az olyan nemzetközi intézmények értékelésére, mint az EU. Jóllehet a TK nem mondta ki *expressis verbis*, de a szerző szerint e megállapítások alapján nemzetközi szervezeteknek e tekintetben alacsonyabb követelményeknek kell megfelelniük.

13 SAJÓ András: Miért nehéz tárgy az együttműködő alkotmányosság? A magyar alkotmánybíróság és a közösségi jog elsőbbsége. *Fundamentum*, 2004/3., 89–96.

14 EUB C-390/15. sz. Rzecznik Praw Obywatelskich (RPO), ítélet, 2017. március 7.

2. A K-3/21. SZ. ÍTÉLET RENDELKEZŐ RÉSZÉ ÉS AZ ARRA ADOTT REAKCIÓK

2021. október 7-én a TK helyt adott a miniszterelnök (*Prezes Rady Ministrów*) indítványának, és határozatában (*wyrok*) kimondta az Európai Unióról szóló Szerződés (a továbbiakban: EUSZ) egyes cikkeinek – adott (túl)értelmezés keretein belüli – alkotmányellenességét:

I. Az EUSZ 1. cikk első két fordulatainak [összefüggésben az EUSZ 4. cikk (3) bekezdésével] olyan értelmezése, amely szerint az egyenlő és szuverén államok által létrehozott Európai Unió esetében „*az Európa népei közötti egyre szorosabb egység*”, és az integráció – az uniós jogra, valamint az Európai Unió Bíróságának (a továbbiakban: EUB) jogértelmezésére épülve – *új szakasza' azt jelenti, hogy:*

- i)* az Európai Unió szervei a Lengyel Köztársaság által a Szerződésekben átruházott *hatásköröket túllépve működnek;*
- ii)* az alkotmány *megszűnik* a Lengyel Köztársaság legmagasabb szinten kötelező és alkalmazandó jogszabályaként funkcionálni;
- iii)* a Lengyel Köztársaság *nem működhet úgy, mint egy szuverén, demokratikus állam;*

ellentétes a lengyel alkotmány 2., 8. cikk és 90. cikk (1) bekezdésével.

II. Az EUSZ 19. cikk (1) bekezdés második fordulata, abban az értelmezésben, hogy az *uniós jog által szabályozott területeken való hatékonyabb jogvédelem biztosítása érdekében az országos bíróságoknak* (törvényszékek, közigazgatási bíróságok, katonai bíróságok és a Legfelsőbb Bíróság) *jogukban áll, hogy*

- i)* az ítélethozatal során *megkerülik* az alkotmány rendelkezéseit, ellentétes az alkotmány 2. cikkével, 7. cikkével, 8. cikk (1) bekezdésével, 90. cikk (1) bekezdésével, 178. cikk (1) bekezdésével;
- ii)* az ítéletüket *nem kötelező erejű, vagy a Sejm által hatályon kívül helyezett, valamint az alkotmánybíróság által alkotmányellenesnek minősített szabályokra alapozzák*, ellentétes a lengyel alkotmány 2. cikk, 7. cikk, 8. cikk (1) bekezdés, 178. cikk (1) bekezdés, valamint 190. cikk (1) bekezdésével.

III. Az EUSZ 19. cikk (1) bekezdés második fordulata és az EUSZ 2. cikke abban az értelmezésben, hogy az *uniós jog által szabályozott területeken való hatékonyabb jogvédelem biztosítása érdekében az országos bíróságoknak* (törvényszékek, közigazgatási bíróságok, katonai bíróságok és a Legfelsőbb Bíróság) *jogukban áll, hogy*

- i)* *felülvizsgálják a bírák kinevezési folyamatának jogszerűségét, különösen Lengyel Köztársaság elnöke által tett kinevezési aktus törvényességét, ellentétes a lengyel alkotmány 2. cikkével, 8. cikk (1) bekezdésével, 90. cikk (1) bekezdésével, 179. cikkével összefüggésben a 144. cikk (3) bekezdés 17. pontjával;*
- ii)* *ellenőrizték az Országos Bírói Tanács által a bíró kinevezésére irányuló javaslat jogszerűségét ellen-*

tetés a lengyel alkotmány 2. cikkével, 8. cikk (1) bekezdésével, 90. cikk (1) bekezdésével, 186. cikk (1) bekezdésével;

- iii) a bíró kinevezésével kapcsolatos *eljárási hibákat állapítsanak meg, megkérdőjelezzék a kinevezés joghatását, valamint megtagadják egy, az alkotmány 179. cikkével összhangban kinevezett bíró tisztségének elismerését, ellentétes az alkotmány 2. cikkével, 8. cikk (1) bekezdésével, 90. cikk (1) bekezdésével, valamint a 179. cikkével összefüggésben a 144. cikk (3) bekezdés 17. pontjával.*¹⁵

A döntés rendelkező részének közzétételét követően Ursula von der Leyen, az Európai Bizottság elnöke kijelentette, hogy a Bizottság a Szerződések által ráruházott valamennyi hatáskörét felhasználja az uniós jog érvényesülésének biztosítása érdekében.¹⁶ Amint mondta: „A szerződéseink egyértelműek. Az EUB valamennyi ítélete kötelező az összes tagállami hatóságra, így a nemzeti bíróságokra is. Az uniós jog elsőbbséget élvez a nemzeti joggal szemben, beleértve az alkotmányos rendelkezéseket is. Ezt az Európai Unió tagjaként minden tagállam vállalta.”¹⁷ A Bizottság – ahogyan fentebb már említésre került – megindította a kötelezettségszegési eljárást.¹⁸ Az Európai Parlament 2021. október 21-i állásfoglalásában meglehetősen éles hangot ütött meg, amikor kijelentette, hogy: „[az Európai Parlament] mély sajnálatát fejezi ki az illegitim ’alkotmánybíróság’ 2021. október 7-i határozata miatt, amelyet az értékek és jogszabályok európai közössége elleni támadásnak tekint, amely aláássa az uniós jog elsőbbségét, mint az Uniónak az EUB állandó ítélkezési gyakorlatával összhangban álló egyik alapelvét [...]” Az EP továbbá „[mély aggodalmát fejezte ki] amiatt, hogy ez a döntés veszélyes precedenst teremthet; hangsúlyozza, hogy az illegitim ’alkotmánybíróság’ nemcsak a jogi legitimitásnak és függetlenségnek van híján, hanem a lengyel alkotmány értelmezésére sem jogosult [...]”¹⁹

A döntés belföldön is nagy port kavart: a Lengyel Tudományos Akadémia (*Polska Akademia Nauk*) 2021. október 12-i határozatában²⁰ bírálta a döntést, amivel a lengyel

egyetemek jogi karainak dékánjai is egyetértettek.²¹ 2021. október 10-én huszonhat volt alkotmánybíró cáfolta az Alkotmánybíróság állításait. Érveiket 10 pontban mutatták be.²² Kettő közülük, nevezetesen Stanisław Biernat és Ewa Łętowska professzorok részletes kommentárt írtak a nyilatkozathoz, amelyben tételesen cáfolták a TK több megállapítását is, ezek röviden összefoglalva a következők: a TK határozatai – amelyekben kimondta az alkotmány szupremáciáját – még mindig érvényesek, és soha nem kérdőjelezték meg őket. Az EUB sem. Amint írják, az EUB és más uniós intézmények nem lépték át a hatáskörüket és kényszerítették a lengyel bírakat arra, hogy a lengyel alkotmánnyal ellentétes ítéleteket hozzanak.²³ Álláspontjuk szerint a TK lépi át a hatáskörét, amikor jogot vindikál arra, hogy az EUB ítéleteit felülvizsgálja, és szelektíven engedélyezze azok érvényesülését. Végül, de nem utolsósorban arra az álláspontra helyezkednek, hogy az alkotmány és az uniós jog közötti ütközés mesterségesen generált. Egy kis nemzetközi szakirodalmi kitekintéssel élve az egyik szerző még azt is felvetette,²⁴ hogy Lengyelországot ki kellene zárni az unióból: azzal érvelt, hogy mivel az uniós alapító szerződések nemzetközi szerződések, a szerződések jogáról szóló 1969. évi bécsi egyezmény²⁵ vonatkozó rendelkezései alkalmazhatók.²⁶ E tekintetben érdemes ugyanakkor emlékeztetni, hogy az Alapító Szerződések – amelyek egyes álláspontok szerint *lex specialis*nek minősülnek a nemzetközi joghoz képest²⁷ – nem tartalmaznak olyan rendelkezéseket, amelyek lehetővé tennék egy tagállam kizárását.

3. A K-3/21. SZ. ÍTÉLET RÉSZLETES INDOKOLÁSÁNAK ELEMZÉSE

Tekintettel arra, hogy az ítélet indokolását²⁸ a TK csak több mint egy évvel később – 2022. november 16-án – tette

Constitutional Tribunal of October 7, 2021 – Angol nyelven elérhető: <https://ruleoflaw.pl/committee-of-legal-sciences-of-the-polish-academy-of-sciences-resolution-on-the-constitutional-tribunals-ruling-of-7-october/> [letöltve: 2024. 01. 04.]

21 Statement of Deans of Law Faculties of Polish Universities regarding the Constitutional Tribunal’s conclusion of 7 October 2021 in case K3/21 – Angol nyelven elérhető: <https://ruleoflaw.pl/statement-of-deans-of-law-faculties-k3-21/> [letöltve: 2024. 01. 04.]

22 26 sędziów TK w stanie spoczynku: 10 nieprawd rozstrzygnięcia z dnia 7.10.2021 r. Kronika konstytucyjna, 10 października 2021. <http://konstytucyjny.pl/26-sedziow-tk-w-stanie-spoczynku-10-nieprawd-rozstrzygnięcia-z-dnia-7-10-2021-r/> [letöltve: 2024. 01. 04.]; A nyilatkozat angol nyelvű fordítása elérhető a Verfassungsblogon Statement of Retired Judges of the Polish Constitutional Tribunal, *Verfassungsblog*, 11 October 2021. DOI: 10.17176/20211011-181701-0. <https://verfassungsblog.de/statement-of-retired-judges-of-the-polish-constitutional-tribunal/> [letöltve: 2024. 01. 04.]

23 Stanisław BIERNAT, Ewa ŁĘTOWSKA: This Was Not Just Another Ultra Vires Judgment! Commentary to the statement of retired judges of the Constitutional Tribunal. *Verfassungsblog*, 27 October 2021. DOI: 10.17176/20211027-182911-0.

24 Martin NETTESHEIM: Exclusion from the EU is Possible as a Last Resort. *Verfassungsblog*, 3 November 2021. DOI: 10.17176/20211103-231135-0.

25 United Nations, Treaty Series, vol. 1155, 331.

26 60. cikk.

27 BRUHÁCS János: *Nemzetközi jog I.* Dialóg-Campus, 2008, 247., 23. ISBN: 978-963-7296-82-6.

28 Az ítélet és a kapcsolódó dokumentumok elérhetők a TK honlapján (OTK ZU A/2022, poz. 65.). https://ipo.trybunal.gov.pl/ipo/Sprawa?&po_kaz=dokumenty&sygnatura=K%203/21 [letöltve: 2024. 01. 04.]

15 A szerző ehelyütt a Dr. Benyusz Márta által a legelőször csak lengyelül közzétett rendelkező részről készített magyar fordítást használta fel.

16 Ursula von der Leyen, az Európai Bizottság elnökének nyilatkozata (2021. október 8.) https://ec.europa.eu/commission/presscorner/detail/HU/statement_21_5163 [letöltve: 2024. 01. 04.]

17 Saját fordítás.

18 A Bizottság az év elején kötelezettségszegési eljárást indított Németország ellen is a BVerfG ún. PSPP-döntése miatt. A PSPP-döntés, valamint a lengyel, a magyar és a román alkotmánybíróság közelmúltban hozott – az alkotmányos identitáshoz kapcsolódó döntéseinek elemzését lásd BLUTMAN László: Az uniós jog elsőbbsége: alkotmánybíróságok lázadása. *Közjogi Szemle*, 2022, 15(1). pp. 1–10. ISSN 1789-6991.

19 Az Európai Parlament 2021. október 21-i állásfoglalása a lengyelországi jogállamisági válságról és az uniós jog elsőbbségéről [2021/2935(RSP)] HL C 184., 2022.5.5., 154–158. <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/HU/TXT/?uri=CELEX%3A52021IP0439> [letöltve: 2024. 01. 04.]; A témával kapcsolatban lásd még Marcin MATCZAK: Poland’s Constitutional Crisis: Facts and Interpretations. Policy Brief of the The Foundation for Law, Justice and Society, 2018, 12. https://monitorkonstytucyjny.eu/wp-content/uploads/2018/07/Matczak_Poland's-Constitutional-Crisis-Facts-and-interpretations_0.pdf [letöltve: 2024. 01. 04.]

20 Resolution No. 04/2021 Committee of Legal Sciences of the Polish Academy of Sciences of October 12, 2021 in regard to the ruling of the

közzé, csak a rendelkező rész és az indokolás előzetes összefoglalója alapján lehetett első következtetéseket levonni, amelyeket a TK sajtóközlemény formájában tett közzé.²⁹ A sajtóközlemény meglehetősen erős kijelentéseket tartalmazott az uniós jog és a lengyel jogrendszer közötti kapcsolatról, valamint az EUB működéséről, ugyanakkor egyértelműen hiányzott az e kijelentésekhez vezető gondolatok árnyalt kifejtése.

A szerző véleménye szerint – ahogyan ez már fentebb is említésre került – ez is hozzájárult az ítéletet övező viták heves természetéhez. A 393 paragrafusból álló végleges ítélet³⁰ pótolja a korábbi hiányosságot, és a rendelkező részen belül három pontban tett megállapításokhoz szilárdabb indokolást kínál. Az első pont indokolása külön kerül bemutatásra, míg a második és a harmadik pont indokolása együttesen kerül bemutatásra a következőkben.

Az első pontot illetően a TK elismerte, hogy az 'egyre szorosabb egység' fogalma megtalálható az EUSZ 1. cikkében és a 14. preambulumbekzdésében, mivel a Magas Szerződő Felek ebben állapodtak meg. E fogalom értelmében az integráció tovább fejlődhet, ennek azonban megvannak a maga korlátai, nevezetesen az, hogy továbbra is a tagállamok maradnak a 'szerződések urai', amint azt a BVerfG³¹ és más alkotmánybíróóságok is hangsúlyozták a döntéseikben. Az 'egyre szorosabb egység' fogalmát a hatáskör-átruházás elvével együtt kell értelmezni. Amint a TK írta, „[...] elfogadhatatlan, hogy a lengyel jogrendszerben a Lengyel Köztársaság hozzájárulása nélkül [...] az Alkotmánnyal összeegyeztethetetlen normák legyenek hatályban. [...] Egy demokratikus jogállamban, mint amilyen a Lengyel Köztársaság, megengedhetetlen, hogy olyan szervek alkossanak jogi normákat, amelyek a hatáskörüket nem a szuveréntól, azaz a nemzettől nyerték közvetlen vagy közvetett delegáció révén.” A TK álláspontja, hogy az EUB által az előzetes döntéshozatali eljárás során kimunkált jogértelmezések nem kötelező érvényűek, mivel az Alapító Szerződések rendelkezései nem sorolják fel őket az uniós jog forrásai között. Jogforrás státuszukat az EUB ítélkezési gyakorlata állapította meg 'a Szerződések szellemében',³² ahogyan az uniós jog elsőbbségét is,³³ amelyet szintén nem rögzítenek az Alapító Szerződések.³⁴ Utóbbi ugyanakkor a 17. számú, az uniós jog elsőbbségéről szóló nyilatkozat rögzíti,³⁵ amelyet a Lisszaboni Szerződés

végleges szövegéhez csatoltak az Európai Tanács 2007. július 23-i, az említett szerződés megvitására összehívott ülésén elért kompromisszumnak köszönhetően. A TK érvelése szerint azonban a nyilatkozat tartalma memorandum jellegű, ahogyan a Tanács Jogi Szolgálatának 2007. június 22-én kelt véleménye³⁶ sem rendelkezik jogi kötő erővel.³⁷

A TK érvelésének gerince³⁸ az, hogy az EUB csak addig tarthat igényt ítéleteinek elsőbbségére, amíg tiszteletben tartja a tagállamok nemzeti identitását, és a hatáskör-átruházás elve alapján korlátok közé szorítja az alapítószerződések értelmezését. A TK álláspontja szerint ez az EUSZ 4. cikkének (3) bekezdésében foglalt 'lojális együttműködés' elvéből következik, amely kölcsönösséget feltételez. A TK érvelése szerint ezt az állítást alátámasztja a rendelkezés nyelvi elemzése, nevezetesen az, hogy míg a 4. cikk (3) bekezdésének lengyel és francia változatában a 'lojalna współpraca' és a 'coopération loyale' kifejezést használják, addig az angol változat szövegezői az 'sincere' kifejezést választották. Amint a TK írja, a szóválasztás nem ok nélkül történt: álláspontja szerint a 'lojalitás' az angolban közelebb áll a hűséghez, amely nem felel meg a tagállamok szerződéses akaratának.³⁹ Amint a TK megállapította, a 4. cikk (3) bekezdésében foglalt kötelezettség magában foglalja a tagállamok hatóságainak azon kötelezettségét, hogy közvetlenül végrehajtsák az EUB ítéleteit, ahogyan azt az EUB ítélkezési gyakorlata megköveteli. A TK szerint azonban az ilyen tagállami kötelezettség fennállásának előfeltétele a viszonyosság.⁴⁰ A 4. cikk (2) bekezdése kimondja: „Az Unió tiszteletben tartja a tagállamoknak a Szerződések előtti egyenlőségét, valamint nemzeti identitását, amely elválaszthatatlan része azok alapvető politikai és alkotmányos berendezkedésének [...] Tiszteletben tartja az alapvető állami funkcióikat [...]”⁴¹

Ezt és korábbi ítélkezési gyakorlatát figyelembe véve a TK megállapította, hogy az Alkotmánnyal ellentétes lenne, ha az Alapító Szerződésekben rögzített 'új szakasz' olyan helyzetet eredményezne, amelyben: *i)* az uniós intézmények az Alapító Szerződésekben a Lengyel Köztársaság által rájuk ruházott hatáskörüken kívül járhatnak el. Továbbá amelyben *ii)* megszűnne az Alkotmány szupremáciája, azaz többé nem az Alkotmány lenne a Lengyel Köztársaság legfőbb törvénye; és *iii)* a Lengyel Köztársaság nem tudna szuverén és demokratikus államként működni.⁴²

29 A sajtóközlemény angol nyelven elérhető: <https://trybunal.gov.pl/en/news/press-releases/after-the-hearing/art/11664-ocena-zgodnosci-z-konstytucja-rp-wybranych-przepisow-traktatu-o-unii-europejskiej> [letöltve: 2024. 01. 04.]

30 A két különvélemény (Piotr Pszczółkowski és Jarosław Wyrembak) és három párhuzamos indoklás (Zbigniew Jędrzejewski, Mariusz Muszyński és Andrzej Zielenacki) összesen 445 bekezdéssel növeli a teljes számot. E helyütt érdemes megjegyezni, hogy a lengyel jogi terminológia nem tesz különbséget a különvélemény és a párhuzamos indoklás között, helyette a 'Zdanie odrębne' kifejezést használja, amely különvéleményt jelent, a Jędrzejewski, Muszyński és Zielenacki alkotmánybírák által benyújtott vélemények azonban tartalmuk alapján lényegében párhuzamos indoklások. A szerző ennek megfelelően párhuzamos indoklasként jelölte őket.

31 Például az ún. PSPP-döntésben (BVerfG, Urteil des Zweiten Senats vom 05. Mai 2020 – 2 BvR 859/15 –, Rn. 1-237).

32 TK, K-3/21, para. 221.

33 Az EUB először a C-6/64. sz., Costa kontra E.N.E.L. ügyben 1964. július 15-én hozott ítéletében állapította meg.

34 TK, K-3/21, paras. 182–187.

35 A 2007. december 13-án aláírt Lisszaboni Szerződést elfogadó kormányközi konferencia zárónyilatkozatához csatolt nyilatkozatok – A. A szerző-

dések rendelkezéseire vonatkozó nyilatkozatok – 17. Nyilatkozat az uniós jog elsőbbségéről (HL C 115., 2008.5.9., 344–344).

36 „A Bíróság ítélkezési gyakorlatából következik, hogy a közösségi jog elsőbbsége a közösségi jog egyik alapelve. A Bíróság szerint ez az elv az Európai Közösség sajátos természetéből fakad. E megszilárdult ítélkezési gyakorlat első ítélete (a 6/64. sz. Costa kontra ENEL ügyben hozott 1964. július 15-i ítélet [1]) meghozatalának idején a Szerződésben nem volt említés az elsőbbségre vonatkozóan. Ma ugyanez a helyzet. Az a tény, hogy az elsőbbség elvét a jövőbeli szerződés sem fogja tartalmazni, semmiképpen sem változtat az elv meglétén és a Bíróság meglévő ítélkezési gyakorlatán.” – A Tanács Jogi Szolgálatának 2007. június 22-i véleménye [11197/07 (JUR 260)].

37 TK, K-3/21, paras. 184–187, 243.

38 A K-3/21 határozat 182–263. pontjának összefoglalása.

39 TK, K-3/21, para. 179.

40 TK, K-3/21, para. 180.

41 TK, K-3/21, para. 190.

42 TK, K-3/21, para. 262.

A második és a harmadik pont indokolását illetően a TK a saját ítélkezési gyakorlatára⁴³ hivatkozva megállapította, hogy sem az EUSZ 19. cikkének (1) bekezdése, sem a 2. cikke nem ellentétes a lengyel alkotmánnyal sem önmagában, sem együttesen. Az EUB ún. 'progresszív aktivizmusa' (*progresywnego aktywizmu*)⁴⁴ az, amely sérti a lengyel alkotmányt. Az EUB az Alapító Szerződésekből olyan szabályokat és elveket alkot, amelyek egyértelműen túllépik a hatáskör-átruházás elvét, és nem rendelkeznek megfelelő jogi alapokkal.⁴⁵ Amint a TK kifejtette, a lengyel bíró köteles az Alkotmányt, amely a Lengyel Köztársaságban a legfőbb jogforrás, az Alkotmányban rögzítetteknek és az esküjének megfelelően alkalmazni. Az egyetlen intézmény, amely jogosult a Lengyel Köztársaság nevében értékelni a jogi aktusok Alkotmánynak való megfelelését, az a TK, nem pedig a rendes bíróságok (vagy az EUB). Álláspontja szerint Alkotmány 178. cikkének (1) bekezdésével⁴⁶ ellentétes, hogy a rendes bíróságok ellenőrizzék az Alkotmány valamely rendelkezésének és az uniós jog valamely rendelkezésének összeegyeztethetőségét. Amennyiben az Alkotmány elsőbbségének és közvetlen alkalmazhatóságának elvei ütköznek az uniós jog elsőbbségének elvével, az utóbbi értelmezésének és alkalmazásának tiszteletben kell tartania az Alkotmány elsőbbségét a lengyel jogrendszeren belül, az Alkotmány 8. cikkével összhangban.⁴⁷ Egy bizonyos rendelkezés – jelen esetben az Országos Igazságszolgáltatási Tanácsról szóló törvény (*Krajowej Rady Sądownictwa*, a továbbiakban: KRS) egy paragrafusának – hatályon kívül helyezése az Alkotmány 8. cikkének (1) bekezdése szerinti szupremácia elvével összefüggésben azt eredményezi, hogy a már nem hatályos rendelkezésen alapuló valamennyi folyamatban lévő bírósági eljárást meg kell szüntetni. Az Alkotmány fent említett rendelkezéseivel ellentétes az EUB által létrehozott olyan norma, amely felhatalmazza a rendes bíróság bíróját arra, hogy figyelmen kívül hagyja ezeket a jogszabályi

változásokat, és a TK által hatályon kívül helyezett jogszabályi rendelkezés alapján döntsön.⁴⁸

A TK álláspontja szerint sem az Alapító Szerződések, sem a Lengyel Alkotmány nem tartalmaznak olyan rendelkezéseket, amelyek alapján az igazságszolgáltatás rendszerével és szerkezetével kapcsolatos hatásköröket az EU-ra ruháznának át. A TK e tekintetben emlékeztetett, hogy ezt az EUB is egyértelműen elismerte az ítélkezési gyakorlatában.⁴⁹ Így egyértelmű, hogy ez a tagállam hatáskörében maradt, mi több, a szóban forgó kérdés a lengyel alkotmányos identitáshoz kapcsolódik.⁵⁰ Az ítélet 254. pontjában a TK kifejtette, hogy továbbra is a korábbi ítélkezési gyakorlatában⁵¹ kifejtett álláspontot képviseli, miszerint az Alkotmány 90. cikkének (1) bekezdése⁵² nem szolgálhat alapul arra, hogy egy nemzetközi szervezetre vagy annak intézményére ruházzák át a Lengyel Köztársaság államberendezkedését érintő döntések meghozatalának hatáskörét, ideértve az igazságszolgáltatást érintő kérdéseket. Amint a TK megjegyezte, ez az ítélkezési gyakorlat összhangban van a *német Szövetségi Alkotmánybíróság* (*Bundesverfassungsgericht*, BVerfG) által a 'Maastrichti határozatban',⁵³ valamint a dán legfelsőbb bíróság (*Højesteret*) által a *Carlsen kontra Dánia miniszterelnöke* ügyben képviselt állásponttal.⁵⁴ A K-3/21. sz. döntés 351–380. pontjaiban a TK ismertette a bírák függetlenségére és a bírák kinevezési eljárására vonatkozó alkotmányos rendelkezéseket az Alkotmány alapján. Az előbbi tekintetében a TK megállapította, hogy az Alkotmány 45. cikkének (1) bekezdésében⁵⁵ foglalt hatékony bírói jogvédelem elve a tagállamok közös alkotmányos hagyományainak részét képezi, és lényegében egybeesik az *Emberi Jogok Európai Egyezményének*⁵⁶ 6. cikkével és az *Európai Unió Alapjogi Chartájának*⁵⁷ 47. cikkével. A TK álláspontja szerint a bírói védelemhez való alkotmányos jog magában foglalja a bírói függetlenség kettős jellegét, nevezetesen: *i)* a külső jellegét, amely megköveteli, hogy az adott szerv autonóm módon, a hivatalos hierarchián belüli alárendeltség nélkül végezze feladatait. *ii)* A második jelleg, a belső jelleg a pártatlanság fogalmához kapcsolódik, és a jogvita tárgyával szemben a jogvitában részt vevő felektől és azok érdekeitől

43 K 18/04. és K 32/09. sz. határozatok.

44 TK, K-3/21., para. 390.

45 *Márki Zoltán és Szabó Marcel* alkotmánybírák hasonló gondolatokat fogalmaztak meg a magyar Alkotmánybíróság 32/2021. (XII. 20.) határozatához csatolt párhuzamos indokolásaikban. Amint Márki írta: „[...] az EUB az Unió (nem mindenre kiterjedő) szabályai alapján és (épp ennél fogva a saját) esetjoga nyomán dönt, aminek végeredménye nem feltétlen marad a továbbfejlesztés fogalmának keretében. Ekként pedig célszerűnek látszik (el)kerülni a 'láthatatlan uniós jog' látens elismerésének jogállapotát” [32/2021. (XII. 20.) AB, para. 193]; Szabó álláspontja szerint: „[a C-16/83. számú Prantl-ügyben kidolgozott hallgatólagos előfoglalás doktrínája] értelmében tehát az olyan területen, amelyen az Európai Uniót alapító szerződések rendelkezései szerint mind a tagállamok, mind az Európai Unió jogosult jogszabályok megalkotására, az Unió buzgó jogalkotása folytán olyan részletes szabályok jöhetnek létre, amelyekhez már a tagállamok azok torzítása nélkül semmit sem tehetnek hozzá, így a megosztott hatáskör de facto az Európai Unió kizárólagos hatáskörévé válik. Tekintettel az európai intézményekben folyó széles körű és aktív jogalkotási munkára, a hallgatólagos előfoglalás elve hosszú távon bármely osztott hatáskörű jogalkotási kérdést az Európai Unió intézményeinek kizárólagos kompetenciájává alakíthat át” [32/2021. (XII. 20.) AB, para. 226].

46 Lengyel Alkotmány 178. cikk (1) „A bírák hivataluk gyakorlása során függetlenek, és csak az Alkotmánynak és a törvényeknek vannak alárendelve.”

47 Lengyel Alkotmány 8. cikk (1) „Az Alkotmány a Lengyel Köztársaság legfőbb törvénye.” (2) „Az Alkotmány rendelkezéseit közvetlenül kell alkalmazni, kivéve, ha az Alkotmány másként rendelkezik.”

48 TK, K-3/21., paras. 250–251., 361–365.

49 Lásd a TK K-3/21. sz. határozatának 269. pontjában hivatkozott EUB ítélkezési gyakorlatot!

50 Lengyelország alkotmányos identitását a K-3/21. sz. határozat 214. pontjában a következőként állapítja meg: „A lengyelek nemzeti identitásának kifejeződése az állam olyan szellemi értékekre való építése, mint a hazaszeretet, a szolidaritás, a közjó iránti elkötelezettség, a hagyományos család, a hagyományokhoz való ragaszkodás. Ezeket az értékeket az Alkotmány preambuluma is megerősíti.” A TK a határozat 348. bekezdésben a kereszténységet is Lengyelország identitásának részeként említi.

51 A TK K-18/04., K-32/09., K-45/09. sz. határozatai, valamint az U-2/20. határozat (2020. április 20.) és a P-7/20. 2021 határozat (2021. június 15.).

52 Lengyel Alkotmány 90. cikk (1) „A Lengyel Köztársaság nemzetközi megállapodások alapján nemzetközi szervezetre vagy nemzetközi intézményre ruházhatja át az államhatalmi szervek hatáskörét bizonyos ügyekben.”

53 BVerfG, Urteil vom 12. Oktober 1993 – 2 BvR 2134/92 –, 2 BvR 2159/92.

54 *Højesteret, Carlsen kontra Dánia miniszterelnöke*, 1998. április 6., I 361/1997.

55 Lengyel Alkotmány 45. cikk (1): „Mindenkinek joga van ahhoz, hogy ügyét tisztességesen és nyilvánosan, indokolatlan késedelem nélkül, illetékes, pártatlan és független bíróság előtt tárgyalják.”

56 Az emberi jogok és alapvető szabadságok védelméről szóló Egyezmény (Európai Szerződések sorozat – 5. szám.)

57 HL C 326., 2012. 10.26., 391–407.

való egyenlő távolságot jelenti.⁵⁸ Amint azt a TK a 377. pontban ennek kapcsán megjegyezte: „Nem lehet valaki többé vagy kevésbé független, akár luxemburgi, akár varsói mércével mérjük is [...] egy bíró vagy független, vagy nem.” A TK álláspontja szerint a bírának a jogállamiság elve által megkövetelt függetlensége és pártatlansága nem függ a kinevezés módjától, és nem lehet minden egyes bírónál előzetesen és egyenlően mérni. Az alkotmány ugyanakkor kellően garantálja a bírók függetlenségét és pártatlanságát, ami a TK álláspontja szerint nem mondható el az EUB bírásra vonatkozó uniós szabályokról. A TK érvelése szerint az EUB bíráit a nemzeti kormányok nevezik ki;⁵⁹ és ellentétben a TK bíráival, akiket határozatlan időre – lemondásig vagy halálukig – választanak meg, az EUB bírának hatévente meg kell küzdeniük az újráválasztásukért.⁶⁰

Érdemes megemlíteni, hogy az EUB ítélkezési gyakorlata – nevezetesen a *Repubblika-ügy*⁶¹ – alapján a jogállamiság elve nem zárja ki teljesen, hogy a végrehajtó hatalom a bírák kinevezésére bizonyos mértékű befolyást gyakoroljon.⁶² A TK azzal érvelt, hogy bár valóban a KRS kizárólagos hatáskörébe tartozik az, hogy bíró jelölteket nevezzen meg a Lengyel Köztársaság elnöke (*Prezydenta Rzeczypospolitej Polskiej*) számára, az ugyanakkor az elnök kizárólagos joga, hogy saját belátása szerint döntsön arról, hogy bíróvá nevez-e ki egy jelöltet vagy sem. Sem az Alkotmány, sem a lengyel törvények nem tartalmaznak olyan rendelkezéseket, amelyek lehetővé tennék az e határozat felülvizsgálatára vagy egyéb módon történő megtámadására vonatkozó eljárás létrehozását. Így az EUSZ 19. cikke (1) bekezdése második albekezdésének és 2. cikkének olyan értelmezése, amely a rendes bíróságok számára biztosítja a KRS vagy az elnök által hozott határozatok felülvizsgálatára vonatkozó hatáskört, nincs összhangban az Alkotmánnyal.⁶³

A TK az ügy előzetes döntéshozatali eljárás alá vonásának mellőzéséről szóló döntésével kapcsolatban arra az álláspontra helyezkedett, hogy az EUB és a TK nem egymással versengő bíróságok: míg az EUB az uniós jog értelmezésére rendelkezik kizárólagos hatáskörrel, a TK mondhatja ki az utolsó szót a jogi normák – ideértve az uniós jog – alkotmányos konformitásának kérdésében. Utóbbi az Alkotmány 8. cikkének (1) bekezdéséből következik, amely alapján az Alkotmánybíróság köteles úgy értelmezni a saját szerepét és megfogalmazni az álláspontját, hogy az alkotmányos kérdések kapcsán megőrizze az 'utolsó szó jogán eljáró bíróság' pozícióját. Mivel a szóban forgó ügyben – a TK álláspontja szerint – a TK nem uniós jogot értelmezett – hanem alkotmányossági kérdéseket⁶⁴ –, nem volt oka arra, hogy előzetes

kérdést terjesszen az EUB elé.⁶⁵ A TK a következő megjegyzésekkel zárta az indokolását: „Az Alkotmánybíróság teljes mértékben elismeri az EUB helyét és szerepét, mint olyan intézményt, amely a Szerződés által rábízott területeken ítélkezhet, azonban ennek során a ráruházott hatáskörök keretein belül kell maradnia és tiszteletben tartania a tagállamok nemzeti identitását és alapvető funkcióit, valamint a szubszidiaritás és az arányosság elvét.”⁶⁶ A TK ezt követően meghatározta az EUB ítéleteinek alkotmányossági felülvizsgálatára vonatkozó hatáskörének forrását: az EUB ítélkezési gyakorlata alapján az EUB ítélkezési gyakorlata nemcsak értelmezés útján alakítja az EU jogrendjét, hanem kvázi 'társjogalkotó' is, következésképpen alakítja az Unió tagállamainak, köztük a Lengyel Köztársaságnak a jogrendjét is. Tekintve, hogy az uniós jog hierarchikusan az Alkotmánynak van alárendelve – amint az az Alkotmány említett rendelkezéseiből és TK ítélkezési gyakorlatából is kitűnik –, az EUB ítélkezési gyakorlatában meghatározott normatív aktusok – mint az uniós normarend részei – az Alkotmánybíróság értékelése alá tartoznak alkotmányos konformitás szempontjából, azaz hogy megfelelnek-e lengyel jogrend csúcán álló jogi aktusnak, az Alkotmánynak.⁶⁷

Amint azt a TK megjegyezte: „[...] lojális együttműködés, a kölcsönös tisztelet és a párbeszéd elvének fényében”, a TK ez idáig tartózkodott ezen alkotmányos hatáskör gyakorlásától. A TK azonban 'figyelmeztette' az EUB-ot, hogy amennyiben az nem hajlandó tartózkodni az ún. progresszív aktivizmustól, a TK is gyakorolni fogja az említett hatáskört, és ennek keretében az EUB döntéseit közvetlen értékelésnek veti alá a lengyel alkotmánnyal való összhangjuk tekintetében, és szükség esetén kiiktatja őket a lengyel jogrendből.⁶⁸

4. KÖVETKEZTETÉSEK

A szerző a kutatás eredményeként több különbséget is azonosított a TK 'K-3/21. előtti' ítélkezési gyakorlata és a K-3/21. számú határozatban választott 'új út' között. Bár igaz, hogy a TK az ország uniós csatlakozása óta mindig is védte a lengyel alkotmány szupremáciáját az ország jogi hierarchiáján belül, és fenntartotta azon álláspontját, hogy a tagállamok a szerződések urai, a K-3/21. sz. határozat előtt igyekezett az együttműködő alkotmányosság keretein belül maradni, valamint hangsúlyozta, hogy az uniós jog és a lengyel nemzeti jog azonos értékekre épül.

Ez az attitűd mostanra láthatóan 'eltűnt a ködben'. Előzetes döntéshozatali eljárás kezdeményezése helyett – amelyet

58 TK, K-3/21, paras. 357–358.

59 A lengyel alkotmánybíróság ugyan nem fogalmazza meg *expressis verbis*, hogy a jelöltnek politikailag konformnak kell lennie a jelölő kormány szemében, a szerző véleménye szerint azonban egyértelmű, hogy a bíróság implicit módon erre gondolt.

60 TK, K-3/21, para. 150.

61 EUB, C-896/19, Reppublika-ügy, A Bíróság ítélete (nagytanács), 2021. április 20.

62 Ibid. 55–56, 73.

63 TK, K-3/21, paras. 368–370.

64 Érdemes ezt azt érvelést szembeállítani *Stumpf István* alkotmánybíróval a Magyar Alkotmánybíróság 22/2016 (XII. 5.) AB határozathoz fűzött párhuzamos indokolásában kifejtett gondolataival, amelyben a többségi döntés 56. pontjára reflektált. Az említett pontban az Alkotmánybíróság hangsúlyozta, hogy [a vizsgálat] tárgya nem közvetlenül az uniós jogi

aktus, illetve annak értelmezése, így annak érvényességéről vagy érvénytelenségéről, illetve alkalmazásbeli elsőbbségéről sem nyilatkozik. Stumpf 103. pontban kifejtett álláspontja szerint ugyanakkor: „Amint [...] az Alkotmánybíróság egy konkrét uniós jogi aktus kapcsán belebocsátkozik annak meghatározásába, hogy mit kell – az uniós aktushoz képest – Magyarország szuverenitása, illetve történeti alkotmányán alapuló önazonossága alapján védelemben részesíteni, akkor ezzel közvetve az uniós aktus *ultra vires* jellegéről, vagyis érvénytelenségéről is ítéletet mond.”

65 TK, K-3/21, paras. 129–139.

66 TK, K-3/21, paras. 389.

67 TK, K-3/21, paras. 390.

68 TK, K-3/21, paras. 389–392.

az uniós jogi relevancia miatt feleslegesnek ítélt – megkérdőjelezte az uniós jog elsőbbségének az elvét és az EUB ítélkezési gyakorlatának legitimitását. Mi több – bizonyos mértékig – megkérdőjelezte az EUB bírának függetlenségét is.⁶⁹ A TK érvelése szerint az uniós jog elsőbbsége nem a Lengyel Köztársaság által ratifikált nemzetközi szerződésből ered: azt az EUB fejlesztette ki ítélkezési gyakorlatában. A Lisszaboni Szerződéshez csatolt 17. számú nyilatkozat csupán egy 'memorandum jellegű' dokumentum.

Hasonlóképpen, a TK megkérdőjelezte az EUB ítéleteinek kötelező jellegét is, azt állítva, hogy azok nem szerepelnek az Alapító Szerződésekben a jogforrások között, a kötelező jellegüket az EUB csak 'a szerződések szelleme alapján' állapította meg. Következésképpen az EUB kizárólag addig hivatkozhat ezen ítéletek kötelező jellegére, amíg tartózkodik az utóbbi időben tapasztalható 'progresszív aktivizmusától', helyette az ítélkezési gyakorlatát a hatáskör-átruházás és a lojális együttműködés elvei által meghatározott határokon belül tartja. Ellenkező esetben a TK fenntartja a jogot, hogy eltávolítsa ezeket az ítéleteket a lengyel jogrendszerből.

A jelen cikk szerzője szerint érdemes megemlíteni, hogy mind az ítélet rendelkező része és a hozzá tartozó előzetes összefoglaló, mind a részletes indokolás alapján – amelyet több mint egy évvel később tettek közzé – egyértelmű, hogy a TK a tudományos szakirodalomban és a politikai vitákban

elterjedt felfogással ellentétben nem nyilvánította alkotmányellenesnek az Alapító Szerződések egyetlen cikkelyét sem. Amit alkotmányellenesnek nyilvánított, az az Alapító Szerződéseknek az EUB általi olyan értelmezése, amely – a TK véleménye szerint – megkerüli a korlátozott felhatalmazás elvét, és meghaladja a szuverén államnak az említett szerződések ratifikálásakor fennálló akaratát. Jóllehet, a szerző véleménye szerint ennek kapcsán a TK elkövetett egy 'logikai bukfcenct': miközben a TK több ponton keresztül⁷⁰ tagadja, hogy az EUB ítéletei kötelező jogforrások lennének, a záró megjegyzésekben a TK azt állítja, hogy hatáskörrel rendelkezik ugyanezen jogesetek felülvizsgálatára, mint a normatív uniós jog részeire, amelyet az Alkotmánynak alárendeltnek tekint.⁷¹

5. UTÓSZÓ

A történet folytatódni látszik: a TK a 2023. december 11-i, K-8/21. sz. döntésében újfent kimondta, hogy egyes, alapító-szerződésbeli kötelezettségek, illetve azok értelmezése, amennyiben lehetővé teszik a Lengyel Köztársasággal szemben (időszakos) kényszerítő bírság vagy átalányösszeg kiszabását, nem egyeztethetők össze a lengyel alkotmánnyal.⁷²

⁶⁹ A szerző véleménye szerint szerencsésebb megoldás lenne, ha az EUB bírát is hosszabb, ám nem megújítható mandátumra választanák, mint például az Európai Központi Bank elnökét, alelnökét és az Igazgatóság többi tagját, akiket az EUMSZ 283. cikk (1) bekezdése alapján nyolc évre választanak. Példaként hozható fel a magyar Alkotmánybíróságról szóló törvény 6. § (3) bekezdése, amely előírja, hogy az alkotmánybírákat 12 éves nem megújítható mandátumra választják. A szerző álláspontja szerint e szabályok jobban garantálják, hogy a megválasztott jelöltek kizárólag a legjobb szakmai tudásuk és lelkiismeretük alapján hozzák meg döntéseiket. Más szóval: ne mérlegeljék, hogy döntéseik hogyan befolyásolják az újraválasztásuk esélyét.

⁷⁰ TK, K-3/21, paras. 182–187, 221, 243.

⁷¹ TK, K-3/21, paras. 390.

⁷² Az ítéletnek egyelőre csak a rendelkező része érhető el a TK honlapján, amelynek értelmében:

1. Az Európai Unió működéséről szóló szerződés 279. cikke [...] amennyiben lehetővé teszi a Lengyel Köztársasággal szemben (időszakos) kényszerítő bírság vagy átalányösszeg kiszabását – nem egyeztethető össze a Lengyel Köztársaság Alkotmánya 4. cikkének (1) bekezdésével összefüggésben értelmezett 2. cikkével.

2. Az Európai Unió Bírósága alapokmányának 39. cikke, amely az 1. pontban említett Szerződéshez csatolt (3.) jegyzőkönyvet képezi, – amennyiben felhatalmazza az Európai Unió Bíróságának elnökét vagy az EUB más bíróját, hogy a Lengyel Köztársaság, mint uniós tagállam tekintetében ideiglenes intézkedéseket rendeljen el – ellentétes a Lengyel Köztársaság Alkotmánya 8. cikkének (1) bekezdésével összefüggésben értelmezett 2. cikkével. (Saját fordítás) – Angol nyelven elérhető: <https://trybunal.gov.pl/en/hearings/judgments/art/11589-obowiazek-panstwa-czlonkowskiego-ue-polegajacy-na-wykonywaniu-srodkow-tymczasowych-odnoszacych-sie-do-ksztaltu-ustroju-i-funkcjonowania-konstytucyjnych-organow-wladzy-sadowniczej-tego-panstwa> [letöltve: 2024. 01. 04.]

Herédi Erika*

A gyermek sorsa a közjogi eljárások ölelésében

1. BEVEZETÉS

A gyermek sorsa mint különösen védendő érték számos konkrét tárgykört érintően igényelhet közhatalmi beavatkozást mind a közigazgatási hatóságként eljáró gyámhivatal előtti hatósági eljárás, mind az azt követő, az ügyben jogorvoslati fórumként ítélező bíróság előtt folyó közigazgatási peres eljárások során. Ezen komplex, a kiskorú gyermek mindenekfelett álló közjogi védelme érdekében fölmerülő közhatalmi jogalkalmazás során több, különböző fórum előtt egyidejűleg, egymással párhuzamosan és egymásra kölcsönösen hatóan folynak eljárások. Ezek az egymásra kölcsönösen ható, s így egymással ölelkező eljárások egyfelől a gyermekvédelmi, gyámügyi hatáskörben folytatott közigazgatási hatósági eljárások,¹ majd az azokat jogorvoslati útként követő, a polgári perrendtől elkülönülő, önálló perrendi szabályozás, a közigazgatási perrendtartásról szóló 2017. évi I. törvény (a továbbiakban: Kp.) hatálya alatt álló közigazgatási peres eljárások. A jelen tanulmány megvilágítani törekszik azokat az eljárásjogi helyzeteket, amikor a gyermek védelme iránti igyekezet szembeesülni kénytelen azzal, hogy a peres úton zajló igényérvényesítés folyamatban léte alatt, azzal párhuzamosan és időközben folyamatba kerülő, ugyanazon gyermek sorsát érintő további gyámhatósági eljárás voltaképpen az aktuális ítélezés hatályosságát oltja ki.

2. ALAPVETÉS

A bíróságok a jogalkalmazás során a jogszabályok szövegét elsősorban azok céljával és az Alaptörvénnyel összhangban értelmezik. A jogszabályok céljának megállapítása során elsősorban a jogszabály preambuluma, illetve a jogszabály megalkotására vagy módosítására irányuló javaslat indoklását kell figyelembe venni. Az Alaptörvény és a jogszabályok értelmezésekor azt kell feltételezni, hogy a józan észnek és a közjónak megfelelő, erkölcsös és gazdaságos célt szolgálnak.² Mindennek megfelelően az ítélezés alapjogilag kötétt.³ A jelenleg is érvényes bírói gondolkodás a Kp.-ban

a kiterjesztett közigazgatási bírói jogvédelem megvalósulását látja. A Kp. alapján kialakult bírói gyakorlat szerint a közigazgatási bíróság tevékenysége a Kp. fogalomrendszerében nem korlátozódik a közigazgatási határozatok kontrolljára, annál bővebb feladatkört ölel fel. A Kp. a bíróság feladataként elvárja a hatékony jogvédelem biztosítását, amely azt is jelenti, hogy a közigazgatás cselekményeinek és működésének törvényessége a szükséges körben bíróság által felülvizsgálható.⁴ A hatékonyság egyik fokmérője az időszerűség, ekként e bírói úton nyerhető jogvédelemhez való jog a tisztességes eljáráshoz fűződő igazságszolgáltatási alapjog szerves részjogosítványa.

A kiskorú gyermek sorsát behatóan érintő különböző tárgyú gyámhatósági eljárások – így a védelembevétel, majd annak kötelező felülvizsgálata,⁵ vagy a felügyelt kapcsolattartás meghatározott időtartamra szóló elrendelése,⁶ majd annak hivatalból felülvizsgálata,⁷ vagy az ideiglenes hatályú elhelyezés,⁸ s az azt nyomban és hivatalból követő, annak megváltoztatásával, vagy fenntartásával, avagy megszüntetésével lezáruló eljárás⁹ – egymást követik kis idő elteltével.

Előfordul(hat), hogy párhuzamosan zajlik az alapügyben hozott gyámhatósági döntés jogszerűségének felülvizsgálata iránti közigazgatási per és az időközben alapvetően hivatalból, tehát kötelezően megindítandó – ún. az alap- (gyámhatósági) ügyet követő – újabb, további közigazgatási hatósági eljárás. Az időben szorosan egymást követő gyámhatósági eljárások folytán a közigazgatási per hatálya alatt okafogyottá válhat a keresettel vitatott alapügybeli hatósági döntés jogszerűségének megítélése, mely folytán a hatékony jogvédelemért folyamodó felperesi hozzátartozó azzal szembeesül, hogy a jogorvoslati jogként gyakorolt keresetindítása fabatkát sem ért, hisz – saját szubjektív szempontjából nézve a kialakult helyzetet – figyelme már az aktuálisan zajló újabb hatósági ügyre koncentrálnál, másfelől objektív szempontból, a jog erejénél fogva, a keresettel támadott döntés időbeli hatálya lejár. Amennyiben pedig a közigazgatási per tárgyát képező gyámhatósági döntés már hatálytalan, úgy annak jogszerűsége fölött joghatályosan ítélezni sem lehet, s így e körben a kereset elutasításáról sem

* Főosztályvezető, Közjogi Kutatási Főosztály, Mádl Ferenc Összehasonlító Jogi Intézet. Egyetemi docens, Széchenyi István Egyetem Állam- és Jogtudományi Kar, Polgári Jogi és Polgári Eljárásjogi Tanszék.

1 Alapvetően irányadó eljárásrend az általános közigazgatási rendtartásról szóló 2016. évi CL. törvény (a továbbiakban: Ákr.).

2 Alaptörvény 28. cikk.

3 3145/2018. (V. 7.) AB határozat, Indokolás [66] pont. 3/2015. (II. 2.) AB határozat, Indokolás [18] pont.

4 Kp. 2. § (1) bekezdés.

5 A gyermekek védelméről és a gyámügyi igazgatásról szóló 1997. évi XXXI. törvény (a továbbiakban: Gyvt.) VIII. Fejezet és a gyámhatóságokról, valamint a gyermekvédelmi és gyámügyi eljárásról szóló 149/1997. (IX. 10.) Korm. rendelet (a továbbiakban: Gyer.) XII. Fejezet.

6 Gyer. 31. § (3) bekezdés.

7 Gyer. 27. § (4c) bekezdés.

8 Gyvt. 72. §.

9 Gyvt. 73. §.

rendelkezhetne az ítélet, egyúttal azonban nincs törvényi deklarációként perjogi alap a közigazgatási peres eljárás megszüntetésére sem.¹⁰

3. ÖLELKEZŐ ELJÁRÁSOK

3.1. KAPCSOLATTARTÁS KORLÁTOZÁSA

Az Alkotmánybíróság gyakorlatában a külön élő szülő és a gyermek kapcsolattartáshoz való joga az Alaptörvényben a magánszféra-védelem,¹¹ valamint a gyermeknek a gondoskodáshoz¹² és a szülőnek a neveléshez való joga [Alaptörvény XVI. cikk (2) bekezdés] részeként *alapjogi rangra* emelt jogosultság.¹³ A magánszféra védelme kiterjed a gyermek és a szülő közötti kapcsolattartásra is, s a szülő-gyermek viszonyt mint a családi kapcsolat alapját alaptörvényi védelemben részesíti,¹⁴ a kapcsolattartás mellett garantálja a magán- és családi élet tisztelgetben tartásához való jogot is. Alkotmányjogi értelemben a gyermek és a külön élő szülő kapcsolata is – a konkrét körülményektől függően, mindaddig, amíg a helyzetéből adódó sajátos módon a – szülői funkciókat betölti a külön élő szülő – a *családi élet fogalma alá* esik, és védelemben részesül.¹⁵ Az Alkotmánybíróság mindemellett hangsúlyozta, hogy a család kölcsönös gondoskodáson alapuló, tartós érzelmi és gazdasági életközösség,¹⁶ azonban a családi gondoskodás és védelem szempontjából nemcsak az együtt élő, hanem a külön élő – a gyermek tényleges napi gondozásában közvetlenül nem, vagy csak időszakosan részt vevő – szülővel való zavartalan érintkezésnek is alapvető jelentősége van. A szülők életközösségének a megszűnése nem változtat azon, hogy a gyermek egészséges fejlődése szempontjából meghatározó a *szülők együttes jelenléte és támogatása*, az, hogy a gyermek mindkét – gondozó és külön élő – szülőjét maga mellett tudhassa, rájuk számíthasson, és mindkettőjüktől megkapja a fejlődéséhez szükséges védelmet és gondoskodást (kivéve, ha ez valamilyen ok miatt nem áll az érdekében).¹⁷

A gyermek életében való közreműködés elsősorban a rendszeres és folyamatos kapcsolattartás útján biztosítható.¹⁸ A kapcsolattartás biztosítja, hogy a külön élő szülő és a gyermek rendszeresen és folyamatosan részt vehessenek egymás életében, a cél tehát az, hogy a szülők különválása ne eredményezze egyben a gyermeknek az egyik szülőjétől való teljes elszakadást is, illetve, hogy az egyik szülőjétől való távolság minél kevésbé okozzon a gyermek számára érzelmi törést. A kapcsolattartás minden típusának – legyen az folyamatos (például hétfévi) vagy időszakos (például tanítási szünetben megvalósuló) – ugyanaz a célja, mégpedig az, hogy a gyermek és a külön élő szülő zavartalanul időt tölthessenek együtt. A szülő ekként közvetlenül figyelemmel kísérheti gyermeke fejlődését,

a rendszeres közös programok révén aktív részese lehet gyermeke nevelésének és gondozásának. A gyermek pedig a külön élő szülőjét is maga mellett tudhatja, részéről is megkapja a fejlődéséhez szükséges közvetlen védelmet és gondoskodást. Az együtt töltött minőségi idő és a közösen megélt élmények a családtagok tekintetében fontos közöseteremtő hatással bírnak, ennek pedig lelki és érzelmi szempontból meghatározó szerepe van a szülő-gyermek kapcsolatot érintően.¹⁹

A Ptk. a kapcsolattartást a szülői felügyelet gyakorlása körében szabályozza,²⁰ a külön élő szülő és a gyermek közötti kapcsolattartást alapvető gyermeki jogként definiálja. A kapcsolattartás rendezése során elsődlegesen a *gyermek érdeke* az irányadó.²¹ A kapcsolattartás célja, hogy a gyermek és a szülő, valamint a kapcsolattartásra jogosult más közeli hozzátartozó között a családi kapcsolatot *fenntartsa*, továbbá az arra jogosult szülő a gyermek nevelését, fejlődését *folyamatosan figyelemmel* kísérje, tőle telhetően segítse.²² A kapcsolattartás formái a folyamatos, az időszakos és a felügyelt kapcsolattartás.²³

Amennyiben a felek közti egyezségben megállapított kapcsolattartás nem működött, s emiatt a külön élő szülő és a gyermek közti kapcsolat nem alakult ki, nem jöhetett létre, úgy a fokozatosság elve alapján, kezdeti lépésként célszerű meghatározni a kapcsolattartás helyszínét, hogy rendezett, gyermekvédelmi szakmai segítséggel támogatott közegben (pl. gyermekjóléti szolgálat), ellenőrzött körülmények között minél zavartalanabban létrejöhessen, kialakulhasson a gyermek és a külön élő szülő közti kapcsolat. A Gyer. előírja azt, hogy a felügyelt kapcsolattartás elrendelésével a gyámhivatal arra törekszik, hogy a gyermek számára biztonságos körülmények között segítse elő a kapcsolattartásra jogosulttal a családi kapcsolat *felépítését vagy helyreállítását*.²⁴ Ezzel összhangban a gyámhivatal a már megállapított kapcsolattartási jogot a gyermek érdekében korlátozhatja, s ennek során felügyelt kapcsolattartást rendelhet el²⁵ akár oly módon is, hogy *konkrétan, naptári napokat* jelölve meghatározza a felügyelt kapcsolattartással *érintett időszakot* a hatósági döntésében.

Amennyiben a külön élő szülő az őt ért jogsérelemként vitatja a meghatározott időtartamra elrendelt felügyelt kapcsolattartásról szóló hatósági döntést, úgy közigazgatási pert indíthat. A keresetlevelet – ha törvény eltérően nem rendelkezik – a vitatott közigazgatási cselekmény *közlésétől* számított *harminc napon* belül kell a vitatott cselekményt megvalósító közigazgatási szervhez benyújtani.²⁶ Alperesi gyámhivatal *további harmincnapos* határidőn belül köteles továbbítani a keresetlevelet az előzményiratokkal és védírával egyetemben a perbíróság részére.²⁷ Majd a keresetlevél beérkezését követően előkészítő tanácsülésre kerül sor, a keresetlevél bíróságra

10 Lásd Kp. 81. §.

11 Alaptörvény VI. cikk (1) bekezdés.

12 Alaptörvény XVI. cikk (1) bekezdés.

13 3068/2022. (II. 25.) AB határozat, Indokolás IV. [16] 1. pont.

14 Alaptörvény L. cikk (1) bekezdés.

15 3068/2022. (II. 25.) AB határozat, Indokolás IV. [17] 1.1. pont.

16 13/2020. (VI. 22.) AB határozat, Indokolás [58] pont, 3068/2022. (II. 25.) AB határozat, Indokolás IV. [18] pont.

17 3068/2022. (II. 25.) AB határozat, Indokolás IV. [17] 1.1. pont.

18 13/2020. (VI. 22.) AB határozat, Indokolás [58] pont.

19 13/2020. (VI. 22.) AB határozat, Indokolás [20] és [21] pontok.

20 Ptk. XII. Cím XVIII. fejezet.

21 Ptk. 4:178. § (1) bekezdés, a 1991. évi LXIV. törvénnyel kihirdetett a Gyermek jogairól szóló, New Yorkban, 1989. november 20-án kelt Egyezmény 9. cikk 3. pont.

22 Gyer. 27. § (1) bekezdés a) és b) pontok.

23 Gyer. 27. § (2) bekezdés.

24 Gyer. 27. § (4a) bekezdés.

25 Gyer. 31. § (3) bekezdés.

26 Kp. 39. § (1) bekezdés.

27 Kp. 40. § (1) bekezdés.

való érkezésétől számított tizenöt napon belül.²⁸ Ha egyik fél sem kérte tárgyalás tartását, és azt a bíróság sem tartja szükségesnek, a bíróság az ügy érdemében tárgyaláson kívül határoz. A jogalkotó tehát a tárgyaláson kívüli elbírálást helyezi előtérbe.²⁹ Azonban előfordul, rendszerint a gyámhatósági ügyekben történt döntések közigazgatási perbeli vitatása esetén az, hogy maga a bíróság, s épp a tisztességes eljárásához fűződő jog érvényesülésének indokolásával, tehát annak érdekében, hogy a bíró közvetlenül megtárgyalja a felekkel a jogvita jog- és ténybeli vonatkozásait, tárgyalás tartását látja szükségesnek. Amennyiben pedig a bíróság szükségét látja a tárgyalás tartásának, akkor az első tárgyalást úgy kell kitűzni, hogy az a keresetlevélnek a bírósághoz való érkezését követő *hatvan napon belül* megtartható legyen. Ha a keresetlevél csak a bíróság intézkedése alapján válik alkalmassá a tárgyalás kitűzésére, a tárgyalás megtartására előírt határidő kezdő időpontját ettől az időponttól kell számítani.³⁰ Mindemellett a bíróságnak a közigazgatási pert megelőző eljárásban ellenérdekű ügyfélként részt vett szülő is értesítenie kell a perbebocsátás lehetséges okán.³¹ Mindezen bírósági perszervező tevékenység – az ítélezési tapasztalatokat tekintve – legalább hat hónapot, de rendszerint ezt meghaladó mértékű időszakot emészt fel. E *perszervezési időszak alatt lejár* a keresettel vitatott gyámhatósági döntésben meghatározott időtartamra szabályozott felügyelt kapcsolattartás, így e hatósági döntés időbeli hatálya jár le, ennélfogva az a közigazgatási per hatálya alatt, a tisztességes eljárás megvalósítását szorgalmazó igyekezet által övezetett, *jogilag már nem létező* hatósági döntéssé porlad. Mindezzel összhangban a jogerős ítéleti indokolásban kerül rögzítésre az a megállapítás, melynek értelmében az alperesi határozathoz fűződő joghatások megszűntek, időbeli hatálya lejárt, vagyis a hatóság egyedi döntése egy végrehajtott cselekmény, amelynek tekintetében a megváltoztatás, illetve megsemmisítés nem értelmezhető, és marasztalásnak sincs helye.³² Jogilag nem létező hatósági aktus fölött joghatályosan ítékezni sem lehet, hiszen annak 'sorstalanná válása' révén megszűnt jogviszony folytán már közhatalmi beavatkozással – ti. ítékezés – sem befolyásolható a jövőre tekintő joghatással. Így fut zátonyra a bírói jogvédelemért aktívan folyamodó felperesi igényérvényesítés a tisztességes eljárás töretlen érvényesülésével szentesített jogszerű bírói alaki pervezetés ellenére. S a mindennek folytán érdemi megítélés nélkül maradó, a konkrét jogvitát rendezetlenül hagyó, a gyermek sorsát behatóan érintő kapcsolattartási konfliktus továbbgyűrűzik, újabb és további – akár több hónapnyi időigénnyel járó – gyámhatósági alapügyet generálva, majd ismét bírói utat nyitva, hiszen a gyermek és a külön élő szülő közti jogviszonyra nézve annak idején egyezségbe foglalt, majd bizonyítottan elégtelenül működő kapcsolattartási rendnek a valamennyi érintett érdekeit kiegyenlíteni célzó reparálásának kérdése a továbbiakban is szükségszerűen felszínen maradó, megoldatlan kérdés. S mindeközben a gyermek az egyre mélyülő családi konfliktusok hálójában, időszerűség és a jogszerűség szempontjából

megmértetett közhatalmi beavatkozás nélkül éli meg a nagykorúságot elérő gyermeki életéveit.

3.2. VÉDELEMBEVÉTEL ÉS ANNAK FELÜLVIZSGÁLATA

A tanulmány által elemzett élethelyzetekből gyűrűző közhatalmi eljárások tárgyát képező ügyek jellemző történeti tényállása alapján a gondozó, illetve a külön élő szülő nem tudtak sérelmeiken fölülelni, ezáltal nem tudtak gyermekük érdekében együttműködni. A szülők együttműködéstől elzárkózó magatartása elmélyült konfliktusba torkollott. A kritikus körülmények odáig vezettek, hogy sor került a gyermek védelembevételére.³³ Ha a szülő vagy más törvényes képviselő a gyermek veszélyeztetettségét az alapellátások önkéntes igénybevételével megszüntetni nem tudja, vagy nem akarja, de alaposan feltételezhető, hogy segítséggel a gyermek fejlődése a *családi környezetben* mégis biztosítható, a gyámhatóság a gyermeket *azonnal végrehajtható* határozatával védelemben veszi.³⁴ Ezen, állami gondoskodásként védelmet nyújtó, a gyermeket mégis családi környezetben tartó jogintézmény a hatóság részéről a *legenyhébb* beavatkozást jelentő gyermekvédelmi eszköz. A védelembevétel elrendeléséről szóló gyámhatósági határozatban szükséges meghatározni a *felülvizsgálat határidejét*³⁵ is. A védelembevétel felülvizsgálata iránt hivatalból,³⁶ vagy kérelemre, illetve kötelező kezdeményezésre³⁷ indul eljárás a gyámhivatal előtt.

A védelembevétel *felülvizsgálata* során az *aktuálisan és konkrétan fennálló helyzet* alapján kell döntenet, s a korábbi konfliktusos helyzetből nem lehet messzemenő következtetéseket levonni. A védelembevételt meg kell szüntetni, ha a gyermek családban történő nevelkedése védelembevétel nélkül is biztosítható.³⁸ A védelembevételt, arra irányuló kérelem hiányában is, *évente* köteles felülvizsgálni a gyámhivatal.⁴⁰ Ezenkívül lehet *oron kívüli* felülvizsgálatot is *kérni* a gyámhatóságtól (rendkívüli felülvizsgálat), példának okáért akkor, ha történt valamilyen fontos változás (korábban nem volt munkája a szülőnek, időközben azonban felvették valahová dolgozni). Emellett *oron kívüli* felülvizsgálatra kerül sor akkor is, ha megváltozik a gyermek lakóhelye.⁴¹

Mindezek tükrében – visszaulva a fentebb kifejtett közigazgatási perbeli bírói perszervezésre vonatkozó hatályos szabályokra – amennyiben a védelembevételről szóló gyámhatósági döntés jogszerűségének felülvizsgálata iránt közigazgatási per indult, előfordulhat az, hogy e közigazgatási per *folymatban léte alatt már megindul* a védelembevétel felülvizsgálata iránti gyámhatósági eljárás (pl. akár kérelemre, oron kívül), továbbá az is, hogy a védelembevétel felülvizsgálatának ered-

28 Kp. 56. § (2) bekezdés.

29 Kp. 77. § (1) és (2) bekezdések.

30 Kp. 58. § (2) bekezdés.

31 Kp. 20. § (4) bekezdés.

32 Győri Törvényszék K.700.450/2023/25. számú ítélete indokolásának [18] bekezdése.

33 Gyer. 84. § (1) bekezdés.

34 Gyvt. 68. § (1) bekezdés.

35 Gyer. 87. § f) pont.

36 Gyer. 90. § (1) bekezdés a) pont.

37 Gyer. 90. § (1) bekezdés b) pont, 90. § (1a) és (2) bekezdések.

38 Kp. 85. § (2) bekezdés.

39 Gyvt. 69. § (1) bekezdés a) pont.

40 Gyer. 88. § (1) bekezdés.

41 Gyer. 91. § (3), (3a) és (4) bekezdések.

ményeként meghozatalra kerül maga a gyámhatósági döntés.⁴² Amennyiben a védelembevétel felülvizsgálatának eredményeként a gyámhatóság a védelembevétel megszüntetéséről dönt, úgy *okafogyottá* válik a védelembevétel felülvizsgálatának szükségszerű előzményét képező védelembevétel elrendeléséről szóló gyámhatósági döntés (alaphatározat) elleni megsemmisítés és új eljárás lefolytatására kötelezés iránti kereset.

A perbíróság szemszögéből rátekintve a fenti eljárásjogi szituációra megállapítható az is, hogy ugyan a felülvizsgálat eredményeként meghozatalra kerülő gyámhatósági döntés hatályosulásáig – azaz annak szabályszerű közléséig⁴³ – a keresettel támadott védelembevételről szóló gyámhatósági döntés alaphatározatként alkalmazandó, hiszen ahhoz az azonnali végrehajthatóság joghatása is fűződik.⁴⁴ Ugyanakkor ezen alaphatározat jogszerűségi felülvizsgálatát folytató bíróság értesül arról, hogy az előtte folyamatban lévő per tárgyát képező döntéssel lezárt alapügybeli tényállás megváltozott, tekintve, hogy már a védelembevétel felülvizsgálata zajlik az illetékes gyámhatóság előtt, mely során felszínre kerülnek olyan releváns és aktuális tények, melyek a közigazgatási perben támadott alaphatározat meghozatalát követően keletkeztek. Arról szerez hivatalos tudomást tehát a védelembevétel elrendeléséről szóló határozat jogszerűségét vizsgáló perbíróság, hogy a védelembevétel elrendelése mint alapügy tényállása aktualitását veszítette, ennél fogva az ítélezése sem lehet már aktuális, így az alapügyben a hatékony jogvédelemért kezdeményezett közigazgatási per voltaképpen *okafogyottá* válik.

Amennyiben pedig a védelembevétel elrendeléséről szóló gyámhatósági határozatot az annak felülvizsgálata iránt kógens jogszabályi rendelkezéseken alapulóan indított gyámhatósági eljárással párhuzamosan folyó közigazgatási perben a perbíróság megsemmisíti és az alperesi gyámhatóságot új eljárás lefolytatására utasítja, úgy kibogozhatatlan eljárási kavalkád kerekedne: a védelembevétel elrendelésének kérdését tisztázó, ítélettel elrendelt új gyámhatósági eljárás folyamatban léte alatt, azzal egyidejűleg, tehát védelembevétel elrendelése nélkül zajlana a védelembevétel felülvizsgálata, amely azonban nem értelmezhető a védelembevétel elrendelésének hiányában. Némi vigaszt a közhatalmi eljárások hálójába keveredett gyermek sorsa vonatkozásában az jelenthetne, ha a védelembevétel felülvizsgálata iránti eljárás – amennyiben az még folyamatban van – megszüntetésre kerülne, mivel az eljárás megindításának jogszabályban meghatározott előfeltétele hiányzik, azonban erre hatályos eljárásjogi alap annak okán nem mutatkozik, mivel a jogszabályi előfeltétel hiánya nem a védelembevétel felülvizsgálata iránti eljárás megindításakor állt elő, hanem annak folyamatban léte alatt.⁴⁵ Ezen eljárásjogi

helyzetek egymáshoz való viszonyának rendezésére a gyámhatóság előtti eljárásra alkalmazandó szabályok sem adnak eligazítást.

Amennyiben a perbíróság megsemmisíti a védelembevétel elrendeléséről szóló határozatot, melyhez a gyámhatóság kötve van a semmisség jogkövetkezményével fenyegetetten, egyúttal új eljárásra utasítja a gyámhivatalt,⁴⁶ ugyanakkor időközben, mindezzel párhuzamosan, a fentebb már jelölt kógens jogszabályi rendelkezéseken alapulóan, a védelembevétel felülvizsgálata iránti ügyben is el kell járnia a gyámhivatalnak. A kétféle ügy, mint alapügy, egymással párhuzamosan való kezelése, intézése nyilvánvalóan egymást kizárja. *A védelembevétel, mint alapügy a jogalkotó akaratából veszíti el időszerűségét a kógens jogszabályi rendelkezések által előírt irányított kötelező felülvizsgálatra tekintettel.*

Amennyiben pedig a védelembevétel felülvizsgálata tárgyában a döntés meghozatalra kerül, úgy voltaképpen a védelembevételről szóló gyámhatósági döntés *időbeli hatálya jár le*, ennél fogva a védelembevétel tárgyában hozott közigazgatási határozat jogszerűsége *joghatályosan már nem* ítéltető meg, érdemi joghatályos ítékezésnek nem lehet helye még a kereset elutasításáról rendelkezve sem. Felperesi elállás hiányában a közigazgatási peres eljárás megszüntetésére *hiányzik* a deklarált *perjogi alap*.

3.3. IDEIGLENES HATÁLYÚ ELHELYEZÉS

A gyermek ideiglenes hatályú elhelyezését kiváltó ok a gyermek *súlyos* veszélyeztetettsége.⁴⁷ Ideiglenes hatályú elhelyezés iránti gyámhatósági intézkedést foganatosítani akkor lehet, ha bizonyítást nyer, hogy a gyermek bántalmazásának, elhanyagolásának, élete közvetlen veszélyeztetésének esete áll fenn, vagy testi, értelmi, érzelmi vagy erkölcsi fejlődése ezen közhatalmi beavatkozás nélkül, helyrehozhatatlanul károsodna.

Egy ügyben a tényállás szerint a külön élő szülők egymástól távol eső helységeben élnek, mindkét szülő rendezett körülmények közt, gyermekeiket egyformán szeretik, és próbálnak nekik mindent megadni. Mindkét szülő domináns egyéniség, egymás iránti ellenszenvük mély, a szülők közti konfliktus tartós, az elmúlt évek során 85 kapcsolattartás végrehajtása iránti eljárás indult, a kapcsolattartás nehezítettsége miatti konfliktusok mindkét szülő által generáltak. Az ügyben érintett gyermek 15 éves, az identitáskeresés fázisában lévő kamasz, aki az apai kapcsolattartásról visszaérve a gondozó szülőjével dulakodásig fajult konfliktusba keveredett, majd önként elhagyta a gondozó szülővel közös lakhelyét, és a külön élő szülő otthonába távozott, amely esemény miatt a külön élő szülő lakóhelye szerinti gyámhivatal, a gondozó szülő meghallgatását melőzve, a jog erejével előírt irányított sürgősség okán, a gyermeket ideiglenes hatállyal elhelyezte a külön élő szülőnél, melynek jogkövetkezményeként beállt a gondozó szülő szülői felügyeleti jogának szünetelése.

A gyámhatóság az ideiglenes hatályú elhelyezést követően, annak *elrendelésétől számított harminc napon* belül meg-

42 A gyámhatóság rendszerint teljes eljárásban, azaz 60 napon belül dönt [Ákr. 43. §, 103. § (1) és (3) bekezdés, 50. § (2) bekezdés c) pont].

43 A vizsgált tárgykörben meghozott gyámhatósági határozat a közléssel végleges, ellene fellebbezésnek helye nincs, a jogorvoslat eszköze a közigazgatási per iránti keresetlevél [Ákr. 82. § (1) bekezdés, 112. § (1) bekezdés, 113. § (1) bekezdés a) pont].

44 Kivéve, ha a felperes azonnali jogvédelem iránti kérelmének helyt ad a perbíróság és elrendeli a védelembevétel elrendeléséről szóló határozat teljes halasztó hatályát [Kp. 50. § (1) bekezdés és (2) bekezdés a) pont].

45 Ákr. 47. § (1) bekezdés a) pont, Ákr. 46. § (1) bekezdés a) pont. Az ítélezési tevékenység folytán előálló jogi *okafogyottság* pedig, mint hatósági eljárás megszüntetését eredményező jogi tény nem ismert a magyar közigazgatási hatósági eljárásjogban.

46 Ákr. 123. § (1) bekezdés f) pont.

47 Gyvt. 5. § n) pont, Gyvt. 72. § (1) bekezdés a) pont, (2) bekezdés, KGD 2004. 166.

szünteti az ideiglenes hatályú elhelyezést, ha annak okai nem állnak fenn, vagy *negyvenöt napon* belül elrendeli a gyermek nevelésbe vételét, valamint egyidejűleg meghatározza a gyermek gondozási helyét és dönt a 79. § (5) bekezdés b)–g) pontjai szerinti járulékos kérdésekről, vagy *hatvan napon* belül pert indít az ideiglenes hatályú elhelyezés fenntartása vagy megváltoztatása mellett a gyermekelhelyezés megváltoztatása, illetve a szülői felügyelet megszüntetése iránt.⁴⁸

Amennyiben az ideiglenes hatályú elhelyezésről szóló – ti. alapügybeli –, ráadásul *előzetesen végrehajtható* hatósági döntést közigazgatási per iránti, az alapügybeli döntés közlésétől számított *harminc napon* belüli keresetindítással megtámadja a gondozó szülő, úgy már a keresetindításra nyitva álló határidő lejártát megelőzően döntést kell hoznia a gyámhivatalnak hivatalból afelől, hogy megszünteti-e az ideiglenes hatályú elhelyezést. Ekként az alapügybeli kereset tárgyában nem a bíróság, hanem az alapügyet követően quasi felülvizsgálatot végző, egyúttal alperesként nevezett gyámhivatal dönt. Ennélfogva lehetetlen az ideiglenes hatályú elhelyezés elrendeléséről szóló – ti. alapügyben hozott – döntés jogszerűsége fölött joghatályosan ítélni. Vagy, amennyiben az ideiglenes hatályú elhelyezés elrendeléséről szóló gyámhivatali döntést követő harminc napon belül nem valósul meg a megszüntetésről szóló határozat meghozatala, úgy az alapügybeli döntés ítéleti kasszációja esetén értelmezhetetlenné, azaz – jogalapi – talajt vesztetté válik a Gyvt. 73. § (1) bekezdése szerint előirányzott quasi felülvizsgálat iránti, alapügyet követően kötelezően lefolytatandó gyámhivatali eljárás.

Az időközben, az alapügybeli döntés elleni kereset tárgyában indult bírósági eljárással *párhuzamosan* az ideiglenes hatályú elhelyezéssel összefüggésben lefolytatandó további gyámhivatali eljárás befejezésekként meghozott döntés nem csupán az ideiglenes hatályú elhelyezésről szóló döntés fölötti bírói kontrollt előzi meg, hanem egyszersmind kioltja, *tárgyaltanná teszi* az ideiglenes hatályú elhelyezés elrendeléséről szóló ügyben hozott határozat ténybeli, s így jogalapi aktualitását, ekként annak időbeli hatályát kioltja. Hatályát veszített hatósági döntés jogszerűségének joghatályos bírói megítélése perjogilag (*is*) értelmezhetetlen, hiábavaló.

4. A GYÁMHATÓSÁGI DÖNTÉS IDŐBELI HATÁLYÁNAK A KÖZIGAZGATÁSI PER ALATTI LEJÁRTÁVAL FELMERÜLŐ KÖVETKEZMÉNYEK

Az időbeli hatály lejártával oksági kapcsolatban beálló *ökafogyottság* a jogvédelemért folyamodott felperes – így rendszerint a megelőző hatósági eljárásban ellenérdekű félként eljáró szülő vagy nagyszülő – jogvédelmi igénye szempontjából jelentkezik, hiszen ő már a gyermek sorsát érintő aktuális, és az alapügyben hozott döntés jogszerűségi felülvizsgálata iránt folyamatban lévő közigazgatási peres eljárással párhuzamosan zajló gyámhatósági eljárásra koncentrál. Eszerint a felperes teljesen hiábavalónak tartja az alapügyben

hozott közigazgatási határozat elleni közigazgatási perindítást. Azon közigazgatási per megindítását, melynek rendeltetése az, hogy egyaránt nyújtson szubjektív és objektív jogvédelmet. A megfeneklett igényérvényesítés miatt, szabad belátásán alapulóan, felperesi rendelkező cselekményként végül a per során elállhat a keresetétől. Ekkor azt már ekkor nem tudja meg az alapügy kapcsán bírói jogvédelemért folyamodó fél, hogy vajon egyáltalán jogi fogyatékoságban szenvedett-e a keresetével támadott, s a gyermek sorsát érintő közhatalmi, tehát az állami úton való kikényszeríthetőség joghatásával bírt, alapügybeli hatósági döntés, mivel az elállása jogkövetkezményeként meghozott közigazgatási peres eljárás megszüntetéséről szóló végzés a per *érdemi döntés nélküli* lezárása.

A fentiekén túl, a Kp.-beli, illetve az elemzett ügýítýpusokban alkalmazandó *anyagí jogí szabályok híján* a vizsgált tárgýkörben *nincs* jogalap a *'nemlétezés megállapítása'* iránti keresetre az egyoldalú hatósági cselekmények jogszerűségével összefüggésben, illetve azok vonatkozásában, ennélfogva e tárgýkörben nem eszközölhető érvényes és hatályos ítéleti rendelkezés sem.

Az ítékezés szempontjából a bíróság is szembesül az időmúlás jogi tényének bénító hatásával. Azzal tehát, hogy az előtte lévő közigazgatási per tárgyat képező, s jogszerűségi szempontból felülvizsgálni kért, gyermek sorsát érintő közigazgatási aktus időbeli hatálya lejárt. Az idő múlása folytán joghatás kiváltására már nem képes, azaz *jogilag már nem létezővé* vált a keresettel vitatott, s a gyermek sorsát érintő alapügybeli gyámhivatali döntés. Ugyan fizikailag már megtett, a gyermek, s családja életébe közhatalmi beavatkozásként realizálódott a keresettel vitatott – alapügybeli – döntés, azonban annak jogszerűsége fölött joghatályosan már ítélni nem lehet, mert nincs mit esetlegesen kasszálni (megsemmisíteni) sem, hiszen a támadott gyámhatósági döntés már nem létezik jogilag. Arról van tehát szó, hogy a keresettel vitatott, s a gyermek sorsát érintő aktus fizikailag létrejött aktus, azonban annak jogi hatályai utólag – ráadásul a folyamatban lévő közigazgatási per hatálya alatt – megszűnnek, így az már nem létezővé válik, ezért a bírósági felülvizsgálatnak *már nincs* tárgya.

Így válik a bírói kontrollt megvalósítani hivatott külön perrendtartás, a Kp. által szabályozott peres eljárás okafogyottá, ugyanis a felperes keresetéről a bíróság *már nem tud joghatályosan ítélni*. Már nem létező határozatot nem lehet megsemmisíteni, és nincs mód új eljárásra való kötelezésnek sem. Semmivé válik a keresettel vitatott közhatalmi döntés, mintha meg sem hozták volna. Egyúttal azonban a család életébe ténszerűen mélységig hatoló – s úgy tűnik, reparálhatatlan – közhatalmi beavatkozás realizálódott. A keresettel vitatott aktus időbeli hatályának a kereset alapján folyó per hatálya alatti lejártán alapuló perjogi következmény azonban *nem ismert* a hatályos Kp.-ban, így tételes perjogi alap hiányában nincs mód *hivatalból az eljárás megszüntetésére*.

Tekintve, hogy a bíróság a közigazgatási perben a kereseti kérelemhez kötötten ítélni, valamint arra, hogy a per tárgyává tett közigazgatási aktus jogszerűsége fölött már nem tud ítélni, a keresettől való elállás hiányában, a kereset jogi sorsa fölött akként ítélni a bíróságok, hogy a *kereset elutasításra* kerül.

Az időszerű ítékezés a gyermek és jogainak védelmében, a gyermekvédelem területén szükségszerűen lefolytatandó, így a perrel párhuzamosan felmerülő közigazgatási hatósági

⁴⁸ Gyvt. 73. § (1) bekezdés a)–c) pontok és (2) bekezdés.

cselekvési folyamatok miatt – a hatályvesztés folytán objektív akadály miatt – megvalósíthatatlanná válik, így tehát maga az ítékezés mint jogorvoslati út igénybevétele fölöslegessé válik. A bíróság elé vitt ügy csupán egy, a közeli hozzátartozók közti, indulatok korbácsoló állóháború marad. Az elemzett eljárásjogi helyzetben igazolódni látszik a per 'szolgáltató funkcióját' hangoztató Klein meglátása, aki a polgári per vonatkozásában akként gondolkodott, hogy „A jó per és a jó jog egymáshoz tartoznak, mint ahogy a régi mondás szerint is csak ép testben lakozhat ép lélek.” A per az anyagi jog megállapításának az eszköze, és annak is kell maradnia. Az anyagi jog ismerete és annak helyes alkalmazása áll az első helyen, különben hiányzik a per szociális igazolása, az csupán „egy üresen járó, kerepelő malommá válik”.⁴⁹

5. HOGYAN BIZTOSÍTHATÓ A HATÉKONY JOGVÉDELEM?

A közigazgatási pernek az elemzett eljárási elakadása ellenére hatékony jogvédelmet kell nyújtania, hiszen ez az alapfunkciója.⁵⁰ Ennek megfelelően, ehhez igazodóan, a közigazgatási perben vitatott hatósági döntés időbeli hatályának lejártá okán előálló alkalmazhatatlan volta miatt a közigazgatási per mint jogorvoslat a továbbiakban már csak a *jogsérelem ténye megállapításának* az eszköze maradhat.⁵¹

Közigazgatási perben is kérelemhez kötötten ítélik a bíróság.⁵² Meglátásom szerint, különösen a keresetváltoztatás tilalmára⁵³ figyelemmel, a tárgyalat, a közigazgatási perrel párhuzamosan folyó gyámhatósági eljárások miatt, adott esetben felmerülő 'okafogyottság' elkerülése érdekében, így az 'elővigyázatosság' vagy 'előreláthatóság' mércéje szerint, ajánlatos már a keresetlevélben eshetőleges keresethalmazatban megfogalmazni a *jogsértés tényének megállapítása iránti* kereseti kérelmet.⁵⁴

A keresetben kérhető a jogsértés tényének vagy egyéb lényeges ténynek a megállapítása.⁵⁵ A Kp. azonban nem ismeri a megállapítás iránti keresetnek helyt adó ítéletet,⁵⁶ ezért ebben az esetben az ítélet rendelkező részében nem lehet 'helyt adásról' rendelkezni, így a megállapítási ítélet *nem helyt adó ítélet*.

Az ún. tisztán megállapító kereset és ítélet kizárólag a *felperes szempontjából* értelmezhető. A keresetben kérhető a közigazgatási tevékenységgel előidézett jogsértés tényének vagy a közigazgatási jogviszony szempontjából lényeges egyéb ténynek a megállapítása, mely kereseti kérelem akkor terjeszthető elő, ha az a felperes jogainak *az alperessel szemben való megóvása érdekében szükséges*, és a közigazgatási tevékenység vagy a jogviszony természeténél fogva, illetve valamely más

okból más fajta kereseti kérelemnek nincs helye. A bíróság e feltételek fennállását hivatalból vizsgálja.⁵⁷ A Kp. 38. § (2) bekezdése csakis a *felperesnek* az alperessel szemben fennálló jogvédelmi helyzetét ismeri el a tisztán megállapítási kereset, illetve az ítélet alapjául. Vajon a kapcsolattartás korlátozása, vagy a védelembevétel elrendelése, illetve az ideiglenes hatályú elhelyezésről szóló gyámhivatali döntés esetén a felperesi gondozó szülő, avagy a külön élő szülő, vagy más jogosult, mely jogát tudná megjelölni olyként, hogy annak az alperesi hatósággal szembeni megóvása szükséges? Meglátásom szerint, a jogvédelmi szükséghelyzetre való hivatkozás esetén, a kért megállapításnak kifejezett közigazgatási, közelebbről *gyámügyi anyagi jogi jögalapra* lenne szükséges támaszkodnia, azonban jelenleg ilyen közigazgatási – gyámügyi – anyagi jogi tételes jogszabályi rendelkezés nincs. Annál is inkább szükség lenne rá, mert a polgári ügyek körében következetes és egyértelmű ítélezési gyakorlatban⁵⁸ kiforrott tétel az, hogy a családjogi viták rendezésének nem megfelelő eszköze a személyiségi jogok érvényesítése. A *családjogi viták nem személyiségi jogi vitában rendezhetők*.

Valamennyi általam korábban bemutatott ügýtípus volta-képpen *családjogi vita*, melynek rendezésére a jogalkotó a közigazgatási hatósági utat jelölte ki, de alapvetően e viták ellenérdekű felek, azaz a családot alkotó közeli hozzátartozók közti családjogi konfliktusok gyors megoldására, kezelésére rendeltetett hatósági eljárások. A polgári ügyek körébe tartozó személyiségi jogi per bíróságára nem tartozik a más, így a közigazgatási jogterületre tartozó jogvitának sem az eldöntése, sem a véleményezése. Ugyanakkor, a közigazgatási per szempontjából vizsgálva a kérdést arra jutunk, hogy az esetlegesen megsértett személyiségi jog orvoslásának útja polgári perként a személyiségi jogi per. Azonban a személyiségi jogok megsértése polgári perbeli orvoslásának szükségszerű előfeltétele a személyiségi jogsértés közigazgatási hatósági ügybeli *bekövetkezése*, melyről szóló ítékezés – a fentebb tárgyaltak szerint – alapvetően megfeneklék. Ugyanis, ha nem ítélezhet a közigazgatási perben a bíróság a per tárgyává tett gyámhatósági döntés jogszerűsége felől, úgy az annak járulékaként, esetleges következményeként értelmezhető személyiségi jogsértés tényét sem állapíthatja meg, így már eleve nem lehet szó 'bekövetkezés' hiányában a polgári per előfeltételeként felmerülő személyiségi jogot sértő közigazgatási hatáskörgyakorlásról sem.

Meglátásom szerint a gyermekvédelmi hatósági eljárásokat jogorvoslati útként követő *közigazgatási pernek is gyermekvédelmi funkciót* szükséges betölteni, a gyermek mindenkifelett álló érdekére kell az ítékezésnek koncentrálnia, nem a gyermeket körülvevő közeli hozzátartozókra. Abban az esetben azonban, amikor a felperesi hozzátartozó a megállapítást annak okán kéri a közigazgatási ügyszakban ítélező bíróságtól, mert az alkalmas lehet a megsértett személyiségi jogának orvoslására, úgy az ítékezés fókuszába a saját, egyéni, individuális érdeke kerül, s nem a gyermek érdekeiről van szó.

A bíróság ítéletében a jogsértés tényét állapítja meg, ha megváltoztatás, megsemmisítés vagy marasztalás nem lehetséges, és a megállapításhoz a felperesnek *vagy az érdekeltnek*

49 Baur Fritz: Zeit – und geichtstrimungen in prozess. Einige aktuelle bemerkungen zu dem zo betietelten vortrag von Franz Klein. Juristische Blätter. 92. Jahrg, 1970, 453.

50 Kp. preambuluma, Kp. 2. § (1) bekezdés.

51 Győri Törvényszék K.700.450/2023/25. számú határozata.

52 Kp. 2. § (4) bekezdés első fordulata, Kp. 85. § (1) bekezdés.

53 Kp. 43. § (1) bekezdés.

54 Kp. 38. § (1) bekezdés f) pont, Kp. 38. § (2) bekezdés, Kp. 93. §.

55 Kp. 38. § (1) bekezdés f) pont.

56 Kp. 89. §.

57 Kp. 38. § (1) bekezdés f) pont és (2) bekezdés.

58 BH2018. 222.

fontos érdeke fűződik, vagy a jogsérelem így elhárítható.⁵⁹ A megállapítási ítélet konjunktív együttes feltételei köréből az egyik feltétel a fentebb vizsgált tényállások vonatkozásában teljesül, hiszen a keresettel támadott – alapügybeli – gyámhivatali határozathoz fűződő joghatások megszűntek, e döntés időbeli hatálya lejárt, vagyis a hatóság egyedi döntése egy végrehajtott cselekmény, amelynek tekintetében a megváltoztatás, illetve megsemmisítés nem értelmezhető, és marasztalásnak sincs helye.

Vajon fennáll-e a további azon együttes feltétel, amely szerint a megállapításhoz a felperesnek vagy az érdekeltnek *fontos érdeke fűződik, vagy a jogsérelem így, önmagában a megállapítás révén elhárítható?* A '*fontos érdek*' magában öleli a jogvédelmi szükséghelyzetet is. A megállapítás iránti kereset kivételes jogintézmény, mely kivételes jelleget az támasztja alá, hogy a felperestől elvárja annak pontos megjelölését, hogy milyen érdeke fűződik a kért megállapításhoz. A Kp. indokolása szerint a *bíróság mérlegelésén* múlik, hogy mi tekinthető fontos oknak. Ennek megfelelően a bíróság ítélete e vonatkozásban mérlegelési jogkörgyakorlásra alapul. Egyúttal azonban a jogalkotó nem ad mérlegelési szempontokat sem eljárásjogi, sem anyagi jogi szempontból. Pedig a mérlegelési jogkör gyakorlásából adódik, hogy ugyanazon tényállás mellett többféle jogszerű döntés hozható. Alapvető elvárás, hogy a jogalkalmazónak a mérlegelés során tiszteletben kell tartania a mérlegelés *jogszabályban meghatározott* korlátait, és a *jogszabály által meghatározott* mérlegelési szempontokra kell tekintettel lennie.⁶⁰

Vajon *anyagi jogi szempontú* a mérlegelés a '*fontos érdek*' vonatkozásában? A bírói ítélezés számára anyagi jogi mérlegelési szempontokként a Ptk. 4:181. § (2) bekezdésében foglaltak mutatkoznak, mely szempontok szerint gyakorolja a pert megelőző eljárásban a gyámhivatal is a mérlegelési jogkörét. Ha tehát ezen anyagi jogi szempontokon alapulva nyerne megállapítást a közigazgatási perbeli '*fontos érdek*', úgy voltképp az időbeli hatályát veszített hatósági aktus jogszerűsége felett ítékezne a bíróság, melyet azonban joghatályosan már nem tehet meg. Vajon *eljárásjogi szempontú* a mérlegelés a '*fontos érdek*' vonatkozásában? Erre csupán a Kp. indokolása ad példaként hivatkozható megállapításokat. A Kp. indokolása példaként említi, hogy megsemmisítésre, illetve megváltoztatásra alkalmatlan közigazgatási cselekmények esetén fontos érdeke fűződhet a felperesnek és az érdekeltnek a jogsértés megállapításához, hiszen ez a polgári perrendtartásról szóló

2016. évi CXXX. törvény 24. § (3) bekezdése alapján feltétele annak, hogy polgári perben a közigazgatási jogkörben okozott kár megtérítése iránti igényét érvényesíthesse. A Kp. indokolása szerint, amennyiben a felperes arra hivatkozik, hogy a megállapítási ítéletre ebből az okból van szüksége, megvalósul a Kp. 38. § (2) bekezdése által támasztott jogvédelmi helyzet is. A polgári perbeli kárigény érvényesítéséhez azonban a közigazgatási hatósági aktus jogellenességének megítélése előfeltétel, melyről, annak időbeli hatálya lejárt okán, a közigazgatás ügyszabkbeli bíróság már nem ítélezhet. A közigazgatási bírói '*fontos érdek*' fölötti ítélezés így jelenleg jogszabályi felhatalmazás nélküli ítélezés.

6. ZÁRSZÓ

A gyermek sorsát érintő ügyekben a gyermek mindenkifelett álló érdekében alapvető elvárás a különösen gondos eljárás, az előrelátó perszervezés. Az ügy speciális vonatkozásaira, az egymáshoz kapcsolódó, egymást követő eljárásokra vonatkozó komplex ismeretek tudatában szükséges a bíróságnak az előkészítő intézkedéseket kellő időben megtennie, és az eljárás során mindvégig oda kell hatnia, hogy a felek is kellő időben és a szükséges terjedelemben tegyék meg a nyilatkozataikat. A bírói aktivitás mellett ügyelni kell arra, hogy a felek, a szülők, vagy más közeli hozzátartozók, úgymint családtagok saját felelősségének a primátusa hangsúlyos maradjon.

A '*fontos érdek*' fennálltának megállapítása bírói mérlegelés eredménye. E mérlegelés sarkalatos szempontjainak kógens tételes jogszabályi rendelkezés normaszövegében való rögzítése kiszámítható eligazodást jelentene az eljárás valamennyi szereplőjének. Arra is lehetőség mutatkozna, hogy az anyagi jogerőhatás révén az ítéletekhez joghoz kötötten eljárni köteles gyámhivatal, az előtte folyamatban lévő hatósági eljárásokban az ítéletek szerint formálódó általános zsinórmértéket követve, előrelátó jogalkalmazást végezzen.

A gyermekek sorsát érintő kérdésekben a közhatalom gyakorlásával folytatott eljárások nem egyéni törekvéseket összegző magánügyek, hanem túlnőnek, túlmutatnak az individualizmuson, az egyénen, mert a magánérdeken túl a magasabb társadalmi értékeknek is eleget kell, hogy tegyenek a jogalkalmazók, hiszen feladatuk a *család*, s benne a gyermek jogi védelme.

⁵⁹ Kp. 93. §.

⁶⁰ Vö. Kp. 85. § (5) bekezdés.

Szőke Péter*

Pro choice vagy pro life ... vagy pro choice? Az Amerikai Legfelsőbb Bíróság ítélete az abortuszhoz fűződő alkotmányos jog tárgyában

1. BEVEZETÉS

2022. június 24-én az Amerikai Egyesült Államok Legfelsőbb Bírósága¹ korszakos jelentőségű ítéletet (*opinion*) hozott egy abortuszperben. A per közvetlen tárgya és tétje Mississippi Államnak a magzat életkora meghatározásáról szóló törvénye, illetve az abban szereplő korlátozás alkotmányossága volt. Az inkriminált rendelkezés értelmében orvosi veszélyeztetés vagy súlyos magzati fejlődési rendellenesség eseteinek kivételével a tizenötödik hét után tilos a terhesség megszakítása. Az ítéletet nagy várakozás előzte meg, mert felsejlett annak lehetősége, hogy a Legfelsőbb Bíróság saját precedensét dönti meg. 1973-ban ugyanis a testület a *Roe v. Wade* ítéletben² arra az álláspontra helyezkedett, hogy a művi terhesség-megszakítás alkotmányos jog, amelyet az egyes államok nem, vagy csak bizonyos feltételek mellett és keretek között korlátozhatnak. A 2022-es *Dobbs v. Jackson Women's Health Organization*³ ítélet azonban, eltérve a precedenstől, lényegében hatályon kívül helyezte a *Roe*-ítéletet, valamint a rá épülő fél évszázados esetjogot.

Az ügy előadója Samuel Alito volt. Őt 2005-ben nevezte ki George W. Bush elnök. A néhai Antonin Scalia legfelsőbb bírósági bírójához hasonlóan konzervatív, olasz származású katolikus, valamint hozzá közelálló nézeteket vall az alkotmány-

értelmezés tekintetében, 'gyakorlati originalistaként' (*practical originalist*) definiálva magát. Ez az iskola az alkotmány szó szerinti szövegéből indul ki, az analógiát mint az értelmezés módszerét kerülve; annyit azonban enged a történeti módszernek, hogy amennyiben az alkotmány valamely alapelvet leszögez, úgy az alapelvet korunk technikai környezetére alkalmazza.⁴ A Legfelsőbb Bíróság statútuma szerint előadó bíróként ő fogalmazta meg véleményét, amelyhez négy másik főbíró csatlakozott, másik két bíró pedig párhuzamos véleményt (*concurring opinion*) fogalmazott meg. Különvéleményt (*dissenting opinion*) három főbíró adott, így az előadó véleménye, megszerelve a szükséges többséget, a testület véleményévé, azaz ítéletévé vált.

Jelen tanulmányban ennek az ítéletnek a részleteit kívánom bemutatni, némi saját elemzéssel és észrevétellel kiegészítve. A téma nem cikket, hanem talán könyvet érdemelne. Az amerikai Legfelsőbb Bíróság ítéletei nagy terjedelmű, összetett, irodalmi igénytelenséggel megfogalmazott szövegek. A *Dobbs*-ítélet – a párhuzamos és különvéleményeket és a függelékeket beleértve – 215 oldal hosszúságú.⁵ Miközben a többségi, a párhuzamos és különvéleményeket megfogalmazó bírák feladata nem több és nem kevesebb, mint az USA alkotmányának⁶ értelmezése, az ítélet előzményei, háttere és következményei messze túlmutatnak a vizsgált jogkérdésen. Hiszen a döntés és az általa hatályon kívül helyezett ítéletek végső soron az emberi

* Vezető kutató, Mádl Ferenc Összehasonlító Jogi Intézet, Közjogi Kutatási Főosztály.

1 Supreme Court of the United States, rövidítve: SCOTUS. A továbbiakban ezt a megjelölést is használom.
2 *Roe v. Wade*, 410 U. S. 113 (1973) A SCOTUS ítéleteit az ezek fejlécén jelzett módon hivatkozom.
3 Thomas E. Dobbs, State Health Officer of the Mississippi Department of Health, et al., Petitioners V. Jackson Women's Health Organization, et al. on Writ of Certiorari to The United States Court Of Appeals For The Fifth Circuit Cite as: 597 U. S. ____ (2022) Az itt felhasznált példány oldalszámazása még nem végleges. A lábjegyzetekben tehát így fogjuk jelölni: 597 U. S. ____ (2022), hozzátéve a SCOTUS honlapjáról leltöltött dokumentumon szereplő, megfelelő oldalszámot: https://www.supremecourt.gov/opinions/21pdf/19-1392_6j37.pdf, 2023. január 17.

4 Matthew WALTER: Sam Alito: A Civil Man. *The American Spectator*, April 21, 2014 https://web.archive.org/web/20170522135245/https://spectator.org/58731_sam-alito-civil-man/, 2023. január 17.
5 A SCOTUS ítéletei e tekintetben látványosan eltérnek pl. a francia alkotmánytanács lakonikus határozataitól. A francia testület óvakodik annak látszatától is, hogy a jogalkotó vagy a végrehajtó hatalom felségterületére tévedne.
6 Az amerikai alkotmány hatályos szövege: <https://www.govinfo.gov/content/pkg/CDOC-105sdoc11/pdf/CDOC-105sdoc11.pdf>. Kommentárokkal ellátott változatban: <https://tinylink.net/KiH54>, 2023. január 20. Az USA alkotmányának magyar fordítását az amerikai nagykövetség honlapjáról idézzük: <https://tinylink.net/WbJG9>, 2023. január 19. Ezek a szövegváltozatok az alkotmánykiegészítéseket is közlik.

élet mibenlétét érintik, amely pedig – Lábady Tamás és Tersztyánszky Ödön magyar alkotmánybírák halhatatlan megfogalmazásában – a ’jog számára transzcendens, hozzáférhetetlen.’⁷

A bírák tehát rendkívüli kihívás előtt álltak most, és a korábbi ügyekben is: a jog nyelvén, kizárólag az amerikai alkotmány alapján kellett határozniuk olyan kérdésekben, amelyekre ezekben nem találtak, nem találhattak egyértelmű választ, és amelyek elbírálása során a törvény elmosódó betűjét ki-ki a saját meggyőződése, világnézete fényénél tudja csak olvasni. Ehelyütt nem vállalkozhatom arra, hogy az ítélet filozófiai, etikai, politikai, szociológia és ki tudja, még milyen vonatkozásaira kitérjek. Az olvasó azonban így is érzékelhet majd valamit abból a sokszor elkeseredett vitából és mély megosztottságból, amely az amerikai társadalmat és közéletet jellemzi az abortusz kérdésében. Hozzátenném, hogy nem ez az egyetlen törésvonal: az emberi élettel és méltósággal kapcsolatos hasonló megosztottság áll fenn a halálbüntetéssel és a fegyverviselés korlátozásával vagy szabadságával kapcsolatos nézetek között. Tekintettel arra, hogy a világ első számú politikai, gazdasági és katonai hatalmáról van szó, az ottani polémikák alakulása, a konszenzus és a párbeszéd esetleges meggyengülése aligha marad következmények nélkül legalábbis a nyugati világ jogi és politikai kultúrájára nézve. Az antagonisztikusnak tűnő ellentét azonban nem csak a *pro life* és a *pro choice* álláspontok között feszül. A mélyben meghúzódó vita az amerikai államszerkezetről, az Egyesült Államok alkotmányának, az alkotmány értelmezésének természetéről is szól az ’originalisták’ és azok között, akik az alkotmányt – hogy ismét magyar párhuzamot vonjunk – Sólyom László ’láthatatlan alkotmány’ felfogásához hasonlóan élőnek tartják. Az ítélet maga éppen a fentiek miatt szorososan véve nem is az abortuszról és a vele járó morális és antropológiai, jogon túli dilemmákról szól; technikailag a bírák nem tettek mást, mint hogy az abortusz szabályozásának hatáskörét alkotmányos – szövetségi – szintről visszautalták az államok törvényhozásához.

2. A ROE V. WADE MINT A BÍRÓI AKTIVIZMUS PÉLDÁJA?

Mielőtt a tárgyra térnénk, idézzük föl a most hatályon kívül helyezett, keletkezése pillanatától élesen vitatott ítéletet. 1972-ben Jane Roe,⁸ két gyermekét egyedül nevelő anya meg akarta szakíttatni harmadik terhességét. A beavatkozást azonban a lakóhelye szerinti állam, Texas joga büntetni rendelte. Roe ezért pert indított az illetékes kerületi bíróságnál Henry Wade kerületi ügyész ellen, kérve a bíróságtól annak megállapítását, hogy Texas állam büntetőjogának abortuszt kriminalizáló rendelkezése sérti az Egyesült Államok alkotmányát. A felperes (*petitioner*) Roe a keresetét „valamennyi, hozzá hasonló helyzetben lévő nő nevében” nyújtotta be. A perbe a felperes oldalán egy házaspár és egy abortőr nőgyógyász orvos is beavatkozott. A kerületi bíróság a felperesek javára ítélt,

kimondva, hogy „a kilencedik alkotmánykiegészítés (*Ninth Amendment*) a tizennegyedik alkotmánykiegészítés révén védi az egyedülálló nőnek és házas személyeknek is azt a jogát, hogy eldöntsék, akarnak-e gyereket”; egyszersmind alkotmányellenesnek nyilvánította a texasi büntető törvénykönyv abortuszt tiltó tényállását. Wade ügyész ellenkérelme nyomán az ügy a Legfelsőbb Bíróság napirendjére került.⁹ A testület 1973. január 22-i ítéletével a felperesek javára ítélt, és megsemmisítette nemcsak a texasi, hanem vele együtt valamennyi olyan állami és szövetségi büntető jogszabályt, amely az abortuszt hasonló módon kriminalizálta, azaz legfeljebb az anya életének megóvását fogadta el a büntethetőséget kizáró okként. A legfőbb bírák úgy találták, hogy ezek a büntető jogszabályok sértik a megfelelő törvényes eljárásához az USA alkotmányának¹⁰ tizennegyedik alkotmánykiegészítésében biztosított jogot (*Due Process Clause*). Az alkotmánynak ezek a rendelkezései – álláspontjuk szerint – az illetéktelen állami beavatkozástól védik a magánszférát. A zavartalan magánélet joga – amelynek a Roe-ítélet szerint része az abortuszhoz való jog is – olyan erős, hogy azt állami törvényhozás nem írhatja fölül. Az ítélet nem zárta ki ugyanakkor azt sem, hogy az államok bizonyos feltételekkel és keretek között szabályozzák vagy akár korlátozzák a nő szabad választását. A *Roe v. Wade* elismerte, hogy az államnak érdeke fűződik az anya egészségének és a benne fogant ’életpotenciál’ (*potentiality of life*) megóvásához. Ezért az ítélet maga vállalkozik arra, hogy az abortuszt kérő nő és az állam (nem a magzat!) érdekei között egyensúlyt találjon, és az államok számára kijelölje a szabályozással szemben támasztott követelményeket, tartalmi kereteket.

A Roe-ítélet által felállított rendszerben tehát a terhesség első trimeszterében semmilyen állami akarat nem érvényesülhet a nő választásával szemben: a magzat kihordásáról vagy a terhesség megszakításáról a várandós nő saját orvosával konzultálva szabadon dönthet. A második trimeszterben az állam a nő egészségének védelme érdekében, és csakis ezért szabályozhatja az abortusz jogi és szakmai feltételeit. Körülbelül a harmadik trimeszter elején, a magzat életképességének (*viability*) megjelenésével áll elő az a helyzet, amelyben az államnak már a potenciális élet megmaradásához és egészségéhez is fűződik érdeke. Ez megalapozza azt, hogy az állam szabályozza, vagy éppen korlátozza az abortuszhoz történő hozzáférést, de ezekben az esetekben is meg kell engednie, ha ezt az anya életének és egészségének megóvása szükségessé teszi.¹¹ Az ítéletet a testület 7:2 arányban hozta meg.

A Roe-ítélet elismeri, hogy az abortuszhoz fűződő jog nem szerepel az alkotmányban, és abból nem is vezethető le közvetlenül. Sőt, azt is megjegyzi, hogy még a magánélethez fűződő jogot sem kodifikálja a szöveg. (A *privacy* szó nem fordul elő sem az alapszövegben, sem az alkotmánykiegészítésekben.) E jog mint alkotmányos jog elismerését nem is erre, hanem a SCOTUS korábbi esetjogára alapozza. Ez ugyanis az évek

⁷ Lábady Tamás és Tersztyánszky Ödön alkotmánybírák párhuzamos indoklása az Alkotmánybíróság 23/1990. (X. 31.) AB határozatához.

⁸ Fiktív név.

⁹ 410 U. S. 113 (1973) 120–122.

¹⁰ Az amerikai alkotmány és alkotmánykiegészítéseinek magyar fordítását lásd BÓDY–URBÁN (szerk.): *Szövegyűjtemény az Amerikai Egyesült Államok történetéhez*. Dialóg Campus, Budapest–Pécs, 2001, 479–495. https://btk.ppke.hu/uploads/articles/1557493/file/USA%20alkotma%CC%81ny_magyar_PKjav.pdf, 2023. március 13.

¹¹ 410 U. S. 113 (1973) 163–164; 164–165.

során a tizennegyedik és más alkotmánykiegészítéseket¹² is úgy értelmezte, hogy azok az államok és a szövetségi állam szükségtelen beavatkozásától védik az egyént. A Legfelsőbb Bíróság alkotmányértelmezése fokozatosan terjesztette ki a szabad magánélethez fűződő jogok védelmét a házasság egyes vonatkozásaira,¹³ az élet továbbadásának,¹⁴ a családi kapcsolatok,¹⁵ valamint a fogamzásgátlás,¹⁶ a gyermeknevelés és az oktatás¹⁷ egyes kérdéseire. A Legfelsőbb Bíróság saját precedenseire építve, és az abban foglalt szabadságértelmezést tovább tágítva elsősorban azzal indokolta határozatát, hogy az állapotos nőre 'rákényszeríteni' a szülést és az azzal járó terheket szükségtelen és indokolatlan fizikai és mentális károkat okozhat; mindez pedig az állam részéről igazolhatatlan beavatkozást jelentene a nő magánéletébe. A testület úgy vélte, hogy a tizennegyedik alkotmánykiegészítés, vagy akár a perben korábban eljáró, és a felperes javára ítéelő kerületi bíróság által hivatkozott kilencedik alkotmánykiegészítés egyaránt elég tág ahhoz, hogy beferjen alá az abortuszhoz fűződő alkotmányos jog.¹⁸

3. AZ ÚJ STATUS QUO FELÜLVIZSGÁLATA ÉS MEGERŐSÍTÉSE

Az első komolyabb kihívást az új, *pro choice* status quo ellen a Casey-ügy jelentette, amelyet a Legfelsőbb Bíróság 1992-ben bírált el.¹⁹ A per tárgyát itt Pennsylvania állam abortusztörvényének²⁰ öt rendelkezése képezte:

1. Kötelező, előzetes tájékoztatás (*informed consent*). Az abortuszt kérő nőnek írásban bele kell egyeznie a műtétbe, miután legalább 24 órával előtte tájékoztatják őt annak mibenlétéről a megalapozott döntés érdekében.
2. Kiskorú nevében az előbbi jognyilatkozatot az erre jogosult nagykorú hozzátartozó teheti meg, de szükség esetén a bíróság pótolhatja.
3. Főszabály szerint a férjzett nőnek írásban nyilatkoznia kell arról, hogy férjét az abortusztól tájékoztatta.
4. Orvosi szükséghelyzetre vonatkozó szabályok, amelyek értelmében az előző rendelkezések alól felmentés adható.
5. Az abortuszt elvégző egészségügyi intézmény információszolgáltatási kötelezettségére vonatkozó szabályok.

Az említett rendelkezéseket néhány abortuszklinika és orvosok egy csoportja támadta meg az illetékes kerületi bíróság (*District Court*) előtt, hogy állapítsa meg ezek alkotmányellenességét. Az első fokon eljáró bíróság mind

az öt rendelkezésre nézve helyt adott a keresetnek, megtiltva alkalmazásukat. A fellebbviteli bíróság (*Court of Appeals*) csak a férj értesítésének kötelezettségét tartotta alkotmányba ütközőnek, a többi feltételt helyben hagyta. Ezek után következett a Legfelsőbb Bíróság előtti eljárás. A felperesek itt egészen pontosan azzal érveltek, hogy a legfőbb bírák csak akkor tarthatnák hatályban az inkriminált pennsylvaniai rendelkezéseket, ha egyszermind hatályon kívül helyeznék a saját korábbi, *Roe v. Wade* ítéletüket. A testület végül helyben hagyta a *Roe*-ítélet három alapvető tételét. Egyrészt megerősítette, hogy a várandós nőnek a magzat életképessége előtt joga van szabadon eldöntenie, hogy megszüli-e, ha pedig abortuszért folyamodik, akkor az állam 'illetéktelen' beavatkozásától ne kelljen tartania. Másrészt az életképes magzatok tekintetében az államnak hatásköre van arra, hogy az abortuszt korlátozza, feltéve, hogy megfelelő kivételt enged az anya életét vagy egészségét fenyegető terhesség esetére. A harmadik elem az az elv, amelynek értelmében az államnak a terhesség kezdetétől fogva legitim érdeke fűződik mind az anya, mind az esetleg gyerekké váló magzat egészségének óvásához.²¹

A Casey-ítélet épített a *stare decisis* doktrínájára, azaz az angolszász jogban különösen erős precedenselvre, amelyet a jogbiztonság sarokkövének tekint. A Casey-ítélet arra a következtetésre jutott, hogy az abortusz választásának szabadsága a *Roe*-ítélet óta eltelt időben beépült a társadalmi várakozásokba, a férfiak és – különösen – a nők döntéseibe, hozzájárulva az utóbbiak társadalmi és gazdasági életben való egyenlő részvételének kibontakozásához.²² Az ítélet az abortusz szabadságához fűződő jogot és az illetéktelen állami beavatkozás tilalmát egyebek között a személyes autonómiához (*personal autonomy*) és a testi épséghez (*bodily integrity*) fűződő jog analógiájával szemlélteti. Amint az államnak nincs, vagy csak korlátozott joga van valamely gyógykezelést rákényszeríteni a jogalanyra, vagy a kezelés visszautasítását a jogalany által megtiltani, ugyanígy nincs hatásköre arra sem, hogy teljes egészében felülírja a terhesség megszakításával vagy végigvitelével kapcsolatos személyes döntést.²³

A testület azonban bizonyos mértékig korrigálta a *Roe*-ítéletet. Jóllehet az önálló életképesség beálltát mint alkotmányjogilag releváns jogi tény kritériumát megtartotta, azt elismerte, hogy időközben ennek időpontja az orvoslás fejlődésének köszönhetően korábbra tevődött. A *Roe*-ítélet trimeszteres felosztását tehát elvetette, és kizárólag az önálló magzati életképességben határozta meg azt a pontot, amelyen túl az állam legitim érdeke olyan erőssé válik, hogy korlátozhatja a szabad választást.

4. AZ INGA VISSZAFELÉ INDUL

Amint már említettem, a *Roe v. Wade* ítélet és a rá épülő esetjog éles viták kereszttüzében állt kezdettől fogva. A közvéleményt a téma polarizálta. A *pro life* álláspont – tekintettel arra, hogy a magzatot embernek és ezért jogalanynak tekinti – talán kevesebb változáson ment keresztül. Ellenben a *pro choice* tábor,

12 A tizennegyedik alkotmánykiegészítés 1. § egyebek között az alábbiakat tartalmazza: „Egyetlen állam sem hozhat vagy alkalmazhat olyan törvényt, mely csorbítja az Egyesült Államok polgárait megillető előjogokat vagy mentességeket; egyetlen állam sem foszthat meg valakit életétől, szabadságától vagy tulajdonától megfelelő törvényes eljárás nélkül; és egyetlen állam sem tagadhatja meg a törvények nyújtotta egyenlő jogvédelmet a joghatósága alatt élőkől.”

13 *Loving v. Virginia*, 388 U. S. 1, 12 (1967).

14 *Skinner v. Oklahoma*, 316 U. S. 535, 541–542 (1942).

15 *Prince v. Massachusetts*, 321 U. S. 158, 166 (1944).

16 *Eisenstadt v. Baird*, 405 U. S. 453–454; 460, 463–465.

17 *Pierce v. Society of Sisters*, 268 U. S. 510, 535 (1925).

18 410 U. S. 113 (1973).

19 *Planned Parenthood Of Southeastern Pennsylvania et al. v. Casey, Governor of Pennsylvania, et al.* No. 91–744. 505 U. S. 833 (1992). <https://supreme.justia.com/cases/federal/us/505/833/case.pdf>, 2023. február 13.

20 Pennsylvania Abortion Control Act 1982.

21 505 U. S. 844–869 (1992).

22 505 U. S. 855–856 (1992).

23 505 U. S. 857–859 (1992).

amely nagyrészt – de nem teljesen – egybeesik a demokrata vagy inkább liberális szavazókkal – egyre harciasabban védte az abortusz alkotmányos jogát, és az ennek végső biztosítékát jelentő Roe-ítéletet. A demokrata *mainstream* által képviselt álláspont sokáig a Bill Clinton elnök által bevezetett formula volt: „Az abortusz legyen biztonságos, legális és ritka.” Ezzel a politikai centrumban viszonylag sokan tudtak azonosulni. A hármas jelszóból azután az évek során a 'ritka' kikopott: a 2016-os elnökválasztási kampányban Hillary Clinton demokrata jelölt már e nélkül használta,²⁴ mert érzékelte szavazótábor hangulatváltozását: a *pro choice* aktivisták és a feministák újabb nemzedéke szemében a művi terhességmegszakítás már nem szükséges rossz, hanem vívmány.

Mindez reakció volt a reakcióra: a jellemzően *pro life* republikánusok²⁵ ugyanis a 2010-es időközi választásokon megerősödtek, és jó pár tagállam törvényhozásában többséget szerezve pénzügyi és jogi eszközökkel korlátozták az abortuszklinikák működését. 2011 és 2017 között Arizona, Kentucky, Ohio és Texas abortuszklinikáinak fele bezárt. 2020-ban az államokat alkotó megyék 89 százalékában nem működött ilyen intézmény,²⁶ ami megnehezítette az abortuszhoz való hozzáférést, főként a kevésbé tehető nők számára. A változás radikalizálta az abortuszpártiakat, akik aggodalommal figyelték, hogy az inga visszafelé indul.

5. MISSISSIPPI: A FORDULAT KEZDETE

Amint a bevezetőben már írtam, a SCOTUS itt bemutatott ítéletének tárgya Mississippi államnak a magzati életkorról szóló törvénye²⁷ volt. Ennek már preambuluma elárulja, miként vélekedik a jogalkotó az elektív terhességmegszakításról, naturalista részletességgel leírva a 'barbár', anyára 'veszélyes', az orvosi hivatásra nézve 'lealacsonyító' (*demeaning*) beavatkozást. Majd úgy rendelkezik, hogy „orvosi vészhelyzet vagy súlyos magzati rendellenesség esetét kivéve senki nem végezhet szándékosan vagy tudatosan [...] vagy idézhet elő abortuszt egy meg nem született emberi lényen”, ha annak magzati életkorát tizenöt hétnél magasabbnak határozták meg.²⁸ Ezt a jogszabályt a Jackson Women's Health Organization abortuszklinika megtámadta egy szövetségi kerületi bíróság

előtt azon az alapon, hogy az sérti a SCOTUS vonatkozó eset-jogát, különösen a *Roe v. Wade* és a *Planned Parenthood of Southeastern Pa. v. Casey* ügyekben hozott ítéletekkel. A kerületi bíróság nekik adott igazat, azzal indokolva döntését, hogy a 15 hetes abortuszkorlátozás ellentétes a Legfelsőbb Bíróság esetjogával, amelynek értelmében az államok nem fogadhatnak el a magzati életképes kor előtti terhességmegszakítást tiltó jogszabályt. Az Ötödik Körzet Fellebbviteli Bírósága²⁹ megerősítette az ítéletet. Ezek után Thomas E. Dobbs egészségügyi dolgozó azzal a kérelemmel fordult a Legfelsőbb Bírósághoz, hogy védje meg a törvényt; indokolása szerint a SCOTUS annak idején a két korábbi ügyben tévesen döntött, ezért a magzati életkorról szóló mississippi törvény nem alkotmányellenes. Arra a kérdésre kért választ a legfőbb bírától, hogy „minden, a magzati életképes kor előtti elektív terhességmegszakításra vonatkozó tilalom alkotmányellenes-e”³⁰

6. AZ ABORTUSZ ALKOTMÁNYOS VÉDELMEK VÉGE

A SCOTUS helyt adott Dobbs keresetének, valamint hatályaon kívül helyezte a fellebbviteli bíróság ítéletét, és új eljárást rendelt el.³¹ Megállapította, hogy az USA alkotmánya nem tartalmazza az abortuszhoz való jogot. Ezzel merészen fölülbírálta saját korábbi, precedens értékű ítéletét a *Roe v. Wade* ügyben, és visszaadta az államoknak azt a hatáskört, hogy maguk szabályozzák a művi terhességmegszakítást. Az ítélet annyiban is rendkívüli tehát, hogy a testület saját korábbi esetjogának megváltoztatásával jár. Nézzük, hogy jutott el idáig a Legfelsőbb Bíróság.

Az ítélet a probléma erkölcsi jellegének vizsgálatával indít. Megállapítja, hogy a kérdés élesen megosztja az amerikai társadalmat. Vannak, akik szenvedélyesen hisznek abban, hogy az emberi személy a fogantatással jön létre, és az abortusz egy ártatlan élet kioltásával egyenértékű. Mások ugyanilyen szilárd meggyőződéssel vallják, hogy az abortusz bármilyen jogi szabályozása sérti a nők saját testük feletti rendelkezésének jogát és akadályozza őket a teljes társadalmi egyenlőség kivívásában. Egy harmadik – heterogén – csoportba pedig azok tartoznak, akik szerint az abortusz bizonyos feltételek mellett és korlátok között megengedhető. 1973-ban harminc államban az abortusz teljes tilalom alá esett, míg a többi tagállamban a megelőző néhány évben már megkezdődött a liberalizáció. Ennek a politikai folyamatnak vetett hirtelen véget a Roe-ítélet. Itt a Dobbs-ítélet merész fordulattal a liberalizációt nevezi restrikciónak: szerinte ugyanis azzal, hogy az abortusz szabályozásának jogát korlátozta, nem jogot terjesztett ki, hanem jogot vont el, mégpedig az államoktól, amikor az állami – liberális és restriktív – abortusztörvényeket egyaránt megsemmisítette.³²

24 Caitlin FLANAGAN: Losing the Rare in 'Safe, Legal, and Rare'. *The Atlantic*, Dec. 6, 2019. <https://www.theatlantic.com/ideas/archive/2019/12/the-brilliance-of-safe-legal-and-rare/603151/>, 2023. március 14. Anna NORTH: How the abortion debate moved away from „safe, legal, and rare”. *Vox*, October 18, 2019. <https://www.vox.com/2019/10/18/20917406/abortion-safe-legal-and-rare-tulsi-gabbard>, 2023. március 14.

25 A kifejezés pontatlan. A republikánus szavazók között ugyanis magas a halálbüntetés és a korlátlan lőfegyvertartás híveinek száma. A 'pro life' republikánusok' szókapcsolat talán oximoron? A szelektív felhőborodás esetével állunk szemben, ahogyan – fordított előjellel – általában a demokratáknál is.

26 Guttmacher Institute, Data Center. <https://data.guttmacher.org/states/table?state=US&topics=58&dataset=data>, 2023. március 14.

27 *Gestational Age Act*. A megjelölés tulajdonképpen a 2018 *Mississippi Code* 41. címének egyik alfejezetére utal, és általában így idézik: Miss. Code §41-41-191. (2018). <https://law.justia.com/codes/mississippi/2019/title-41/chapter-41/gestational-age-act/section-41-41-191/>, 2023. október 16. A *Mississippi Code* az állam törvényhozása által elfogadott törvények folyamatosan változó gyűjteménye, kompilációja. Mississippi alkotmányként is fölfogható.

28 Miss. Code §41-41-191. (2018) (4) (b).

29 Court of Appeals for the Fifth Circuit.

30 'all pre-viability prohibitions on elective abortions are unconstitutional' 597 U. S. ____ (2022) 8.

31 597 U. S. ____ (2022) 79. A nagyon rövid rendelkező rész a többségi vélemény végén szerepel. Ezt követik az esetleges a mellékletek, majd a párhuzamos vélemények és indokolások, különvélemények.

32 597 U. S. ____ (2022) 1-2.

A bírák most is először azt vizsgálták, amit minden hasonló esetben: ha az alkotmány kifejezetten nem kodifikálja az abortuszhoz való jogot, akkor vajon levezethető-e annak szövegéből, különösen az 1868-ban elfogadott tizennegyedik alkotmánykiegészítésből. Még konkrétan: a szabadság (*liberty*) ott megjelenő védelméből, amely a polgárokat még az államokkal szemben is megilleti, következik-e az abortuszhoz való jog. A *Roe v. Wade* a jogalapot a magánszféra sérthetlenségében, az 1., 4., 5., 9. és 14. alkotmánykiegészítésekben foglalt jogok kombinációjával vélte megtalálni – hiszen, mint már említettük, a *privacy* fogalma nem szerepel az amerikai alkotmányban, így annak védelme is legfeljebb értelmezés révén lehetséges. A *Southeastern Pa. v. Casey* ügyben a SCOTUS ezt az érvelést már nem is védte meg, hanem egyedül a tizennegyedik alkotmánykiegészítésre, azon belül is a megfelelő törvényes eljárás követelményére (*Due Process Clause*) alapozta ítéletét. A bírák konfrontálódtak azzal a nézettel is, amelyet néhány *amicus curiae* fogalmazott meg. Ez az abortuszhoz való jogot a nemi diszkriminációnak a tizennegyedik alkotmánykiegészítésben foglalt tilalmából (*Equal Protection Clause*) vezeti le. A testület megállapította, hogy ezt az érvelést a Legfelsőbb Bíróság már korábbi ítéleteiben sem használta föl; a nemi diszkrimináció tilalma ugyanis logikailag sem kerülhet szóba akkor, amikor a vita tárgyat képező orvosi beavatkozást *per definitionem* csak nőknél lehet végrehajtani.³³

A SCOTUS ezek után figyelmét a megfelelő törvényes eljárás követelménye felé fordította, mint amely a *Casey*-ítélet szerint megalapozza az abortuszhoz fűződő alanyi jogot. A Legfelsőbb Bíróság korábbi döntései szerint a megfelelő törvényes eljárás alkotmányos elve az anyagi jogok két csoportját védelmezi. Ezek egyikét az első nyolc alkotmánykiegészítés által explicite garantált jogok alkotják. A másik csoportba azok tartoznak, amelyeket alapvetőnek tartanak annak ellenére is, hogy sehol nem jelennek meg szövegszerűen az alkotmányban. Annak eldöntéséhez, hogy valamely jog e két kategória valamelyikébe tartozik-e, azt kell megvizsgálni, vajon „mélyen gyökerezik-e történelmünkben és hagyományunkban” és „elengedhetetlen-e a nemzet rendezett szabadsága (*ordered liberty*) szempontjából”³⁴

Az ítélet szövege itt pillanatnyi filozófiai kitérőt tesz a szabadság fogalmának mibenlétéről. Idézi Abraham Lincoln elnököt, aki szerint szavakban mindenki a szabadság híve, de ugyanaz a szó más és mást jelent mindnyájunk számára.³⁵ Ennél is meglepőbb, hogy egy nem amerikai gondolkodót, az orosz születésű oxfordi politikafilozófus Isaiiah Berlint is segítségül hívja, aki szerint az eszmetörténetben a szabadság fogalmának kétszáz különböző jelentését katalogizálták.³⁶ A kérdés az, hogy mit ért a tizennegyedik alkotmánykiegészítés szabadság alatt. Az ítélet itt sietve megelőlegezi a végkövetkeztetést, és kimondja, hogy a tizennegyedik alkotmánykiegészítés nem védi az abortuszt.³⁷

A SCOTUS esetjoga korábban vonakodott attól, hogy védelemben részesítsen olyan jogot, amely nem szerepel az alkotmány szövegében.³⁸ Az abortuszhoz való jog egészen a XX. század második feléig ismeretlen volt az amerikai államok vagy a szövetségi állam jogában, és a jogtudomány sem szorgalmazta elismerését. A *Roe v. Wade* ügyet közvetlenül megelőző időkhöz egyetlen állami vagy szövetségi bíróság sem ismerte el. Ellenkezőleg: az abortuszt hosszú ideig minden egyes állam joga bűncselekményként kezelte. Előbb a *common law* büntette ezt a beavatkozást, legalábbis a terhesség előrehaladottabb szakaszaiban, vagy akár a már mozgó, biztosan élő magzat (*quick fetus*) esetében. Ám egyes jogtörténészek – különösen a *common law* kútfőinek számító Bracton, Coke, Hale és Blackstone – szerint az ezt megelőző stádiumban is jogellenes cselekménynek számított, és ha az anya belehalt, akkor az abortőr emberölésért felelt, mert bár nem az anyát akarta megölni, szándéka maliciózus, egy élet kioltására irányult. A XIX. század folyamán azután az írott jog is alapvetően kriminalizálta a művi terhességmegszakítást. A tizennegyedik alkotmánykiegészítés elfogadásának évében (1868) az államok kétharmada rendelkezett olyan jogszabállyal, amely az abortuszt bűncselekményként kezelte.³⁹ Az 1950-es évek végére pedig az abortuszt kriminalizáló államok száma és aránya tovább nőtt: négy állam és Washington D.C. kivételével minden államban, a terhesség bármely szakaszában büntetendő cselekménynek számított, hacsak az anya életének megmentése vagy megóvása szükségessé nem tette – amint ezt maga a *Roe v. Wade* ítélet is elismerte.⁴⁰ Egyébként sem egészen az számít, vajon az államok büntetőjogilag szankcionálták-e az abortuszt, hanem legalább ennyire az, hogy *volt-e hatáskörüik* szankcionálni – ezt pedig korábban senki nem vonta komolyan kétségbe.⁴¹

Az abortusz jogellenessége körüli csaknem teljes konszenzus egészen a *Roe v. Wade* napjáig fennállt. Az alperes (*respondent*) ezzel szemben azt állította, hogy a történeti érvelés irreleváns – a SCOTUS mostani ítélete viszont éppen arra az álláspontra helyezkedett, hogy alanyi jogot saját hagyományai, azaz esetjoga alapján csak akkor lehet védelemben részesíteni, ha az adott jog vagy az alkotmány szövegében szerepel, vagy legalább történetileg beágyazódott a joggyakorlatba. Ez pedig az abortuszhoz fűződő 'jogról' nem mondható el. Az abortuszt megengedhetőnek, a hozzá fűződő jogot tételező ítéletek és tudományos nézetek csak röviddel a *Roe*-ítélet előtt kezdtek megjeleníteni.⁴²

A Legfelsőbb Bíróság végül azt vizsgálta, hogy az abortuszhoz fűződő jog nem lehet-e része valamilyen szélesebb jognak, analógiát, illetve precedenst keresve e tézis esetleges alátámasztására. A *Roe*-ítéletet lényegében helybenhagyó *Casey*-ítéletben a Legfelsőbb Bíróság arra az álláspontra helyezkedett, hogy a „szabadság középpontjában az egyénnek az a joga áll, hogy a létezésről, a világmindenségről és az emberi életről saját elképzelését kialakíthassa”. Ennek része annak állami beavatkozástól, kényszertől mentes eldöntése, hogy mely attribútumokat tekint valaki az emberi személyre nézve

33 597 U. S. ____ (2022) 10–11.

34 *Timbs v. Indiana*, 586 U. S.; 597 U. S. ____ (2022) 12.

35 Address at Sanitary Fair at Baltimore, Md. (Apr. 18, 1864), reprinted in 7 *The Collected Works of Abraham Lincoln* 301 (R. Basler ed. 1953). 597 U. S. ____ (2022) 13.

36 Isaiiah BERLIN: *Two Concepts Of Liberty. Four Essays On Liberty*, Oxford University Press, 1969, 118–172., 597 U. S. ____ (2022) 14.

37 597 U. S. ____ (2022) 15.

38 *Collins v. Harker Heights*, 503 U. S. 115, 125.

39 597 U. S. ____ (2022) 23.

40 410 U. S., at 139.; 597 U. S. ____ (2022) 24.

41 597 U. S. ____ (2022) 16–18.

42 597 U. S. ____ (2022) 25.

konstitutívna; egyszerűen fogalmazva mindenkinek szabadságában áll eldönteni, hogy az emberi személynek milyen feltételeknek kell eleget tennie ahhoz, hogy annak lehessen, illetve kelljen tekinteni.⁴³ Ha ezt a tételt következetesen végigvisszük, akkor annak ernyője alá akár az illegális kábítószerhasználat, a prostitúció és más efféle is beférne – ám a saját személyes elképzeléshez és ennek hangoztatásához való jog nem keletkezett minden esetben jogot arra, hogy az adott elképzelést tettekre is lehessen váltani. A szöveg itt ismét visszatér a 'rendezett szabadság' több legfelsőbb bírósági ítéletben is fontos szerepet játszó fogalmára, amely korlátokat állít, és amelynek segítségével egymásnak ellentmondó érdekek között demarkációs vonalak húzhatók. A Roe- és a Casey-ítélet esetében a bírák két különböző, egymásnak ellentmondó érdek között keresendő egyensúly elképzeléséből indultak ki, és alapították erre ítéletüket. Ezek szerint szemben áll egymással a terhességmegszakítást kérő nő joga egyfelől, másfelől annak érdekei, amit ők 'potenciális életként' (*potential life*) határoztak meg. A mostani ítélet szerint azonban semmi nem szól az ellen, hogy ezt az egyensúlyt az egyes államok máshol találják meg; más szóval az államok törvényhozóitól ezt a hatáskört nem lehet elvonni. Az abortuszhoz fűződő esetleges jog annyiban különleges, hogy gyakorlása annak az elpusztításával járna, amit a *Roe v. Wade* 'potenciális életnek',⁴⁴ a mississippi állami törvény pedig 'meg nem született emberi lénynek' (*unborn human being*) nevez.

A Dobbs-ítélet itt veti el a Roe- és Casey-ítéletben az abortuszjogot megalapozni vélt analógiákat is. Arról van ugyanis szó, hogy a Legfelsőbb Bíróság korábbi ítéletei elismertek bizonyos jogokat, amelyeket a Roe- és a Casey-ügyben ítélkező bírák hasonlóknak vélték: a vegyes 'fajú' házasság;⁴⁵ a rabok házasságkötéshez való joga szabadságvesztés ideje alatt;⁴⁶ a fogamzásgátló eszközökhöz hozzáférés joga;⁴⁷ a sterilizáció megtagadásának joga;⁴⁸ a sebészeti beavatkozás vagy gyógyszeres kezelés visszautasításának joga.⁴⁹ Az alperesek és a mellettük beavatkozó *solicitor general*⁵⁰ analógiaként bevontak még az érvélsbe két Casey-ügy utáni ítéletet, amelyekben a SCOTUS a szexuális kapcsolat létesítésének szabadságához,⁵¹ illetve az azonos neműek házasságkötéséhez⁵² fűződő jogot ismerte el.⁵³ A mostani ítéletében azonban a testület éles különbséget állapít meg: az itt említett jogok egyikének elismerése során sem vetődött föl egy életpotenciál (ahogyan a Roe- és a Casey-ítélet nevezi) vagy egy meg nem született

élet (ahogyan a mississippi törvény hívja) kioltásának engedélyezése. Az erkölcsi dilemma az abortusz esetében sokkal élesebb annál, semmint hogy a segítségül hívott jogok analógiaként szolgálhatnának. Ebből következik ugyanakkor az is, hogy a Legfelsőbb Bíróság jelenlegi, az abortuszhoz fűződő alkotmányos jogot hatályon kívül helyező ítélete nem ássa alá e jogokat – közli mintegy megnyugtatóan a szöveg.⁵⁴

7. STARE DECISIS – DE NEM BÁRMI ÁRON

A Legfelsőbb Bíróságnak ezen a ponton el kellett számolnia az angolszász jogban erős *stare decisis* elvével. Ennek lényege, hogy azonos vagy hasonló tényállásra, azonos vagy hasonló tárgyú keresetre a bíróságnak akárhányszor azonos, vagy hasonló választ kell adnia. Az ítélet a testület saját precedenseinek elemzésével oldja meg a problémát. Hivatkozik olyan ítéletekre, amelyek megerősítették a *stare decisis* érvényességét, mint amelynek létjogosultságát a jogbiztonság igénye és a bírói önkény (*judicial hubris*) megelőzésének jogos igénye adja.⁵⁵ Ezzel szemben azt is megállapítja, hogy ennek az elvnek érvényessége és alkalmazhatósága sem feltétlen. A leggyengébb lábakon éppen azokban az ügyekben áll, amikor a testület az alkotmányt értelmezi. A SCOTUS – szójátékkal élve – bőven talált precedenst a precedenstől való eltérésre saját esetjogában. Ezek közül hármat idéztek most föl a bírák.⁵⁶

A *Brown v. Board of Education* ügyben a Legfelsőbb Bíróság 1954-ben hatályon kívül helyezett hét (!) korábbi, *Plessy v. Ferguson* ítéletében alkalmazott *separate but equal* (külön, de egyenlőként) elvet,⁵⁷ amely a faji szegregációt szentesítette.⁵⁸ Egy 1937-es ítéletében⁵⁹ a Legfelsőbb Bíróság saját korábbi precedenseit megdöntve határozott úgy, hogy mégis alkotmányos a nők számára megállapított minimálbér. Az addigi esetjog ugyanis, különösen az ötödik alkotmánykiegészítésben foglalt megfelelő törvényes eljárás követelménye⁶⁰ alapján következetesen védelmezte az egyéni szabadságjogokat az állami és szövetségi egészségügyi és népjóléti jogalkotással szemben. Végül a *West Virginia Bd. of Ed. v. Barnette* ítéletben a testület kimondta, hogy az állami iskolák tanulóit nem kötelezhetők az amerikai zászló előtti tisztelgésre,

54 597 U. S. ____ (2022) 32.

55 *Kimble v. Marvel Entertainment, LLC*, 576 U. S. 446, 455.; *Payne v. Tennessee*, 501 U. S. 808, 827.

Agostini v. Felton, 521 U. S. 203, 235.

56 *Brown v. Board of Education*, 347 U. S. 483, 491.

57 A Legfelsőbb Bíróság 1896-ban egy louisianai törvénynek azon rendelkezése tárgyában döntött, amelynek értelmében a fehér és fekete bőrű utasoknak egyenlő, de elkülönített szolgáltatást kellett biztosítani a vonatokon (Louisiana's Separate Car Act, 1890). A jogvita úgy keletkezett, hogy egy Homer Plessy nevű afroamerikai utas megtagadta, hogy a feketék számára fenntartott vasúti kocsiába üljön. A SCOTUS úgy ítélte, hogy a törvény nem alkotmányellenes, mivel „pusztán jogi megkülönböztetést jelent” a fehérek és a feketék között. <https://www.britannica.com/event/Plessy-v-Ferguson-1896/Majority-opinion>, 2023. augusztus 22. *Plessy v. Ferguson*, 163 U. S. 537 (1896) <https://supreme.justia.com/cases/federal/us/163/537/>, 2023. augusztus 22.

58 *Brown*, 347 U. S., at 491. Idézi: 597 U. S. ____ (2022) 40.

59 *West Coast Hotel Co. v. Parrish*, 300 U. S. 379 (1937) Az ítéleten a roosevelti *new deal* szellemének hatása érződik.

60 Az ötödik alkotmánykiegészítés a szövetségi, a tizennegyedik az állami jogalkotóval szemben fogalmazza meg a megfelelő törvényes eljárás követelményét.

43 *At the heart of liberty is the right to define one's own concept of existence, of meaning, of the universe, and of the mystery of human life. Beliefs about these matters could not define the attributes of personhood were they formed under compulsion of the State.* Casey, 505 U. S., at 851.; Idézi: 597 U. S. ____ (2022) 30.

44 Roe, 410 U. S., 150.

45 *Loving v. Virginia*, 388 U. S. 1 (1967).

46 *Turner v. Safley*, 482 U. S. 78 (1987).

47 *Griswold v. Connecticut*, 381 U. S. 479 (1965); *Eisenstadt v. Baird*, 405 U. S. 438 (1972); *Carey v. Population Services Int'l*, 431 U. S. 678 (1977).

48 *Skinner v. Oklahoma ex rel. Williamson*, 316 U. S. 535 (1942).

49 *Winston v. Lee*, 470 U. S. 753 (1985); *Washington v. Harper*, 494 U. S. 210 (1990); *Rochin v. California*, 342 U. S. 165 (1952).

50 A Legfelsőbb Bíróság előtti eljárásban a szövetségi államot képviseli. A legfőbb ügyész/igazságügyi miniszter (*Attorney General*) 'párja'.

51 *Lawrence v. Texas*, 539 U. S. 558 (2003).

52 *Obergefell v. Hodges*, 576 U. S. 644 (2015).

53 597 U. S. ____ (2022) 31.

ha ez őszinte meggyőződésüket sérti.⁶¹ A Barnette-ítélet azért emelkedik ki a sorból, mert semmilyen körülmény nem változott a Legfelsőbb Bíróság által felülvizsgált ítélet óta eltelt időszakban azon kívül, hogy a testület felismerte, hogy korábbi döntése súlyos tévedés volt.⁶²

A SCOTUS az idők folyamán kidolgozta azokat a szempontokat, amelyek alapján eldönthető, vajon egy adott, precedens erejű ítéletet meg lehet-e változtatni.

A legfőbb bírák jelen esetben öt szempontot vizsgálva találták úgy, hogy indokolt lehet a vonatkozó precedens felülbírálni.

1. *A bíróság tévedése.* A Roe-ítéletben a Legfelsőbb Bíróság súlyosan tévedett, és határozata szembement az alkotmánnyal, hasonlóan a hírhedt Plessy-ítélethez. A jelen esetben a testület úgy találta, hogy a Casey-ítélet a Roe-ítélet tévedését állandósította, amikor a bírák az abortusz kapcsán folyó országos vitában mindkét táborra szólították fel, hogy egymás között találjanak megoldást, azaz a labdát a jogalkotó térfelére pattintotta vissza. Ezzel azonban akarva, nem akarva győztesé nyilvánította az egyik felet, amennyiben a másik – *pro life* – oldal elől elzárta azt a legitim lehetőséget, hogy az állami törvényhozásban többséget szerezve megpróbálja az adott államot a magzati élet pártjára állítani és ennek megfelelő törvényeket elfogadtatni. Azzal, hogy a bíróság elvitatta az államok hatáskörét erre nézve, korlátozta a demokratikus döntéshozatalt.⁶³

2. *Az indokolás minősége.* A mostani ítélet számos fogyatékoságot azonosított a precedens ítéletekben. A *Roe v. Wade* sem írott, sem bírói joggal nem tudta alátámasztani, miért kényszerít rá egy egész országra olyan részletes szabályokat, amelyeket kidolgozni a jogalkotó feladata lenne, figyelmen kívül hagyva a korábbi jogalkotói és jogalkalmazói kvázi konszenzust, amely az abortuszt általában nem jogellenesnek tekintette. A Roe-ítélet például önkényesen három trimeszterre osztotta a terhesség idejét, különböző szabályok alá rendelve őket. Széles merítéssel választott precedenseket, hogy azokkal kimutassa a 'személyes magánszférához való alkotmányos jog' (*right of personal privacy*) létét, amelynek lényegéhez tartozik, hogy a jogalany kormányzati beavatkozástól mentesen tudjon személyes döntéseket hozni a saját életéről. Ám a hivatkozott precedensek egyike alapján sem lehetett figyelemmel lenni arra a különleges helyzetre, amelyben egy 'potenciális élet' sorsa forog kockán; azaz az akkor hivatkozott precedensek irrelevánsak és ezért súlyos érvelési hibának minősíthetők. Az 1973-as ítélet érdekek mérlegelését, társadalmi problémák szerepét is figyelembe vette és felsoroztatta, amivel ismét csak a jogalkotó területére tévedt. Ugyancsak tévedett akkor, amikor önkényesen bevezette az életképességi kritériumot (*viability line*). Ez ugyanis azon túl, hogy nincs filozófiai vagy morális alapja, a gyakorlatot sem képes megnyugtatóan orientálni, hiszen az életképesség határa időről időre változik, vagy – ami még súlyosabb – rengeteg, részben egyedi körülménytől függ. Az 1991-es Casey-ítélet az indokolás nagy részét már nem is vette át. Sőt, részben felváltotta azt, és a határozatot jórészt a tizennegyedik alkotmánykiegészítésben foglalt, már

említett tisztességes eljárási záradékra építette. Elvetette továbbá a várandósság hármasság felosztását,⁶⁴ bevezetve helyette az 'aránytalan teher' (*undue burden*) 'homályos' fogalmát. Végül soron pedig a Casey-ítéletben a bíróság arra a következtetésre jutott, hogy nincs olyan új tényállás vagy elegendő új érv, amely a precedens felülbírálatát indokolta volna.⁶⁵

3. *Alkalmazhatóság (workability).*⁶⁶ A legfőbb bírák azt is megvizsgálják, hogy az előző ítélet olyan szabályokat tartalmaz-e, amelyek következetesen végrehajthatók. (Megjegyzem, hogy a tárgyat képező ítélet gondolatmenetében ellentmondást látok: egy korábbi ítéletet azért kifogásol, mert jogszabályi jegeket mutat, most pedig a szabályok minőség-ellenőrzéséről beszél, holott az eddigiek értelmében egy ítéletnek egyáltalán nem kellene szabályokat tartalmaznia.) A Roe-ítélet trimeszter-szabálya helyébe – mint említettük – a Casey-ítélet az 'aránytalan teher' (*undue burden*) tesztet állította. Ennek három eleme volt, három kiegészítő szabályba foglalva. Az első szabály szerint 'az adott jogszabályi rendelkezés érvénytelen, ha célja vagy hatása az, hogy érdemben akadályozzon (*substantial obstacle*) egy nőt abban, hogy abortuszhoz jusson, mielőtt a magzat elérné az életképességet'.⁶⁷ Annak eldöntése azonban, hogy az akadály mikor érdemi, ismét csak mérlegelést kíván. A bizonytalanság tehát fennmarad, és a második kiegészítő szabály, amely a terhesség valamennyi szakaszára vonatkozik, tovább bonyolítja a helyzetet. Ez azt mondja ugyanis, hogy az olyan jogi rendelkezések, amelyeknek célja a várandós nő tájékoztatása annak érdekében, hogy tudatosan tudjon dönteni, alkotmányosak, feltéve, hogy nem nehezítik meg aránytalanul az abortuszhoz fűződő jog gyakorlását.⁶⁸ Megjegyezzük, hogy sem az itt tárgyalt, sem a korábbi ítéletek nem mondják ki, mire gondolhatott itt a Legfelsőbb Bíróság. Mindamelllett fölsejlik az abortusz mellett érvelők radikálisabbjai részéről érkező tiltakozás, valahányszor valamely jogalkotó a beavatkozás feltételül próbálja szabni azt, hogy az anya legyen tisztában az abortusz folyamatának pontos természetével és tétjével; attól tartanak ugyanis, hogy a pontos ismeretek birtokában a nő elállhat a terhesség-megszakítástól; márpedig a *pro life* tábor minden ilyen esetet a saját győzelmeként, és a *pro choice* vereségeként könyvel el. A harmadik kiegészítő szabály hasonló ehhez, és lényegében nem kevesebbet állít, mint hogy alkotmányellenes minden olyan 'szükségtelen' egészségügyi szabályozás, amely az abortusz elvégzése elé szándékoltnak vagy eredményét tekintve 'érdemi akadályt' (*substantial obstacle*) állít, mert ez kimeríti az 'aránytalan teher' fogalmát, elbukik a teszten. A Legfelsőbb Bíróság most azt állapította meg, hogy a bíróságok számára ez a kritériumrendszer nem adott fogódzót, mert csupa homályos, ugyancsak szubjektív mérlegelést igénylő fogalommal dolgozott; nem jelentett előrelépést a trimeszterszabályhoz képest: a jogrendszer koherenciájának sem tett jót, és egymással összhangban nem lévő bírósági ítéletekhez vezetett a Legfelsőbb Bíróságon és alsóbb fórumokon is. (Ezekre néhány – itt most nem idézett – példát is hoz.⁶⁹)

61 West Virginia Bd. of Ed. v. Barnette, 319 U. S. 624 (1943).

62 597 U. S. ____ (2022) 42.

63 597 U. S. ____ (2022) 43–56.

64 505 U. S., 872.

65 597 U. S. ____ (2022) 45–46.

66 A tömör angol kifejezéseket vagy műszavakat helyenként szabadon fordítom, keresve tényleges értelmüket.

67 505 U. S., 878.

68 Casey, 505 U. S. 878

69 597 U. S. ____ (2022) 56–61.

4. Más jogterületekre kifejtett hatás. A Roe- és Casey-ítélettel szembeni további vádpont, hogy azok torzulásokhoz vezettek az ügygel össze nem függő területeken alkalmazott doktrínák alkalmazásában, ami újabb érv a precedens felülvizsgálata mellett. Ezt azonban nem fejt ki az ítélet, megelőzve egy sor egyéb ítéletre történő hivatkozással.⁷⁰

5. Az utolsó, talán legbonyolultabb és legnagyobb súllyal latba eső szempont, hogy vajon az esetjog megváltoztatása nem sérti-e túlságosan a kiszámíthatósághoz fűződő érdeket, vagy nem borítja-e föl a legitim társadalmi várakozásokat (*reliance interests*). Ez a kritérium annak szubjektív oldalaként a *stare decisis* elvből következik, amelyet – mint láttuk – a testület nem tekint abszolútnak. A Casey-ítélet⁷¹ annyit elismert, hogy a rendelkezésre álló legális abortusz nem keletkeztet ahhoz hasonló várakozást, mint amilyen a szerződéses viszonyokra jellemző, amelyeket a jogalkotó vagy a normatív erővel rendelkező esetjog hirtelen beavatkozása felboríthat, hiszen a művi terhességmegszakítás általában amúgy sem tervezett lépés.⁷² Viszont úgy vélte, hogy az emberek annak tudatában 'alakították intim kapcsolataikat', hogy az abortusz eszköze rendelkezésre áll arra az esetre, ha a terhességet bármi okból mégsem sikerülne megelőzni. A Casey-ítélet arra az álláspont-ra helyezkedett, hogy a nők társadalomban és gazdaságban való teljes körű és értékű részvétele csak a teljes körű reprodukív autonómia és jogok birtokában lehetséges, amelyek katalógusában szerepelnie kell az abortusz szabadságának.⁷³ A Dobbs-ítélet azonban megismétli, hogy nem fogadja el a szerződéses várakozásoknál tágabb, társadalmi várakozásokra történő hivatkozást. Teszi ezt annak az alkotmányos kívánalomnak a jegyében, mely szerint a bíróságok a jogalkotó állásfoglalásának helyébe nem állíthatják saját társadalmi és gazdasági meggyőződéseiket.⁷⁴ Az effajta társadalmi vita lefolytatásának fóruma nem a bíróság; ez a szerep és az állásfoglalás a törvényhozót illeti; aki pedig úgy érzi, hogy jogos társadalmi elvárásai forognak kockán, annak számos eszköz áll rendelkezésére, hogy igazáról a közvéleményt meggyőzze, beleértve azt is, hogy közhivatalt próbál szerezni. A testület elvetette a *solicitor general* érvét is, melynek lényege, hogy a *Roe v. Wade* hatályon kívül helyezése a tisztességes eljáráshoz fűződő alkotmányos jog (*Due Process Clause*) sérelmével járva más, olyan jogokat is csorbíthat, amelyek ennek védelme alá esnek (korábbi legfelsőbb bírósági ítéletek alapján). A Dobbs-ítélet azonban leszögezi, hogy hatálya csak az abortuszra

terjed ki, és nem értelmezhető úgy, mintha bármilyen precedens és szerzett jog sérelmével járna.⁷⁵

A Casey-ügyben a Legfelsőbb Bíróság 1991-ben szembenézett azzal a dilemmával is, miszerint egy olyan vitatott, vízvonalas ítélet, mint a *Roe v. Wade* felülvizsgálata azt a képzetet kelthetné, hogy abban politikai szempontok, vagy a közvélemény változása is szerepet játszott. A Casey-ítélet ezenfelül azt a jogot vindikálta a Legfelsőbb Bíróságnak, hogy az abortusz-kérdés mint súlyos társadalmi vita végére pontot tegyen,⁷⁶ amivel túllépte alkotmányos hatáskörét.⁷⁷ A testület mindezeket az érveket teljes egészében elvetette, hangsúlyozva, hogy az egyetlen kritérium csakis a jog értelmezése lehet, és attól idegen megfontolásokat nem vehet figyelembe. A Legfelsőbb Bíróság esetjoga szerint az ítékezésben alapvetően az észszerűség mércéjét kell alkalmazni (*rational-basis review*). Mivel pedig az abortusz nem alkotmányos jog, az államoknak van hatáskörük arra, hogy ezt a kérdést szabályozzák még akkor is, ha egyébként az adott jogszabály súlyos társadalmi és erkölcsi kérdéseket érint. A megtámadott állami jogszabály mellett szól ezenkívül az érvényesség vélelme, amely más, egészségügyi és népjóléti jogszabályokhoz hasonlóan ebben az esetben is nagyon erős (*strong presumption of validity*).⁷⁸ Konkrétan azt kell vélelmezni, hogy az adott jogszabály mögött észszerű és legitim államérdek húzódik. Mississippi Állam törvényhozásának joga volt arra az álláspontra helyezkedni és azt törvénybe foglalni, hogy az államnak érdeke fűződik a meg nem született életkezelés védelméhez a magzati lét bármely szakaszában.⁷⁹ Ezért az ellene benyújtott alkotmányjogi panasznak (*constitutional challenge*) szükséggéppen eredménytelennek kell lennie.⁸⁰

Az abortusz súlyos morális kérdéseket feszeget. Az alkotmány ettől függetlenül nem tiltja, hogy az államok szabályozzák. A Roe- és Casey-ítélet ettől a hatáskörtől fosztotta meg őket. A Legfelsőbb Bíróság azonban most ezt a két ítéletet bírálja fölül, és adja vissza e hatáskört a népnek és választott képviselőinek.

Az ítélet tehát nem az abortusz megengedhetősége vagy meg nem engedhetősége kérdésében dönt – e tekintetben különbözik a *Roe v. Wade* ügytől, amely ha közvetetten is, de arra az álláspontra helyezkedett, hogy az abortusz elvégzetése a nők alkotmányos joga, vagy legalábbis az abortusz korlátozásával alkotmányos jog sérül. A mostani, Dobbs-ítélet elsősorban hatásköri vitát tisztáz, amelynek eredménye az abortusz korlátozása vagy betiltása lehet egyes államokban, míg más államok fenntarthatják a szabad, legális abortusz lehetőségét.

8. PÁRHUZAMOS VÉLEMÉNY I.: LESZÁMOLÁS EGY OXIMORONNAL

Clarence Thomas bíró egyetért az ítélettel. Idézi saját, korábbi különvéleményét egy hasonló tárgyú ítéletből: az az elképzelés, hogy a tizennegyedik alkotmánykiegészítés

70 597 U. S. ____ (2022) 61–62.

71 A Casey-ítéletet a Roe-ítéletnél fragmentáltabb testület hozta meg. A Legfelsőbb Bíróság eljárásrendje bonyolult. A Casey-ítéletet nem a bírák abszolút, hanem csak relatív többsége (*plurality*) fogadta el. A bírák egy része párhuzamos véleményt (*concurring opinion*), mások részben vagy egészben eltérő véleményt (*dissenting opinion*) fogalmaztak meg, de a közös nevezőt a többség elfogadta, így a relatív többség véleménye a bíróság véleményévé vált. A kérdés olyan bonyolult, hogy az amerikai jogászok körében is gyakran zavart okoz – különös tekintettel a precedensképző erőre –, és a SCOTUS maga sem nagyon ad eligazítást: Ryan C. WILLIAMS: Questioning Marks: Plurality Decisions and Precedential Constraint. *Stanford Law Review*, Volume 69, March 2017 <https://review.law.stanford.edu/wp-content/uploads/sites/3/2017/02/69-Stan-L-Rev-795.pdf>, 2023. augusztus 22. A Dobbs-ítélet a Casey-ítéletet mindenestre precedensnek tekinti. Így teszünk mi is.

72 505 U. S. 856.

73 Uo.

74 *Ferguson v. Skrupa*, 372 U. S. 726, 729–730.

75 597 U. S. ____ (2022) 63–66.

76 505 U. S. 866–867.

77 597 U. S. ____ (2022) 67–68.

78 *Heller v. Doe*, 509 U. S. 312, 319.

79 *Gestational Age Act* §2(b)(i).

80 Syllabus (d).

megalkotói a megfelelő törvényes eljárás követelményébe beleértette volna az abortusz jogát, 'viccebe illő' (*farfical*),⁸¹ a párhuzamos vélemény kifejtésével ennek a nézetnek a tartathatatlanságát akarja még inkább aláhúzni egy sajátos szempont beemelésével. A párhuzamos véleményben a 'megfelelő törvényes eljárás' anyagi jogi változatának (*substantive due process*) doktrínájával akar leszámolni, amely a harmincas évek óta teret nyert a SCOTUS esetjogában és – nézete szerint – rengeteg kárt okozott. Ez az oximoron szerint nem szerepel az alkotmányban, így az nem alapozhat meg sem anyagi, sem alanyi jogot.

Itt ismét kitérőt kell tennünk. Az érvelés megértéséhez idézzük fel az ötödik és a tizennegyedik alkotmánykiegészítésben szereplő záradékokat a megfelelő törvényes eljárásról. Az előbbi a szövetségi, az utóbbi az állami hatóságok elé állít korlátot: a polgárok életéhez, szabadságához vagy tulajdonához fűződő jogot csak úgy lehet megtagadni vagy korlátozni, ha arról a polgárt tájékoztatják, alkalmat adnak neki a védekezésre (kihallgatják) és ügyében pártatlan, semleges hatóság dönt. A szüksézáru klauzula bírói alkalmazhatóságához szükséges részletes kifejtését az évek során az esetjog és a jogtudomány végezte el. Általában az alábbi tíz követelményt sorolják ide: elfogulatlan bíróság; értesítés a büntető keresetről és annak indokairól; lehetőség annak indokolására, hogy a javasolt (büntető) szankciót miért nem kellene alkalmazni; bizonyításhoz való jog, beleértve a tanúk idézésének jogát; az ellenérdekű fél bizonyítékai megismeréséhez való jog; a keresztkérdés joga az ellenérdekű fél tanúi által; kizárólag a bemutatott bizonyítékokon alapuló határozat; ügyvédi képviselőlet lehetősége; a bíróság készítsen jegyzőkönyvet a bemutatott bizonyítékokról; a bíróság írásba foglalja a tényállást és az ítélet indokolását.⁸² Amint ebből is világos, ez a megfelelő törvényes eljárás követelményének eljárásjogi értelmezése. A záradék anyagi jogi, kiterjesztő értelmezése a Legfelsőbb Bíróság sok évtizedes esetjogának eredménye, amely az ún. Lochner-korszakra vezethető vissza, amely a *Lochner v. New York* (1905) ítéletről kapta nevét. Ez kimondta, hogy a „tizennegyedik alkotmány-módosításban foglalt megfelelő törvényes eljárás záradék védi a magánszerződések szabadságát”.⁸³ Ez az értelmezés egészen a fent már más összefüggésben hivatkozott *Coast Hotel v. Parrish* (1937) ítéletig tartott, amely megengedte a szövetségi jogalkotónak, hogy nők és kiskorúak foglalkoztatása esetére minimálbért határozzon meg. Egy évvel később a Legfelsőbb Bíróság már úgy határozott, hogy a *substantive due process* garanciái alkalmazandók „az Alkotmány első nyolc módosításában felsorolt és abból levezetett jogok, a politikai folyamatban való részvétel joga, mint például a szavazati, egyesülési és szólásszabadság, valamint a különálló és szigetszerű kisebbségek jogai” védelmére.⁸⁴ Az ezt követő SCOTUS-esetjog ennek az anyagi jogi eljárási garanciának a hatálya alá vonta azokat

az alapvető jogokat, amelyek mélyen gyökereznek az Egyesült Államok történelmében és hagyományában,⁸⁵ a fejlődő társadalmi normák fényében szemlélve. Ezek a jogok nem szerepelnek feltétlenül és kifejezetten a *Bill of Rights*-ot alkotó első tíz alkotmánykiegészítésben; inkább arról van szó, hogy egyes módosítások utalnak e jogok létezésére, vagy egyenesen feltételezik őket. Ez vezetett ahhoz, hogy a Legfelsőbb Bíróság a személyes és kapcsolati jogokat alapvetőnek és védettnek találja. Konkrétabban, a Legfelsőbb Bíróság ezt az értelmezést utóbb az alábbi anyagi jogokra terjesztette ki: a magánélethez, különösen a fogamzásgátló eszközökhöz való jog;⁸⁶ a magzati életképesség előtti abortuszhoz való jog;⁸⁷ a más rasszú személlyel kötött házassághoz való jog;⁸⁸ az azonos nemű személlyel kötött házassághoz való jog.⁸⁹

Thomas bíró párhuzamos véleménye elismeri, hogy a SCOTUS semmilyen indítványt nem kapott, amely az anyagi jogi megfelelő törvényes eljárással kapcsolatos teljes ítélkezési gyakorlatának felülvizsgálatára irányulna, ezért egyetért azzal, hogy a mostani ítélet hatálya csak az abortuszra terjed ki. Mindazonáltal szorgalmazza, hogy ezt az általános revíziót a Legfelsőbb Bíróság a jövőben végezze el. Ennek során állapítsa meg, hogy a *substantive due process* téves alkotmányértelmezési doktrínájából levezetett számtalan jog nem alapítható más, valóban létező alkotmányi rendelkezésekre.

Thomas bíró párhuzamos véleménye rávilágít arra, hogy a vita túlmutat az abortuszon is: az abortusz legalizálása a *Roe v. Wade* által – szerintem – csak úgy volt lehetséges, hogy a bírák a választott törvényhozók fölébe helyezték magukat, és saját, 'bírói politikai programmal' (*judicial policy making*) álltak elő. Végezetül kijelenti, hogy a megfelelő törvényes eljárás anyagi jogi értelmezéssel történő felruházása, az alkotmány szövegétől történő ilyen mértékű eltérés súlyos károkat, köztük 63 millió abortuszt okozott.⁹⁰

9. PÁRHUZAMOS VÉLEMÉNY II.: SEMLEGES ALKOTMÁNYNAK SEMLEGES BÍRÓSÁGOT

Brett Kavanaugh bíró párhuzamos véleménye valamivel nagyobb terjedelmű ugyan, de kevesebb új elemet tartalmaz, mint Thomasé. Kavanaugh szükségesnek tartja külön is leszögezni, hogy a perben nem az abortuszról kellett határozni, még kevésbé a *pro life* és a *pro choice* álláspontok között választani. A per tárgya kizárólag az volt, hogy megállapítsák, mit mond az alkotmány az abortuszról. Az alkotmány pedig nem foglal állást, hanem e kérdésben semleges. Kavanaugh nem vitatja, hogy vannak olyan jogok, melyek bár szövegszerűen nem szerepelnek az alkotmányban, de mivel mélyen gyökereznek a nemzet történetében és hagyományában, ezért alkotmányos védelmet élveznek. A *Roe*-ítélet annak idején

81 *June Medical Services L. L. C. v. Russo*, 591 U. S. ___, ___ (2020) (THOMAS, J., dissenting) (slip op., at 17).

82 https://www.law.cornell.edu/wex/procedural_due_process, 2023. augusztus 24. A tíz követelményt (*benchmarks*) Henry Friendly szűrte le egyebek között a SCOTUS esetjogából. Henry J. FRIENDLY: Some Kind Of Hearing. *University Of Pennsylvania Law Review*. Vol. 123:1267, 1975. https://scholarship.law.upenn.edu/cgi/viewcontent.cgi?article=5317&context=penn_law_review, 2023. augusztus 24.

83 *Lochner v. New York*, 198 U. S. 45 (1905) Primary holding.

84 *U. S. v. Carolene Products*, 304 U. S. 144 (1938), footnote 4.

85 *Washington v. Glucksberg*, 521 U. S. 702, 721 (1997).

86 *Griswold v. Connecticut*, 381 U. S. 479 (1965).

87 410 U. S. 113 (1973).

88 *Loving v. Virginia*, 388 U. S. 1 (1967).

89 *Obergefell v. Hodges*, 576 U. S. 644 (2015).

90 597 U. S. ___ (2022) THOMAS, J., concurring. Az ideiglenes számozásban Thomas bíró hét oldal terjedelmű párhuzamos véleménye újraindítja az oldalszámozást.

nem tudta bizonyítani, hogy ez az abortuszhoz fűződő jog esetében is így lenne; ellenkezőleg, a testület most azt látta bizonyítottnak, hogy az abortuszt az amerikai jogrendszer fennállásának jó része alatt jogellenesnek tekintette. A kilenc, nem választott legfőbb bíró nem vindikálhatja magának azt az alkotmányos jogot, hogy a demokratikus folyamat fölébe helyezkedjék. A SCOTUS a Roe-ítélettel egyoldalúan úgy határozott, hogy az abortusz – legalábbis a magzat életképességének beálltáig – jogszerű az USA teljes területén. A Legfelsőbb Bíróság most helyreállítja saját semlegességét, valamint a nép és választott képviselőinek hatáskörét. Kavanaugh szerint éppígy hibás azt kérni – amint ezt néhány *amicus curiae* tette az ügyben –, hogy a testület nyilvánítsa ki az abortusz abszolút jogellenességét országos hatállyal; az alkotmány ugyanis se nem engedi, se nem tiltja ezt a beavatkozást.⁹¹ Érvelésének végén Kavanaugh fontos részlet tisztázásába fog bele. Úgy véli, hogy a jelen ítélet nem hozza nehéz helyzetbe a jogalkalmazókat. Annak alapján például aligha lehet jogszerűen megtiltani, hogy egy nő valamely szomszédos államba utazva végeztesen művi terhességmegszakítást – hiszen az államok közötti utazás szabadsága nem korlátozható. Hasonlóan könnyen megválaszolható kérdés, vajon az ítélet hatálybalépése előtt végzett abortuszért ki lehet-e szabni valamilyen büntetést: ezt az *ex post facto* elv zárja ki.⁹²

10. HELYES ÍTÉLET, HELYTELEN INDOKOLÁS?

John G. Roberts főbíró (*chief justice*)⁹³ véleménye a *concurring in judgment* műfajába tartozik, amit jelen írás kedvéért 'párhuzamos indokolásként' fordítok. Egyetért az ítélettel, de nem ért egyet az indokolással, sőt a *Roe kontra Wade* ítélet hatályon kívül helyezésével sem.

Roberts érvelésének kiindulópontja lényegében az amerikai jogban jelentős *judicial restraint* (bírói önkorlátozás) elve. Ez megköveteli, hogy az ítélet a keresetben feltett kérdésre szorítkozzon, és kétség esetén a *status quo*t részesítse előnyben. Ez ellen vétett szerinte a SCOTUS a Roe-ítéletben is. Most viszont az elv alkalmazása éppen azt indokolná, hogy a testület a napirendjén szereplő kérdésben a precedensként szolgáló Roe-ítélet megdöntése nélkül határozzon. Roberts szerint ez lehetséges lett volna.⁹⁴

Roberts emlékeztet rá, hogy a Legfelsőbb Bírósághoz intézett kereset eredetileg annak megállapítására irányult, hogy alkotmányos-e bármely olyan jogszabály, amely az életképességet el nem érő magzaton végzett elektív abortuszt

tiltja.⁹⁵ Az inkriminált jogszabály tizenöt hetet, azaz több mint három hónapot enged a várandós nő számára, amely időn belül legalisan megszakíthatja terhességét. Ez a magzat önálló életképességének beállta előtti idő ugyan, de mégsem tekinthető korai időpontnak. Roberts felhívja a figyelmet arra, hogy csupán néhány nemzetközi példa – köztük az egyébként egymástól igencsak különböző Izland, Észak-Korea, Kanada és Kína⁹⁶ – akad arra, hogy az abortuszt a 20. hét után is megengedjék – a legalitás határa általában a 12. hét körül mozog.⁹⁷ Mississippi Állam a perben eleinte maga is csak az életképességi záradék, nem pedig a Roe- és Casey-ítélet teljes hatályon kívül helyezését kérte. Ehhez képest a SCOTUS mégis ezt tette.⁹⁸

A Legfelsőbb Bíróságnak egyedül azt kellett volna vizsgálnia az ügyben, hogy tartható-e az a Roe- és Casey-ítéletben felállított szabály (*rule*), miszerint egy nőnek joga van megszakíttatnia terhességét egészen a magzat életképességének beálltáig. E tekintetben Roberts egyetért a testület többségének véleményével, és megismételve azok érvelését úgy véli, hogy ez a szabály nem tartható, de meg lehet anélkül is változtatni, hogy az abortuszhoz fűződő alkotmányos jog kérdésében általában döntenének.⁹⁹ Amikor a Legfelsőbb Bíróság befogadta a keresetet (*certiorari*), akkor Mississippi egyszerűen megváltoztatta kérelmének tartalmát, és immár a Roe- és Casey-ítélet hatályon kívül helyezését kérte.

Roberts mindamellett úgy véli, hogy az életképességi szabály leválasztása a két fő precedens ítélettől lehetséges és szükséges. Érvelése talán nehezebben követhető az ítéletnél és a párhuzamos véleményeknél. Azt állítja, hogy az általa javasolt leszűkítés nem volna lehetséges, ha a Roe- és a Casey-ítélet kizárólag az életképességi szabályon állna vagy bukna – véleménye szerint azonban nem ez a helyzet. Roberts itt több más ítéletre is hivatkozva a SCOTUS esetjogából úgy véli, hogy az abortuszhoz való jogot a terhes nő magánszférájával kapcsolatos döntéseihez való jog alapozza meg, amelynek gyakorlásába a kormány nem avatkozhat be illetéktelenül. Ha pedig ez így van, akkor a kérdés úgy módosul, vajon a mississippi törvény megtámadott rendelkezése sérti-e a szabad választásnak ezt a jogát. Csupán a választás időbeli feltételeit kellene újrafogalmazni. Az életképesség helyett a határvonalat ott kellene meghúzni, ameddig a nő ésszerűen élhetett volna a választás jogával. Ha nem élt vele, akkor mintegy beletörődött abba, hogy az állam korlátozó normájának hatálya alá fog esni, hallgatólagosan elfogadva az állami beavatkozást. Azt a *Roe v. Wade* is elismerte, hogy a szabad választás joga mellé beléphet, vagy azt felül is írhatja egy adott ponton az államnak az önállóan életképesnek vélelmezett magzat életéhez fűződő érdeke. E pont(ok) meghatározására állította föl a Roe-ítélet a háromtrimeszteres, a Casey-ítélet pedig az életképességi szabályt. Roberts főbíró azt javasolja, hogy a bírák selejtezzen ki ezt a két időzítési kritériumot, de tartsák meg a többi: az abortuszhoz fűződő – korántsem feltétlen – jogot, azaz ne helyezzen hatályon kívül

91 597 U. S. ____ (2022) THOMAS, J., concurring 1–3.

92 *Bouie v. City of Columbia*, 378 U. S. 347 (1964). 597 U. S. ____ (2022) Kavanaugh, J., concurring 10.

93 A SCOTUS jelenleg kilenc bírójával hagyományosan egy főbíró van. Legfeljebb *primus inter pares*, néhány igazgatási feladattal és jogkörrel. Az ítéletek meghozatala során nem élvez semmilyen előjogot vagy többet hatáskört a bíróság ügyrendje szerint: <https://www.supremecourt.gov/filingandrules/2023RulesoftheCourt.pdf>, 2023. január 17. Ő elnököli viszont az USA elnöke elleni esetleges *impeachment* eljárás szenátusi szakaszában folyó tárgyalásokat az amerikai alkotmány I. cikk 3. bekezdés értelmében.

94 597 U. S. ____ (2022) ROBERTS, C. J., concurring in judgment 7.

95 Miss. Code §41–41–191. (2018) (4) (b).

96 <https://reproductiverights.org/maps/worlds-abortion-laws/>, 2023. augusztus 30.

97 597 U. S. ____ (2022) ROBERTS, C. J., concurring in judgment 5.

98 597 U. S. ____ (2022) ROBERTS, C. J., concurring in judgment 1.

99 597 U. S. ____ (2022) ROBERTS, C. J., concurring in judgment 3.

a két előző ítéletet. Így is megállna a Mississippi javára hozott ítélet, hiszen az megengedi az abortuszt, azaz a szabad választás *Roe v. Wade* által védett jogának gyakorlását egészen a tizenötödik hétig.¹⁰⁰ Roberts úgy véli, hogy bárki bármint is vélekedjék a *Roe v. Wade* ítéletről, annak hatályon kívül helyezése „villámcsapás (*jolt*) a jogrendszernek”.¹⁰¹

11. A KÜLÖNVÉLEMÉNY

Tekintsük át ezek után a kisebbségben maradt három bíró, Stephen Breyer, Sonia Sotomayor és Elena Kagan különvéleményét (*dissenting opinion*). Ebben tekintélyük teljes súlyával kiállnak a *Roe*- és a *Casey*-ítélet hatályban tartása mellett: „a *Roe*-ítélet kimondta, a *Casey*-ítélet pedig megerősítette, hogy az alkotmány biztosítja a nőnek azt a jogát, hogy maga döntsön arról, vállal-e gyermeket”; a terhesség első szakaszában a kormányzatnak nincs joga meghozni ezt a döntést a nők helyett, nem gyakorolhat ellenőrzést a nő teste vagy életének alakulása fölött, nem határozhatja meg a nő jövőjét. A SCOTUS egyensúlyt teremtett, ahogyan azt gyakran teszi, amikor bizonyos értékek és célok versengenek egymással. Úgy ítélte meg, hogy az állam megtilthatja az abortuszt a magzati életképesség elérése utáni időszakra, amennyiben a tilalom tartalmaz kivételeket a nő életének vagy egészségének védelme érdekében. Úgy ítélte meg, hogy az állam az életképesség előtt is szabályozhatja az abortuszjelzést különféle, de észszerű módokon; ám az életképesség előtti szakaszban az állam nem gördíthet ’jelentős akadályt’ a nő azon „jogának érvényesülése elé, hogy úgy válassza meg az eljárást”, ahogyan ő (és nem a kormány) helyesnek tartja. A *Dobbs*-ítélet ezt az egyensúlyt felborítja. A szóban forgó mississippi törvény megtiltja az abortuszt a terhesség 15. hete után. Az ítélet értelmében azonban egy másik állam törvénye ezt akár a fogantatás pillanatától is megteheti. Az államok már fogadtak el ilyen törvényeket, megelőlegezve a jelenlegi ítéletet, és féltő, hogy továbbiak is követni fogják. Néhány államban az abortusz minden formájára kiterjednek a restriktív, vagy egyenesen tiltó szabályok. (Itt érdemes megjegyezni, hogy ha a *Dobbs*-ítélet nem, vagy nem ezzel a tartalommal születik meg, akkor ezeket a Legfelsőbb Bíróság előtt alighanem előbb-utóbb megtámadták volna. De a testület jelenlegi összetétele mellett feltételezhető, hogy ugyancsak előbb-utóbb valamelyik perben a *Roe v. Wade* elbukott volna.) Vannak ezek között olyan állami törvények is, amelyek nem tartalmaznak kivételeket még olyan esetre sem, ha a nő nemi erőszak vagy vérfertőzés áldozata.¹⁰² A három bíró úgy véli, hogy az esetjog pálfordulása nem fog itt megállni. A különvélemény szerint a többség egyetlen valódi érve, hogy az abortuszhoz fűződő alkotmányos jognak nincs hagyománya. Ha azonban ezt az érvet komolyan vesszük, akkor veszélybe kerülnek mindazok a jogok, amelyeket a Legfelsőbb Bírósági esetjog és alkotmányértelmezés révén garantáltak tekintenek egészen a XIX. század közepéig visszamenően. (Jóllehet az ítélet kifejezetten arról biztosít, hogy az ítélet csak

és kizárólag az abortuszról szól.) Ezen a ponton a három bíró éles, részben logikai kihívást intéz az ítélet ellen. Ha a többség komolyan gondolja azt az érvet, miszerint nem ismerhető el alkotmányos jognak semmilyen, az alkotmány szövegében nem szereplő és a nemzet történetében ki nem mutatható, mélyen nem gyökerező szokásjog, akkor valamennyi „addicionális alkotmányos jog (*additional constitutional rights*) fenyegetve van”. Ha nem gondolja komolyan, és csak az abortuszra akarja alkalmazni ezt a kritériumot, akkor viszont képmutató.¹⁰³

Itt ismét érdemes megállni. Az adicionális alkotmányos jogok, amelyek nem szerepelnek sem az alkotmány, sem az alkotmánykiegészítések szövegében, emlékeztetnek Sólyom László ’láthatatlan alkotmányára’ és ezzel együtt az amerikai legfelsőbb bírósági esetjogfejlődésnek a magyar alkotmányértelmezésre gyakorolt hatására. Sólyom akadémiai székfoglalójában egyebek mellett a következőket mondta: „[...] az alkotmánybíráskodás Magyarországon eleve a rendszeralkotás programjával indult. Az Alkotmánybíróság azt tekintette feladatának, hogy az alkotmány és a benne foglalt jogok elvi alapjait értelmezéseiben megfogalmazza, ennek alapján ítéleteivel koherens rendszert alkosson, amely a gyakran napi politikai érdekből módosított alkotmány fölött mint ’láthatatlan alkotmány’ az alkotmányosság biztos mércéjéül szolgál. [...] Laurence H. Tribe [...] a *The Invisible Constitution* című könyv[ében] [...] bemutatja, hogy az amerikai alkotmány fundamentális tételei nincsenek benne a szövegben, a Legfelsőbb Bíróság értelmezései hozták létre őket. A láthatatlan alkotmány itt egy kétszáz éves alkotmányfejlődés frappáns képpel történő megjelenítése. Ez a megbékélt, visszatekintő metafora a magyar alkotmánybíráskodás történetére is alkalmazható lesz majd egyszer. A kezdetben azonban másról volt szó. Aktivizmus és rendszeralkotás édestestvérek voltak.”¹⁰⁴

A *Dobbs*-ítéletet olvasva kitűnik, hogy a szembenálló felek egymást vádolják bírói aktivizmussal. A többségi vélemény szerint a *Roe v. Wade* ügyben eljáró bírák terjeszkedtek túl az alkotmány szövegén és ezzel saját hatáskörükön. A különvéleményt megfogalmazó bírák – és, amint láttuk, a párhuzamos indokolást kifejtő Roberts főbíró – szerint a mostani testület esik ebbe a hibába, amikor hibásan, de legalábbis szükségtelenül saját precedensét rúgja föl.

Itt azonban nincs vége. Miatán megcáfolni vélte a többségi ítélet mellett szóló kardinálisnak tekintett érvet, a három bíró elérkezik a legsúlyosabb vádpontozhoz: a precedens megváltoztatásának valódi oka, hogy a bíróság összetétele megváltozott. Ahhoz, hogy ezt megértsük, érdemes egy pillantást vetni a SCOTUS jelenlegi összetételére. A testület jelenleg kilenc tagú. A különvéleményt megfogalmazó három bíró mindegyike demokrata elnök kinevezettje: az időközben nyugdíjba vonult Breyer Clinton, Kagan és Sotomayor bírák pedig Obama elnöké. A másik hat bíró republikánus háttérű. Közülük három, Gorsuch, Kavanaugh és Barrett Trump, a másik három közül egy (Thomas) az idősebb, kettő (Roberts, Alito)

100 597 U. S. ____ (2022) ROBERTS, C. J., concurring in judgment 8–9.

101 597 U. S. ____ (2022) ROBERTS, C. J., concurring in judgment 11.

102 597 U. S. ____ (2022) Breyer, Sotomayor, and Kagan, JJ., dissenting 1–2.

103 597 U. S. ____ (2022) Breyer, Sotomayor, and Kagan, JJ., dissenting 5.
104 SÓLYOM László: *Normahierarchia az alkotmányban*. Székfoglalók a Magyar Tudományos Akadémián. Magyar Tudományos Akadémia, Budapest, 2014, 11. A Sólyom által idézett mű: Laurence H. TRIBE: *The Invisible Constitution*. Oxford University Press, 2008.

pedig az ifjabb Bush elnök jelöltje volt.¹⁰⁵ Különösen Kavanaugh és Barrett kinevezése nyomán lehetett számítani arra, hogy a *Roe v. Wade* hatályon kívül helyezésére az első adandó alkalommal sor kerül.¹⁰⁶

A disszidens kisebbség véleményének véleményem szerint alig feltűnő, de lényeges mozzanata nem jogi, hanem (jog)filozófiai jellegű. Mint az imént írtam, az ítélet legfontosabb következménye, hogy az abortuszról szóló jogalkotást visszaadja az állami törvényhozó kezébe. Az állami törvényhozásban pedig az aktuális, választott többség akarata szerint restriktív vagy liberális módon lehet majd szabályozni a kérdést, ahogyan megannyi más tárgykört is. A különvélemény azonban ezt az erőteljes hitvallást tartalmazza: „Olyan alkotmányban hiszünk, amely bizonyos kérdéseket a többség uralma alól kivon”.¹⁰⁷ De mit is vonna ki? Az egyéneknek – köztük a nőknek – a saját életükkel kapcsolatos szabad döntéshez való jogát.¹⁰⁸ Ez azért meglepő fordulat, mert általában a *pro choice*, kevésbé a *pro life* álláspont mellett szokás természetjogi alapon érvelni. A természetjog, vagy az isteni jog szerint az emberi élet felett a többségnek sincs hatalma rendelkezni. A katolikus egyház például éppígy kivonja az élethez való jogot a többség uralma alól, csak éppen ellenkező következtetésre jutva: az abortuszt megengedni sem egyéneknek, sem társadalomnak nincs joga.¹⁰⁹ Csakhogy amennyiben az abortuszhoz történő hozzáférést emberi jognak tekintjük, akkor az elidegeníthetetlen jelzőt társítva mellé szintén a természetjog birodalmában találhatjuk magunkat. E kérdésben azonban a testület többsége és kisebbsége elbeszél egymás mellett. Egyikük fő aggodalma, vagy legalábbis érvelése középpontjában sem a magzat, annak mibenléte és esetleges jogai állnak. A konzervatív többség számára a fő csapásirányt az jelenti, hogy visszaadja az államok kezébe az abortusz szabályozásának hatáskörét, miután – legalábbis a maga számára – megnyugtatóan tisztázta, hogy az abortusz mégsem alkotmányos jog. A kisebbség aggodalmának fő, vagy szinte kizárólagos tárgya viszont a nők önrendelkezési jogának és a hozzá fűződő társadalmi várakozásoknak a megőrzése.

A különvélemény ezek után egy másik irányból, a *stare decisis* elvének védelmében bírálja a többségi véleményt.

105 <https://www.supremecourt.gov/about/biographies.aspx>, 2023. augusztus 31.

106 Amy DAVIDSON Sorkin: Why Donald Trump Nominated Brett Kavanaugh to the Supreme Court. *The New Yorker*, July 10, 2018. <https://www.newyorker.com/news/daily-comment/why-donald-trump-nominated-brett-kavanaugh-to-the-supreme-court>, 2023. augusztus 31. Stephanie MENCIMER: Amy Coney Barrett Is the Least Experienced Supreme Court Nominee in 30 Years. *Mother Jones*, October 23, 2020. <https://www.motherjones.com/politics/2020/10/amy-coney-barrett-is-the-least-experienced-supreme-court-nominee-in-30-years/>, 2023. október 16. Lucien BRUGGEMAN – John SANTUCCI – Katherine FAULDERS: President Trump Nominates Amy Coney Barrett for Supreme Court seat. *ABC News* September 26, 2020. <https://abcnews.go.com/Politics/president-trump-nominates-amy-coney-barrett-supreme-court/story?id=73247654>, 2023. augusztus 31. A SCOTUS jobbra tolodásáról rövid, érdekes elemzés: Amelia THOMSON – DEVEAUX: The Supreme Court Might Have Three Swing Justices Now, *FiveThirtyEight* ABC News July 2, 2019. <https://fivethirtyeight.com/features/the-supreme-court-might-have-three-swing-justices-now/>, 2023. október 16.

107 „We believe in a Constitution that puts some issues off limits to majority rule.” 597 U. S. ____ (2022) Breyer, Sotomayor, and Kagan, JJ., dissenting 7.

108 Uo.

109 II. JÁNOS PÁL: *Evangelium vitae* 71.

A Roe-ítélet első húsz évében a Legfelsőbb Bíróság kétszer is kifejezetten megerősítette azt, több alkalommal pedig alkalmazta a jogállamiság jegyében.¹¹⁰ A Casey-ügyben azután a legfőbb bírák ismét megvizsgálták és jóváhagyták a *Roe v. Wade* főbb megállapításait, de egyben precedens értékű ítéletet hoztak a precedenselvről is. A lényeg a kisebbség szerint az, hogy a Casey-ügyben is a tizennegyedik alkotmánykiegészítés talajára helyezkedve erősítette meg a nő szabad választásának jogát. Igaz, hogy nem az alkotmány és módosításai szövegére támaszkodtak, de – teszi hozzá a különvélemény – a házasság intézménye sem szerepel sehol az alkotmányos szövegekben, a SCOTUS annak idején mégis elismerte a házastárs megválasztásának szabad, állami beavatkozástól mentes jogát.¹¹¹ A Casey-ítéletben a Legfelsőbb Bíróság kimondta, hogy az állam nem avatkozhat be az „emberek családi élettel, szülői minőségével és testi épségével kapcsolatos legalapvetőbb döntéseibe”. Az állam nem oldhatja meg a morális és spirituális dilemmát egyszer s mindenkorra oly módon, hogy „a nőt minden választási lehetőségtől megfosztja”.¹¹² A Casey-ítélet az életképességi kritérium bevezetésével haladta meg a Roe-ítéletet, és azt is megengedte az államoknak, hogy már az életképességi kor előtt is ne csak védjék, hanem elő is mozdítsák a magzat megszületését, anélkül azonban, hogy az abortusz elé aránytalan akadályt görgető szabályozást fogadnának el. A Dobbs-ítélet ezzel szemben teljesen figyelmen kívül hagyja a várandós nő szempontjait, és csak „az állam vagy a szövetségi kormány érdekét ismeri el”.¹¹³

Ezen a ponton érzésem szerint a különvélemény csúsztat. Az ítélet ugyanis azzal, hogy visszaadja az államok törvényhozásának ezt a szabályozási tárgykört, nem ebben a kérdésben dönt. Nem új egyensúlyt állít fel vagy rombolja le a régít az állam és a várandós nő érdekei között, hanem azt mondja, hogy az egyensúlyt mostantól kezdve a választott törvényhozók fogalmazhatják meg újra. A Dobbs-ítélet alapján arra is lehetőség van, hogy valamely állam olyan abortuszszersímet iktasson törvénybe, amely a *Roe v. Wade* kritériumainak megfelelő. Egy ilyen feltételezett esetben ‘csupán’ a jogi alap változna: a korai terhesség időszakában a teljes választási szabadságot immár nem az alkotmányos jog, hanem tételes, állami jogszabály biztosítaná.

A különvélemény frontálisan támadja a többség történeti érvelését: hol azt állítva, hogy az helytelen, hol pedig azt, hogy irreleváns. Az utóbbival visszakanyarodunk ahhoz az alapvető kérdéshez, hogy alkotmányos védelemben részesíthető-e olyan jog, amely nem szerepel az alkotmányban és kiegészítőseiben. Ha például a reprodukív jogokat a tizennegyedik alkotmánykiegészítés szövegezői nem tekintették annak hatálya alá tartozónak, vajon lehet-e ma annak tekinteni? A különvélemény szerint igen, amint ez számos egyéb, később elismert jog esetében történt. (Ezekről a fentiekben szó esett, és

110 *Akron v. Akron Center for Reproductive Health, Inc.*, 462 U. S. 416, 419–420 (1983). A különvélemény egyéb ítéletekre is hivatkozik, de ezek felsorolását mellőzöm. L. 597 U. S. ____ (2022) Breyer, Sotomayor, and Kagan, JJ., dissenting, 8–9.

111 505 U. S., at 847–848. 597 U. S. ____ (2022) Breyer, Sotomayor, and Kagan, JJ., dissenting 9.

112 505 U. S., at 847–848. 597 U. S. ____ (2022) Breyer, Sotomayor, and Kagan, JJ., dissenting 10.

113 505 U. S., at 847–848. 597 U. S. ____ (2022) Breyer, Sotomayor, and Kagan, JJ., dissenting 12.

a többségi vélemény is 'elszámolt' velük, azt a különbséget állapítva meg, hogy az abortusz azért különleges, mert egy meg nem született emberélet a tét.) Ezen a ponton a különvélemény mélyebbre ás, és megfogalmazza a maga alkotmányértelmezési filozófiáját. Az originalistákkal szemben, a 'lát-hatatlan alkotmány' híveihez közelálló módon arra hívja fel a figyelmet, hogy az alkotmány és kiegészítéseinek megfogalmazói tisztában voltak azzal, hogy az idők változni fognak, és olyan szöveget alkottak, amely alkalmazható lesz a folytonosan változó körülményekre is, századokon át.¹¹⁴ A tizennegyedik kiegészítés megalkotói aligha hitték, hogy fehéreknek és színesbőrűeknek joguk lenne egymással házasságot kötni; mégis, csaknem pontosan száz évvel később a Legfelsőbb Bíróság éppen a tizennegyedik kiegészítés értelmezésével ismerte el e jogukat.¹¹⁵

Az írásomban tárgyalt ítélet nem nélkülözi a szubjektív, érzelmektől sem mentes részleteket. Különösen igaz ez a kisebbségben maradt bírák már-már elkeseredett soraira. A különvéleményben odaszúrnak az egyik párhuzamos indokolást jegyző Kavanaugh-nak, aki a 'semlegesség' jegyében akarja az abortusz hatáskörének szabályozását az államoknak visszaadni. A kisebbség visszakérdez: vajon a lőfegyvertartást alkotmányos szabadságjognak tartó Kavanaugh azt is a semlegesség megnyilvánulásaként értékelné, ha a SCOTUS az államok hatáskörébe utalná a fegyvertartás korlátozását, és lehetővé tenné például Kalifornia és New York államoknak, hogy mindenféle fegyver tartását betiltsák?¹¹⁶

A kisebbségben maradt bírák értelmezése szerint az alkotmányos jogfejlődés lényege a szabadságjogok progresszív kiterjesztése olyanokra, akik abból addig ki voltak rekesztve. Ebbe a vonulatba illeszkedőnek tartja az azonos neműek 'házasságára' vagy egyáltalán párkapcsolatára vonatkozó ítéletet is.¹¹⁷

A disszidens bírákat nem nyugtatja meg a többségi véleménynek az a fordulata, mely szerint az ítélet csak az abortuszt, és semmilyen más, a SCOTUS által az évtizedek során elismert jogot nem érint. Thomas párhuzamos véleményét tartja aggasztónak, aki felveti, hogy a 'megfelelő anyagi jogi eljárás' (*substantive due process*) doktrínájára felépített ítéleteket is sorban felül lehetne vizsgálni.

114 NLRB v. Noel Canning, 573 U. S. 513, 533–534 (2014) Breyer, Sotomayor, and Kagan, JJ., dissenting 16.

115 Loving v. Virginia, 388 U. S. 1 (1967) 597 U. S. ____ (2022) 17 Breyer, Sotomayor, and Kagan, JJ., dissenting 17.

116 Kavanaugh 'konzervatív' nézetéről fegyvertartás ügyben I. German LOPEZ: Brett Kavanaugh's 2nd Amendment views, explained. Vox, Sep 5, 2018. <https://www.vox.com/2018/9/5/17820310/brett-kavanaugh-second-amendment-guns-supreme-court>, 2023. október 16. Kavanaugh egy ugyancsak 2022-es legfelsőbb bírósági ítélet szövegezése során azt a párhuzamos véleményt fogalmazta meg, hogy az államok törvényhozásának jogában áll engedélyhez kötni a fegyverviselést, feltéve, hogy a kritériumok objektívek és nem olyan szigorúak, hogy tényleges tilalommal érjenek föl. Ahogyan a Roe- és a Casey-ítélet is hagyott jogalkotási mozgásteret az abortusz vonatkozásában az államoknak, hasonló korlátok között. A különbség csupán az, hogy a Legfelsőbb Bíróság jelenleg alkotmány által védett szabadságjogként ismeri el a fegyverviselést a második kiegészítés, de megtagadja ugyanezt az abortusztól a tizennegyedik kiegészítés alapján. L. New York State Rifle & Pistol Assn., Inc. v. Bruen 597 U. S. ____ (2022), Kavanaugh, J., concurring.

117 Lawrence, 539 U. S. 558; Obergefell, 576 U. S. 644 Loving v. Virginia, 388 U. S. 1 (1967) 597 U. S. ____ (2022) 17 Breyer, Sotomayor, and Kagan, JJ., dissenting 23.

A kisebbségi vélemény vége felé pedig már megjelennek gazdasági és szociális érvek is: a szociális állam fejletlensége; a gyermekgondozás anyagi támogatásának és az általános társadalombiztosításnak a nagyfokú hiánya; az esetleges szolgáltatások sokak számára nehezen elérhető volta stb.¹¹⁸ Ráadásul a leginkább restriktív szabályozással rendelkező államok költenek a legkevesebbet a nők és gyermekek egészségére.¹¹⁹ A kisebbség számára egyfajta végső érvet az jelenti, hogy a nők csak akkor tudják egyenrangú polgárként elfoglalni a helyüket a társadalomban, ha „reproduktív döntéseik felett teljes ellenőrzést gyakorolhatnak”¹²⁰

A kisebbség erősen támaszkodik arra az érvre, miszerint az abortuszhoz fűződő jog beépült az egyéni és társadalmi várakozásokba: az emberek bensőséges kapcsolataikat abban a tudatban 'szervezték', hogy ez a lehetőség rendelkezésre áll arra az esetre, ha a 'védekezés' nem lenne sikeres. A restriktió pedig mélyíteni fogja az egyenlőtlenségeket: a tehetősebb nők liberális államba utaznak majd elvégeztetni a beavatkozást, a szegényebbek pedig bajban lesznek.¹²¹

A különvélemény komor záróakkordja ez: a többség könnyelműen bánik a *stare decisis* elvvel. Ha a bíróság saját precedensét dönti meg miután személyi összetétele megváltozott, maga alatt vágja a fát: legitimitása gyengül, mert azt a benyomást kelti, hogy az államhatalomnak ez az ága sem sokban különbözik a másik két, politikai ágtól.¹²²

12. ÖSSZEZÉS ÉS TANULSÁG

Az ítélet talán legmeglepőbb vonása, hogy – némi túlzással – elsősorban nem az abortusztól, de különösen nem a magzati élet védelméről szól. A bírák ugyanis nem vállalják, jobban mondva nem érzik felhatalmazva magukat arra, hogy az élet mibenlétéről nyilatkozzanak. Az egyensúlyt nem a várandós anya és a magzat, hanem az anya és az állam jogai, illetve érdekei között keresik. Mind a többség, mind a disszidens kisebbség érvelésében közös, és tovább öröklődik a Roe- és a Casey-ítéletből ismert, axiómaként kezelt tétel: az államnak érdeke fűződik a magzat életéhez; ez az érdek a terhesség szakaszaitól és egyéb körülményektől függően erősebb vagy gyengébb a nő érdekéhez képest. Ebben a koordináta rendszerben a magzat érdekét tulajdonképpen az állam képviseli. Az eredmény nulla összegű játék: minél fiatalabb a terhesség, annál több joga van a várandós nőnek a terhesség megszakítását választani, és annál kevesebb az államnak ezt a jogot korlátozni. A terhesség előrehaladtával az arány átbillen az állam javára. A Dobbs-ítélet a játéknak nem vet véget, sőt szélesebbre nyitja kimeneteleinek lehetőségét. Az állami törvényhozó akaratát immár nem korlátozza a szövetségi alkotmány. Így a nulla összeg a két szélső ponton is kijöhet: az állam akár teljesen meg-

118 A magánszektorban dolgozóknak csupán húsz százaléka jogosult fizetett gyermekgondozási szabadságra. Közülük a legalacsonyabb keresetű egyegyedbe tartozók között az arány pedig csak nyolc százalék: ahol nagyobb a szükség, ott kisebb a segítség alapon. Breyer, Sotomayor, and Kagan, JJ., dissenting 39.

119 Breyer, Sotomayor, and Kagan, JJ., dissenting 42.

120 Breyer, Sotomayor, and Kagan, JJ., dissenting 47.

121 Breyer, Sotomayor, and Kagan, JJ., dissenting 48., 50.

122 Breyer, Sotomayor, and Kagan, JJ., dissenting 60.

tilthatja, vagy éppen feltétlen joggá teheti az abortuszhoz való hozzáférést. A Legfelsőbb Bíróság ezzel egy amúgy is megosztó kérdésben, egy már egyébként is megosztott társadalomban a további polarizációt erősítő ítéletet hozott. Elvileg előfordulhat majd, hogy két szomszédos állam közül az egyikben soha semmilyen körülmények között, a másikban pedig bármikor, bármilyen körülmények között elvégzik majd a beavatkozást.

Mindebből tehát látható, hogy az ítélet legjobb esetben is csak első pillantásra tekinthető a *pro life* győzelmének a *pro choice* álláspont fölött. De ha valakinek maradtak volna kétségei, akkor ezeket talán eloszlatja az ítélet következő részlete: „Véleményünk alapja nem valamilyen nézet, amely abban foglalt állást, hogy megilleti-e, s ha igen, mikortól a születés előtti életet a születés után élvezett jogok bármelyike. A különvélemény ezzel szemben az emberekre kényszerítene egy bizonyos elméletet arra vonatkozóan, hogy az emberi személyhez

fűződő jogokat mikortól kezdve kell érvényesnek tekinteni. A különvélemény szerint az alkotmány megköveteli az államoktól, hogy a magzatot még a legalapvetőbb joggal, az élethez való joggal is híján lévőnek tekintsék, legalábbis a várandósság egy önkényesen kijelölt pontjáig”.¹²³

A Dobbs-ítélet tehát nem fogadja el a *Roe v. Wade* óta fennálló paradigmát, de nem is állít másikat a helyébe. A szabályozást átengedi az államoknak. Az ítélet nem a *pro life* álláspont győzelmé, hanem az egyik *pro choice* szabályozás felváltása egy másikkal: az állami jogalkotók, az államok választói döntenek a magzati élet-halál kérdésében. Ahogyan a magyar származású amerikai történész, John Lukács írja: ellentétben a fizikai természet világával, a történelemben az inga soha nem pontosan oda lendül vissza, ahonnan kimozdult.

123 *Our opinion is not based on any view about if and when prenatal life is entitled to any of the rights enjoyed after birth. The dissent, by contrast, would impose on the people a particular theory about when the rights of personhood begin. According to the dissent, the Constitution requires the States to regard a fetus as lacking even the most basic human right – to live – at least until an arbitrary point in a pregnancy has passed.*

Nagy Adrienn* – Kisszöllősi-Szánthó Balázs**

A külföldön kelt ügyvédi meghatalmazás felhasználásának gyakorlati problémái

1. BEVEZETÉS

Jogalkalmazói tapasztalatok alapján a bírói joggyakorlatban, valamint egyéb eljárásokban – például az ingatlan-nyilvántartási eljárásokban vagy a közigazgatási hatósági eljárásokban – folyamatosan felmerülő problémát jelent a polgári perrendtartásról szóló 2016. évi CXXX. törvény (a továbbiakban: Pp.) és az ügyvédi tevékenységről szóló 2017. évi LXXVIII. törvény (a továbbiakban: Üttv.), illetve a speciális jogági törvények, úgymint a bírósági végrehajtásról szóló 1994. évi LIII. törvény (a továbbiakban: Vht.), a találmányok szabadalmi oltalmáról szóló 1995. évi XXXIII. törvény (a továbbiakban: Szabadalmi tv.), és az ingatlan-nyilvántartásról szóló 1997. évi CXLI. törvény (a továbbiakban: Inyvtv.) alapján a külföldön kiállított ügyvédi meghatalmazások Magyarországon történő felhasználása, az gyakran akadályokba ütközik. Jelen tanulmány célja ezen problémák elméleti és gyakorlati kérdéseinek elemzése.

2. A KÜLFÖLDÖN KIÁLLÍTOTT ÜGYVÉDI MEGHATALMAZÁSOK FELHASZNÁLÁSA A BÍRÓSÁGI ELJÁRÁSOKBAN

A bírósági eljárásokban felmerülő gyakorlati problémát jól példázza az a jogeset, melynek tényállása szerint egy osztrák magánszemély megbízó egy magyar ügyvédi irodát bízott meg azzal, hogy követeléseinek érvényt szerezzen a *Bezirksgewicht für Handelssachen Wien* (Bécsi Kerületi Bíróság kereskedelmi ügyekben), illetve a *BG Schwechat* (Schwechat Kerületi Bíróság) által kibocsátott jogerős európai fizetési meghagyás, illetve polgári peres eljárásban hozott jogerős ítélet alapján. E végrehajtandó határozatok alapján a végrehajtásra Magyarországon került sor.

A Vht. 16. § c) pontja alapján a végrehajtási lap kiállítására Budapesten a Budai Központi Kerületi Bíróság rendelkezett

hatáskörrel és illetékességgel. A Vht. 16. § j) pontja szerint ugyanez a bíróság állította ki a végrehajtási lapot a jogerős európai fizetési meghagyás tárgyában is. A végrehajtás elrendelése iránti kérelemhez csatolásra került a megbízó részére eljuttatott és a megbízó által Bécsben aláírt, valamint az eljáró ügyvéd által Budapesten aláírt, angol–magyar kétnyelvű ügyvédi meghatalmazás. A meghatalmazás tartalmazta, hogy az „Aláíró azonosítására és az aláírás sajátként való elismerésére videotelefon útján került sor/The signatory was identified and the signature was recognised as own by videophone”. A meghatalmazáson ellenjegyzés nem szerepelt. A távazonosításról készült videofelvétel az ügyvédi iroda által az ügyvédi iroda szerverén elmentésre került. A végrehajtás elrendelése iránti kérelemhez ezenkívül csatolásra került az ügyvédi megbízási szerződés is.

Az Üttv. nem írja elő, hogy az ügyvédnek a természetes személy azonosítását személyesen kell elvégeznie. Ezenkívül a pénzmosás és a terrorizmus finanszírozása megelőzéséről és megakadályozásáról szóló 2017. évi LIII. törvény Pmt. sem követeli meg kizárólagosan a természetes személy ügyfél személyes megjelenéssel történő nyilatkozattételét, hanem lehetőséget ad arra, hogy a szolgáltató által üzemeltetett, biztonságos, védett és a felügyeletet ellátó szerv által meghatározott módon, előzetesen auditált hírközlő eszköz útján nyilatkozzon.¹ A Magyar Ügyvédi Kamara küldöttgyűlése a személyes megjelenés nélküli azonosítás módját meghatározta, és az alkalmazható elektronikus eszközöket a Magyar Ügyvédi Kamara elnöke auditálta. A Magyar Ügyvédi Kamara a fentiek alapján tájékoztatót tett közzé *Tájékoztató az ügyfelek távazonosításáról és az okirati ellenjegyzés során a távolítottetéséről* (a továbbiakban: Tájékoztató1) címmel.² A Tájékoztató1 dokumentumban foglaltak alapján lehetőség van személyes találkozás nélkül a természetes személy ügyfél azonosítására. A Magyar Ügyvédi Kamara elnöke az 1/2019. (VII. 31.) határozatában meghatározta a távazonosítás során használható, előzetesen auditált hírközlő eszközöket: Skype, Skype for Business, Microsoft Teams, bluejeans.com, Google Meet, LogMein, Cisco, ACPM Secure

* Főosztályvezető, Mádl Ferenc Összehasonlító Jogi Intézet, Magánjogi Főosztály, Intézetigazgató egyetemi docens, Miskolci Egyetem Állam- és Jogtudományi Kar, Európai és Nemzetközi Jogi Intézet.

** PhD-hallgató, Miskolci Egyetem Deák Ferenc Állam- és Jogtudományi Doktori Iskola. Ügyvédjelölt, Hargittay és Társai Ügyvédi Iroda.

1 <https://docs.google.com/document/d/1sTQ6Xhaafe6o4k-i5ylk8yDdmobxjmMk/edit> (lekérdezés dátuma: 2024. 11. 20.)

2 <https://docs.google.com/document/d/1sTQ6Xhaafe6o4k-i5ylk8yDdmobxjmMk/edit> (lekérdezés dátuma: 2024. 11. 20.)

Office, Zoom Meetings.³ A Tájékoztató1 külön kiemeli, hogy az ellenjegyzett okiratban nem szükséges utalni arra, hogy a természetes személy azonosítása videotelefon útján történt, azonban akadálya sincs annak, hogy az ellenjegyzés szövegében erre hivatkozzon az ügyvéd. A Tájékoztató1 szerint előfordul, hogy egyes földhivatalok a jogszabályi előírás ellenére mégis megkövetelik ezt az utalást.

A gyakorlatban a végrehajtás elrendelése iránti kérelmeket elbíráló bíróságok több esetben azt a – meglátásunk szerint – téves joggyakorlatot alakították ki, mely szerint hiánypótlási felhívás keretében szólítják fel a végrehajtást kérőt, hogy csatolja a külföldön kelt ügyvédi meghatalmazásnak az illetékes magyar külképviseleti hatóság által felülhitelesített példányát.

A jelen tanulmány alapját képező jogesetben a végrehajtást kérő jogi képviselőjében eljáró ügyvéd ellenjegyezte az ügyvédi meghatalmazást az Üttv. 44. § (7) bekezdése alapján, tekintettel arra, hogy az ügyvéd által ellenjegyzett, de a felek által külföldön aláírt okirat teljes bizonyító erejéhez diplomáciai hitelesítés vagy felülhitelesítés, illetve Apostille tanúsítvány nem szükséges. Ezzel ellentétben azonban a bíróság a végrehajtás elrendelése iránti kérelmet visszautasította, hivatkozva arra, hogy a Vht. 9. §-a szerint azokra az eljárási kérdésekre, amelyeket e törvény eltérően nem szabályoz, a Pp. szabályait a nemperes eljárás sajátosságaiból eredő eltérésekkel és a bírósági nemperes eljárásokról szóló törvénynek a bírósági polgári nemperes eljárásokra vonatkozó általános rendelkezéseit kell alkalmazni. Visszautasításában a bíróság a Pp. 594. §-ára hivatkozott, mely szerint a Pp. 325. §-ának rendelkezéseit a külföldön kiállított magánokiratokra is alkalmazni kell azzal, hogy a meghatalmazásnak, valamint a peres eljárás céljára kiállított nyilatkozatoknak és az igazságügyért felelős miniszter rendeletében a szükségeshez képest megjelölt egyéb magánokiratoknak – törvény eltérő rendelkezése hiányában – csak akkor van a 325. §-ban meghatározott bizonyító ereje, ha azokat a kiállítás helye szerint illetékes magyar külképviseleti hatóság hitelesítette vagy felülhitelesítette, hacsak a kiállítás helye szerinti állammal hatályos nemzetközi szerződés eltérő követelményt nem ír elő. Hangsúlyozandó, hogy a Pp. nem az „e” vagy „jelen” törvény kifejezést alkalmazza, hanem általánosan lehetővé teszi, hogy bármely törvény a hitelesítéstől, illetve a felülhitelesítéstől eltérjen. Jelen esetben a vonatkozó, eltérően rendelkező törvény az Üttv.

A Pp. 67. § (4) bekezdése alapján az ügyvéd és a kamarai jogtanácsos meghatalmazásának igazolásáról jogszabály eltérően rendelkezhet. Az Üttv. 34. § (2) bekezdése a fentieknek megfelelő eltérő rendelkezést tartalmaz, amely szerint az ügyvédi tevékenység gyakorlására adott meghatalmazást írásba kell foglalni, és annak tartalmaznia kell a megbízott elfogadó nyilatkozatát is. Az e bekezdésnek megfelelően kiállított meghatalmazás teljes bizonyító erejű magánokirat. Az Üttv. ezen rendelkezése meglátásunk szerint a *lex specialis derogat legi generali* elvére figyelemmel a Pp. 594. § b) pontjában szereplő rendelkezést 'lerontja', mivel a hivatkozott jogszabályhely akként rendelkezik, hogy a Pp. 325. § rendelkezéseit a külföldön kiállított magánokiratokra is alkalmazni kell azzal, hogy a meghatalmazásnak, valamint a peres eljárás céljára kiállított

nyilatkozatoknak és az igazságügyért felelős miniszter rendeletében a szükségeshez képest megjelölt egyéb magánokiratoknak – *törvény eltérő rendelkezése hiányában* – csak akkor van a 325. §-ban meghatározott bizonyító ereje, ha azokat a kiállítás helye szerint illetékes magyar külképviseleti hatóság hitelesítette vagy felülhitelesítette, hacsak a kiállítás helye szerinti állammal hatályos nemzetközi szerződés eltérő követelményt nem ír elő. Az eltérő rendelkezés pedig az Üttv. 34. § (2) bekezdése, mely az ügyvéd által ellenjegyzett, de a felek által külföldön aláírt okiratokra vonatkozik. Következésképpen az ügyvédi meghatalmazás, mint teljes bizonyító erejű magánokirat érvényességéhez kizárólag az Üttv. 34. § (2) bekezdésében meghatározott feltételeknek kell teljesülnie.

A szakirodalomban is található ezzel az értelmezéssel azonos álláspontot, Ruzicska Máté ugyanezen jogi problémával kapcsolatban fejtette ki szakmai véleményét.⁴ A hatályos magyar rendelkezések értelmezésével kapcsolatban arra az álláspontra helyezkedett, hogy az ügyvédi ellenjegyzés vagy diplomáciai hitelesítés, felülhitelesítés, illetve *Apostille* tanúsítvány mint az ügyvédi meghatalmazásnak a teljes bizonyító erejéhez szükségesnek vélt feltétele, ellentétes az uniós joggal, nevezetesen az Európai Unió működéséről szóló szerződés 56. cikkével, 57. cikk 2. mondat d) pontjával, 60. cikkével, sértve a szolgáltatásnyújtás szabadságát, indokolatlanul és hátrányosan megkülönböztetve az EU-n belüli relációban az állampolgárokat, szolgáltatókat.

Az uniós jog primátusa alapján sem lehet tehát megkövetelni a tárgyi ügyben a végrehajtást kérő által Bécsben aláírt ügyvédi meghatalmazás teljes bizonyító erejéhez ügyvédi ellenjegyzés vagy diplomáciai hitelesítés, felülhitelesítés, illetve *Apostille* meglétét.

Máté Viktor meglátása szerint a Pp. 594. §-ában írt szabályhoz képest speciális szabályként alkalmazható az Üttv., melynek rendelkezése szerint az ügyvéd által ellenjegyzett okirat esetében további felülhitelesítésre nincs szükség.⁵

Az a tény, hogy a meghatalmazás a meghatalmazó által külföldön került aláírásra, nem rontja le az Üttv. 34. § (2) bekezdésének megfelelő ügyvédi meghatalmazás teljes bizonyító erejét vagy érvényességét. Nincs olyan jogszabályi előírás, hogy az ügyvédi meghatalmazásnak az Üttv.-ben szereplő rendelkezéseken felül további kritériumnak kellene megfelelnie. Pontosabban az Üttv. határozza meg az ügyvédi meghatalmazás speciális jellegét az általában véve adott ügyleti meghatalmazástól megkülönböztetendően. A Pp. 67. § (4) bekezdésének eltérést engedő rendelkezését nem írja felül a Pp. 325. § (1) bekezdésében és az 594. § b) pontja, mert egyrészt a Pp. 325. § (1) bekezdésében és az 594. § b) pontjában írtak célja az, hogy az ügyvéd részére megbízást és meghatalmazást adó személyt azonosítsák, annak aláírását, kézjegyének valóságát igazolják. Másrészt maga a Pp. koherenciája sérülne, ha az egyik rendelkezése eltérést engedne másik jogszabály részére, azonban ezzel szemben egy másik rendelkezése ellehetetlenítené a már korábban biztosított eltérés lehetőségét, azaz mégis

3 A jelenleg elfogadott verziószámok megtalálhatók a Magyar Ügyvédi Kamara elnökének 1/2019. (VII. 31.) számú határozatában.

4 RUZICSKA Máté: Külföldön „nem ér”! Avagy a külföldön kelt meghatalmazás felülhitelesítésének szükségtelensége. *Polgári Jog*, 2023/3–4. DOI: 10.55413/193.A2300202.POJ.

5 MÁTÉ Viktor: A Pp. 594. §-ához írt kommentár. In: VARGA István (szerk.): *A polgári perrendtartás és a kapcsolódó jogszabályok kommentárja*. HVG-ORAC, Budapest, 2018.

kizárná ezen körben az Üttv. alkalmazását. Az Üttv. 32. § (1) bekezdése alapján a jogi tanácsadásra adott megbízás kivételével a megbízási szerződés megkötése előtt az ügyvéd köteles elvégezni az ügyfél személyének azonosítását. Az ügyvédi megbízási szerződés egyértelműen még a képviseleti és ezzel együtt az eljárási jogosultságok biztosítását megelőzően történik. A felülhitelesítés jelentése nem más, mint hogy az valamely személy aláírása valódiságának, az okiratot aláíró személy eljárás minőségének, valamint adott esetben az okiraton szereplő pecsét vagy bélyegzőlenyomat valódiságának tanúsítására irányuló eljárás. A jelen esetben, azaz a megbízási szerződés megkötését megelőzően, valamint a meghatalmazás aláírása és elfogadása előtt ezeket a tényeket maga az ügyvéd ellenőrzi és végzi el a hitelesítést. Nem mellékes, hogy abban az esetben, ha az ügyvéd nem tenne eleget a jogszabályi kötelezettségének, akkor az Üttv. 107. § a) pontja alapján fegyelmi felelősséggel tartozna az ügyvédi kamarának, azonban ettől függetlenül ez az ügyvédi meghatalmazás érvénytelenségét nem eredményezi, teljes bizonyító erejét nem oltja ki.⁶

Ezt erősítette meg a Kúria egy eseti döntésében,⁷ mely szerint az ügyvéd részére adott meghatalmazásnak a jognyilatkozat lényeges tartalmát: a meghatalmazás adását és annak elfogadását kell tartalmaznia, és a meghatalmazást a nyilatkozó félnek alá kell írnia. Az aláírás helyének valósnak nem megfelelő feltüntetése és az ügyfél azonosításának elmaradása nem eredményezi a meghatalmazás érvénytelenségét, de megalapozhatja az ügyvéd felelősségét. A Kúria az ítélet indokolásában kifejti, hogy „a perbeli meghatalmazás alapja a fél és a jogi képviselője között az új Ügyvédi tv. 27. § (1) bekezdés a) pontja alapján létrejött, a Polgári Törvénykönyvről szóló 2013. évi tv. (Ptk). XXXIX. fejezetében szabályozott megbízási szerződés. A megbízó és a megbízott közötti belső jogviszony fennállását és ez alapján a megbízott képviseleti jogát a meghatalmazás igazolja; de a képviseleti jogot nem a meghatalmazás, hanem a megbízási szerződés alapozza meg”. A Kúria megerősítette, hogy a Pp. 67. § (4) bekezdése szerinti eltérő jogszabály az Üttv. 34. § (2) bekezdése, amely szerint az ügyvédi tevékenység gyakorlására adott meghatalmazást írásba kell foglalni, és annak tartalmaznia kell a megbízott elfogadó nyilatkozatát is. Az ennek megfelelően kiállított meghatalmazás teljes bizonyító erejű magánokirat. A Kúria meglátása szerint a Pp. 325. § (1) bekezdés a)–h) pontjaiban foglalt feltételek célja annak igazolása, hogy az okiraton lévő aláírás azonosítottan az aláíró személytől származik. Külön hangsúlyozza, hogy ilyen azonosítást igazoló előírás alkalmazása az ügyvéd előtt aláírt okirat esetén azért nem indokolt, mert az ügyvédnek a megbízási szerződés megkötése (és így a meghatalmazás aláírása) előtt az Üttv. 32. § (1) bekezdés rendelkezései alapján az ügyfél azonosítását el kell végeznie. „Az azonosítás történhet úgy, hogy az ügyvéd az előtte megjelent ügyfelet az Üttv. 32. § (2) bekezdés rendelkezéseinek megfelelően személyazonosításra alkalmas okmánya megtekintésével igazolja. A BÜK határozat⁸ szerint az azonosítás – a határozatban előírt feltételek megtartásával – történhet úgy is, hogy az ügyfél nem jelenik

meg az ügyvéd előtt. A BÜK határozat 2. és 3. pontja meghatározza a távazonosításra használt eszköz feltételeit, a 4. pontja pedig a távazonosítás menetét.” A megbízó meghatalmazás aláírása előtti azonosítása bizonyítás kérdése. A Kúria álláspontja szerint a megbízó és az ügyvéd írásba foglalt nyilatkozata alapján nem állapítható meg, hogy a távazonosítás megtörtént. A fentiekre tekintettel javasolt a bizonyítás körében az azonosításról videofelvétel rögzítése és elmentése.⁹

3. KÖZIGAZGATÁSI HATÓSÁGI ELJÁRÁSOK A VÉDJEGY ÉS IPARJOGVÉDELEM TERÜLETÉN

A külföldön kelt ügyvédi meghatalmazással kapcsolatban a közigazgatási hatósági eljárás problematikáját legegyszerűbben egy védjegybejelentéssel lehet szemléltetni, ahol az ügyfél ábrás típusú védjegymegjelölést az 1997. évi XI. törvény (a továbbiakban: Vt.) alapján kérte az általános szabályok szerint védjegyként lajstromozni.

Az általános közigazgatási rendtartásról szóló 2016. évi CL. törvény (a továbbiakban: Ákr.) 14. § (1) bekezdése szerint a meghatalmazott a képviseleti jogosultságát – ha azt rendelkezési nyilvántartás nem tartalmazza – köteles igazolni. A meghatalmazást közokiratba vagy teljes bizonyító erejű magánokiratba kell foglalni vagy jegyzőkönyvbe kell mondani. A Vt. 44. § (2) bekezdése szerint a meghatalmazást írásba kell foglalni. A szabadalmi ügyvivőnek, ügyvédnek, szabadalmi ügyvivői irodának, szabadalmi ügyvivői társaságnak vagy ügyvédi irodának – akár belföldön, akár külföldön – adott meghatalmazás érvényességéhez elegendő, ha azt a meghatalmazó aláírta. Mindezek alapján megállapítható, hogy a Vt. speciális szabályokat tartalmaz mind az Ákr.-hez, mind az Üttv.-hez képest.

A Szellemi Tulajdon Nemzeti Hivatala (a továbbiakban: SZTNH) honlapján közzétett Védjegy Módszertan¹⁰ elnevezésű tájékoztatás alapján: „Az írásbeli meghatalmazás alaki követelményei vonatkozásában a Vt. a Ket.-nél enyhébb követelményeket támaszt, mivel nem kívánja meg az írásbeli meghatalmazás közokiratba vagy teljes bizonyító erejű magánokiratba foglalását. Ezzel kapcsolatban meg kell jegyezni, hogy a Vt.-ben említett meghatalmazás a Ptk. 222. §-a szerint egyoldalú jognyilatkozat. [...]”

A képviselő és a képviselt személy közötti – pl. megbízási – jogviszony alapjául szolgáló szerződés (ha írásba foglalják) és a képviseleti jogot létesítő meghatalmazás két különböző okirat, a Hivatal előtti eljárásban pedig csak az utóbbi benyújtására van szükség. [...]

A Vt. szövegéből egyértelműen kitűnik, hogy az SZTNH a külföldön adott meghatalmazást a belföldön adott meghatalmazással azonos módon és feltételekkel fogadja el.”

6 Fővárosi Törvényszék 41.Pkf.631.705/2024/3.

7 Kúria Pfv.II.21.732/2019/8. I.

8 https://bpugyvedikamara.hu/wp-content/uploads/2014/04/BUK_2018_470_11_01_határozat.pdf (lekérdezés dátuma: 2024. 11. 20.)

9 Magyar Ügyvédi Kamara – Tájékoztató az ügyvédi ellenjegyzés jó gyakorlatairól – A videotelefonálásról készített felvételt az okirattal együtt, annak megőrzési idején belül meg kell őrizni, azzal, hogy a jogviták elkerülése érdekében azt célszerű minősített elektronikus aláírással és időbélyegzővel is ellátni.

10 https://www.sztnh.gov.hu/hu/vedjegy/vedjy_modszertan/vedjegy_modszertan.pdf (lekérdezés dátuma: 2024. 11. 20.)

Bár struktúrájában az első fejezethez tartozik, azonban tárgyában a jelen fejezetbe tagolt védjegy ügyben alkalmazandó bírósági eljárás keretében a Vt. 85. § (2) bekezdése alkalmazandó, amely szerint a szabadalmi ügyvivőnek vagy ügyvédnek – akár belföldön, akár külföldön – adott meghatalmazás érvényességéhez elegendő, ha azt a meghatalmazó aláírta.

Az idézett szakasszal a Kúria is foglalkozott a Pfv.21.255/2021/8. számú precedensképes határozatában, amely védjegybitorlás megállapítása tárgyában született. A felülvizsgálat alapjául szolgáló tényállás szerint a külföldi székhelyű felperes elsőbbségi jogosultja volt X nemzetközi szóvédjegynek, amelynek oltalma a Nizzai megállapodás 5. osztályában „gyógyszerek” árukra terjedt ki, míg az alperes stratégiai partnere a hasonló névvel rendelkező külföldi székhelyű gyógyszercégnek, amelynek termékeit az alperes kizárólagosan jogosult forgalmazni Magyarországon. Az alperes a fentiek alapján a hasonló megnevezést viselő étrend-kiegészítő terméket – amely az azonos 5. áruosztályba tartozik – forgalmazza. A kereseti kérelem a fentiek szerint annak megállapítására irányult, hogy az alperes az X nemzetközi szóvédjegyet bitorolta, és a felperes kérte az alperes jogsértő magatartástól a jövőre nézve történő eltiltását, adatszolgáltatásra és elégtétel adására kötelezését, valamint a jogsértő termékeknek az alperes székhelyén és telephelyén történő lefoglalását és megsemmisítését. Az alperes ellenkérelmében kérte az eljárás megszüntetését és a kereset elutasítását. Az alperes többek között hivatkozott arra, hogy a keresetlevélhez csatolt meghatalmazás nem tartalmazza az elfogadásának időpontját, és a meghatalmazást elfogadó ügyvédnek az ügyvédi iroda törvényes képviselőre való jogosultságát nem tüntette fel, így alaki hiányosságban szenved.

A Kúriának a felülvizsgálati kérelem alapján abban kellett állást foglalnia, hogy a felperes jogi képviselőjének volt-e a képviselői jogát igazoló, szabályszerű meghatalmazása. A Kúria kiemelte, hogy bár a külföldön történt kiállítás ellenére a Pp. 594. § b) pontja által megkövetelt hitelesítést, illetve felülhitelesítést nem tartalmazott, ez a bizonyító erejét nem érintette, aminek oka a Vt. 85. § (2) bekezdése, amely a Vt. 95. § (15) bekezdése értelmében a védjeggyel kapcsolatos perekben alkalmazandó különös eljárási szabályt rögzít, nevezetesen azt, hogy a védjegybitorlás miatt indított perekben a védjegynek a képviselő, illetve az ügynök általi használatától való eltiltás iránti, illetve a védjegyoltalmi igény vagy a védjegyoltalom átruházása iránt indított perekben, valamint az európai uniós védjegyrendelet 137. és 13. cikke, illetve 209. cikk (5) bekezdése alapján az európai uniós védjegy használatától való eltiltás iránt indított perekben, valamint a védjeggyel kapcsolatos minden más perben egyebekben a Pp. szabályait kell alkalmazni a Vt. 80. §-ában és 85. §-ában, valamint a 86. § (3) bekezdésében foglalt eltérésekkel. Azaz a Vt. rögzíti, hogy a Pp. a háttérjogszabálya, azonban a *lex specialis derogat legi generali* elve alapján az ügyvédi meghatalmazásokkal kapcsolatban a Vt. 85. §-át kell alkalmazni, amely szerint elegendő, ha azt a meghatalmazó írta alá. Ez automatikusan jelentős enyhítést tartalmaz már az Üttv.-hez képest is, amely a teljes bizonyító erejű magánokirathoz az ügyvéd, mint megbízott elfogadó nyilatkozatát is megköveteli. A fentiek alapján egyértelműen levezethető és a Kúria is megállapította, hogy az ügyvédi meghatalmazást a fenti speciális szabályok alapján szük-

ségtelen hitelesíteni vagy felülhitelesíteni. A Vt. hivatkozott szabályait a közigazgatási hatósági eljárás és szolgáltatás általános szabályairól szóló 2004. évi CXL. törvény hatálybalépésével összefüggő egyes törvények módosításáról szóló 2005. évi LXXXIII. törvény módosította, amelynek 239. §-ához fűzött miniszteri indokolás szerint: „a megváltoztatási kérelmek tárgyában folyó nemperes eljárásban nem követelhető meg a szabadalmi ügyvivőnek vagy ügyvédnek külföldön kiállított meghatalmazás esetében a felülhitelesítés.”

A Kúria precedensképes döntése azt is egyértelművé teszi, hogy az ügyvédi meghatalmazás nem tekinthető perfelvételi iratnak, így nem esik a Pp. 203. § (1) bekezdésének a perfelvételi iratok előterjesztésének korlátozása alá, és benyújtása nem minősülhet hatálytalannak, mivel a meghatalmazás a perbeli képviselői jogot keletkezteti, különös tekintettel arra, hogy a Pp. 7. § (1) bekezdés 16. pontjában taxatív meghatározásra kerültek a perfelvételi iratok.

4. AZ INGATLAN-NYILVÁNTARTÁSI ELJÁRÁS

4.1. A HATÁLYOS TÖRVÉNY RENDELKEZÉSEINEK VIZSGÁLATA

Az Inyvt. által szabályozott speciális eljárás alapvető forrásai a Ptk. és az Ákr. Az Inyvt. 32. § (3) bekezdése alapján a tulajdonjog, hasznélvezeti jog, a használat joga, telki szolgálmi jog, vételi jog, eladási jog, jelzálogjog, építményjog keletkezésére, módosulására, illetve megszűnésére vonatkozó bejegyzésnek többek között ügyvéd által ellenjegyzett magánokirat alapján van helye. A vizsgálat tárgyát képező tényállás szerint ingatlan-adásvétel ügyében az ügyvédi meghatalmazás külföldön került aláírásra, amely konzuli hitelesítésre került, azonban nem került ellenjegyzésre.

Az ügyvédi meghatalmazás a gyakorlatban kétféleképpen kerül kiállításra. Az egyik lehetőség szerint az ügyvédnek adott meghatalmazást maga az ingatlan-adásvételi szerződés tartalmazza, a másik lehetséges eset, hogy a meghatalmazás külön okiratban kerül kiállításra. A jelen esetben az ügyvédi meghatalmazás külön okiratban, külföldön került aláírásra.

Az Inyvt. 29. §-a alapján a meghatalmazásra ugyanazokat az alaki kellékeket kell alkalmazni, mint amelyeket a bejegyzés alapjául szolgáló okiratra a törvény egyébiránt megkövetel. Az Inyvt. 35. § (1) bekezdése szerint, ha a magánokiratot külföldön állították ki, akkor a nyilatkozattevő aláírását (kézjegyet) a magyar külképviseleti hatósággal kell hitelesíttetni, illetőleg az aláírás (kézjegy) hitelesítésére jogosult külföldi szerv által történt hitelesítést kell a magyar külképviseleti hatósággal hitelesíttetni (diplomáciai hitelesítés, illetve felülhitelesítés). Ahol magyar külképviseleti hatóság nem működik, az aláírást (kézjegyet) a magyar állam érdekeit képviselő állam külképviseleti hatóságával kell hitelesíttetni. Abban az esetben, amennyiben az adott országban külképviseleti hatóság nem működik, és a magyar érdekeket más állam külképviseleti hatósága sem képviseli, akkor a nyilatkozattevő aláírását (kézjegyet) az okirat kiállítása helye szerinti állam hatóságának kell hitelesíteni.

A törvény alapján azonban nincs szükség diplomáciai hitelesítésre, illetőleg felülhitelesítésre, ha az okiratot hitelesítési záradékkal (*Apostille*) látták el, vagy a hitelesítés, illetőleg felülhitelesítés alól nemzetközi megállapodás vagy viszonsági gyakorlat egyébként felmentést ad. Fontos, hogy ilyen nemzetközi megállapodás vagy viszonsági gyakorlat fennállására a bejegyzést kérő félnek kell hivatkozni és azt pontosan megjelölni. Abban, hogy adott államok között egy viszonsági gyakorlat fennáll vagy sem, az igazságügyért felelős miniszter állásfoglalása irányadó.

Kiegészítő szabályként az Inyvt. rögzíti, hogy amennyiben a külföldön kiállított okirat sem hitelesítéssel, sem hitelesítési záradékkal (*Apostille*) nem került ellátásra, illetve nincs nemzetközi megállapodás vagy viszonsági gyakorlat sem a felek között, amely felmentést adna a hitelesítés vagy felülhitelesítés alól, vagy ha egyébként kétség merül fel a külföldön kiállított magánokirat felhasználhatóságával kapcsolatban, akkor az ingatlanügyi hatóság (Földhivatal) az igazságügyért felelős miniszterhez terjeszti fel az ügyet állásfoglalás kiadása céljából.

Mindezek alapján megállapítható, hogy a hitelesítés a nyilatkozattevő aláírásának hitelesítésére szolgál.

Fontos hangsúlyozni azonban, hogy a nyilatkozattevő aláírásának konzuli hitelesítése nem ad felmentést az adott állam joga által előírt alaki követelmények teljesítése alól. A Budapesti Ügyvédi Kamara honlapján¹¹ található, a földhivatali gyakorlat ismertetéséről szóló tájékoztatás szerint a fentiek alapján megállapítható, hogy a külföldön kelt olyan magánokirat, amelyet diplomáciai hitelesítéssel láttak el, ettől függetlenül meg kell feleljen az Inyvt. által előírt alaki követelményeknek, azaz a fentiek alapján az ügyleti meghatalmazást utóbb ügyvédi ellenjegyzéssel is el kell látni. A tájékoztatás alapján a diplomáciai hitelesítés, felülhitelesítés, vagy a hitelesítési záradék kizárólag a nyilatkozattevő aláírásának hitelesítésére szolgál, lényegében kiegészíti, de nem pótolja az ügyvédi ellenjegyzést.

Analógiaként alkalmazható az ügyvédi meghatalmazásra a külföldön kiállított – nem ügyvédi, hanem ügyleti – meghatalmazásra vonatkozó, a Kúria Kfv.37.680/2013/8. számú precedensképes határozata, amelynek elvi tartalma szerint: „A külföldön kiállított meghatalmazás esetében a diplomáciai felülhitelesítésen túl az okiratot az ügyvédnek ellenjegyzéssel kell ellátnia.”

A Kúria határozatában kifejtett indokolása alapján „az Inyvt. 29. §-a értelmében a meghatalmazásra a bejegyzés alapjául szolgáló okiraatra előírt alakszerűségek vonatkoznak. A 33. § (2) bekezdése szerinti meghatalmazott a magyar külképviseleti szerv által hitelesített meghatalmazás birtokában az okirat aláírására jogosult, az okirattal szembeni követelmény az Inyvt. 32. § (3) bekezdése értelmében, hogy a magánokiratot az ügyvéd ellenjegyzéssel lássa el. Ez a követelmény az Inyvt. 33. § (2) bekezdése folytán a külföldön kiállított külképviseleti szerv által felülhitelesített meghatalmazásra is vonatkozik.”

Az ismertetett Tájékoztatót és az Inyvt.-t érdemes összevetni a korábban már hivatkozott Üttv. 44. § (7) bekezdése szerinti rendelkezéssel, mely szerint „az ügyvéd által ellenjegyzett, de a felek által külföldön aláírt okirat teljes bizonyító erejéhez diplomáciai hitelesítés vagy felülhitelesítés, illetve *Apostille* tanúsítvány

nem szükséges”. Kérdésként merül fel tehát, hogy mi a helyzet abban az esetben, amennyiben a külföldön kelt ügyvédi meghatalmazást az eljáró ügyvéd ellenjegyzzi, azonban az nem kerül hitelesítésre, felülhitelesítésre, illetve nem szerepel rajta hitelesítési záradék (*Apostille*). A válasz az Inyvt. 35. § (1) bekezdése és az Üttv. 44. § (7) bekezdése alapján egyértelműen megadható. Az Inyvt. 35. § (1) bekezdése akként rendelkezik, hogy „*ha törvény eltérően nem rendelkezik*”. A jelen esetben az eltérő törvényi rendelkezés pedig az Üttv. 44. § (7) bekezdése.

A Magyar Ügyvédi Kamara által 2021. július 1. napján kelt (negyedik kiadás), „Tájékoztató az ügyvédi ellenjegyzés jó gyakorlatairól”¹² szóló tájékoztató (a továbbiakban: Tájékoztató2) megerősíti, hogy „*erre figyelemmel az ügyvéd az előtte aláírt vagy az előtte (akár a jelen tájékoztató 1.5. pontban ismertetett feltételek esetén videotelefonon) sajátként elismert, a féltől származó aláírást tartalmazó okiratot – az egyéb tartalmi és formai feltételek fennállása esetén – akkor is ellenjegyezheti, ha az okirat aláírására külföldön került sor, de az okirat diplomáciai hitelesítést vagy felülhitelesítést, illetve *Apostille* tanúsítványt nem tartalmaz. A magyar jog alapján az ellenjegyzésre külföldön is sor kerülhet, azzal, hogy ez adott esetben a külföldi államban az ügyvédi tevékenység végzésére vonatkozó ottani szabályok megsértését jelentheti, ami azonban az ellenjegyzés érvényességét nem érinti. Az ügyvédnek külföldön adott meghatalmazás esetén a diplomáciai hitelesítés vagy felülhitelesítés, illetve *Apostille* tanúsítvány akkor mellőzhető, ha a meghatalmazást mint egyoldalú jognyilatkozatot tartalmazó okiratot az ügyvéd a 1.5(b) pontban és a 3.2. pontban kifejtettek megfelelő alkalmazásával ellen is jegyzi. A diplomáciai hitelesítésre, felülhitelesítésre vagy *Apostille* tanúsítvánnyal történő ellátásra sem a teljes bizonyító erejű magánokiratok vonatkozásában általában, sem pedig az ingatlanügyi hatóság eljárásában felhasznált okiratok vonatkozásában nincs szükség.*”

A Tájékoztató2 egyértelműen rögzíti, hogy általában nincs szükség a teljes bizonyító erejű magánokiratok hitelesítésére, amelynek alapján a jelenleg fennálló bírósági és egyéb közigazgatási hatósági eljárásokban alapvetően a teljes bizonyító erejű magánokiratok és a hitelesítés lényegével, céljával és szellemiségével szembe nem fordított gyakorlatot folytatnak. A Tájékoztató2 azt is megerősítette, hogy nincs szükség a hitelesítésre a földhivatali gyakorlatokban sem, amennyiben ügyvéd által ellenjegyzett magánokiratról van szó.

A Tájékoztató2 3.2. pontja külön foglalkozik a meghatalmazással, mind ha az okiratban történik annak ellenjegyzése, mind ha külön okiratban. A Tájékoztató szerint „*ha a külföldön aláírt meghatalmazást az ügyvéd ellenjegyzzi, arra is értelemszerűen irányadó, hogy a meghatalmazó aláírásának hitelesítése, felülhitelesítése vagy *Apostille* tanúsítvánnyal való ellátása nem szükséges*”.

4.2. AZ ÚJ E-INGATLAN-NYILVÁNTARTÁSI TÖRVÉNY RENDELKEZÉSEINEK VIZSGÁLATA

Külön vizsgálat tárgyát képezi a 2025. január 15. napján hatályba lépő, az ingatlan-nyilvántartásról szóló 2021. évi C. törvény (a továbbiakban: E-ing. tv.), valamint a kapcsolódó jogszabályok elemzése.

11 <https://bpugyvedikamara.hu/kamarank/foldhivatali-joggyakorlat/> (utolsó lekérdezés: 2024. 11. 20.)

12 https://www.xn--mk-xka.hu/files/ugd/1ea598_f914759691684baf862f71b47e0ee1fb.pdf?index=true (lekérdezés dátuma: 2024. 11. 20.)

Az E-ing. tv. 40. § (5) bekezdése alapján az ingatlanra bejegyezhető jogot vagy tényét érintően külföldön kiállított ügyleti meghatalmazás az ingatlan-nyilvántartási eljárásban akkor használható fel, ha azt magyar közjegyző az e törvény felhatalmazása alapján kiadott kormányrendeletben meghatározott tartalommal és módon, elektronikus úrlapon rögzítette.¹³ Ezzel egyidejűleg kerül módosításra 2025. január 15. napjával az Üttv. is az ingatlan-nyilvántartásról szóló 2021. évi C. törvény hatálybalépésével összefüggő átmeneti rendelkezésekről, valamint egyes, az ingatlan-nyilvántartással, területrendezéssel, településrendezéssel kapcsolatos és kulturális tárgyú törvények módosításáról szóló 2021. évi CXLVI. törvény által, amelynek 104. §-a alapján az Üttv. egy 39/A. §-sal egészül ki. Ennek értelmében a törvény hivatkozott szakaszának első bekezdése alapvetően rögzíti, hogy kizárólag az ügyvédi kamarai nyilvántartásba bejegyzett ügyvéd (illetve kamarai jogtanácsos) jogosult a jogi képviselő ellátására.

A fenti rendelkezés lényege az Üttv. további módosításából olvasható ki, tekintettel arra, hogy a jogalkotó bevezeti az ingatlan-nyilvántartási ügyektől való eltiltást, mint a fegyelmi vétséget elkövető személlyel szemben alkalmazható legújabb büntetést, amelynek legrövidebb időtartama egy év, leghosszabb időtartama öt év. Az ingatlan-nyilvántartási ügyektől való eltiltás hatálya alatt az ügyvédi tevékenység gyakorlója nem jogosult ingatlan-nyilvántartási ügyben jogi képviselő ellátására, illetve az ingatlan-nyilvántartásba való bejegyzés alapjául szolgáló okirat tekintetében okiratszerkesztésre és ellenjegyzésre.¹⁴

Ezenkívül lehetőség lesz az ingatlan-nyilvántartási ügyben való eljárási jogosultságot felfüggeszteni, ha a jogsértés meghaladja az egyéni érdeksérelmet. A felfüggesztés időtartama hat hónapra szólhat, amely egy alkalommal legfeljebb hat hónapra meghosszabbítható. Az ingatlan-nyilvántartási ügyben való eljárási jogosultság felfüggesztésének tartama alatt az ügyvédi tevékenység gyakorlója nem jogosult ingatlan-nyilvántartási ügyben jogi képviselő ellátására, illetve az ingatlan-nyilvántartásba való bejegyzés alapjául szolgáló okirat tekintetében okiratszerkesztésre és ellenjegyzésre. Az ügyvédi tevékenység felfüggesztésének tartama alatt az eljárás alá vont személlyel szemben folytatott eljárásbeli jogok és kötelezettségek kivételével az ügyvédi kamarai tagságból, illetve az ügyvédi kamarai nyilvántartásba vételből fakadó jogok és kötelezettségek szünetelnek.¹⁵

A törvény az E-ing. tv.-nyel összhangban rögzíti, hogy a meghatalmazást kizárólag a külön kormányrendeletben meghatározott tartalommal és módon, elektronikus úrlapon kell megszerkeszteni és hitelesíteni. Az ingatlan-nyilvántartásról szóló 2021. évi C. törvény végrehajtásáról szóló 179/2023. (V. 15.) Korm. rendelet (a továbbiakban: új Inyvtv. Vhr.) 108. § (5) bekezdése szerint a külföldön kiállított ügyleti meghatalmazás (1)–(4) bekezdés szerinti ingatlan-nyilvántartási elektronikus úrlapon való rögzítését magyar közjegyző nemperes eljárásban végzi.

tartási elektronikus úrlapon való rögzítését magyar közjegyző nemperes eljárásban végzi.

Az új Inyvtv. Vhr. 113. §-a szerint az eljárásban a jogi képviselő képviselői jogosultságát ügyvéd vagy kamarai jogtanácsos esetén az Üttv. 39/A. § (2) bekezdése szerinti ingatlan-nyilvántartási elektronikus úrlapon létrehozott meghatalmazással kell igazolni. Az új Inyvtv. Vhr. 114. § (1) bekezdése meghatározza, hogy mely személyek kötelesek ügyvédi meghatalmazás benyújtására. Az új Inyvtv. Vhr. 115. § (1) bekezdése alapján az ügyvédi meghatalmazást a jogi képviselőt ellátó ügyvéd személyes jelenléttel, minősített, vagy minősített tanúsítványon alapuló fokozott biztonságú elektronikus aláírás elhelyezésével, vagy azonosításra visszavezetett dokumentumhitelesítés szolgáltatással kell hitelesíteni. Az ügyvéd igazolja, hogy az elektronikus hitelesítéssel aláírók azonosítását elvégezte. Külön szabályt ad a rendelet azok részére, akik minősített, vagy minősített tanúsítványon alapuló fokozott biztonságú elektronikus aláírással, illetve az elektronikus ügyintézés és a bizalmi szolgáltatások általános szabályairól szóló 2015. évi CCXXII. törvénynek megfelelő, a Kormány által kötelezően biztosítandó elektronikus azonosítási szolgáltatással nem rendelkeznek. Ebben az esetben a jogi képviselőt ellátó ügyvéd részére az integrált ügyfélszolgálaton (a továbbiakban: kormányablak) vagy külképviseleten való hitelesítés útján adható meghatalmazás. A tulajdonjog-fenntartással történő adásvétel esetén az ügyvédi meghatalmazás az adásvétel teljesedésbe menéséig tartó határozott ideig, abban az esetben, ha a felek határozatlan időre alapított vevői jogot kötnek ki, akkor a meghatalmazás legfeljebb öt évig hatályos.

A fentiek alapján megállapítható, hogy ingatlanok tulajdonjogának átruházásakor kötelezővé válik az elektronikus aláírás használata, ami a gyakorlatban az e-Aláírás funkcióval is rendelkező elektronikus személyazonosító igazolványok használatát jelenti, valamint az azonosításra visszavezetett dokumentumhitelesítést, azaz az Ügyfélkapun keresztül elérhető AVDH-szolgáltatást jelenti. Ezenkívül lehetőség van természetesen a minősített tanúsítványon alapuló fokozott biztonságú elektronikus aláírás elhelyezésével is az okiratok aláírására.¹⁶ Ezenfelül biztosítja a jogszabály azt a lehetőséget, hogy aki nem rendelkezik a fentiekben meghatározott elektronikus aláírási lehetőségekkel, az személyesen tud bemenni a kormányablakba, ahol maga a kormányablak fogja kiadni az elektronikus meghatalmazást, elektronikus úrlap formájában.

Külön szabályozza a jogszabály a jelen tanulmány tárgyát képező külföldi okiratok helyzetét. A vonatkozó szabályok szerint ugyanis külön közjegyzői nemperes eljárás keretében fog megvalósulni a külföldi okiratok elektronikus úton történő hitelesítése, akképpen, hogy az elektronikus úrlap magyarországi közjegyző által kerül majd elektronikusan hitelesítésre.

2025. január 15. napján lépett hatályba az egyes ingatlan-nyilvántartási tárgyú és kapcsolódó törvények módosításáról szóló 2024. évi XXVII. törvény, amely szintén módosítja

13 A meghatalmazás külön formanyomtatványba ültetését alapvetően az indokolja, hogy az új ingatlan-nyilvántartás informatikai rendszere a technika jelenlegi szintjén nem képes az okiratok tartalmát vizsgálni. SZAJLAI Kitti: Az új ingatlan-nyilvántartásról szóló törvény egyes vívmányai közjegyzői szemszögből. *Közjegyzők Közlönye*, 2022/4., 97.

14 Üttv. 109. § (5a) bek.

15 Üttv. 130. § (5)–(6) bek.

16 Dálnoki Réka: A megújuló ingatlan-nyilvántartási rendszer szabályozási koncepciója és az ahhoz kapcsolódó jogalkotás – II. rész; <https://jogaszvilag.hu/szakma/a-megujulo-ingatlan-nyilvانتartasi-rendszer-szabalyozasi-koncepcioja-es-az-ahhoz-kapcsolodo-jogalkotasi-resz/> (utolsó lekérdezés: 2024. 11. 20.)

az Üttv. egyes rendelkezéseit. A módosítás értelmében ügyvédi megbízás csakis olyan ügyben vállalható el, amelynek esetében az ügyvédi iroda, annak tagja, az ügyvéd, vagy az ügyvéd alkalmazottja rendelkezik a megfelelő és a tevékenység ellátásához szükséges és jogszabályban előírt jogi és technikai feltételekkel. Ezenkívül a törvény meghatározza, hogy ki jogosult egyáltalán az ingatlan-nyilvántartási eljárásban okiratszerkesztésre.¹⁷

Az Üttv. azon körben is módosításra kerül, amelynek ismertetése már a fentiekben megtörtént: az ingatlan-nyilvántartás informatikai rendszerében szerkesztett elektronikus okirat esetében az aláírás történhet az elektronikus aláírást nem használó fél helyett a kormányablakban, a külképviseleten vagy a közjegyző által történő elektronikus hitelesítés útján is. Külön rögzíti a törvény, hogy a jogi személy vagy jogi személyiség nélküli szervezet esetében az elektronikus okiratot a képviselőre jogosult természetes személy vagy a fenti módok egyikére szerint (e-személyi, AVDH, minősített tanúsítványon alapuló fokozott biztonsági elektronikus aláírás), vagy az előzőekben ismertetettek szerint az elektronikus aláírást nem használó fél lehetőségei szerint írja alá (kormányablak, külképviselet, közjegyző).¹⁸

A külföldön kiállított meghatalmazás esetén az úrlapon való rögzítést magyarországi közjegyző végezheti el, akinek az eljárása a felek elektronikus hitelesítését helyettesíti. Mindezek alapján megállapítható, hogy ebben az esetben sem lesz szükség a külföldi hitelesítésre, felülhitelesítésre vagy hitelesítési záradékra (*Apostille*).

5. ZÁRÓ GONDOLATOK

A jelen tanulmányban elemzett eseteken és jogszabályhelyeken keresztül egyértelművé válik, hogy alapvetően

az ügyvédi tevékenységet végző személyek a megbízásuk elvállalása előtt olyan azonosító tevékenységet végeznek, amelynek alapján a jogalkotó szükségtelennek tekinti az ügyvéd által az Üttv. speciális szabályai alapján az ügyvédi meghatalmazás további hitelesítését, felülhitelesítését vagy *Apostille*-lal való ellátását, amennyiben külföldön került kiállításra az okirat. Az ügyvédi meghatalmazás érvénytelenségére és teljes bizonyító erejére nincs kihatással a felülhitelesítés, az ügyvédi meghatalmazás ellenjegyzés nélkül is teljes bizonyító erejű magánokirat. Az ellenjegyzést speciális esetekben követeli meg a törvény (pl. Inyvtv.) azzal, hogy ebben az esetben azonban további felülhitelesítésre az Üttv. vonatkozó speciális szabályai alapján ismételtelen nincs szükség. Az azonosítás esetleges elmulasztása pedig az ügyvéd fegyelmi felelősségét veti fel és nem az ügyvédi meghatalmazás érvénytelenségét.

Az egyes speciális közigazgatási hatósági eljárásokban, mint a védjegy és szabadalmi ügyek, a jogalkotó az ügyvédi meghatalmazás formai követelményeit valójában a Ptk. egyoldalú jognyilatkozat szintjére emelte vissza, ezzel is teret adva a találmányok, védjegyek és a gazdasági ügyek gyorsabb és rugalmasabb intézésének. Ugyanígy láthatjuk, hogy a jövőben az elektronikus ingatlan-nyilvántartási eljárásban elektronikus aláírt, kormányablakban vagy közjegyző előtt nemperes eljárásban készített elektronikus úrlapon fog majd készülni az ügyvédi meghatalmazás, amelynek bármilyen korlátozása jól látható lesz majd a rendszerben. Ezzel kapcsolatosan bármilyen mulasztás az ügyvéd részéről szintén az újonnan bevezetett, az ingatlan-nyilvántartási eljárásokban való képviselői jogosultságtól való eltiltás vagy felfüggesztés fegyelmi büntetéseket vonja majd maga után.

¹⁷ Üttv. 28. § (7) bek.

¹⁸ Üttv. 43. § (2b) és (2c) bek.

Suri Noémi*

A német és az osztrák bírósági igazgatási modell működésének összehasonlító elemzése

1. BEVEZETÉS

A magyar jogirodalomban az elmúlt években több átfogó tanulmány vette vizsgálat alá az egyes európai bírósági igazgatási modellekben a legfelsőbb bírói fórumok önállóságának kérdését,¹ csakúgy, mint a legfelsőbb bíróság bírái kinevezésének alapvető elveit.² E tanulmány célja a bírósági reform témájához kapcsolódó kutatási eredmények összefoglalása a német és az osztrák felsőbbbírósági modell működésének összehasonlító elemzése útján.

A német és az osztrák felsőbbbírósági rendszer az egyes bírósági igazgatási modellek különböző típusai között igen sok hasonlóságot mutat. Az igazgatás terén az ún. minisztériumi modell talaján állva sajátosan függenek az igazságügyért felelős minisztertől, illetve a minisztériumtól, ugyanis az igazságügyi miniszternek mind az egyes bírák kinevezésében, mind a bíróságok működésének igazgatásában megkérdőjelezhetetlen szerepe van. Európában a minisztériumi modell a legrégebb óta fennálló bírósági igazgatási modell, mely Németországon és Ausztrián felül Csehországban és Finnországban is alapját képezi az igazságszolgáltatás működésének.³ A végrehajtó hatalom központi jellege ellenére az egyes kinevezési kérdésekben mind a bírák önigazgatási szerveinek, mind egyéb alkotmányos szerveknek (parlament, ombudsman, különösen pedig a felsőbbbíróságok vezetői) is megkerülhetetlen szerepe van.⁴ A tanulmány elsőként az összehasonlító jogi elemzés módszertanával élve veszi górcső alá a polgári ügyekben

a német és az osztrák bírósági szervezetrendszer, majd részletesen elemzi a két ország legfőbb bírói fórumának irányításáért és igazgatásáért felelős szerveket.

2. A NÉMET ÉS AZ OSZTRÁK BÍRÓSÁGI SZERVEZETRENDSZER POLGÁRI ÜGYEKBEN

A német polgári bírósági szervezetrendszerben a decentralizált hatáskörmegosztás alapján az igazságszolgáltatás megoszlik a szövetségi és a tartományi szintű bíróságok között. Az ítélezésben a rendes bíróságok mellett az ún. különbíróságok működnek közre. A Német Szövetségi Köztársaságban a rendes (polgári) bíróságokon kívül még további négy különbíróság is működik: a közigazgatási bíróságok, az adó ügyekben eljáró bíróságok, a munkaügyi bíróságok és a szociális bíróságok. A tanulmány a rendes bírósági modellben a polgári ügyekben eljáró bíróságok működésére fókuszál.

A német jogalkotó a tartományi ítélezést az ún. *Amtsgericht* (helyi bíróság), az ún. *Landgericht* (tartományi bíróság) és az ún. *Oberlandesgericht* (legfőbb tartományi bíróság) hatáskörébe utalta.⁵ A Német Szövetségi Köztársaságban a bírák mintegy 75 százaléka ezen bíróságokon vesz részt az ítélezésben.⁶ A szövetségi szintű igazságszolgáltatás a *Bundesgerichtshof* (Szövetségi Legfelsőbb Bíróság) hatáskörében összpontosul. A német bírósági rendszerben az ítélezés megoszlik a rendes bíróságok és az ún. különbíróságok között.

A német polgári perrendtartás, a *Zivilprozessordnung* (a továbbiakban: ZPO)⁷ 1. könyvének 1. fejezete szerint a hagyományos értelemben vett bíraskodás így négy szinten és kétfokú eljárás keretében valósul meg. A szervezetrendszer legalsó szintjén elhelyezkedő *Amtsgericht*-ek (helyi bíróságok) első fokon járnak el az 5000 eurót meg nem haladó vagyon-

* Egyetemi docens, Pázmány Péter Katolikus Egyetem, Jog- és Államtudományi Kar. Vezető Kutató, Mádl Ferenc Összehasonlító Jogi Intézet, Magánjogi Kutatási Főosztály.

1 Lásd részletesen BERKES Lilla – HAJAS Barnabás: A legfelsőbb bírói fórumok önállósága. In: *Kúriai Döntések Fóruma*, 2023/9, 1705–1725. BADÓ Attila – MÁRKI Dávid: A német bírósági igazgatás alapjai. In: *Comparative Law Working Papers*. Különszám, Volume 4. No. 1. 2020. 1–43. [a továbbiakban: BADÓ–MÁRKI (2000a)]; BADÓ Attila – MÁRKI Dávid: A bírósági igazgatás modellje Finnországban és Ausztriában. In: *Comparative Law Working Papers*. Különszám, Volume 4. No. 1. 2020. 1–10.

2 Lásd DUDÁS Attila – FAZAKAS Zoltán József – VERESS Emőd: A legfelsőbb bíróságok bíráinak kinevezéséről – összehasonlító jogi szempontból. In: *Miskolci Jogi Szemle*, 2020/2, 21–43.

3 Michal BOBEK – David KOSAŘ: Global Solutions, Local Damages: A Critical Study in Judicial Councils in Central and Eastern Europe. In: *German Law Journal*. Volume 15. No. 7. 2014. 1265.

4 BERKES – HAJAS i. m. 1707.

5 Hanns PRÜTTING – Markus GEHRLEIN: *ZPO – Zivilprozessordnung Kommentar*. I. Gerichtsorganisation. 15. Auflage. Luchterhand, Hürth, 2023.

6 https://www.bundesgerichtshof.de/DE/DasGericht/StellungGerichtssystem/stellungGerichtssystem_node.html;sessionid=0889DFAB1E778355C22417EE2BF1C531.internet961 [letöltés ideje: 2024. 12. 04.]

7 *Zivilprozessordnung in der Fassung der Bekanntmachung vom 5. Dezember 2005 (BGBl. I S. 3202; 2006 I S. 431; 2007 I S. 1781)*, die zuletzt durch Artikel 6 des Gesetzes vom 8. Oktober 2023 (BGBl. 2023 I Nr. 272) geändert worden ist <https://www.gesetze-im-internet.de/zpo/ZPO.pdf> [letöltés ideje: 2024. 12. 04.]

jogi jogvitákban. Ezenkívül a helyi bíróságok hatáskörébe tartoznak a fizetési meghagyásos eljárások, a cégjegyzékkel és az ingatlan-nyilvántartással összefüggő bírósági nemperes eljárások. Büntetőügyekben a helyi bíróságok járnak el azokban az ügyekben, amelyekben a szabadságvesztés büntetési tétele nem haladja meg az öt évet.⁸

A második (tartományi) szinten működő *Landgericht* (tartományi bíróság) első fokon ítélik az 5000 eurónál nagyobb pertárgyértékű polgári jogvitákban, illetve másodfokú bíróságként is eljár a helyi bíróságok határozatai ellen benyújtott jogorvoslatok tekintetében.⁹ A harmadik szinten elhelyezkedő *Oberlandesgericht-ek* (legfőbb tartományi bíróságok) mind első (állambiztonsági ügyek), mind másodfokon (családjogi bíróságok határozatai ellen benyújtott fellebbezések tárgyában) ítélik. A Szövetségi Legfelsőbb Bíróság (*Bundesgerichtshof*) fellebbviteli fórumként jár el a polgári jogi jogvitákban. Mint fellebbviteli fórum, másodfokon bírálja el a tartományi felsőbíróság első fokon hozott ítéleteit, illetve az alacsonyabb szinten elhelyezkedő bírói fórumok határozata ellen előterjesztett felülvizsgálati kérelmet.¹⁰

Kivételesen a helyi vagy tartományi bíróság első fokon hozott jogerős ítélete ellen ún. „ugró fellebbezés” nyújtható be a Szövetségi Legfelsőbb Bírósághoz. Ezenfelül a Szövetségi Legfelsőbb Bíróság feladata a jogegység biztosítása, az ítélezést érintő alapvető jogi kérdések tisztázása és a joggyakorlat továbbfejlesztése.¹¹

Az egyes különbíróságok esetében egy-egy legfelsőbb szövetségi bíróság alkotja a legmagasabb igazságszolgáltató fórumot: a Szövetségi Közigazgatási Bíróság Lipcsében, a Szövetségi Adóügyi Bíróság Münchenben, a Szövetségi Munkaügyi Bíróság Erfurtban és a Szövetségi Szociális Bíróság Kasselben működik.

Az osztrák bírósági szervezetrendszer négy szintű ítélezési modellt követ. 2024. januári adatok tanúsága szerint az országban 116 kerületi/helyi bíróság (*Bezirksgericht*), 20 tartományi bíróság (*Landesgericht*), 4 tartományi felsőbíróság (*Oberlandesgericht*), valamint a Legfelsőbb Bíróság (*Oberster Gerichtshof*) vesz részt az ítékezésben.¹²

Ausztriában első fokon a kerületi/helyi bíróságok és tartományi bíróságok járnak el. Polgári jogvitákban a hatáskörmegosztás alapja egyrészt a pertárgy értékétől, másodsorban az ügy tárgyától függ, büntetőügyekben a büntetési tétel függvénye.¹³

A kerületi/helyi bíróság (*Bezirksgericht*) hatáskörébe tartoznak azok a polgári jogi jogviták, amelyekben a pertárgy értéke a 15 000 eurót nem haladja meg (*Wertzuständigkeit*), illetve a törvényben meghatározott ügyek (családjogi jog-

viták, végrehajtási perek). A kerületi/helyi bíróság azokban a büntetőügyekben ítélik, amelyek a pénzbüntetéssel és/vagy legfeljebb egyéves szabadságvesztés-büntetéssel büntetendő bűncselekmények miatt indulnak (gondatlan testi sértés, lopás).

A tartományi bíróságok hatáskörébe tartozik első fokon valamennyi olyan ügy, amelyet a törvény nem utal a kerületi bíróságok hatáskörébe: az atomkárokért fennálló felelősségről szóló törvény, a közhatalom gyakorlásával kapcsolatos kártérítés és az adatvédelmi törvény alapján indult, valamint a versenyjogi vagy szerzői jogi ügyek. A tartományi bíróságok másodfokon ítélik a kerületi bíróságok határozatai ellen benyújtott fellebbezések tárgyában.¹⁴

A tartományi felsőbíróságok másodfokon járnak el a tartományi bíróságok határozatai ellen benyújtott perorvoslatok tárgyában. Emellett ki kell emelni, hogy a tartományi felsőbíróság elnöke felelős valamennyi, az illetékességi területéhez tartozó bíróság igazgatásáért, mely feladatkör ellátása során a szövetségi igazságért felelős miniszter közvetlen irányítása alatt áll.¹⁵

A bécsi székhelyű Legfelsőbb Bíróság (*Oberste Gerichtshof*) a legmagasabb szintű bírói fórum mind polgári, mind büntetőügyekben. Precedensrendszer hiányában határozatai a törvény erejénél fogva nem kötik az alsóbb szintű bíróságokat, ugyanakkor a bírói gyakorlat vizsgálatának eredményeként kétséget kizáróan megállapítható, hogy az utóbbiak rendszerint mégis igazodnak a legfőbb bírói fórum ítélezési gyakorlatához.

3. A NÉMET LEGFELSŐBB BÍRÓSÁGI MODELL MŰKÖDÉSÉNEK INTÉZMÉNYRENDSZERE

A Német Szövetségi Köztársaságban a legfelsőbb bíróságok a szövetségi jog egységes alkalmazásának biztosítékai. Az Alaptörvény¹⁶ 95. cikkéből eredeztethetően a legfelsőbb bíróságok a Szövetségi Legfelsőbb Bíróság, a Szövetségi Közigazgatási Bíróság, a Szövetségi Adó- és Vámügyekért felelős Bíróság, a Szövetségi Munkaügyi Bíróság és a Szövetségi Szociális Bíróság.¹⁷

A szövetségi legfelsőbb bíróságok hatáskörét jogszabály rögzíti. Mindazonáltal előfordulhat, hogy egy elvi jelentőségű kérdésben két vagy több legfelsőbb bíróságnak együttesen kell döntenie. Az ítélezési gyakorlat egységességének biztosítása érdekében e bíróságoknak *Közös Tanácsa* is működik, mely határoz azokban az esetekben, ha egy legfelsőbb bíróság tanácsa el kíván térni egy másik legfelsőbb bíróság tanácsának egy jogkérdésben hozott korábbi döntésétől. A Közös Tanács a legfelsőbb bíróságok elnökeiből, a részt vevő tanácsok elnöklő

8 <https://www.bundesjustizportal.de/gerichte/>; <https://www.bundesjustizportal.de/amtsgericht/> [letöltés ideje: 2024. 12. 04.]

9 <https://www.bundesjustizportal.de/landgericht/> [letöltés ideje: 2024. 12. 04.]

10 Lásd PRÜTTING–GEHRLEIN i. m.

11 https://www.bundesgerichtshof.de/DE/DasGericht/Aufgaben/aufgaben_node.html [letöltés ideje: 2024. 12. 04.]

12 https://www.oesterreich.gv.at/themen/dokumente_und_recht/gerichtsorganisation_der_justiz/Seite.2310012.html [letöltés ideje: 2024. 12. 04.]

13 Alexander KLAUSER – Georg KODEK: Jurisdiktionsnorm und Zivilprozessordnung JN-ZPO Österreichisches und Europäisches Zivilprozessrecht: § 2 JN. Instanzenverhältnis der Gerichte. Wien, Manz Verlag, 2018.

14 <https://www.justiz.gv.at/gerichte/recht-einfach-erklaert/was-bedeutet-instanzenzug.b96.de.html> [letöltés ideje: 2024. 12. 04.]

15 BADÓ-MÁRKI (2000a) i. m. 8.

16 Grundgesetz für die Bundesrepublik Deutschland in der im Bundesgesetzblatt Teil III, Gliederungsnummer 100-1, veröffentlichten bereinigten Fassung, das zuletzt durch Artikel 1 des Gesetzes vom 19. Dezember 2022 (BGBl. I S. 2478) geändert worden ist.

17 https://www.bmj.de/DE/rechtsstaat_kompakt/rechtssprechung/bundesgerichte/bundesgerichte_node.html [letöltés ideje: 2024. 12. 04.]

bírából és a részt vevő tanácsok egy-egy további bírójából áll. A szövetségi legfelsőbb bíróságok közös tanácsának székhelye a karlsruhei Szövetségi Legfelsőbb Bíróságon van.¹⁸

Az 1950. október 1-jén alapított *Szövetségi Legfelsőbb Bíróság* a Szövetségi Igazságügyi Minisztérium felügyelete és ellenőrzése alatt működik.¹⁹ A Szövetségi Legfelsőbb Bíróság fő feladata a jogegység biztosítása, az alapvető jogi kérdések tisztázása és a jogfejlesztés. Az alsóbb fokú bíróságok – beleértve a helyi bíróságok, a tartományi bíróságok, a legfelsőbb tartományi bíróságok – határozatait vizsgálja felül. Noha a Szövetségi Legfelsőbb Bíróság határozatai formálisan csak az egyedi ügyekben bírnak kötelező erővel, állásfoglalásaikat az alsóbb fokú bíróságok szinte kivétel nélkül követik az ítékezés során. A Szövetségi Legfelsőbb Bíróság jogfejlesztő tevékenysége megkérdőjelezhetetlen, különösen a polgári jog területén. A „karlsruhei döntésekben” megfogalmazott indokolások, ahogyan a fogyasztóvédelmi jogvitákban, éppúgy a házassági perekben komoly jogi relevanciával bírnak a felek (egyben megbízott képviselők) számára.²⁰

A Szövetségi Legfelsőbb Bíróság élén az *elnök* áll. Az elnökön kívül a Szövetségi Legfelsőbb Bíróság 19 tanácsában 153 bíró ítélkezik, köztük 19 elnöklő bíró.²¹ A Szövetségi Legfelsőbb Bíróságon működő *Elnökség* független igazságügyi öngazgatási szerv – az elnökből és tíz, a bírói kar által választott bíróból áll. Az Elnökség dönt az ügyek elosztásáról és az egyes tanácsok összetételéről.²²

A Szövetségi Legfelsőbb Bíróság polgári és büntetőtanácsokra oszlik, amelyek számát a szövetségi igazságügyi miniszter határozza meg. Jelenleg tizenhárom polgári és hat büntetőtanács működik. Ezek élén egy-egy elnöklő bíró áll. A tanácsok mindegyike hat-nyolc bíróból áll (az elnöklő bíró mellett). Az egyes ügyekben ugyanakkor ötfős tanácsban ítéleznek, beleértve az elnöklő bíró részvételét is.²³

A polgári és büntetőtanácsokon kívül nyolc további, ún. speciális tanács is ülésezik, nevezetesen a mezőgazdasági, az ügyvédi, a közjegyzői, a szabadalmi ügyekkel foglalkozó tanács, a könyvvizsgálói, az adóügyekkel foglalkozó tanács, a kartelltanács és a Szövetségi Szolgálati (szolgálati ügyekkel foglalkozó) Bíróság. Két nagytanács is működik – egy a polgári ügyekre és egy a büntetőügyekre –, amelyek együttesen alkotják az Egyesült Nagy Tanácsot.

Ezenfelül közel 70 berendelt bíró és ügyész dolgozik a Szövetségi Legfelsőbb Bíróság tudományos munkatársaként. Az egyes tanácsok munkáját állandó jelleggel *Rechtspfleger*-ek és igazságügyi alkalmazottak segítik.

A tanácsokon kívül két osztály támogatja a bíró és az igazságügyi személyzet munkáját: az Igazgatási és az Információs Osztály. Az Igazgatási Osztály felelős a személyzeti igazgatásért, az informatikai és a gazdasági ügyekért. Az Információs Szolgáltatások Osztálya magában foglalja a könyvtárat, a kezelőirodát és a postázót is.²⁴

A lipcsei székhelyű *Szövetségi Közigazgatási Bíróság* (*Bundesverwaltungsgericht*) a Német Szövetségi Köztársaság legfelsőbb közigazgatási bírósága. A közigazgatási jog területén felmerülő olyan jogvitákban dönt, amelyet a törvény nem utal egyéb szövetségi bíróság hatáskörébe. A gyakorlatban általában fellebbviteli bíróságként működik, ugyanakkor bizonyos jogvitákban (pl. különösen fontos közlekedési útvonalak tervezésével vagy egyes egyesülési tilalmakkal kapcsolatos ügyekben) a Szövetségi Közigazgatási Bíróság első fokú és egyben fellebbviteli bíróságként is határoz.²⁵

A Szövetségi Közigazgatási Bíróság munkáját a következő szervezeti egységek segítik. Az *Elnökség* a bírósági öngazgatás szerve, mely meghatározza és elfogadja a bíróság ügyrendjét. A Szövetségi Közigazgatási Bíróság Elnöksége az elnökből és nyolc, a bíróság tagjai által választott bíróból áll. Emellett a bíróság alelnöke tanácsadói minőségben tagja a testületnek. Az *Elnöki Tanács* egy olyan testület, amely az igazságszolgáltatás rendszerében az új bírák megválasztásáért és kinevezéséért felelős. Az Elnöki Tanács részt vesz továbbá az egyes tanácsok elnökeinek, a bíróság elnökének és alelnökének kinevezésében. Az Elnöki Tanács a Szövetségi Közigazgatási Bíróság elnökeiből mint elnökből, az alelnökeiből, egy, az elnökség által a tagjai közül választott tagból és további két, a bírák által választott tagból áll.

A *Bírói Tanács* a bírák érdekképviselőt látja el általános értelemben, illetve szociális ügyekben. A Bírói tanács három tagból áll, akiket a Szövetségi Közigazgatási Bíróság bírái választanak négyéves időtartamra. A *Személyzeti Tanács* képviseli a Szövetségi Közigazgatási Bíróság bírósági alkalmazottainak (a bírák kivételével) érdekeit. A Személyzeti Tanács hatáskörébe munkahelyi szervezési feladatok (felvétel, áthelyezés), illetve kollektív szerződésekkel kapcsolatos feladatok ellátása tartozik. A Személyzeti Tanács tagjait a bíróság alkalmazottai választják négyéves időtartamra.

A *Súlyosan Fogyatékos Munkavállalók Érdekképviselői Szerve* elősegíti a súlyos fogyatékossgal élő emberek részvételét a munka világában, és képviseli érdekeiket a szervezeten belül. A szerv tanácsadással és segítségnyújtással egyaránt foglalkozik. Egyéni és csoportos kérdésekben is eljár. A képviselői szerv egy képviselőből és két helyettesből áll.²⁶

A müncheni székhelyű *Szövetségi Adó- és Vámügyekért felelős Bíróság* (*Bundesfinanzhof*) önállóan jár el adó- és vámügyekben legfőbb szövetségi szintű bíróságként, de a Szövetségi Igazságügyi Minisztérium felügyelete alatt működik. Jogorvoslati tevékenységén túl az egyes adózással összefüggő jogszabályok értelmezésében jelentős szerepet tölt be, illetve

18 Gesetz zur Wahrung der Einheitlichkeit der Rechtsprechung der obersten Gerichtshöfe des Bundes (RsprEinhG) vom 19. Juni 1968, BGBl. I, Seite 661

19 https://www.bmj.de/DE/rechtsstaat_kompakt/rechtssprechung/bundesgerichte/bundesgerichte_node.html [letöltés ideje: 2024. 12. 04.]

20 https://www.bundesgerichtshof.de/DE/DasGericht/Aufgaben/aufgaben_node.html;jsessionid=3EB41D3DA7C7BF4AAE721ACA350A75310.internet962 [letöltés ideje: 2024. 12. 04.]

21 https://www.bundesgerichtshof.de/DE/DasGericht/Organisation/organisation_node.html [letöltés ideje: 2024. 12. 04.]

22 https://www.bundesgerichtshof.de/DE/DasGericht/Organisation/Praesidium/praesidium_node.html [letöltés ideje: 2024. 12. 04.]

23 https://www.bundesgerichtshof.de/DE/DasGericht/Organisation/Senate/senate_node.html [letöltés ideje: 2024. 12. 04.]

24 https://www.bundesgerichtshof.de/DE/DasGericht/Organisation/organisation_node.html [letöltés ideje: 2024. 12. 04.]

25 <https://www.bverwg.de/das-gericht> [letöltés ideje: 2024. 12. 04.]

26 <https://www.bverwg.de/das-gericht/organisation/gremien> [letöltés ideje: 2024. 12. 04.]

a *Finanzgerichtsordnung*²⁷ 11. § (4) bekezdéséből eredeztethetően jogfejlesztő tevékenységet is ellát. Hatáskörébe tartozik az egyes adózással összefüggő jogszabályok Alaptörvénnyel való összeegyeztethetőségének vizsgálata. Ha úgy ítéli meg, hogy az érintett jogszabályi rendelkezés alkotmányellenes, akkor fel kell függesztenie az eljárását, és be kell szereznie a Szövetségi Alkotmánybíróság döntését [a német Alaptörvény 100. cikkének (1) bekezdése szerint]. A Szövetségi Adó- és Vámügyekért felelős Bíróság ítélkezési gyakorlata jelentős hatással bír az adóhatóságok joggyakorlatára, és ezáltal közvetlenül az államháztartásra is.²⁸ A Szövetségi Adó- és Vámügyekért felelős Bíróság *elnöke* a bíróság vezetője, akit az *elnök helyettes* képvisel. A Szövetségi Adó- és Vámügyekért felelős Bíróság *Elnöksége* a német bírósági szervezeti törvény 21a. §-a szerint az elnökből és nyolc bírói tagból áll. Az Elnökség e nyolc tagját valamennyi bíró maga közül választja meg négyéves időtartamra.

Az *Elnöki Tanács* a bírák kinevezésében a bírói kar részvételét biztosító reprezentatív testület. A német bírákról szóló törvény (*Deutsches Richtergesetz*)²⁹ 55. §-a szerint az Elnöki Tanácsot minden bíróválasztás és minden tanácselnök kinevezése előtt be kell vonni a választási eljárásba. Az Elnöki Tanács a Szövetségi Adó- és Vámügyekért felelős Bíróság elnökéből és alelnökéből, valamint három további tagból áll (a német bírákról szóló törvény 54. §-a szerint). A többi bírói tag közül egyet az Elnökség tagjai közül választ, a másik kettőt a bírák választják. Az Elnöki Tanács hivatali ideje négy év.

A Szövetségi Közigazgatási Bírósághoz hasonlóan a Szövetségi Adó- és Vámügyekért felelős Bíróságon is működik a *Bírói Tanács* és *Személyzeti Tanács* azonos feladatkörben, ugyanakkor kiemelendő az *esélyegyenlőségi tisztviselő* szerepe, aki a munkavállalók nemi alapon történő megkülönböztetésével szembeni védelmet látja el a bíróságoknál.³⁰

A Szövetségi Adó- és Vámügyekért felelős Bíróságon egy *Nagytanács* és 11 ún. *szakosított tanács* működik. Az egyes tanácsok feladatkörét és összetételét (tagjait) a bíróság elnöke éves ügyelosztási rend szerint előre határozza meg. A német bírósági szervezeti törvény (*Gerichtsverfassungsgesetz*)³¹ 21g. §-a szerint a tanácsokon belül az ügyek elosztásának meghatározása a tanácshoz tartozó összes bíró határozatával történik. A határozatban a pénzügyi év kezdete előtt meghatározzák azokat az elveket, amelyek szerint az egyes tagok a pénzügyi év időtartamára részt vesznek az egyes eljárásokban (ún. részvételi terv); mely csak akkor módosítható, ha ez a tanács egyes tagjainak túlterheltsége, elégtelen

munkaterhelése, változása vagy tartós távolléte miatt szükségessé válik.³²

A Nagytanács egyaránt határoz eljárási kérdésekben és tényleges jogi kérdésekben is, különösen a jövedéki adót érintően. Továbbá hatáskörébe tartozik az egyes tanácsok közötti véleménykülönbségek közötti döntés, vagy egy korábbi jogértelmezési kérdéstől való eltérésben történő határozathozatal. A német bírósági szervezeti törvény 11. § (5) bekezdése szerint a Nagytanács 11 tagból, az elnökből és az elnök által nem elnökölt tanácsok egy-egy bírójából áll.³³

A Szövetségi Adó- és Vámügyekért felelős Bíróság bírósági adminisztrációja szakosodott osztályokra és személyzeti egységekre tagolódik. Például a központi részleg felelős a nem bírósági személyi erőforrásokért, a költségvetésért és a közbeszerzésért, továbbá a vagyonkezelésért.

A *Bírósági Hivatal*, a *Szolgálati Hivatal* és a *Tudományos Szolgálat* támogatja az egyes tanácsokat az igazságszolgáltatási tevékenységükben. A *Dokumentációs és Tájékoztatási Osztály* és a könyvtár, amely a német adó- és vámjoggal kapcsolatos irodalom egyik legszélesebb gyűjteményével rendelkezik, szintén a bírósági szervezeti rendszer részét képezi.³⁴

A *Szövetségi Munkaügyi Bíróság* a munkajogi jogviták legmagasabb szövetségi szintű bírói fóruma, mely a tartományi bíróságok jogorvoslati ügyeiben mind a fellebbezések (*Rechtsbeschwerde*), mind a felülvizsgálat (*Revision*) tárgyában eljár. Feladata nemcsak az igazságszolgáltatás biztosítása egyedi ügyekben, hanem a munkajog területén az ítélkezési gyakorlat egységességének fenntartása is. Ezen túlmenően a joghézagok kitöltése útján felelős a munkajogi normák továbbfejlesztéséért.³⁵ Németországban a munkaügyi bíraskodás önálló, a polgári igazságszolgáltatástól elkülönülő ítélkezést jelent, mely társasbíráskodás keretében három szinten valósul meg.³⁶ A Szövetségi Munkaügyi Bíróságnak jelenleg 38 hivatásos bírāja van, akiknek *kinevezése* rendszerint végleges, és *életéig* szól. A bírákat a Szövetségi Munkaügyi és Szociális Minisztérium (*Bundesministerium für Arbeit und Soziales*) a bírák megválasztásával foglalkozó bizottsággal együtt választja, és a szövetségi elnök nevezi ki őket. Hasonlóan a magyar laikus bíráskodási modellhez, a hivatásos bírakon kívül a munkáltatói és munkavállalói érdekképviselőket további 220 laikus (tiszteltbeli) bíró látja el a munkaügyi perekben.³⁷ A Szövetségi Munkaügyi Bíróságon jelenleg tíz tanács működik. A tanácsok a fellebbezések és a felülvizsgálatok elbírálása során a tanácsot elnöklő bíróból, két másik hivatásos bíróból és két laikus bíróból állnak. A hivatásos bírák és a laikus bírák tanácsokba való beosztását

27 *Finanzgerichtsordnung* in der Fassung der Bekanntmachung vom 28. März 2001 (BGBl. I S. 442, 2262; 2002 I S. 679), die zuletzt durch Artikel 20 des Gesetzes vom 8. Oktober 2023 (BGBl. 2023 I Nr. 272) geändert worden ist.

28 <https://www.bundesfinanzhof.de/de/gericht/aufgaben/oberster-gerichtshof-des-bundes-fuer-steuern-und-zoelle/> [letöltés ideje: 2024. 12. 04.]

29 *Deutsches Richtergesetz* in der Fassung der Bekanntmachung vom 19. April 1972 (BGBl. I S. 713), das zuletzt durch Artikel 4 des Gesetzes vom 25. Juni 2021 (BGBl. I S. 2154) geändert worden ist

30 <https://www.bundesfinanzhof.de/de/gericht/organisation/gremien/> [letöltés ideje: 2024. 12. 04.]

31 *Gerichtsverfassungsgesetz* in der Fassung der Bekanntmachung vom 9. Mai 1975 (BGBl. I S. 1077), das zuletzt durch Artikel 2 des Gesetzes vom 25. Oktober 2023 (BGBl. 2023 I Nr. 294) geändert worden ist

32 <https://www.bundesfinanzhof.de/de/gericht/organisation/senate/> [letöltés ideje: 2024. 12. 04.]

33 A Nagytanács által hozott legfontosabb határozatokról lásd részletesen <https://www.bundesfinanzhof.de/de/gericht/organisation/senate/> [letöltés ideje: 2024. 12. 04.]

34 <https://www.bundesfinanzhof.de/de/gericht/organisation/gerichtsverwaltung/> [letöltés ideje: 2024. 12. 04.]

35 <https://www.bundesarbeitsgericht.de/die-arbeitsgerichtsbarkeit/> [letöltés ideje: 2024. 12. 04.]

36 <https://www.bundesarbeitsgericht.de/die-arbeitsgerichtsbarkeit/> [letöltés ideje: 2024. 12. 04.]

37 <https://www.bundesarbeitsgericht.de/die-arbeitsgerichtsbarkeit/organisation/> [letöltés ideje: 2024. 12. 04.]

az éves beosztási terv határozza meg. Erről a bíróság Elnöksége határoz.³⁸

A Szövetségi Munkaügyi Bíróságon is működik *Nagy Tanács*. A Nagy Tanács tagja a bíróságon működő valamennyi tanácsból egy-egy hivatásos bíró – köztük a Szövetségi Munkaügyi Bíróság elnöke –, valamint három laikus bíró a munkavállalói és a munkáltatói csoportok képviselőiben. Ez a testület határoz abban az esetben, ha egy tanács el kíván térni egy másik tanács vagy a Nagy Tanács korábbi elvi jelentőségű döntésétől. Ezen túlmenően a Nagy Tanács hatáskörébe tartozik az olyan kérdésekben történő határozathozatal, mely alapvető fontosságú a jog továbbfejlesztéséhez vagy az egységes ítélkezési gyakorlat biztosításához.³⁹

A Szövetségi Munkaügyi Bíróság intézményrendszere, illetve működésének vizsgálata körében kiemelendő a bírói ágon dolgozó 11 *tudományos munkatárs szerepe*. A tudományos munkatársak a szövetségi államok képzett munkaügyi bírái, akiket kétéves időtartamra a Szövetségi Munkaügyi Bírósághoz rendelnek, egy-egy tanács mellé. Tevékenységük ellátása során nem vesznek részt ítélkező bíróként az egyes eljárásokban, feladatuk a hivatásos bírák munkájának támogatása előkészítő anyagok (különösen határozatjavaslatok, egyes jogi kérdések vizsgálata) formájában.⁴⁰

A *Szövetségi Szociális Bíróság* feladata elsősorban az ítélkezésben a jogegység fenntartása, illetve a jogi normák továbbfejlesztése. Meghatározza és tisztázza a szövetségi jog alapvető rendelkezéseit a szociális jog és a társadalombiztosítási jog terén. Felülbírálati jogköre keretében megvizsgálja, hogy a szociális bíróságok és a tartományi szociális bíróságok határozatai összeegyeztethetők-e a szövetségi joggal és az uniós joggal. Ennek során meghatározza a jogértelmezés kereteit.⁴¹

A Szövetségi Szociális Bíróság *tanácsai* egyrésztől független hivatásos bírákból állnak (jelenleg 20 fő),⁴² másodsorban ún. laikus (tisztelőbeli) bírákból, akik az érintett személyek csoportjaihoz való tartozásuk miatt különleges szakértelemmel rendelkeznek. A Szövetségi Szociális Bíróságon jelenleg 12 tanács működik öt-öt taggal. A tanács összetétele három hivatásos bíróból és két laikus bíróból áll, akik egyenlő szavazati joggal bírnak a határozathozatal során.

Mint minden legfelsőbb szövetségi bíróságon, így a Szövetségi Szociális Bíróság szervezetén belül is a *Nagy Tanács* dönt. Ha egy tanács alapvető jelentőségű kérdésben el kíván térni egy korábbi határozattól, vagy ha az adott ügyben az egységes ítélkezési gyakorlat biztosítása ezt megköveteli. A Nagy Tanács az elnökből és a további tanácsok egy-egy

hivatásos bírójából áll, ezenkívül legalább hat laikus bíró is a tagja.⁴³

Hasonlóan a Szövetségi Munkaügyi Bíróság intézményi modelljéhez a Szövetségi Szociális Bíróságon is *tudományos munkatársak* működnek közre az egyes tanácsok munkájában, akik rendszerint a szociális bíróságok bírái, és akiket a Szövetségi Szociális Bírósághoz kétéves időtartamra rendelnek be.⁴⁴

4. AZ OSZTRÁK LEGFELSŐBB BÍRÓSÁGI MODELL MŰKÖDÉSÉNEK INTÉZMÉNYRENDSZERE

Az osztrák Legfelsőbb Bíróság (*Oberste Gerichtshof*) Ausztria legmagasabb szintű, legfelsőbb bírósága polgári és büntetőjogi ügyekben a rendes igazságszolgáltatás rendszerében, melynek jogszabályi alapja egyrészt a Szövetségi Alkotmánytörvény (*Bundes-Verfassungsgesetz – B-VG*)⁴⁵ 92. cikkének (1) bekezdéséből, másodsorban pedig a Legfelsőbb Bíróságról szóló szövetségi törvény (Bundesgesetz über den Obersten Gerichtshof – OGHG)⁴⁶ 1. § (1) bekezdéséből eredeztethető.

A Legfelsőbb Bíróság a rendes bírászkodás egésze felett átfogó irányító funkciót tölt be, amely a jogegység, a jogbiztonság és a jogfejlődés biztosításából áll.⁴⁷ Egyedi ügyekben gyakorolt felülbírálati jogkörén felül az osztrák legfőbb bírói fórum a jogalkotási folyamatokba is bekapcsolódik, rendszeresen észrevételeket tesz az egyes törvénytervezetekkel kapcsolatban. Ebből a célból öt, ún. felülvizsgáló tanácsot (OGHG 11. §) hoztak létre, amelyek különböző jogalkotási témakörökkel foglalkoznak; három polgári joggal, egy büntetőjoggal és további egy interdiszciplináris átfogó jogi kérdésekkel.

Az OGHG 5. §-a szerint az osztrák Legfelsőbb Bíróság a társasbíráskodás elvének megfelelően mind polgári, mind büntetőügyekben tanácsban ítélkezik. A Legfelsőbb Bíróságon jelenleg összesen 18 tanács ülésezik polgári és büntetőügyekben, tizenegy tanács jogorvoslati fórumként ítélkezik a polgári jogvitákban, egy tanács a választottbírási határozatok felülvizsgálatában jár el, öt tanács büntetőügyekben, illetve további egy tanács mint Legfelsőbb Kartellbíráóság ítélkezik.⁴⁸ Főszabály szerint az egyes tanácsok öt hivatásos bíróból állnak, azonban a Legfelsőbb Kartellbíráóságként ítélkező tanács három hivatásos bíróból, illetve további két laikus bíróból áll.

38 <https://www.bundesarbeitsgericht.de/die-arbeitsgerichtsbarkeit/geschaeftsverteilung/#geschaeftsverteilungsplan> [letöltés ideje: 2024. 12. 04.]

39 <https://www.bundesarbeitsgericht.de/die-arbeitsgerichtsbarkeit/organisation/> [letöltés ideje: 2024. 12. 04.]

40 <https://www.bundesarbeitsgericht.de/die-arbeitsgerichtsbarkeit/organisation/> [letöltés ideje: 2024. 12. 04.]

41 https://www.bsg.bund.de/DE/Gericht/Aufgaben-und-Zustaendigkeit/aufgaben-und-zustaendigkeit_node.html;jsessionid=B86EFB3C90BEC4F6F39B192D8375B576.internet962 [letöltés ideje: 2024. 12. 04.]

42 Lásd a Szövetségi Szociális Bíróság 2023. december 1-jei adatait: https://www.bsg.bund.de/DE/Gericht/Rechtsprechung/rechtsprechung_node.html [letöltés ideje: 2024. 12. 4.]

43 https://www.bsg.bund.de/DE/Gericht/Rechtsprechung/rechtsprechung_node.html [letöltés ideje: 2024. 12. 04.]

44 https://www.bsg.bund.de/DE/Gericht/Rechtsprechung/rechtsprechung_node.html [letöltés ideje: 2024. 12. 04.]

45 Bundes-Verfassungsgesetz (B-VG) StF: BGBl. Nr. 1/1930 (WV) idF BGBl. I Nr. 194/1999 (DFB) <https://www.ris.bka.gv.at/GeltendeFassung/Bundesnormen/10000138/B-VG%2c%20Fassung%20vom%2018.12.2023.pdf> [letöltés ideje: 2024. 12. 04.]

46 Bundesgesetz vom 19. Juni 1968 über den Obersten Gerichtshof StF: BGBl. Nr. 328/1968 (NR: GP XI RV 470 AB 912 S. 103.) <https://www.ris.bka.gv.at/GeltendeFassung/Bundesnormen/10000449/OGHG%2c%20Fassung%20vom%2018.12.2023.pdf> [letöltés ideje: 2024. 12. 04.]

47 <https://www.ogh.gv.at/der-oberste-gerichtshof/aufgaben/> [letöltés ideje: 2024. 12. 04.]

48 <https://www.ogh.gv.at/der-oberste-gerichtshof/aufgaben/> [letöltés ideje: 2024. 12. 04.]

A Munkaügyi és szociális bíróságokról szóló törvény [*Arbeits- und Sozialgerichtsgesetz (ASGG)*]⁴⁹ 11. § (1) bekezdése lehetőséget biztosít laikusok részvételére munkaügyi és szociális jogvitákban.

Az OGHG 8. § (1) bekezdése értelmében az öttagú tanácsot további hat taggal kell megerősíteni (ún. megerősített tanács), ha a Legfelsőbb Bíróságnak alapvető fontosságú jogkérdésben hozott határozatában el kell térni a Legfelsőbb Bíróság korábban kialakult ítélkezési gyakorlatától vagy a megerősített tanács korábbi határozatától, vagy a Legfelsőbb Bíróság korábbi ítélkezési gyakorlata nem egyértelmű valamely eldöntendő alapvető fontosságú jogkérdés tekintetében. Az OGHG hatálybalépése, 1969. január 1. óta mintegy hetven határozatot hoztak a megerősített tanácsok.⁵⁰

Az osztrák Legfelsőbb Bíróság *Igazgatási Hivatala* működteti az intézményrendszer technikai háttérét. A Hivatalnak alárendelten működik az *Elnöki Osztály*, a *Polgári ügyekkel foglalkozó Osztály*, a *Büntetőügyekkel (egyben fegyelmi és szolgálati ügyekkel) foglalkozó Osztály*, az *Írártár*, valamint a *Kezelőiroda*, ahol a bírósági iratokat érkeztesítik és az ügyfelek számára jogi segítséget is nyújtanak.⁵¹ A Kezelőiroda további feladata a Legfelsőbb Bíróság határozatainak nyilvántartása, feldolgozása és hozzáférhetővé tétele a Justiz-JUDOK adatbázison keresztül.

5. KÖVETKEZTETÉSEK

A tanulmány a minisztériumi igazgatási modell két mintáallama (Németország és Ausztria) legfelsőbb bíróságának, illetve ezek belső intézményrendszerének elemzését vette vizsgálat alá. A hasonlóságok és különbségek áttekintését követően megállapítható, hogy mindkét igazgatási modellben működő *Elnökség* az a bírósági öngazgatási szerv, mely meghatározza és elfogadja a bíróság ügyrendjét, legtöbb esetben az egyes tanácsok számát és összetételét is.

Mindkét ország legfőbb bírói fórumán egyedi ügyekben a társasbíráskodás elvének megfelelően a bírák tanácsban ítélik meg, mely a polgári és büntetőtanácsokon felül további szakosított tanácsokat is magában foglal. Elsődlegesen a munkaügyi és szociális jogvitákban a hivatásos bírák mellett laikus bírák is közreműködnek az igazságszolgáltatásban.

Az egyes országokban eltérő névvel működő, tulajdonképpen *Igazgatási Hivatal* felelős az intézményrendszer technikai háttéréért. A német legfelsőbb bírósági modellben figyelemre méltó a gyengébb, vagy éppen kiszolgáltatott munkavállalók érdekeire fordított speciális képviselők, illetve bizottságok intézményeken belüli léte.

⁴⁹ Bundesgesetz vom 7. März 1985 über die Arbeits- und Sozialgerichtsbarkeit (Arbeits- und Sozialgerichtsgesetz – ASGG) StF: BGBl. Nr. 104/1985 idF BGBl. Nr. 612/1986 (DFB) (NR: GP XVI RV 7 AB 527 S. 75. BR: AB 2940 S. 456. NR: Einspr. d. BR: 547 AB 559 S. 83.)

⁵⁰ <https://www.ogh.gv.at/der-oberste-gerichtshof/aufgaben/> [letöltés ideje: 2024. 12. 04.]

⁵¹ <https://www.ogh.gv.at/der-oberste-gerichtshof/aufgaben/> [letöltés ideje: 2024. 12. 04.]

Sereg Péter*

A magyar igazságügyi reform szervezetelméleti kérdései a dualizmusban

1. BEVEZETÉS

A társadalom felépítésének változásai, a világban lezajló pénzügyi folyamatok és gazdasági válságok, valamint az ipari és technológiai újítások olyan tényezők, amelyek kihatással voltak és vannak mind a mai napig egyfelől a jogszabályokra, másfelől a jogalkalmazó szervek munkájára. A fenti folyamatok kumulált hatással jelentkezhetnek a modern értelemben vett államok statikus jogrendszerében.

Ebből kifolyólag a környezeti változások jogi normákban való lekövetése végső soron jelentős mértékben befolyásolhatja az igazságszolgáltatás hatékony működését is. Ha egy adott ország igazságszolgáltatási rendszere nincs felkészülve az ilyen változásokra, az komoly problémákat eredményezhet a 21. században ugyanúgy, mint ahogy eredményezett a 19. századi Magyarországon.

A szabadságharc leverését követő közel húsz évben a hazai bírósági szervezetrendszer felépítése olyan lemaradásokkal küzdött, amelyeket csak egy átfogó igazságügyi reformmal lehetett orvosolni. Erre közjogi szempontból Ferenc József 1867. június 8-ai megkoronázását követően nyílt meg az esély az Országgyűlés számára. A partikuláris jogalkalmazás, a több éven vagy akár évtizeden keresztül húzódó peres eljárások, a felhalmozódott ügyhátralékok olyan komoly igazságszolgáltatási problémákat jelentettek 1867-re, amelyek akadályozták az állampolgárok hatékony jogérvényesítési lehetőségeit.

A bírói létszám emelése gyors megoldást kínált korábban, azonban ez már nem jelentett reális alternatívát a kiegyezés után, ezért az eljárási szabályok megreformálásában látták az esélyt az ügyek számának csökkentésére.¹ A bírói létszámmal kapcsolatban voltak, akik egyenesen úgy vélték, hogy önmagában a több bíró kevés a probléma kezelésére, az egyes bírók szaktudásának és képzettségének kell megfelelőnek lenni a jól működő és hatékony igazságszolgáltatáshoz.² A fentiekből következően az újonnan kinevezett igazságügyi minisz-

ter, Horvát Boldizsár egyik első feladatának tekintette, hogy elkészüljön az új polgári perrendtartási törvény.³

2. AZ 1868-AS POLGÁRI PERRENDTARTÁS SZERVEZETI NÓVUMAI

A Királyi Curia – és ezáltal a bírósági szervezetrendszer – életének új szakasza kezdődött az 1868. évi LIV. törvénycikk megalkotásával. A Királyi Curia korábbi szervezeti rendszere helyett a törvény hatálybalépését követően teljesen másfajta felépítéssel működött tovább.⁴ Az új jogszabály megalkotását megelőzően az Országgyűlés már 1867 júniusában jogügyi bizottságot állított fel abból a célból, hogy a polgári perrendtartás, a bírói felelősség, a büntetőtörvény és eljárás tárgy körében készítsen jogszabálytervezetet.⁵ A bizottság 1867. szeptember 16-tól 1868. május 5-ig⁶ – összesen 46 ülést tartva – elkészítette az új polgári perrendtartási törvényjavaslatot.⁷

A korábbi rendszer elavultságát, további fenntartásának lehetetlenségét és a változás szükségességét a legjobban és legpontosabban Simonyi Ernő fogalmazta meg képviselőházi fel-szólalásában: „Hogy a kir. curiának átváltoztatása szükséges, azt tagadni nem lehet. ... Ime ezeket mondotta a miniszter (Horvát Boldizsár igazságügyi miniszter) szóról szóra: A kir. curia mostani szerkezetében sem a kor követelményeinek, sem az igazság szolgáltatásának nem felel meg.”⁸

3 GROISZ Gusztáv: *Magyar polgári törvénykezési rendtartás (1868: LIV. törvénycikk)*. Kolozsvár, Kiadja Stein János Erdélyi Múzeum-Egyleti könyvtár, 1870, 11.; lásd még BOGNÁR Iván: *Levéltári leltárak 17. Igazságügyminisztériumi levéltár repertorium, Művelődésügyi Minisztérium Levéltári Osztálya, Levéltárak Országos Központja*. Budapest, Készült: a Múzeumok Rotaiüzemében, 1962, 63.

4 MÁRKUS Dezső (szerk.): *Magyar Jogi Lexikon, IV. kötet*. A szócikket szerkesztette: Marschalkó Pál. Budapest, Pallas Irodalmi és Nyomdai Részvénytársaság, 1903, Királyi Curia, 802.

5 GROISZ i. m. 11.; lásd még FODOR Ármin és MÁRKUS Dezső: *A polgári törvénykezési rendtartás kézikönyve*. I. kötet. Budapest, Singer és Wolfner Kiadása, 1894, VIII.

6 FODOR és MÁRKUS i. m. VIII.

7 GROISZ i. m. 11.

8 GREGUSS Ágost (szerk.): *Az 1865-dik évi december 10-dikére hirdetett országgyűlés Képviselőházának Naplója*. Kilenczedik kötet. Pest, Nyomtatott az „Athenaeum” Nyomdájában, 1868, 207.

* Vezető-kormányfőtanácsos, Közigazgatási Államtitkári Titkárság, Igazságügyi Minisztérium.

1 POLGÁR József: *A Kir. Curia tehermentesítése és jogszolgáltatásunk reformja*. Különnyomat az „Ügyvédek Lapja”-ból. Budapest, „Globus” Műintézet Nyomása, 1907, 5–6.

2 POLGÁR i. m. 9.

A Képviselőház a Királyi Curia szerkezeti átalakítását határozati javaslatként 1868. július 21-én elfogadta.⁹ A polgári perrendtartási törvény irányelveivel kapcsolatos centralizációs aggályok – nevezetesen, hogy előnyös-e ha egy legfelsőbb bírósági fórum van az országban, vagy szükségeltetne nyolc királyi ítélőtábla működése is a Királyi Curia mellett – azonban még 1868 októberében is vita tárgyát képezték a Képviselőházban.¹⁰ Az ügyvédi kar egységesen a királyi ítélőtáblák felállítását mellett állt ki. Véleményük szerint ez a megoldás egységesítette volna leginkább a hazai jogalkalmazást, és nem az újjászervezett Királyi Curia.¹¹ A törvényalkotás ezt a javaslatot azonban nem támogatta, és ennek eredményeképpen a centralizáció elve alapján alakították át a bírósági szerkezeti struktúrát.

A legészszerűbb megoldást követve a Pesten működő egy darab legfelsőbb bírósági fórum maradt a bírósági szervezetrendszer csúcsszerve.¹² Ezáltal a Királyi Curia „a törvények alkalmazásában a disharmoniát” el tudta tüntetni.¹³ Az egységes jogalkalmazás tekintetében azonban önmagában a Királyi Curia kevésnek bizonyult – kógens anyagi jogszabályok hiányában –, ugyanis gyakran előfordult, hogy „mire a legfelsőbb törvénykezési fórum, a királyi Curia kimondta ma ünnepélyesen a törvényszerűséget, hogy ugyanarra másnap a törvénytelenség bélyegét sütöttel!”¹⁴

A polgári perrendtartást tartalmazó határozati javaslat a Főrendiház 1868. július 30-ai ülésén került napirendre.¹⁵ Horvát Boldizsár felszólalásában hangsúlyozta, hogy a Királyi Curia a mostani szerkezetében a továbbiakban fenntarthatatlan. Elismerte, hogy mint történelmi intézménynek a működése nélkülözhetetlen, de a másfél évszázados szerkezeti felépítése elavult, ezért javasolta a Képviselőház által megküldött határozati javaslat elfogadását.¹⁶ Felszólalását közhelyesléssel követte, és a Főrendiház elfogadta a javaslatot.¹⁷

A Királyi Curia szerkezeti átalakításának anyagi okai is voltak, hiszen a Hétszemélyes tábla változatlan eljárásjogi szabályok mellett való működése jelentős többletköltségekkel járt volna.¹⁸ A javaslatból – amelynek részét képezte a bíróság szerkezeti rendszerének szabályozása – alkották meg a polgári törvénykezési rendtartásról szóló 1868. évi LIV. törvénycíkket, amelyet az uralkodó 1868. december 8-án szentesített.¹⁹ Kép-

viselőházi kihirdetésére 1868. december 8-án, főrendiházi kihirdetésére 1868. december 9-én került sor, az Országos Törvénytárban pedig 1868. december 12-én jelent meg.²⁰

Az 1868. évi LIV. törvénycikk 4. §-a kimondta, hogy a legfőbb bírói hatóságot Magyar Királyi Curia név alatt a legfőbb törvényszék gyakorolja Pesten.²¹ A Magyar Királyi Curia szerkezeti felépítését is rendezte a törvénycikk, amikor meghatározta, hogy semmisségi esetekben a Semmitőszék, az érdemlegesen vizsgálendő kérdésekben pedig mint harmadfolyamodású Legfőbb Ítélszék határozott.²²

A Magyar Királyi Curia tehát 1868-at követően két osztályból állt, külön elnökkel az élükön, eltérő pecsétet használva, „s az ügyvitel minden ágában egymástól elkülönítve”.²³ A Semmitőszék – amelynek élén az országbíró állt²⁴ – egyetlen szakosztályból állt, amely „szükség esetén” két tanácsra oszlott.²⁵ A Semmitőszék anyagi jogi szempontból nem vizsgálta az elé került ügyek határozatait, hanem – ha szükséges volt – a törvénysértés súlya okán a határozatot megsemmisítette és új eljárást rendelt el.²⁶

A Magyar Királyi Curia másik osztálya, a Legfőbb Ítélszék négy szakosztályból állt. A négy szakosztály között az ügyek megoszlása az alábbi volt: „az első szakosztályhoz tartoznak a polgári, a másodikhoz az urbéri, a harmadikhoz a váltó-s kereskedelmi, csőd- és bányá-, a negyedikhez a büntetőügyek.”²⁷ A polgári szakosztály két tanácsot – az ügyhátralék okán még 1869-ben felállt ideiglenesen a harmadik polgári tanács is –, a többi szakosztály pedig egy-egy tanácsot alkotott, így az Legfőbb Ítélszéken összesen hat tanács működött. 1870 első felévében a Semmitőszéken egy elnök és egy alelnök,

rendeletekkel bővített és átdolgozott kiadás. Budapest, Singer és Wolfner kiadása, 1897, I.; lásd még GROISZ i. m. 12.

20 FODOR és MÁRKUS (1897) i. m. I.; lásd még GROISZ i. m. 12.; APÁTHI István: *Polgári törvénykezési rendtartás, az 1868. LIV. t.c.z., úgy az ezt módosító és kiegészítő törvények s rendeletek alapján, egyenlő tekintettel az elmélet és gyakorlat igényeire*. Pest, Kiadja Heckenast Gusztáv, 1872, 6.; SOLT Pál, ZANATHY János, ZINNER Tibor (eds.): *The History of the Supreme Courts of Europe and the Development of the Human Rights*. Debrecen, Alföldi Nyomda Co., 1999, 190.

21 Corpus Iuris Hungarici Milleneumi Emlékiadás. Budapest, Franklin Társulat, 1896, 1868. évi LIV. törvénycikk 4. §; lásd még APÁTHI i. m. 37.; MAJOVSZKY Vilmos: *A magyar igazságügyi igazgatás kézikönyve*. Besztercebánya, Singer J. kiadása, 1887, 10.; SOLT, ZANATHY, ZINNER i. m. 190.; MENDELÉNYI László: *A M. Kir. Curia, A Német Birodalmi Főtörvényszék („Reichsgericht”) fennállásának 50 éves évfordulója alkalmából Lipszében 1929. év október havában kiadott „Die höchsten gerichte der welt” című munkában megjelent ismertetés*. A Jogállam Könyvtára 26. Budapest, Kiadja a Jogállam Könyvtára, 1929, 6.

22 Corpus Iuris Hungarici Milleneumi Emlékiadás, 1868. évi LIV. törvénycikk 4. §; lásd még MÁRKUS i. m. 802.; MÁRKUS Dezső (szerk.): *Magyar Jogi Lexikon*. II. kötet. Budapest, Pallas Irodalmi és Nyomdai Részvénytársaság, 1899, 97.; GROISZ i. m. 29.; APÁTHI i. m. 37.; MAJOVSZKY i. m. 9.; MENDELÉNYI i. m. 6.

23 Magyarországi Rendeletek Tára. Harmadik évfolyam, 1869. Pest, Kiadja: Ráth Mór, 1869, 55. Igazságügyminiszteri rendelet a bírói ügyvitel tárgyában, amely rendelet a 433. oldalon kezdődik, 209. §, lásd még Magyarországi Rendeletek Tára. Nyolczadik évfolyam, 1874. Pest, Kiadja s nyomtatja: Vodianer F., 1875, 3436. Igazságügyminiszteri rendelet a bírói ügyvitel tárgyában, 267. §.

24 MÁTHÉ Gábor: *A magyar burzsoá igazságszolgáltatási szervezet kialakulása 1867–1875*. Budapest, Akadémiai Kiadó, 1982, 95.; lásd még SOLT, ZANATHY, ZINNER i. m. 190.

25 Magyarországi Rendeletek Tára, 55/1869. IM rendelet 213. §.

26 BOGNÁR i. m. 42.

27 Magyarországi Rendeletek Tára, 55/1869. IM rendelet 213. §; lásd még MÁTHÉ i. m. 99.; BOGNÁR i. m. 49.

9 GREGUSS i. m. 209.

10 GREGUSS Ágost (szerk.): *Az 1865-dik évi december 10-dikére hirdetett országgyűlés Képviselőházának Naplója*. Tizedik kötet. Pest, Nyomatott az „Athenaeum” Nyomdájában, 1868, 152–157.

11 Jogtudományi Közlöny a budapesti, nagy-váradi és kassai ügyvédi egyletek közlönye. Pest, 1869. május 16. Negyedik évfolyam, 20. szám, 149.

12 PLÓSZ Sándor: *Magyar polgári törvénykezési jog*. Összeállította: Vass Károly. Budapest, Szent István Társulat Kiadása, 1906, 133.

13 VARGHA Ferenc: *A gyakorlati ügyvédi és bírói vizsgálatok reformja*. Budapest, Franklin-Társulat, Magyar Irodalmi Intézet és Könyvnyomda, 1902, 12.

14 Pápai Lapok, Pápa, XI. évfolyam, 35. szám, 1884. augusztus 31, 145.

15 GREGUSS Ágost (szerk.): *Az 1865-dik évi december 10-dikére hirdetett országgyűlés Főrendi Házának Naplója*. Pest, Nyomatott az „Athenaeum” Nyomdájában, 1869, 420.

16 GREGUSS (1869) i. m. 424.

17 GREGUSS (1869) i. m. 427.

18 HALMOSY Endre: *Tervezet törvénykezésünk rendezéséhez*. Pest, Kiadja Eggenberger Ferdinánd, M. Akad. Könyvkereskedése, 1867, 40.

19 FODOR Ármin és MÁRKUS Dezső: *Polgári perrendtartás az 1868: LIV., 1881: LIX., 1893: XVIII., 1893: XIX. törvénycikkek. Sommás ügyviteli szabályok. Bélyeg- és illetékszabályok*. Második, a joggyakorlattal és újabb

valamint további tizenhét, a Legfőbb Ítélszéken egy elnök, hat tanácselnök és negyvenkét rendes bíró dolgozott.²⁸

3. A SZERVEZETILEG TAGOLT MAGYAR KIRÁLYI CURIA KÉT OSZTÁLYÁNAK ELHATÁROLÁSA

Az 1868. évi LIV. törvénycikk hatálybalépését követően a Magyar Királyi Curia belüli szervezeti alá-fölé rendeltségi viszony megszűnt, és az egymás mellett működő Semmitőszék és Legfőbb Ítélszék között a jogorvoslattal megtámadott határozatok aszerint osztották szét, hogy a jogorvoslati kérelem eljárásjogi vagy anyagi jogi kérdést érintett-e.²⁹

1869. június 1-jén³⁰ a Magyar Királyi Curia két osztálya tartott ünnepélyes megnyitó üléseket.³¹ A Semmitőszék megnyitására jelen volt annak új elnöke, Mailáth György országbíró, Horvát Boldizsár igazságügy miniszter, az országgyűlés mindkét házának küldöttségei és számos prominens személyiség. Az ülnökök és a segédelőadók felesketését követően beszédek következtek, majd Mailáth György az alábbi szavakkal zárta be az ülést: „Éljen a király, boldoguljon a haza!”³²

A történelmi előzményekkel való egyértelmű szakítás és a múlt lezárását hangsúlyozta a Semmitőszék 1869. november 9-én kelt, 3318. számú határozata, amely kimondta, hogy a Hétszemélyes tábla határozatai azok meghozatalakor jogerőssé váltak, azok ellen „semminemű jogorvoslattal” nem lehetett élni.³³ Ezáltal a Hétszemélyes tábla nemcsak szervezeti, hanem az eljárásjog területén is végleg kivonult a hatályos jog területéről.

A folyamatban lévő ügyek tekintetében a jogorvoslati kérelem beadásának időpontjától függetlenül – az 1868. évi LIV. törvénycikk hatálybalépéséhez képest –, minden ügy a Magyar Királyi Curia elé, mint harmadfokú bíróság elé került.³⁴ Fontos megjegyezni, hogy semmisségi panasz benyújtása esetén a Semmitőszék vizsgálhatta a Legfőbb Ítélszékhez

történt fellebbezés jogalapját függetlenül attól, hogy a fellebbezés a polgári perrendtartási törvény hatálybalépése előtt vagy után történt.³⁵ Nem lehetett azonban semmisségi panaszsal élni a Legfőbb Ítélszéknek, mint harmadfokú rendes polgári bíróságnak a határozata ellen, ha az első fokon eljáró bíróság ügydöntő bíróság volt.³⁶

A jogszabályi keretek között történt strukturális átalakítások számos olyan problémát generáltak, amelyek részben az átszervezésből, részben a korszakban végbemenő társadalmi és gazdasági változásokból fakadtak. Az ilyen kihívásokra a Magyar Királyi Curia Semmitőszéki osztálya igyekezett minél gyorsabban reagálni.

A társadalmi változásokra példa a nemzetiségi egyenjogúságról szóló 1868. évi XLIV. törvénycikk, amelynek 12. §-a kimondta, hogy: „A fellebbezett perekben, ha azok nem-magyar nyelven folytattak, vagy nem-magyar okmányokkal vannak ellátva, a fellebbviteli bíróság mind a pert, mind az okmányokat, amennyiben szükséges, magyarra fordíttatja azon hiteles fordítók által, akik a fellebbviteli bíróságoknál államköltségen lesznek alkalmazva, s a pert ezen hiteles fordításban veszi vizsgálat alá.”³⁷ A törvénycikk idézett szakaszában foglaltak megvalósítása érdekében az igazságügyi miniszter 1869. július 11-én kelt, 1913. számú levelében felhívta a Semmitőszék elnökét – az országbíró – intézkedési javaslat megtételére.³⁸

Az elkészült javaslat értelmében a fordítási feladatokat a fellebbviteli bíróságokon dolgozó fogalmazók és segédfogalmazók látták el, akiket fordítóként is alkalmaztak egyúttal. Ez az intézkedés azonban nem mutatkozott túl sikeresnek, hiszen a kinevezett fogalmazók sorra kérték a felmentésüket az idegen nyelvekben – szlovák, román, szerb – való járatlanságukra hivatkozva.³⁹ Az ügyszámok is azt mutatták, hogy szükséges a megfelelő képzéssel rendelkező kellő számú fogalmazó, hiszen 1870 első negyedében százhusz román, negyven szlovák és harminc szerb ügy érkezett be a Semmitőszékre.⁴⁰

A probléma megoldására 1870. október 11-ig kellett várni, amikor az igazságügyi miniszter levelében kijelentette, hogy a fordítási feladatokkal is járó fogalmazói és segédfogalmazói állásokra csak olyan személyek nevezhetők ki, akik a kinevezési okmányukban nyilatkoznak az adott idegen nyelvben való jártasságukról, és fordítási alkalmatlanságuk esetén ez munkaviszony-megszüntető okként szerepel abban.⁴¹

A Semmitőszék gyakorlati működését – amelyet ténylegesen csak 1869. július 1-jén kezdett meg – vizsgálva megállapítható, hogy 1869 második felében 5265 darab ügy került elé, amelyből 4339-et intézett el, tehát 926 ügy maradt a következő évre hátralékként. A lezárt ügyek közül 2959 nyilvános ülésen, 1086 nem nyilvános ülésen, 294 pedig ülésen kívül intézett el

28 Magyar Nemzeti Levéltár Országos Levéltár, Budapest, K 622 Legfőbb ítélszéki elnöki iratok 1869–1881, 30. csomó X. kútfő 1869–1870, 1870/I. irattári jelzettel ellátott iratköteg. A Magyar Királyi Legfőbb Ítélszék tanácsainak beosztása című dokumentuma; lásd még Corpus Iuris Hungarici Milleneumi Emlékiadás, 1870. évi XVI. törvénycikk 1. §; MARSCHALKÓ János és FARBAKY István: *Magyar igazságszolgáltatási szervezet*. Budapest, Grill Károly Könyvkiadó Vállalata, 1909, 90; MENDELÉNYI i. m. 6.; MÁTHÉ i. m. 108.

29 STIPTA István: *A magyar bírósági rendszer története*. Második, javított kiadás. Debrecen, Multiplex Media – Debrecen U. P., 1998, 122.

30 BOGNÁR i. m. 49.; lásd még ANTAL Tamás: *Törvénykezési reformok Magyarországon (1890–1900) Ítéltáblák, bírói jogviszony, esküdtzsek Dél-alföldi Évszázadok* 23. Szeged, Kiadja a Csongrád Megyei Levéltár, 2006, 11.

31 Jogtudományi Közlöny a budapesti, nagy-váradai és kassai ügyvédi egyletek közlönye. Pest, 1869. június 6, Negyedik évfolyam, 23. szám. 1869/23. 167.

32 Jogtudományi Közlöny. 1869/23. 167.

33 STIPTA i. m. 122.; VAJDAFY Emil: *A Magyar Kir. Curia mint Semmitőszék összes teljes ülési megállapodásai*. Budapest, Kiadja az Eggenberger-féle könyvkereskedés (Hoffmann és Molnár), 1880, 172.

34 Magyarországi Rendeletek Tára, 41/1869. IM rendelet, 252., VI. cikk 3); lásd még Jogtudományi Szemle M. Kir. Igazságügyminisztérium Törvénykészítési Osztályának rendes közlönye, Első évfolyam első füzet, Athenaeum Nyomdája, Pest, 1869, 46.; SZABÓ István: *Az igazságszolgáltatás rendszere a polgári Magyarországon*. Stipta István (szerk.): *Jogtörténeti Tanszék kiadványai IV*. Miskolci Egyetem Jogtörténeti Tanszék, Miskolc, 1997, 19.; P. ósz i. m. 188.

35 VAJDAFY i. m. 177.

36 VAJDAFY i. m. 179.

37 Corpus Iuris Hungarici Milleneumi Emlékiadás, 1868. évi XLIV. törvénycikk 12. §.

38 Magyar Nemzeti Levéltár Országos Levéltár K 620 I. I., 1869/12 irattári jelzettel ellátott iratköteg 1. sorszámú irata.

39 Magyar Nemzeti Levéltár Országos Levéltár K 620 I. I., 1869/12 irattári jelzettel ellátott iratköteg 4. sorszámú irata.

40 Magyar Nemzeti Levéltár Országos Levéltár K 620 I. I., 1869/12 irattári jelzettel ellátott iratköteg 5. sorszámú irata.

41 Magyar Nemzeti Levéltár Országos Levéltár K 620 I. I., 1869/12 irattári jelzettel ellátott iratköteg 6. sorszámú irata.

a Semmitőszék.⁴² 1870 volt az első olyan év, amikor végig működött a Semmitőszék. A 926 fennmaradt ügy mellé beérkezett 14 137, amely így összesen 15 063 volt, és ebből 14 448-at elintéztek, tehát hátralékként mindösszesen 615 ügy maradt meg 1871-re.⁴³

A fent leírt szervezeti és jogorvoslati rendszer megosztottságából, valamint az osztályok számának kialakításából következően a Legfőbb Ítélszék volt az az osztálya a Magyar Királyi Curianak, amely jóval nagyobb ügyleterheltséggel dolgozott. Ebből kifolyólag a Legfőbb Ítélszék elnöke, Melczer István már 1869. június 8-án levelet írt az igazságügyi miniszternek, amelyben arra kérte, hogy az előző bírósági rendszerben felhalmozódott polgári ügyek mielőbbi elintézése miatt a többi szakosztályon dolgozó kevésbé leterhelt bírókból kialakíthatson egy harmadik polgári tanácsot.⁴⁴

Az ügyhátralék rendezése érdekében az igazságügyi miniszter azzal a kéréssel kereste meg a Semmitőszék elnökét, hogy „vajon nem volna-e lehetséges a Semmitőszék segéd-előadóit ideiglenesen a Legfőbb Ítélszék osztályaihoz kiegészítésként beosztani?”. A kérdésre adott nemleges válasz miatt az igazságügyi miniszter a Legfőbb Ítélszék elnökének megoldási javaslatát hagyta jóvá azzal a feltétellel, hogy kizárólag a felhalmozódott ügyhátralék feldolgozása érdekében veheti igénybe a más szakosztályokba beosztott bírák munkáját, és a helyzet normalizálódásakor visszaállítja az eredeti szervezeti rendet.⁴⁵

Ez sem volt azonban elegendő. A Hétszemélyes tábla polgári ügyi hátraléka összesen 4627 darab ügy volt, amelyhez 1869. június 1. és augusztus 23. között 1178 ügy érkezett be a Legfőbb Ítélszékhez. Egy tanács 200 ülést tartott átlagosan egy teljes évben, és egy ülés alkalmával 10-12 ügyet tudott elintézni, így összesen 2000-2400 ügyet tudott volna le tárgyalni. Figyelembe véve, hogy két állandó polgári tanács működött – valamint a harmadik polgári tanács az ügyhátralék leküzdéséig –, továbbá, hogy az év több mint fele eltelt, ez egy akkora ügyteher volt a Legfőbb Ítélszékre nézve, amelyet a kezdeti személyi állománnyal lehetetlenség lett volna leküzdödni.⁴⁶

A Legfőbb Ítélszék elnökének levelezése nem volt hiábavaló, ugyanis olyan megoldás született, amely lehetővé tette a jogbiztonság követelményének tiszteletben tartása mellett az ügyhátralék leküzdését. Az igazságügyi miniszter 1869. október 10-én kelt levelében arról értesítette az elnököt, hogy az uralkodó megengedte a Magyar Királyi Curia Semmitőszékének nyolc fogalmazói és nyolc segédfogalmazói, a Legfőbb

Ítélszéknel pedig tizenhat fogalmazói és ugyanennyi segédfogalmazói állás meghirdetését, és azoknak azonnali betöltését.⁴⁷

Az 1874. évi XXXIII. törvénycikk 50. §-ában foglaltak szerint a központi választmány határozata ellen a Magyar Királyi Curiahoz intézett fellebbezéseket a központi választmány elnökéhez lehetett benyújtani, amely öttagú tanácsban eljárva hozott határozatot.⁴⁸ Az öttagú tanács elnöke a Semmitőszék elnöke (országbíró), akadályoztatása esetén a Legfőbb Ítélszék elnöke, az ő akadályoztatása esetén a Semmitőszék alelnöke, majd a Legfőbb Ítélszék tanácselnökei következtek ki nevezésük időbeli sorrendjében.⁴⁹ Látható, hogy az eddigi teljes elkülönülésen túllépő rendelkezés született ekkor. A központi választmányhoz érkezett fellebbezéseket elbíráló öttagú tanács elnöki tisztségének betöltését a két osztály tagjai között felváltva osztották meg a sorrendben előrébb álló pozíció betöltetlensége esetén.

A Semmitőszék és a Legfőbb Ítélszék asszimilációjához vezető első lépésként értelmezhető az a rendelkezés, amely kimondta, hogy az 1874. évi XXXIII. törvénycikk által a Magyar Királyi Curiahoz fellebbezett ügyek elbírálása, annak két osztályából alakult tanács hivatalos kiadványaiban a Magyar Királyi Curia nevet, hivatalos pecsétjében pedig Magyarország címerén körülírva a „Magyar Királyi Curia Budapesten” megnevezést kellett, hogy használja.⁵⁰

4. A SZERVEZETI MEGOSZTOTSÁG PROBLEMATIKÁJA ÉS MEGOLDÁSA

A Magyar Királyi Curia 1868. évi LIV. törvénycikk alapján létrejött szervezeti felépítése tizenkét évig változatlan maradt, egymás mellett működött a Semmitőszék és a Legfőbb Ítélszék egyazon szerv keretei között.⁵¹ Már a megalkotásakor elmaradottnak tartott törvényt rengeteg bírálat érte, főleg az eljárásjogi szabályokat – írásbeliség, kötött bizonyítási rendszer – tekintve.⁵² A törvény novelláris módosítását célzó két javaslat is készült az 1870-es években, 1871-ben és 1873-ban. Az 1873-as javaslatot 1874-ben és 1878-ban is az országgyűlés elé terjesztették, de érdemi tárgyalására csak 1879-ben került sor.⁵³

Pauler Tivadar igazságügy-miniszter 1879. február 22-én terjesztette elő a polgári törvénykezési rendtartásról szóló 1868. évi LIV. törvénycikk módosításáról szóló törvényjavaslatot a Képviselőházban, amelynek sokszorosítására és minden képviselőhöz történő eljuttatására Ghyczy Kálmán, képviselő-

42 Magyar Nemzeti Levéltár Országos Levéltár K 620 1. I., 1870/2 irattári jelzettel ellátott iratköteg 2. sorszámú irata, 2.

43 Magyar Nemzeti Levéltár Országos Levéltár, Budapest, K 620 Semmitőszéki elnöki iratok 1869–1881, 2. csomó I. kútfő 1871–1872, 1871/1 irattári jelzettel ellátott iratköteg 1. sorszámú irata.

44 Magyar Nemzeti Levéltár Országos Levéltár K 622 30. X., 1869/1. irattári jelzettel ellátott iratkötegből a Legfőbb Ítélszék elnökének 1869. június 8-án kelt levele.

45 Magyar Nemzeti Levéltár Országos Levéltár K 622 30. X., 1869/1. irattári jelzettel ellátott iratkötegből az igazságügyi miniszter 1869. július 8-án kelt levele.

46 Magyar Nemzeti Levéltár Országos Levéltár K 622 30. X., 1869/1. irattári jelzettel ellátott iratkötegből a Legfőbb Ítélszék elnökének 1869. augusztus 27-én kelt levele.

47 Magyar Nemzeti Levéltár Országos Levéltár K 622 30. X., 1869/1. irattári jelzettel ellátott iratkötegből az igazságügyi miniszter 1869. október 10-én kelt levele.

48 Corpus Iuris Hungarici Milleneumi Emlékiadás, 1874. évi XXXIII. törvénycikk.

49 Magyarországi Rendelet Tára, Kilenczedik évfolyam, 1875. Budapest, Kiadja s nyomatja: Vodianer F., 1875, A m. kir. igazságügyminiszter által 1875. jan. 8-án 79. sz. a. kiadott ügyrend az 1874. XXXIII. t. cz. által a kir. Curiahoz utasított fellebbezett ügyek körüli teendőkre nézve, 2. §.

50 Magyarországi Rendelet Tára, Kilenczedik évfolyam, 1875., 79./1875. ügyrend, 1. §.

51 MÁRKUS (1899) i. m. 97.

52 FODOR és MÁRKUS i. m. V.

53 FODOR és MÁRKUS i. m. VIII., IX.

házi elnök utasítást adott ki.⁵⁴ 1879. február 26-án Szabely Antal képviselő interpellációt terjesztett elő, amelyben arra a kérdésre várt választ az igazságügyi miniszertől, hogy akar-e a „bíróági szervezet végleges megállapítására vonatkozó törvényjavaslatot is bemutatni?”⁵⁵

Az interpellációra okot adó körülmény az 1875. évi XXXVI. törvénycikk 4. §-ában foglaltakra vezethető vissza, amely – igaz, hogy csak az elsőfokú bíróságokra vonatkozott, de ennek ellenére kihatással volt az egész bírósági szervezetrendszerre, és végső soron a Magyar Királyi Curia szervezetére is – kimondta, hogy „az új szervezés pedig a jelen törvény életbeléptetésétől számítandó három év alatt befejezendő”⁵⁶ Pauler Tivadar igazságügyi miniszter az interpellációra adott válaszában kitért arra, hogy az elsőfokú bíróságok szervezetének rendezésére sor került az 1869. évi IV., és az 1871. évi IX. törvénycikkben, továbbá a polgári peres ügyekben a bírói eljárásra vonatkozó törvény olyan jelentős változásokon fog keresztül menni, hogy arra pontosabb választ csak annak elfogadása után fog tud adni. Szabely Antal képviselő elfogadta az igazságügy-miniszter válaszát a feltett interpellációra.⁵⁷

A törvényjavaslat Magyar Királyi Curia szervezeti kettéosztottságának tárgyalására 1880. április 20-án került sor.⁵⁸ Hosztinszky János volt az első, aki a Képviselőházban felvetette a törvényjavaslatban foglalt, a Magyar Királyi Curia egyesítésének problematikáját. Felszólalásában a lehető legpontosabban fogalmazta meg az 1868. évi LIV. törvénycikk által létrehozott szervezeti megosztottság elavultságának okát: „Az én szerény nézetem szerint ezen megosztást, az alaki kérdéseknek az úgynevezett semmisségi panaszoknak az érdemleges kérdésektől való ezen merev elkülönítését, jogszolgáltatásunk érdekében üdvösnek nem találom; perrendtartásunk, fellebbviteli orvoslataink jelen rendszere és egy külön semmitőszék oly tényezők, melyek úgy, a mint most vannak együtt, nem maradhatnak egymás mellett. A Semmitőszéket a Legfőbb Ítélszékekkel egyesíteni kell, hogy úgy az alaki, mint a lényeges kérdésekben határozhasson.”⁵⁹

Irányi Dániel a törvényjavaslat mielőbbi tárgyalását és elfogadását szorgalmazta a Magyar Királyi Curia szervezeti egyesítése tekintetében, mert szerinte a kérdés halogatása a semmitőszéki bírók feje fölött „Damoklész kardjaként lebeg”⁶⁰ Pauler Tivadar igazságügyi miniszter Irányi Dániel felszólalására tett válaszában egyértelműen kijelentette, hogy a törvényjavaslat az egyesítést indítványozza, de az egyesítés után a semmitőszéki bírák hivatalban maradnak az egységes Magyar Királyi Curian is.⁶¹ A törvényjavaslat rendelkezéseiről

való szavazásra 1881. március 28-án került sor a Képviselőházban.⁶² A részletes tárgyalást követően a Képviselőház elfogadta a törvényjavaslatot, amelyhez az elfogadás után Unger Alajos indítványára a 2. §-ban a Curia szó után a Budapesten szó került beszúrásra.⁶³ A Főrendiházban a törvényjavaslat tárgyalására 1881. május 3-án került sor.⁶⁴

Mailáth György országbíró aggodalmát fejezte ki a polgári perrendtartási törvény módosítására irányuló javaslat kapcsán. Szerinte: „nincs oly kényes dolog, mint változtatni a perjogon, mely minket a bölcsőtől a sírig kísér.”⁶⁵ Kiemelte, hogy a Képviselőház által elfogadott, a Magyar Királyi Curia egyesítését tartalmazó törvénycikk nagyon sok problémához fog vezetni a gyakorlatban, hiszen még az előző rendszer működése „sem jutott el minden vidéki ügyvédhez”, továbbá több százra tehető azon rendeletek száma, amelyek az alsóbb fokú bíróságok számára irányutatót tartalmaznak a fellebbezések tekintetében. Éppen ezen oknál fogva Mailáth György indítványozta, hogy a bírósági szervezet „maradjon érintetlen”⁶⁶

A vitát ugyanazon az ülésen lezárták, amelyiken a tárgyalását elkezdték. A Főrendiház visszaküldte a Képviselőháznak újbóli tárgyalásra a törvényjavaslatot.⁶⁷ A Képviselőházban 1881. május 13-án tárgyalták a visszaküldött törvényjavaslatot.⁶⁸ Az igazságügyi bizottság kérte a Képviselőházat, hogy ragaszkodjon az általuk elfogadott javaslatához, azt ne módosítsák. Teleszky István – az igazságügyi bizottság előadójaként – kifejtette, hogy a bírósági szervezet érintetlenül hagyása hibás döntés lenne, hiszen az 1868. évi LIV. törvénycikkben foglaltak szerint fennálló fellebbezési rendszer túl bonyolultnak bizonyult a gyakorlatban történt alkalmazása során.⁶⁹ Tizenkét év alatt kiderült, hogy az alaki és anyagi sérelmek ilyen merev elválasztása a Magyar Királyi Curian „csak a helyes igazságszolgáltatás rovására történhetik”⁷⁰

A Képviselőház kitartott az elsőre elfogadott törvényjavaslat mellett, így az változatlan formában került vissza a Főrendiház elé, ahol azt 1881. május 17-én elfogadták.⁷¹ Az uralkodó 1881. május 31-én szentesítette az 1881. évi LIX. törvénycikket, amelynek 2. §-a kimondta, hogy: „a legfőbb bírói hatóságot mind a két királyi tábla területére nézve a »magyar királyi Curia« Budapesten gyakorolja”⁷²

54 P. SZATHMÁRY Károly (szerk.): *Az 1878. évi október 17-ére hirdetett országgyűlés Képviselőházának Naplója*. Harmadik kötet. Budapest, Pesti Könyvnyomda-Részvény-Társaság, 1879, 135–136.; FODOR és MÁRKUS i. m. IX.

55 P. SZATHMÁRY (1879) i. m. 242.

56 Corpus Iuris Hungarici Milleneumi Emlékiadás, 1875. évi XXXVI. törvénycikk 4. §.

57 P. SZATHMÁRY Károly (szerk.): *Az 1878. évi október 17-ére hirdetett országgyűlés Képviselőházának Naplója*. Ötödik kötet. Budapest, Pesti Könyvnyomda-Részvény-Társaság, 1879, 103.

58 P. SZATHMÁRY Károly (szerk.): *Az 1878. évi október 17-ére hirdetett országgyűlés Képviselőházának Naplója*. Tizenkettedik kötet. Budapest, Pesti Könyvnyomda-Részvény-Társaság, 1880, 209.

59 P. SZATHMÁRY (1880) i. m. 214.

60 P. SZATHMÁRY (1880) i. m. 305–306.

61 P. SZATHMÁRY (1880) i. m. 305.

62 P. SZATHMÁRY Károly (szerk.): *Az 1878. évi október 17-ére hirdetett országgyűlés Képviselőházának Naplója*. Tizenhatszodik kötet. Budapest, Pesti Könyvnyomda-Részvény-Társaság, 1881, 126.

63 P. SZATHMÁRY (1880) i. m. 132.

64 MASZÁK Hugó (szerk.): *Az 1878. évi október 17-ére hirdetett országgyűlés Főrendiházának Naplója*. Második kötet. Budapest, Pesti Könyvnyomda-Részvény-Társaság, 1881, 265.; lásd még FODOR és MÁRKUS i. m. IX.

65 MASZÁK i. m. 271.

66 MASZÁK i. m. 271.

67 MASZÁK i. m. 279.

68 P. SZATHMÁRY Károly (szerk.): *Az 1878. évi október 17-ére hirdetett országgyűlés Képviselőházának Naplója*. Tizenkilencedik kötet. Budapest, Pesti Könyvnyomda-Részvény-Társaság, 1881, 3.

69 P. SZATHMÁRY (1881) i. m. 10.

70 P. SZATHMÁRY (1880) i. m. 11.

71 MASZÁK i. m. 311.

72 Corpus Iuris Hungarici Milleneumi Emlékiadás, 1881. évi LIX. törvénycikk 2. §; lásd még FODOR és MÁRKUS (1897) i. m. 4.; MÁRKUS i. m. 802.; STIPTA i. m. 126.; FODOR és MÁRKUS i. m. X.; MAJOVSZKY i. m. 10.; ZINNER Tibor: Adalékok a magyar felsőbbírás ezer esztendejéhez – A kúriai osztályok 1882-es egyesítésétől az 1956-ot követő megtorlásig. *Jogtörténeti értekezések* 28., sorozatszerkesztő: Mezey Barna, Eckhart Fe-

5. AZ EGYSÉGES MAGYAR KIRÁLYI CURIA

Az 1881. évi LIX. törvénycikk – az 1881. évi LX. törvénycikkkel együtt – 1882. január 1-jén lépett hatályba.⁷³ A törvény 101. §-a kimondta, hogy a Magyar Királyi Curia két osztályának egyesítése a törvény hatálybalépésének napján történik meg,⁷⁴ tehát egységes hazai legfelsőbb bírói fórumról 1882. január 1-jét követően beszélhetünk. Az egységes Magyar Királyi Curia első teljes ülését 1882. január 2-án tartotta.⁷⁵

Élén továbbra is az országbíró, személy szerint Mailáth György állt, aki már 1869 óta a Semmítőszék – fennállásának ideje alatti egyetlen – elnöke volt.⁷⁶ 1882. január 1-jétől az egységes Magyar Királyi Curia elnöke volt.⁷⁷ Ő az utolsó olyan személy hazánk történelmében, aki a Főrendiház és a legfelsőbb bírói fórum elnöke is volt.⁷⁸ Az 1884. évi XXXVIII. törvénycikk 1. §-a értelmében a „Magyar Királyi Curia elnökből, másodelnökből, hét tanácselnökből és a fiumei s tengerészeti ügyek két előadóijával együtt hatvankét rendes bíróból” állt.⁷⁹ Az elnökre hárult – többek között – a teljes ülések és a döntvénykönyvek vezetése, valamint a tanácsok kialakítása is.⁸⁰ Hivatalánál fogva az elnök és a Magyar Királyi Curia másodelnöke a Főrendiház tagja volt.⁸¹ A másodelnöki tisztséget első ízben a korábbi Legfőbb Ítélszék elnöke, Fábry István töltötte be.⁸²

A Magyar Királyi Curia 1882. január 1-jét követően négy szakosztályból állt, amelyek között az ügyek eloszlása a következő volt: „az első szakosztályhoz tartoznak a polgári, a másodikhoz az urbéri, a harmadikhoz a váltó- s kereskedelmi, csőd- és bányá-, a negyedikhez a bűnügyek.”⁸³ A szakosztályokon belül tanácsokat alakítottak, amely tanácsok szükség esetén évente újraalakíthatóak voltak az ügyszámokhoz és a személy-

renc emlékkönyv. Budapest, Gondolat Kiadó, 2004, 636.; SOLT, ZANATHY, ZINNER i. m. 191.

73 Magyarországi Rendeleték Tára. Tizenötödik évfolyam. 1881. Budapest, Kiadja: a M. Kir. Belügyministerium Első füzet, Ifj. Nágel Otto Bizománya – Nyomatott a Pesti könyvnyomda-részvénytársaságnál, 1881, a m. kir. igazságügyminiszternek 3275/I.M.E. számú rendelete az 1881. évi LIX. t.-cikknek hatályba léptetésére nézve; lásd még FODOR és MÁRKUS i. m. X.

74 Corpus Iuris Hungarici Milleneumi Emlékiadás, 1881. évi LIX. törvénycikk 101. §; lásd még MAJOVSZKY i. m. 10.; ANTAL i. m. 11–12.; BOGNÁR i. m. 63.; MARSCHALKÓ és FARBAKY i. m. 92.; MENDELÉNYI i. m. 6.

75 MENDELÉNYI i. m. 6.

76 Magyar Jogi Lexikon V., 717.; lásd még BOGNÁR i. m. 63.; ZINNER i. m. 636.; SOLT, ZANATHY, ZINNER i. m. 191.; MENDELÉNYI i. m. 8.

77 KENYERES Ágnes (szerk.): *Magyar Életrajzi Lexikon*. Második kötet L–Z. Budapest, Akadémiai Kiadó, 1969, 125.; lásd még Magyar Jogi Lexikon V., 717.; lásd még DOBROSSY István (szerk.): *Szűcs Sámuel naplója, 1865–1889*. Második kötet. Miskolc, Készült a Szász és Társa nyomdájában, 2003, 171.; MENDELÉNYI i. m. 7.

78 MENDELÉNYI i. m. 7.; lásd még MARKÓ László (szerk.): *Új Magyar Életrajzi Lexikon*. IV. kötet L–Ö. Budapest, Magyar Könyvklub, 2002, 409.

79 Corpus Iuris Hungarici Milleneumi Emlékiadás, 1884. évi XXXVIII. törvénycikk 1. §; lásd még MAJOVSZKY i. m. 11., Az új bírói ügyviteli szabályok, 1891., 96.; MARSCHALKÓ és FARBAKY i. m. 91.; MENDELÉNYI i. m. 7.

80 Magyarországi Rendeleték Tára, 1881, A m. kir. igazságügyminiszternek 2214/I.M.E. számú rendelete.

81 MAJOVSZKY i. m. 12.; lásd még Kiss József Mihály (szerk.): *Fejezetek az Eötvös Loránd Tudományegyetem történetéből 14*. Tanulmányok a magyar felsőoktatás XIX–XX. századi történetéből. Budapest, Készült az ELTE sokszorosítóüzemében, 1991, 18.

82 BOGNÁR i. m. 63.

83 Magyar Rendeleték Tára, 1881, a m. kir. igazságügyminiszternek 3274/I.M.E. számú rendeletének 31. §-a; lásd még BOGNÁR i. m. 64.

zeti viszonyokhoz mérten.⁸⁴ A tanácsok leterheltségét vizsgálva elmondható, hogy olykor két óra alatt mintegy ötven ügyben hoztak ítéletet, ami szükségképpen maga után vonta az esetleges hibás határozatok számának emelkedését. „*Ahol ily eredmények tűnnek elő, ott okvetlen tévesnek kellett lenni a számításnak, ott okvetlen »hibának kell lenni a kréta körül.«*”

A sommás eljárásról szóló 1893. évi XVIII. törvénycikk – amely 1894. november 1-jén lépett hatályba⁸⁵ – mindamellett, hogy elévülhetetlen érdemeket szerezve olyan alapelveket emelt törvényi keretek közé, mint a szóbeliség és a bizonyítékok szabad mérlegelésének elve, a Magyar Királyi Curia érintő szervezeti kérdéseket nem tartalmazott. Ezen okból kifolyólag ezzel a törvénnyel nem kívánok foglalkozni, a törvénycikknek azonban voltak olyan utóhatásai, amelyek befolyásolták a Magyar Királyi Curia működését.

A szóbeliség és közvetlenség elveinek kimondása által a legfelsőbb bírósági fórum ügyleterheltsége is jelentősen megnőtt az 1893. évi XVIII. törvénycikk megalkotását követően. Az emelkedés olyan mértékű volt, hogy a rendes bírók létszámának növelése mellett a kisegítő bírói intézmény felállítására is szükség volt,⁸⁶ amelyet az 1912. évi VII. törvénycikk 15. §-a szüntetett meg végleg.⁸⁷ Ezen törvénycikk 13. és 14. §-ai kimondták, hogy a Magyar Királyi Curia polgári és büntetőügyben öttagú tanácsban jár el.⁸⁸

Mindezen intézkedések meghozatala nem mutatkozott elégségesnek, ezért az 1907. évi XVII. törvénycikkkel módosították a sommás eljárásról szóló törvénycikket. A változtatások következtében azon ügyek felülvizsgálatai vagy fellebbezései kerülhettek a Magyar Királyi Curia elé, amelyekben a kereset tárgyának értéke járulékok nélkül a 2500 koronát meghaladta.⁸⁹ Ezzel a módosítással jelentős mértékben csökkent az ügyteher. 1906 májusától szeptemberéig 8706 polgári fellebbezés és 601 felülvizsgálati ügy, 1907 májusától szeptemberéig 7149 polgári fellebbezés és 443 felülvizsgálati ügy érkezett be.⁹⁰

A probléma elodázását és nem a megoldását jelentette ez az intézkedés a hazai jogszolgáltatás tekintetében, hiszen az ügyteher az alsóbb bíróságokon nem csökkent ezáltal, csupán nem jutottak el az értékhatár alatti ügyek a Magyar Királyi Curiaig. Ezen okból kifolyólag a hazai jogszolgáltatás reformja elengedhetetlen fontosságúvá vált az 1900-as évek első évtizedében.⁹¹

Az új polgári perrendtartási törvény kodifikációja során „*a bírósági szervezetet, a bíróságok hatáskörét akként kell reformálni, hogy a kir. Curia részére lehetőleg fentartassék a mód is akként, hogy a kir. Curia részére lehetőleg fentartassék a mód és alkalom, hogy a jogi kérdéseknek, a civilis anyagi jognak min-*

84 Magyar Rendeleték Tára 1881, a m. kir. igazságügyminiszternek 3274/I.M.E. számú rendeletének 32. §-a; lásd még BOGNÁR i. m. 64.

85 Magyarországi Rendeleték Tára, Huszonnyolcadik évfolyam, 1894, Kiadja: a M. Kir. Belügyministerium Első kötet, Nyomatott a Pesti könyvnyomda-részvénytársaságnál, Budapest, 1894, 644., A m. kir. igazságügyminiszternek 745. számú rendelete, I.

86 POLGÁR i. m. 3.

87 Corpus Iuris Hungarici Milleneumi Emlékiadás, 1912. évi VII. törvénycikk 15. §; lásd még MENDELÉNYI i. m. 7.

88 Corpus Iuris Hungarici Milleneumi Emlékiadás, 1912. évi VII. törvénycikk 13. és 14. §; lásd még MENDELÉNYI i. m. 7.

89 Corpus Iuris Hungarici Milleneumi Emlékiadás, 1907. évi XVII. törvénycikk 3. §

90 POLGÁR i. m. 3.

91 POLGÁR i. m. 4.

den ágában és nemében a joggyakorlatra, az alsóbíróságok ítélkezésére irányítólag hasson”.⁹² Az új polgári perrendtartási törvény pedig az 1911. évi I. törvénycikk volt.

6. BEFEJEZÉS: A „PLÓSZ-FÉLE” POLGÁRI PERRENDTARTÁS

A törvénycikket hosszas előkészületi munka előzte meg, az igazságügyi miniszter megbízásából Plósz Sándor már 1885-ben elkészített egy új polgári perrendtartási tervezetet. A tervezet második szakaszának második fordulója kimondta, hogy: „A legfőbb bírói hatóságot a magyar királyi Curia Budapestén gyakorolja.”⁹³ A Magyar Királyi Curia a bírók tanácsban jártak el, amely az elnökön kívül további hat tagból állt a tervezet alapján.⁹⁴

A polgári perrendtartásról szóló 1911. évi I. törvénycikk 4. §-a kimondta, hogy a királyi ítélőtábla feletti felsőbbbíróság a Magyar Királyi Curia.⁹⁵ A történelmi intézmény tehát továbbra is mind elnevezésében, mind szervezetét tekintve változatlan formában maradt meg a magyar bírósági szervezetrendszer csúcsszerveként 1911-et követően is.⁹⁶ Az új polgári perrendtartási törvénycikket hatályba léptető 1912. évi LIV. törvénycikk 1. §-a kimondta, hogy annak legkésőbb 1914. szeptember 1-jéig meg kell történnie.⁹⁷

Az 1912. évi LIV. törvénycikk rendelkezései között egy rendkívül fontos rendszer átalakításának szabályai találhatók, mégpedig a jogegységi tanácsokra vonatkozó alapvető rendelkezések. Az 1881. évi LIX. törvénycikk 4. §-a még csak a Magyar Királyi Curia polgári tanácsainak teljes ülésére vonatkozó legalapvetőbb rendelkezéseket tartalmazta vitás elvi

kérdések esetleges felmerülése esetén,⁹⁸ amelyekben döntvényeket adhattak ki.⁹⁹ Az 1912. évi LIV. törvénycikk 70. §-a kimondta, hogy „az igazságszolgáltatás egyöntetűségének megóvása végett a vitás elvi kérdést” a Magyar Királyi Curianak erre a célra alakított tanácsa – jogegységi tanács – dönti el, bizonyos esetekben azonban a Magyar Királyi Curia teljes ülésében kellett eldönteni a vitás elvi kérdéseket.¹⁰⁰

A Magyar Királyi Curia az alábbi jogegységi tanácsok működtek: közpolgári; telekkönyvi, úrbéri és birtokrendezési; váltó-, kereskedelmi és csőd-; és végül bűnvádi tanács.¹⁰¹ A jogegységi tanács csak akkor volt határozatképes, ha az elnökön kívül további tíz tag jelen volt, míg a teljes ülés csak akkor volt határozatképes, ha tagjainak legalább kétharmada jelen volt.¹⁰² A döntéseket szótöbbséggel hozták, szavazategyenlőség esetén az elnök szava volt a meghatározó. A Magyar Királyi Curianak jogegységi, valamint teljes ülési határozatát a bíróságok mindaddig kötelesek voltak követni, amíg azt a Magyar Királyi Curia teljes ülése meg nem változtatta.¹⁰³

Számos olyan törvénycikket fogadtak el a dualizmus korszakában, amelyeknek normatartalma a mai napig hatással van az igazságszolgáltatási rendszerünkre, úgymint a bírói függetlenség, a szóbeliség és a bizonyítékok szabad mérlegelésének elve, vagy akár a jogegységi eljárás. A Magyar Királyi Curia működése szervezeti szempontból folyamatos változásokon ment keresztül annak érdekében, hogy a kor követelményeinek megfelelő hatékonysággal tudja ellátni az igazságszolgáltatási feladatokat. A változások olykor elhúzódó folyamatok eredményei, de hogy szükség van-e rájuk, az vitán felül álló kérdés.

92 POLGÁR i. m. 8.

93 Plósz Sándor: *A magyar polgári perrendtartás tervezete*. Budapest, Nyomatott a Magyar Királyi Egyetemi Könyvnyomdában, 1885, 3.

94 Plósz i. m. 15.

95 Corpus Iuris Hungarici Milleneumi Emlékiadás, 1911. évi I. törvénycikk 4. §; lásd még GAÁR Vilmos: *A magyar polgári perrendtartás (1911. évi I. tc.) magyarázata*. Első kötet. Budapest, Athenaeum Könyvkiadó, 1911, 8.; GOTTL Ákos: *Polgári perrendtartás (1911: I. tc. szentesítve 1911. évi január hó 8-án) magyarázatokkal*. Budapest, Franklin-Társulat, Magyar Irodalmi Intézet és Könyvnyomda, 1911, 10.

96 ZINNER i. m. 640.; lásd még SOLT, ZANATHY, ZINNER i. m. 192.

97 Corpus Iuris Hungarici Milleneumi Emlékiadás, 1912. évi LIV. törvénycikk 1. §.

98 MÁRKUS (1899) i. m. 734.

99 Magyar Jogi Lexikon III., 84.

100 Corpus Iuris Hungarici Milleneumi Emlékiadás, 1912. évi LIV. törvénycikk 70. §, 71. §; lásd még MENDELÉNYI i. m. 14.

101 Corpus Iuris Hungarici Milleneumi Emlékiadás, 1912. évi LIV. törvénycikk 70. §; lásd még BOGNÁR i. m. 65.; MENDELÉNYI i. m. 14.

102 Corpus Iuris Hungarici Milleneumi Emlékiadás, 1912. évi LIV. törvénycikk 74. §.

103 Corpus Iuris Hungarici Milleneumi Emlékiadás, 1912. évi LIV. törvénycikk 75. §.

Boros Dominik*

Újra kell-e értékelni a pótalkatrészekre vonatkozó védjegyoltalmi szabályokat?

Észrevételek a C-334/22. számú ügghöz

1. BEVEZETÉS

A körforgásos gazdaság egy olyan elképzelés, mely szerint az anyagokban és a termékekben rejlő értéket meg kell őrizni és vissza kell nyerni. A körforgásos gazdaságot olyan vízióknak is tekintik, amely a tágabb értelemben vett erőforrás- és fenntarthatósági kihívásokra érdemi megoldásokat kínálhat azáltal, hogy lassítja az anyagok és a termékek elavulásának folyamatát. A körforgásos gazdaság megvalósításakor olyan célkitűzések jelennek meg, mint a környezetbarát tervezés és az újrahasznosítás, korszerűsítés és a javítás népszerűsítése.

A körforgásos gazdálkodás megvalósítása nagy fókuszot kapott a Green Deal által előidézett európai uniós aktív jogalkotási folyamatban. Ennek a folyamatnak az egyik sarokköveként jelent meg a 2024. május 30-án elfogadott az Európai Parlament és a Tanács irányelve az áruk javítását előmozdító közös szabályok meghatározásáról, továbbá az (EU) 2017/2394 rendelet, valamint az (EU) 2019/771 és az (EU) 2020/1828 irányelv módosításáról (a továbbiakban: r2r irányelv). Az r2r irányelv a körforgásos gazdálkodás egyik legfőbb célját, a javításhoz való szélesebb hozzáférést igyekszik elősegíteni azáltal, hogy a fogyasztók és a javítóműhelyek számára vonzóbbá akarja tenni az áruk javítását (például meghosszabbodik a szerződéses felelősség, ha a fogyasztó a javítást választja).

Az r2r irányelv továbbá nagy lépést tett abba az irányba, hogy a független javítószervek hozzáférjenek a javítási folyamatok elvégzéséhez szükséges pótalkatrészekhez, azáltal, hogy az r2r irányelvben megjelenik a gyártók azon kötelezettsége, hogy észszerű áron biztosítsanak a javítószerveknek hozzáférést az r2r irányelv második mellékletében található listán szereplő pótalkatrészekhez.¹

A pótalkatrészek hozzáféréseinek egy másik fontos része a pótalkatrészek és a szellemi tulajdonjogot érintő szabályozás kapcsolata. Ugyanis a védjegy- és formatervezésiminta-

oltalom alatt álló pótalkatrészek használatára vonatkozó túlságosan megszorító rendelkezések azt eredményezik, hogy az egyes védjegy és formatervezésiminta-oltalom birtokosai és velük szerződésben álló javítószervek monopóliuma jelenik meg az utópiaccon, ezzel is korlátozva a versenyt és a fogyasztók választási szabadságát.²

Mindazonáltal, az r2r irányelv érintetlenül hagyja a jelenlegi szellemi tulajdonjogok lehetséges szabályozását, mert az r2r irányelv szerint a javítási folyamatokat és pótalkatrészekhez való hozzáféréseket a jelenlegi szellemi tulajdonjogi és iparjogvédelmi szabályok tiszteletben tartásával kell megvalósítani. Így ebből fakadóan felmerül az a kérdés, hogy a jelenlegi iparjogvédelmi szabályok (különös tekintettel a védjegyekre vonatkozó szabályozásra) mennyiben járulnak hozzá a pótalkatrészek szélesebb körű hozzáférésehez és egyúttal a javítás népszerűsítéséhez? Ebből adódóan a jelen tanulmány célja megvizsgálni, hogy a legújabb iparjogvédelmi joggal és pótalkatrészek kapcsolatával foglalkozó az Európai Unió Bírósága előtt 2024. január 25-én befejeződött C-334/22. számú ügyben³ megjelenő jogértelmezés mennyiben tudja előmozdítani, vagy éppen hátráltatni az r2r irányelvben megfogalmazott célok megvalósulását.

2. AZ ALAPELJÁRÁS ÉS A FELTETT KÉRDÉSEK

Az ügy alperese egy GQ természetes személy, aki 1986 és 2017 között saját honlapján keresztül árusított 1980-as és 1990-es évek régi Audi modelljeihez átalakított hűtőrácsokat. Ezek a hűtőrácsok az eredetiekhez hasonlóan AUDI AG (a továbbiakban: felperes) európai uniós védjegyének körvonalával megegyezően kialakított, a gépjárműgyártó emblémájának beillesztésére és rögzítésére szolgáló helyet tartalmaztak. 2017-től kezdődően az AUDI AG folyamatosan kereseteket terjesztett elő az alperes ellen, hogy megakadályozza a nem

* PhD-hallgató, Debreceni Egyetem Marton Géza Állam- és Jogtudományi Doktori Iskola.

1 Pl. háztartási mosógépek és háztartási mosó-szárító gépek, hűtőkészülékek, elektronikus kijelzők, hegesztőberendezések, porszívók, szerverek és adattárolók, mobiltelefonok, vezeték nélküli telefonok és táblagépek, könnyű szállítóeszközökben használt akkumulátorokat tartalmazó áruk, illetve fontos megjegyezni, hogy a Bizottság a jövőben bővítheti a listát.

2 Vö.: Nicolas PETIT: The Antitrust and Intellectual Property Intersection in European Union Law. In: Roger D. BLAIR & D. Daniel SOKOL: *Handbook of Antitrust, Intellectual Property and High Tech*. Cambridge, Cambridge University Press, 2017, 92–119.

3 C-334/22. sz. az Audi AG és GQ közötti ügy. ECLI:EU:C:2024:76.

eredeti alkatrészekkel való kereskedést, amelyek egyes elemei a felperes védjegye formájának feleltek meg.

2.1. AZ EURÓPAI UNIÓ BÍRÓSÁGA ELÉ TERJESZTETT KÉRDÉSEK

A felperes a fennálló jogvita eldöntése érdekében keresetet terjesztett elő 2020 májusában a Sąd Okręgowy w Warszawie-hoz (varsói regionális bíróság, Lengyelország). A varsói regionális bíróság előzetes döntéshozatali eljárás keretében 4 kérdést terjesztett az Európai Unió Bírósága (továbbiakban: EUB) elé.

Az első kérdés arra kereste a választ, hogy az (EU) 2017/1001 rendelet 14. cikke (1) bekezdésének c) pontja⁴ lehetővé teszi-e az alperes számára a hűtőrácok forgalmazását, ha azok a gépjárműgyártó emblémájának beillesztésére és rögzítésére szolgáló olyan elemet foglalnak magukban, amely a formája miatt e gyártó európai uniós védjegyével azonos vagy ahhoz az összetéveszthetőségig hasonló. Illetve műszakilag kivitelezhető-e az AUDI emblémát hűtőrácson rögzíteni anélkül, hogy az AUDI emblémával összetéveszthetőségig hasonló megjelölést kellene ábrázolni.

Igenlő válasz esetén a második kérdés arra kereste a választ, hogy milyen értékelési szempontokat kell figyelembe venni, amelyek alapján megállapítható, hogy jelen ügyben az AUDI embléma használata összhangban van-e a tisztességes ipari és kereskedelmi gyakorlattal?

A harmadik és negyedik kérdést az EUB együttesen kezelte, miszerint „[...] [a] kérdést előterjesztő bíróság valójában arra keresi a választ, hogy a gépjármű olyan elemet tartalmazó alkatrészének, azaz hűtőrácának a behozatala és eladásra való felkínálása, amely elemnek e jármű gyártója a jogosultja, és amelyet e gyártó említett védjegyet ábrázoló emblémájának ezen alkatrészén történő rögzítésére terveztek, a 2017/1001 rendelet 9. cikkének (2) bekezdésében említett »megjelölés gazdasági tevékenység körében történő használatának« minősül-e.”⁵

2.2. EGY NÉMETORSZÁGI ELŐZMÉNY

Az I ZR 61/18. ügyben⁶ szinte ugyanebben a tárgyban a Német Szövetségi Bíróság (Bundesgerichtshof) is ítéletet hozott. Az ügy tárgya szintén a hűtőrácra rögzített elem volt, aminek a kialakítása imitálja az AUDI AG szimbólumot és ezért az AUDI AG az (EU) 2017/1001 rendelet 9. cikk (2) bekezdése alapján azt állította, hogy az alperes jogellenesen használta az AUDI védjegyhez hasonló megjelölést, mert a hűtőrácson lévő elem megtéveszti a fogyasztókat a termék származását illetően, illetve az AUDI AG jó hírnevét sérti. Az alperes az (EU) 2017/1001 rendelet 14. cikkére hivatkozott,

miszerint a hűtőrácson megjelenő megjelölés szükséges a végfogyasztók tájékoztatásának céljából, hogy a hűtőrác kompatibilis a felperes (az AUDI AG) által gyártott járművekkel. A Német Szövetségi Bíróság azonban nem követte az alperesi gondolatmenetet és azt állapította meg, hogy a szóban forgó megjelölés nem volt szükséges, illetve a megjelölés használata szembe megy a tisztességes ipari és kereskedelmi gyakorlattal. Továbbá a Német Szövetségi Bíróság szerint az alperes más eszközöket is használhatott volna a vásárlóközönség tájékoztatására: például „könnyen utalhatott volna erre az internetes eladási ajánlat szövegében, vagy a szállítólevél szövegében is, egyértelművé téve, hogy a hűtőrác alkalmas a felperes bizonyos járműmodelljeihez”. (Az ítélet 37. bekezdése.)

3. A FŐTANÁCSNOKI INDÍTVÁNY

A főtanácsnok az indítványa során igyekezett figyelemmel lenni a védjegyekre vonatkozó szabályozási keretrendszer koherens értelmezésére, illetve a releváns joggyakorlat felidézésére, aminek célja annak a megállapítása volt, hogy vajon milyen funkciót tölt be a hűtőrácson lévő rögzítőelem, illetve, hogy minek kell tekinteni a hűtőrácson lévő elem használatát.

3.1. A RÖGZÍTŐELEM TEKINTHETŐ MEGJELÖLÉSNEK?

A 2023. szeptember 21-én ismertetett főtanácsnoki indítványban a főtanácsnok (Laila Medina) a harmadik és negyedik kérdés ismertetése során arra a következtetésre jutott, hogy nem minősül az alperesi magatartás gazdasági tevékenység körében történő használatának az (EU) 2017/1001 rendelet 9. cikkének (2) és (3) bekezdések értelmezése alapján.⁷

A főtanácsnok az érvelésében hangsúlyozta, hogy a hűtőrácokon megjelenő „vázat”, amelynek a funkciója az, hogy a későbbiekben az AUDI emblémát beleillesszék megfelelő módon a hűtőrácra, nem tekintendő megjelölésnek, nem látja el a védjegy funkcióját. Hiszen a „[...] megjelölés fogalmának lényeges feltétele, hogy a megjelölés az általa megjelölt termékkel kapcsolatban megkülönböztethető és önálló jelleggel rendelkezzen. Más szóval, ahhoz, hogy megállapítható legyen, hogy valamely termék valamely eleme megjelölésként funkcionál, azt magától a terméktől független és megkülönböztethető elemként kell érzékelni.”⁸ Mivel a hűtőrácson megjelenő rögzítőelem csupán műszaki funkcióval rendelkezik, (nevezetesen az AUDI AG emblémájának beillesztése és rögzítése), éppen ezért az (EU) 2017/1001 rendelet 7. cikk (1) bekezdés e) pontjának második eleme érvényesül, miszerint nem részesülhet védjegyoltalomban az a megjelölés, amely az árunak olyan formájából vagy egyéb jellemzőjéből áll, amely a célzott műszaki hatás eléréséhez szükséges.

Ezenfelül a főtanácsnok rávilágított az érveiben arra is, hogy jelen ügyben egymással ütközhetnek a védjegyszabá-

4 A 2017/1001 14. cikk (1) bekezdés c) pontja alapján az európai uniós védjegy jogosultja nem tilthat el más, harmadik személyt attól, hogy a gazdasági tevékenysége körében használja az európai uniós védjegyet, azért hogy a harmadik személy jelezze a szolgáltatása rendeltetését vagy így azonosítsa a szolgáltatását (például: „BMW-szerviz”).

5 C-334/22. sz. *Audi AG kontra GQ* ügyben 2024. január 25-én hozott ítélet 20. pontja.

6 A Német Szövetségi Bíróság az I ZR 61/18. ügyben 2019. március 7-én hozott ítélete.

7 Medina főtanácsnok a C-334/22. sz. *Audi AG kontra GQ* ügyben tett indítványának 46. pontja.

8 Medina főtanácsnok a C-334/22. sz. *Audi AG kontra GQ* ügyben tett indítványának 27. pontja.

lyozásban és a formatervezésiminta-oltalomban megjelenő különböző érdekek. Hiszen csak „olyan hűtőrác teszi lehetővé a jármű eredeti megjelenésének megismétlését, amelynek vájátát úgy alakították ki, hogy lehetővé tegye a gépjárműgyártó emblémájának az eredeti hűtőrácson tervezetthez hasonló beillesztését és rögzítését. Következésképpen a hűtőrác mint pótalkatrész csak akkor szolgálhat a gépjármű eredeti megjelenésének helyreállítására, ha az embléma elhelyezésére szolgáló hely hűen követi az eredeti hűtőrácson kialakított helyet.”⁹

Ehhez kapcsolódóan a főtanácsnok megvizsgálta, hogy vajon a hűtőrácson megjelenő rögzítőelem az átlagfogyasztók (akik forgalmazók voltak, hiszen az alperes csak számukra értékesített), ezt a megjelölést a termék származásaként, vagy műszaki funkció betöltésére hivatottnak tekintették. Indítványában megemlíttett egy megjelent tanulmányt,¹⁰ amely a lengyel piacon kereskedelmi forgalomba hozott pótalkatrészekon megjelenő védjegyek megítélését vizsgálta. A tanulmány egyik elsődleges célja annak a feltárása volt, hogy a védjegy érzékelése bizonyos helyzetekben hogyan befolyásolja a minősítésről alkotott véleményt, a vásárlási hajlandóságot és az alkatrészek ajánlását a célközönség szempontjából. A tanulmány megállapította, hogy míg a hivatásos alkatrész-kereskedők felismerték, hogy a pótalkatrészek külső forrásból származnak, az autótulajdonosokhoz hasonló végfelhasználók valamivel nagyobb valószínűséggel tévedtek az alkatrészek eredetét illetően. A kutatás arra a következtetésre jutott, hogy ezen eredmények alapján feltételezhető, hogy a szakemberek az eredeti gyártó védjegyét inkább az áruk jellemzőinek leírásaként értelmezik, nem pedig az eredetük jelzésére.¹¹

A tanulmány alátámasztására a főtanácsnok az indítványában kitért arra, hogy az empirikus tanulmányban megjelenő következtetés összhangban van az Adam Opel ítélettel,¹² hiszen akkor az EUB kimondta, hogy a fogyasztók a játékautókon szereplő Opel védjegyet nem a termék származásaként szolgáló megjelölésként értelmezték, így a tanulmány szerint is a hűtőrácson megjelenő embléma rögzítésére szolgáló vájatot a fogyasztók többsége szintén nem a termék származásának jelzésére szolgáló megjelölésként értelmezte.

Végül érvelését azzal zárta a harmadik és a negyedik kérdést illetően a főtanácsnok, hogy valóban a formatervezésiminta-oltalomban megjelenő 6/2002/EK rendelet¹³ 110. cikkében foglalt „javítási záradék” intézményét¹⁴ nem lehet analóg módon alkalmazni az (EU) 2017/1001 rendelet 9. cikkével. Ellenben ezt a problémát a megjelölés szűk értelmezésével orvosolná, hiszen a „megjelölés” tág értelmezése következés-

képpen „[...] a hűtőrácoknak a gépjárművek eredeti megjelenésének helyreállítására irányuló javítása tekintetében a monopólium létrehozásának kedvezne, amely a gépjárműgyártóknak [...] előnyt” jelentene.¹⁵

3.2. VÉDJEGY VAGY TECHNIKAI ELEM? A MEGJELÖLÉS KORLÁTOZÁSÁNAK JOGI ALAPJAI

A főtanácsnok az indítványában kiemelte, hogy arra a kérdésre úgy fog válaszolni (ha az EUB eltér a harmadik és a negyedik kérdésre adott választól¹⁶), hogy a hűtőrácson megjelenő megjelölés gazdasági használatnak minősül, így elkövetve az (EU) 2017/1001 rendelet 9. cikk (2) bekezdésben megjelenő jogellenes védjegyhasználatot. De vajon lehet-e az (EU) 2017/1001 rendelet 14. cikk (1) bekezdés c) pontját, mint kimentő okot alkalmazni, miszerint ez a megjelölés alkalmas, hogy jelezze az alperes szolgáltatásainak a rendeltetését és ennek a megjelölésnek a használata valóban szükséges ahhoz, hogy az alperes jelezze, hogy ő AUDI pótalkatrészeket gyárt?

A főtanácsnok a véleményében kiemelte, hogy az ügyben vitatott megjelölés nem alkalmas arra, hogy az árukat vagy szolgáltatásokat kizárólag az AUDI-hoz kössék, mivel a hűtőrácson megjelenő elem műszaki funkcióval bír, és nem használható referenciaként. Még ha a jelzésnek meg lenne is azon képessége, hogy esetleg utaljon a hűtőrác származására, nem felel meg az (EU) 2017/1001 rendelet 14. cikk c) pontjának, mivel a végfogyasztók megfelelő tájékoztatását a védjegyhasználat biztosítja, aminek nem felel meg a hűtőrácson lévő megjelölés.

4. HŰTŐRÁCSOK KONTRA VÉDJEGYJOGOK: AZ EUB MEGOLDÁSI JAVASLATA

Az EUB a harmadik és a negyedik egyesített kérdések megválaszolását azzal kezdte, hogy felrótta a varsói regionális bíróságnak, hogy érdemes lett volna feltennie a kérdést, hogy a hűtőrácson megjelenő jelzés európai uniós védjegyként lajstromozható-e. Hiszen a védjegy arra szolgál, hogy garantálja a fogyasztók számára az áruk eredetét, ezért az EUB explicite kifejezi, hogy érdemes lenne a kérdést előterjesztő bíróságnak kétségbe vonni az AUDI védjegy európai uniós védjegyként történő lajstromozásának megalapozottságát és e védjegyek az árujegyzékben szereplő áruk származásának megjelölésére való alkalmasságát.¹⁷

Mindemellett az EUB úgy pontosította a harmadik és a negyedik kérdéseket, hogy mivel az (EU) 2017/1001 rendelet nem tartalmaz a 6/2002/EK rendelet „javítási” záradékához

9 Medina főtanácsnok a C-334/22. sz. Audi AG kontra GQ ügyben tett indítványának 32. pontja.

10 Anna TISCHNER, Katarzyna STASIUK: Spare Parts, Repairs, Trade Marks and Consumer Understanding. IIC – International Review of Intellectual Property and Competition Law, 2023/54., 42.

11 Medina főtanácsnok a C-334/22. sz. Audi AG kontra GQ ügyben tett indítványának 34–36. pontja.

12 C-48/05. sz. Adam Opel AG kontra Autec AG ügyben 2007. január 25-én hozott ítélet 24. pontja.

13 A Tanács 6/2002/EK rendelete (2001. december 12.) a közösségi formatervezési mintáról HL L 3., 2002.1.5., 1–24.

14 A javítási záradék arra szolgál, hogy nem részesülhet oltalomban az olyan lajstromozott formatervezési minta, amely összetett termék alkotóelemét képezi, és amelynek megjelenésétől az alkotóelem formatervezési mintája függ, és amit kizárólag az említett összetett termék eredeti megjelenésének helyreállítására irányuló javítás céljából hasznosítanak.

15 Medina főtanácsnok a C-334/22. sz. Audi AG kontra GQ ügyben tett indítványának 44. pontja.

16 Medina főtanácsnok a C-334/22. sz. Audi AG kontra GQ ügyben tett indítványának 47. pontja.

17 C-334/22. sz. Audi AG kontra GQ ügyben 2024. január 25-én hozott ítélet 21. pontja.

hasonló előírást, az (EU) 2017/1001 rendelet értelmében tilosnak tekinthető-e az, ha egy harmadik fél az EU-s védjeggyel rendelkező autógyártó engedélye nélkül importál vagy árusít olyan pótalkatrészeket, például hűtőrácsokat, amelyek a védjegy emblémájának rögzítésére készültek, és a védjeggyel azonos vagy hasonló elemet tartalmaznak, ha ezzel megsértik a védjegy valamely alapvető funkcióját.

Az átfogalmazást azért tarthatta szükségesnek az EUB, mert a valódi probléma abból fakad, hogy a 6/2002/EK rendelet 110. cikk (1) bekezdésében megjelenik az ún. „javítási záradék”, aminek a funkciója, hogy „lehetővé tegye a pótalkatrészgyártók számára azt, hogy azonos feltételek mellett működhessenek a piacon az eredeti alkatrészek gyártóival, az utóbbiak által érvényesíteni kívánt oltalom jellegétől függetlenül, lehetővé téve a pótalkatrészgyártók számára, hogy az eredeti alkatrészeket azok minden egyes – akár funkcionális, akár esztétikai – jellemzőjével együtt reprodukálni tudják”.¹⁸ Az ebből fakadó feszültségekre (így torzulhat a verseny, a fogyasztóknak kevesebb választási lehetősége van stb.) igyekezett felhívni a figyelmet a varsói regionális bíróság.

Mindazonáltal a Ford Motor Company végzésben¹⁹ az EUB kimondta, hogy analógia útján ezt a záradékot nem lehet a védjegyoltalom alatt árura alkalmazni, illetve, hogy az (EU) 2017/1001 rendelet 14. cikkében már megjelenik a torzulásmentes verseny biztosítása és az áruk szabad mozgásának és a szolgáltatásnyújtás szabadságának célja.

Az EUB következőleg, a védjegy „használat” fogalmát vizsgálta meg. A „használat” fogalma nincs kimerítően meghatározva²⁰ az (EU) 2017/1001 rendeletben, de az ítélkezési gyakorlatban a harmadik személyek aktív magatartásaként és a használatnak minősülő aktus közvetlen vagy közvetett meghatározásaként határozható meg.²¹ Mindemellett a használatnak nem magáncélra kell irányulnia, hanem gazdasági tevékenységként kell megnyilvánulnia.²² Az alperes az AUDI AG védjegyekkel ellátott pótalkatrészekre irányuló import- és kereskedelmi magatartása is az (EU) 2017/1001 rendelet 9. cikk (3) bekezdés b) és c) pontjaiban megjelenő esetkörbe tartozik, ugyanis az alperes gazdasági tevékenysége körében a megjelölést tartalmazó árut behozta (import) és eladásra felkínálta.

Az alperesi magatartás meghatározása után a következő esszenciális kérdés, hogy az alperes *hogyan* használta a véd-

jegyvet? Az EUB megállapította, hogy az alperesi használat sértheti a védjegy valamely funkcióját vagy funkcióit. A védjegy alapvető funkciója nem csupán az, hogy „szavatolja a fogyasztók számára az általa megjelölt áruk vagy szolgáltatások származását, hanem annak egyéb funkciói is, mint például az ezen áruk vagy szolgáltatások minőségének szavatolása, vagy a kommunikációval, a befektetésekkel, illetve a reklámmal kapcsolatos funkciók”.²³ A származásmegállapító funkció továbbá egy biztosítékot „jelent arra, hogy a védjeggyel jelölt valamennyi árut vagy szolgáltatást azon egyetlen vállalkozás ellenőrzésével állították elő, illetve nyújtották, amely ezek minőségéért felel, mindezt annak érdekében, hogy a védjegy a torzulásmentes verseny rendszerében betölthesse alapvető szerepét”.²⁴

Az (EU) 2017/1001 rendelet 123. cikke alapján a nemzeti bíróságok kötelessége az európai uniós védjegy bitorlásával és érvényességével összefüggő jogvitákban eljárni. Ennek során az EUB három szempontot jelenített meg az ítéletében, ami támasztékot adhat a nemzeti bíróságnak annak eldöntéséhez, hogy vajon az alperesi védjegyhasználat sértette-e a védjegy alapvető funkcióját vagy funkcióit.

Először is a varsói regionális bíróságnak meg kell vizsgálnia, hogy a jelen jogvitában az alperes által alkalmazott jelölés az (EU) 2017/1001 rendelet 9. cikke (2) bekezdésének a) pontja szerinti „kettős azonosság” esete-e (azaz a megjelölés az európai uniós védjeggyel azonos).

Nemleges válasz esetén, az (EU) 2017/1001 rendelet 9. cikke (2) bekezdésének b) pontja értelmében vett összetevészettség fennállását valamennyi releváns tényező figyelembevételével kell értékelnie a varsói regionális bíróságnak.

Ezenfelül, az EUB felhívta a figyelmet arra a tényre is, hogy az AUDI védjegye Lengyelországban széles körben ismert, és ha a varsói regionális bíróság úgy ítéli meg, hogy az AUDI AG védjegye jó hírnevet élvez és az alapos ok nélküli használat az alperes részéről sértene vagy tisztességtelenül kihasználná ezt a jó hírnevet, akkor a varsói regionális bíróság az (EU) 2017/1001 rendelet 9. cikk (2) bekezdés c) pontja alapján az alperes számára megtilthatja a további jogellenes használatot. „Ebben az esetben e bíróságnak nem kell értékelnie az összetevészettség fennállását, mivel ebben az összefüggésben nincs jelentősége annak a ténynek, hogy az átlagfogyasztó nem eredetként érzékeli a hűtőrácsokat.”²⁵

Az EUB az első kérdés megválaszolásában követte a főtanácsnok indítványát. Az ítélet indokolásában az EUB két esetkört vázolt fel. Az első eset, amikor a védjegyet arra használják, hogy jelezzék, hogy a pótalkatrészeket a védjegytulajdonos termékébe szánták beépíteni. Ebben az esetben a védjegytulajdonos nem tiltakozhat, kivéve, ha a védjegyhasználat az üzleti tisztesség követelményébe ütközik. Másodszor, amikor a védjegyet vagy egy hasonló/azonos jelet közvetlenül az alkatrésze helyeznek, viszont ebben az esetben már megtilthatja a védjegytulajdonos, hogy gazdasági tevékenység körében az e védjeggyel azonos vagy ahhoz az összetevészettségig hasonló megjelölést használjon. Az EUB úgy ítélte

18 C-500/14. sz. *Ford Motor Company kontra Wheeltrims srl* ügyben 2015. október 6-án hozott ítélet 28. pontja.

19 C-500/14. sz. *Ford Motor Company kontra Wheeltrims srl* ügyben 2015. október 6-án hozott ítélet.

20 C-228/03. sz. *The Gillette Company és Gillette Group Finland Oy kontra LA-Laboratories Ltd Oy* ügyben 2005. március 17-én hozott ítélet 28. pontja.

C-206/01. sz. *Arsenal Football Club plc kontra Matthew Reed* ügyben 2002. november 12-én hozott ítélet 38. pontja.

C-48/05. sz. *Adam Opel AG kontra Deutscher Verband der Spielwaren-Industrie eV* ügyben 2007. január 25-én hozott ítélet 16. pontja.

C-567/18. sz. *Coty Germany GmbH kontra Amazon Services Europe Sàrl és társai* ügyben 2020. április 2-án hozott ítélet 32. pontja.

21 C-129/17. sz. *Mitsubishi Shoji Kaisha Ltd és Mitsubishi Caterpillar Forklift Europe BV kontra Duma Forklifts NV és G.S. International BVBA* ügyben 2018. július 25-én hozott ítélet 38. pontja.

22 C-206/01. sz. *Arsenal Football Club plc kontra Matthew Reed* ügyben 2002. november 12-én hozott ítélet 40. pontja.

23 C-334/22. sz. *Audi AG kontra GQ* ügyben 2024. január 25-én hozott ítélet 31. pontja.

24 C-334/22. sz. *Audi AG kontra GQ* ügyben 2024. január 25-én hozott ítélet 35. pontja.

25 C-334/22. sz. *Audi AG kontra GQ* ügyben 2024. január 25-én hozott ítélet 48. pontja.

meg, hogy a jelen ügy a második esetkörbe tartozik, ezért a védjegytulajdonos jogosan tiltotta meg az ügy alperesének az AUDI védjegyét imitáló megjelölés használatát.

5. EGY ELMULASZTOTT LEHETŐSÉG A JAVÍTÁS SZÉLESEBB KÖRŰVÉ TÉTELÉBEN?

A főtanácsnok az indítványában és az EUB az ítéletében nem tért ki az (EU) 2017/1001 rendelet 14. cikk (1) bekezdés b) pontjának²⁶ a lehetséges használatára, miszerint: „[...] az európai uniós védjegyoltalom alapján a jogosult nem tilthat el más, harmadik személyt attól, hogy gazdasági tevékenység körében használja [...] megkülönböztetésre nem alkalmas, illetve az áru vagy a szolgáltatás fajtájára, minőségére, mennyiségére, rendeltetésére, értékére, földrajzi eredetére, előállítási, illetve teljesítési idejére vagy egyéb jellemzőjére vonatkozó megjelölést vagy jelzést.”²⁷

Az (EU) 2017/1001 rendelet 14. cikk (1) bekezdés b) pontjának alkalmazása lehetővé tette volna, hogy a főtanácsnok az indítványában nyomatékosabban jelezze azt, hogy a hűtőrácson lévő rögzítőelem csupán a termék karakterisztikája. Mindazonáltal, ez a kivétel csak akkor áll fent, ha a harmadik fél kizárólag tájékoztató célból használja a megjelölést, különösen a kínált áruk jellemzőinek leírására. A harmadik fél felelőssége, hogy a védjegyet kizárólag tájékoztató célokra használja, elkerülve minden megtévesztés kockázatát, és eleget tegyen a tisztességes kereskedelmi és ipari gyakorlatok követelményének.

Továbbá ezt a gondolatmenetet is alátámasztja a Gerolsteiner Brunnen²⁸ ügyben hozott EUB-ítélet, miszerint a védjegyjogosult védjegyéhez hasonló megjelölés harmadik személy által történő használata akkor is jogszerűnek tekinthető, ha az összetéveszthetőség veszélye fennáll, amennyiben az megfelel a tisztességes ipari és kereskedelmi gyakorlatnak. Éppen ezért, az (EU) 2017/1001 rendelet 14. cikk (1) bekezdés b) pontja ebben az esetben is alkalmazható lett volna, mint az alperes kimentési lehetősége.

6. RATIO DECIDENDI

„Az európai uniós védjegyről szóló, 2017. június 14-i (EU) 2017/1001 európai parlamenti és tanácsi rendelet 9. cikkének (2) bekezdését és (3) bekezdésének a)–c) pontját úgy kell értelmezni, hogy azon harmadik személy, aki az európai uniós védjeggyel rendelkező gépjárműgyártó engedélye nélkül importál és kínál eladásra olyan pótalkatrészeket, nevezetesen hűtőrácsokat e gépjárművekhez, amelyek az e védjegyet ábrázoló emblémának rögzítésére tervezett és az említett védjeggyel azonos vagy

ahhoz hasonló formájú elemet tartalmaznak, a gazdasági tevékenység körében oly módon használ egy megjelölést, amely sértetheti ugyanezen védjegy valamely funkcióját vagy funkcióit, amit a nemzeti bíróságnak kell megvizsgálnia.”²⁹

„A 2017/1001 irányelv 14. cikk (1) bekezdés c) pontját úgy kell értelmezni, hogy azzal nem ellentétes, hogy az európai uniós védjeggyel rendelkező gépjárműgyártó megtiltsa harmadik személynek, hogy gazdasági tevékenység körében az e védjeggyel azonos vagy ahhoz az összetéveszthetőségig hasonló megjelölést e gépjármű pótalkatrészei, nevezetesen hűtőrácsok tekintetében használja, amennyiben e megjelölés olyan hűtőrács elem formájából áll, amelyet az említett védjegyet ábrázoló embléma rögzítésére szántak, anélkül hogy e tekintetben jelentősége lenne annak, hogy létezik-e műszaki lehetőség ezen emblémának az említett hűtőrácsra anélkül történő rögzítésére, hogy azon elhelyeznék az említett megjelölést.”³⁰

7. VÉGLEG GYŐZTEK A GYÁRTÓK?

Az EUB – a főtanácsnoki indítvánnyal ellentétben – nem foglalt egyértelműen állást abban, hogy a hűtőrácson megjelenő megjelölés jogellenes védjegyhasználatnak minősül-e, csupán azt mondta ki, hogy a hűtőrácson lévő rögzítőelem nem használható referenciaként.

Meglátásom szerint az (EU) 2017/1001 rendelet 9. cikk (2) bekezdésében történő ingatag állásfoglalás és az (EU) 2017/1001 rendelet 14. cikk (1) bekezdés b) pont alkalmazásának az elmulasztása jogbizonytalanságot eredményez az eredeti és a nem eredeti alkatrészek kereskedésének az ügyben, mert hiányzik egy jól átlátható, következetes kritériumrendszer, hogy milyen alkatrész bír referencia funkcióval, illetve hogyan kell jelezni azt a javító szervizeknek, hogy eredeti vagy nem eredeti alkatrészekkel dolgoznak, továbbá, hogy a pótalkatrészek elhelyezett védjegyek származásjelző funkcióval bírnak. Az EUB döntése afelé fogja terelni a független javítószervizeket, hogy inkább az eredeti gyártótól vásároljanak pótalkatrészeket és ne próbálkozzanak nem eredeti alkatrészek előállításával annak ellenére, hogy a 3D nyomtatás egyre elterjedtebbé vált. Így az ítélet egyik negatív hatása a verseny és az innováció csökkenésében lesz kimutatható az utópiaci folyamatokban.

Az általam bemutatott ítélet választ ad a bevezetésben feltejtett kérdésre, miszerint az iparjogvédelmi szabályok (jelen esetben a védjegyoltalmi szabályozás) beárnyékolja az r2r irányelv erőfeszítéseit a javítás hozzáférhetővé tétele érdekében. Bár valóban, a jelen cikkben elemzésre került ügy tárgya csekély jelentőségűnek tűnhet (hűtőrácson megjelenő AUDI emblémátartó), viszont annál fontosabb kérdéseket vet fel a javításhoz való jog és az iparjogvédelmi szabályok kapcsolatáról.

Ahogy az EUB megjegyezte a varsói regionális bíróságnak, hogy nem vizsgálta meg, hogy a hűtőrácson megjelenő rögzítőelem lajstromozható-e védjegyként, így ezt a kérdést ugyanúgy érdemes feltenni az európai uniós jogalkotónak,

26 Lukasz ZELECHOWSKI: ‘Non-Original Car Spare Parts and Trade Mark Infringement: Is There No Room for Referential Use? The AG Opinion in C-334/22 Audi. *Journal Of Intellectual Property Law and Practice*, 2023/18, 843–846.

27 Az Európai Parlament és a Tanács (EU) 2017/1001 rendelete az európai uniós védjegyről 14. cikk (1) bekezdés b) pont.

28 C-100/02. sz. Gerolsteiner Brunnen GmbH & Co. kontra Putsch GmbH ügyben 2004. január 7-én hozott ítélet.

29 C-334/22. sz. Audi AG kontra GQ ügyben 2024. január 25-én hozott ítélet 62. pont (1) bekezdése.

30 C-334/22. sz. Audi AG kontra GQ ügyben 2024. január 25-én hozott ítélet 62. pont (2) bekezdése.

hogy miért védjegyzethetőek olyan megjelölések a pótalkatrészekben, melyeknek csak funkcionális szerepe van? Hiszen az (EU) 2017/1001 rendelet 59. cikk (1) bekezdés *b)* pontja alapján a rosszhiszemű lajstromozás esetén a védjegy feltétlenül törlése kerül. Így a jövőben egy ilyen irányba is elmozdulhat az európai uniós jogalkotás, hogy pótalkatrészeken elhelyezett megjelölés is rosszhiszemű védjegyzetésnek tekinthető.

A további, jövőbeli kutatásoknak is alapot adhat az a kérdés, hogy az (EU) 2017/1001 rendelet 14. cikk (1) bekezdés *b)* és *c)* pontjainak az alkalmazását érdemes lehet akár a judikatúrának vagy az európai uniós jogalkotónak kibővítenie? Példának okáért, ha a védjegyotalom alatt álló pótalkatrész nem vagy csak részben tudja betölteni a származásjelző funkciót, viszont esszenciális szerepet játszik egy adott dolog vagy szolgáltatás működtetésében, akkor jelenléte szükséges lehet a termék rendeltetési céljának jelzéséhez, így alkalmazható lenne az (EU) 2017/1001 rendelet 14. cikk (1) bekezdés

c) pontja. Illetve a pótalkatrészekben megjelenő védjegy valóban csak származásjelző jellemzőként értékelhető? Hiszen, ha a védjegy technikai jellegű funkciót tölt be – például szükséges egy másik autóalkatrész összeszerelésében –, akkor ebben az esetben a védjeggyel ellátott pótalkatrész a termék integritásának és működésének alapvető részévé válik: jelenléte kulcsfontosságú lehet más alkatrészek megfelelő összeszereléséhez vagy működéséhez. Ilyen módon a védjegy technikai és funkcionális jelentősége felülírhatja a hagyományos származási funkcióját.

Összességében a jelen ügy rávilágít olyan (az általam felvetett és más hasonló) kérdésekre és problémákra, amelyeknek a megoldása azt eredményezhetné, hogy az r2r irányelv által megalkotott, jogágakon átívelő eszközrendszer teljes hatékonysággal tudjon működni, így biztosítva az utópiacokon – a fogyasztók érdekében – az egészséges versenyt és nem utolsósorban az erőforrások felelős felhasználásával és újrahasznosításával egy zöldebb jövőt.

* * * Az Igazságügyi Minisztérium állásfoglalásai, jogértelmezései
az Alkotmánybíróság 60/1992. (XI. 17.) AB határozata értelmében kizárólag szakmai tájékoztatás érdekében készültek,
azoknak bíróságra vagy más hatóságra nézve nincs kötelező ereje. * * *

Nagy Adrienn*

A kulturális identitás margójára: Domanicky Endre *Határterületeken II. Ausztrália és Óceánia vonzásában* című tanulmánykötetéről

I.

Domaniczky Endrének, a Mádl Ferenc Intézet vezető kutatójának új tanulmánykötete¹ a Föld Magyarországtól talán legtávolabb eső vidékét, Óceániát kívánja kézzelfogható közelségbe hozni. Ez az a régió, amely – legkorábbi, 1794-es magyar definíciója szerint – elsősorban abban tér el más kontinensektől, hogy számos kisebb-nagyobb szigetből áll össze. A szigetek közül Ausztrália a legnagyobb, amelyre földrészként szoktak hivatkozni.

A szigetvilágban az ember – minden nehézség ellenére – viszonylag korán, mai ismereteink szerint mintegy 60 ezer évvel ezelőtt jelent meg, ahogyan azt az egyre korábbra datálható ausztrál őslakos leletek bizonyítják.² Az államalapításra azonban többnyire csak – gyarmatosítás formájában – az európaiak érkezését követően került sor. A legnagyobb sziget, Ausztrália és az ottani büntetőkolónia sorsa azonban nemcsak a gyarmatosítókon keresztül lassan Európába szállingózó új szavak (például a kenguru vagy a koala) és ezek magyar nyelvben való megjelenése³ miatt érdekes. Az első magyar is fegyencként érkezett a kontinensre még az 1820-as évek végén. Az első szabad magyar, Friedman Izsák – akinek történetét Domaniczky könyvtári és levéltári adatok alapján részletesen bemutatja⁴ – már az 1830-as években szállt partra. A magyarok tehát – akárcsak az Egyesült Államokban – nem jóléti bevándorlóként érkeztek, hanem a kezdetektől fogva részt vettek annak az országnak az építésében, amelyet ma Ausztrál Államközösségnek nevezünk. Bár a magyar közösség tagjai a szigetvilág számos pontjára eljutottak, a déltengeri magyar diaszpóra elsődleges súlypontja Ausztrália, ezért a kötet is ennek a diaszpórarésznek a bemutatására koncentrált, ugyanakkor

külön írások foglalkoznak az új-zélandi és a pápua-új-guineai magyar közösség történetével is.⁵

Noha a kötet egyik központi alakja – akinek első teljes életrajzát és publikációs listáját a kötet tartalmazza – Gubányi Károly, a magyar mérnök, aki hazafias lelkesedésből az első magyar nyelvű tudományos monográfiát készítette a távoli világrészről, a kötet lapjain számos jelentős történeti alakkal is találkozhatunk. Ilyen például Mindszenty József bíboros, akinek ausztráliai és új-zélandi útját szinte napokra lebontva mutatja be a szerző.⁶ Egy másik tanulmány, az ausztráliai magyar egyházak történetét elemző írás⁷ révén pedig azokkal a szerzetesekkel is megismerkedhetünk, akik a bíboros látogatását előkészítették.

II.

Domaniczky tanulmánykötetének lapjain azonban nemcsak a magyar diaszpóra eseményei elevenednek meg, hanem a térséget sújtó problémák is, amelyek nem ritkán jogalkotási leágazásokkal is rendelkeznek (kezdetben lokálisan, majd pedig más kontinensekre kiterjedően).⁸ A távolság ez esetben csak látszólagos, hiszen a régióban az Európai Unió közvetlenül is érintett, és pedig nem csupán egykori gyarmattartó hatalomként, hanem nemzetközi szerződések révén. Ezek közül a legjelentősebb az ún. szamoai egyezmény, amelyet 2023 végén ratifikáltak, és amely több, az Európai Unióban is problémát jelentő területen (például: migráció vagy éghajlatváltozás) irányoz elő szorosabb együttműködést a partnerek között.

A problémák mellett Domaniczky szerint a régió néhány, magyar szempontból különösen érdekes sajátossággal is bír. Ilyen például a kisebbségek helyzete, amelynél számos pozitív és

* Főosztályvezető, Mádl Ferenc Összehasonlító Jogi Intézet, Magánjogi Főosztály, Intézetigazgató egyetemi docens, Miskolci Egyetem Állam- és Jogtudományi Kar, Európai és Nemzetközi Jogi Intézet.

1 DOMANICZKY Endre: *Határterületeken II. Ausztrália és Óceánia vonzásában. Válogatott tanulmányok (2010–2024)*. MFI, Budapest, 2024.
2 A szigetvilág más tagjain viszont a betelepülés hosszan is elhúzódhatott. Új-Zélandon például csak az 13–14. században jelentek meg a maorik. Ausztrália benépesülésére lásd DOMANICZKY Endre: *Ausztrália magyar szemmel*. Fakultás, Budapest, 2018, 223–270.
3 DOMANICZKY (2024) i. m. 389–400.; illetve háttérként: DOMANICZKY (2018) i. m. 198–207.
4 DOMANICZKY (2024) i. m. 201–229.

5 Átfogóan lásd DOMANICZKY (2024) i. m. 21–36. Az új-zélandi magyar diaszpóra korai időszakának történetét lásd DOMANICZKY Endre: *Határterületeken I*. MFI, Budapest, 2021, 389–413.

6 DOMANICZKY (2024) i. m. 133–156.

7 DOMANICZKY (2024) i. m. 83–132.

8 DOMANICZKY (2024) i. m. 32–35. Erről lásd még DOMANICZKY Endre: *A klímaváltozás hatásai a dél-csendes-óceáni térségben és a problémákör lehetséges jogtudományi kivételése*. Előadás a szegedi ETH-konferencián, 2024.10.15., <https://u-szeged.hu/eth>, 2024. 12. 18.

negatív példa is említhető. A szerző itt kifejezetten az új-zélandi duális társadalom példájára utal (de nem fejt ki részletesen), ahol a kisebbségi maorik és a többséget alkotó angolszászok között egy korábbi írott egyezmény (az ún. waitangi szerződés) hozott létre kompromisszumot. Domaniczky szerint egy ilyen megoldás akár Erdélyben, az 1918-as gyulafehérvári határozatra is felépíthető lenne (amelynek előfeltétele, hogy a többségi társadalom egy adott kisebbségre ne fenyegetésként, hanem a saját kultúráját is gazdagító értéként tekintsen – ahogyan ez Új-Zélandon több generáció alatt végbement).⁹ A szerző a kisebbségvédelem témakörében ausztrál példákat is elemez. A korábbi ausztrál őslakos gyermekelvételi gyakorlatot bemutató tanulmánya és az ehhez kapcsolódó fordításai jól mutatják,¹⁰ hogy akár pár évtized alatt milyen jelentős szemléletbeli változásokat lehet elérni egy közösségben – ha az adott kérdés társadalmi támogatottsággal is bír. Ausztráliában az európai hódítók több mint egy évszázadon keresztül kíméletlenül léptek fel az őslakosokkal szemben. Nemcsak a földjeikre fájt a foguk, a lelkiület is meg akarták törni: „minden kigondolható módon kesergették őket. Vadászatokat rendeztek ellenük, csupa kedvtelésből lelövöldözték őket [...]” – ahogyan egy korai magyar nyelvű leírásban olvashatjuk.¹¹ Az őslakosok közeli eltűnését a 20. század elején már tényként kezelték. Mégis túléltek, s megtanultak európai eszközökkel küzdeni a jogaikért. Ugyanakkor a 20. század közepére a többségi társadalom álláspontja is megváltozott: az 1967-es népszavazáson több mint kilencven százalékos támogatással az ausztrál alkotmány őslakosokra nézve kedvezőtlen szakaszainak módosítását. Ez a kilencven százalékos többség biztosította évtizedeken keresztül a megbékélés hátterét, amelyben a bocsánatkérések mellett számos, az egyenjogúságot biztosító érdemi intézkedés meghozatalára is sor került. Domaniczky a két legfontosabb politikai beszéd¹² magyar fordítását készítette el az évek során, ebből az első, az 1992-es redferni beszéd fordítását tartalmazza ez a kötet.¹³

Míg a diaszpóratörténet elsődlegesen a történettudományok közé sorolható, a jogi kultúrtörténet egyértelműen a jogtörténetírás terrénuma. Az ausztrál igazságszolgáltatási és parlamenti épületek épített szimbólumainak magyarázatával a szerző – saját bevallása szerint – korábbi tanárai, a pécsi jogi kar két professzora, Kajtár István és Kengyel Miklós meglátásait kívánta külföldi példák révén újragondolni. Bár Domaniczky részletesen körbejárja az ausztrál épületek szimbolikájának történeti hátterét, kifejezetten érdekfeszítőek a modern ausztrál épületekkel (mint az ausztrál Legfelsőbb Bíróság vagy a szövetségi parlament canberrai épületével) kapcsolatos megjegyzései is.¹⁴ Hasonlóan tanulságos a szer-

zőnek a kortárs ausztrál jogtörténetírás jellegzetességeiről szóló összegzése. Bár a konferenciabeszámoló formájában közreadott anyagban a számos előadó neve kifejezetten zavarónak tűnhet, a szerző szándéka jól érthető: az egyik legjelentősebb ausztrál jogtörténész találkozó résztvevőinek és az előadócímeknek a felsorolása révén ehhez a tőlünk mérhetetlenül távol fekvő szakmai közösséghez kapunk egy jól használható kontaktlistát.¹⁵

III.

A Határterületeken II. tehát a szerző tanulmányaiból készült válogatás, amely – elsősorban a helyi magyarság történetén keresztül – a dél-csendes-óceáni térséget kívánja közelebb hozni a magyar olvasóhoz, jogi és kulturális szempontból is.¹⁶ A könyvet ezért – mint Domaniczky Endre témában írt korábbi munkáit¹⁷ – nemcsak a szűkebb szakma, hanem más tudományterületek (például történelem, földrajz, néprajz) képviselői is érdeklődéssel olvashatják. Jogászként forgatva a kötetet azonban önkéntelenül is felmerül, vajon van-e ezeknek a témáknak közös eredője, lehet-e jogászként olyan szintézist készíteni, amely egyszerre jogi és kultúrtörténeti, és egyszerre szól a magyar és az ausztrál olvasóközönséghez? A Határterületeken II.-ben Domaniczky két ilyen témát jelöl meg: a kisebbségekre vonatkozó jogi megoldásokat, valamint az integrációval kapcsolatos joganyagot. A kisebbségekről fentebb már esett szó,¹⁸ viszont jogi szempontból elgondolkodtató a szerző egyik megállapítása, amelyben az Ausztrál Államközösség és az Európai Unió struktúrájának, feladat- és hatásköreinek vizsgálatára biztat: „Az Európától való roppant távolság miatt az Európai Unióban kevesebb figyelem esik e fiatal kora ellenére mozgalmas történelemmel rendelkező ország államszervezetére és berendezkedésére. Pedig ahogyan az Osztrák–Magyar Monarchia a történelmi példát, úgy Ausztrália az Európai Unió jövőbeli működésének egyik modelljét szolgáltathatja, hiszen az egységes állam paravánja mögött még több mint egy évszázad múltán is jól kivehetőek az egykori brit gyarmatok saját körvonalai.”¹⁹

Ebből a szemszögből nézve egyértelmű, hogy mi a kötet jogászoknak szóló legfőbb üzenete: tekintsünk messzebbre a Kárpát-medencéből, és vizsgáljuk meg a minket foglalkoztató témákban a hazaitól jelentősen eltérő megoldásokat is. Hogy hogyan? Erre ad választ a kiadó, a Mádl Ferenc Intézet neve: összehasonlító módszerrel, mégpedig mind a jelenkori jogalkotást, mind pedig a múltbeli szabályokat összevetve – ahogyan azt egykor Mádl professzor is csinálta.

9 Domaniczky (2024) i. m. 33.

10 Domaniczky (2024) i. m. 65–79.

11 Laky Dániel: Ausztráliáról. *Földrajzi Közlemények*, 1876, 101.

12 A másik beszéd, az ún. bocsánatkérisi beszéd (Sorry Speech) fordítását lásd Domaniczky (2018) i. m. 504–512.

13 A redferni beszéd fordítását lásd *Határterületeken II.*, 473–479.

14 Domaniczky (2024) i. m. 171–200.

15 Domaniczky (2024) i. m. 509–516.

16 Az előszövből megismerhetjük Domaniczky személyes motivációját, valamint a kötet szerkesztési elveit is. Lásd Domaniczky (2024): i. m. 9–17.

17 Domaniczky (2024) i. m. 538.

18 Érdemes megemlíteni Domaniczky egyik újabban megjelent tanulmányát is: Domaniczky Endre: „Ők a földrészt jogos urai” Magyar utazók az ausztrál őslakosokról (1848–1918). *Valóság*, 2024/10., 56–62.

19 Domaniczky (2024) i. m. 244–245.

